

INFORMATICA MUSEOLOGICA

39 (1-4) 2008.

ISSN 0350-2325

Fotografija na naslovnici /

Cover photograph:

Prednja naslovnica / Front cover

Bivša Tvornica duhana Zagreb, uskoro nova adresa Hrvatskog povijesnog muzeja. / The former Zagreb tobacco factory will soon become the new address of the Croatian History Museum.

© Fototeka Hrvatskog povijesnog muzeja, Zagreb; Snimila: Ivana Mora Asić

Stražnja naslovnica / Back cover

Kuća terora, Budimpešta, Mađarska. / The House of Terror, Budapest, Hungary.

© Fotografija je preuzeta iz / The photography is taken from: The Best in Heritage 4, Dubrovnik. 2005. DVD, interaktivno izdanje / Interactive edition
Izdavač / published by: Novena, d.o.o

Adresa uredništva / Editor's Office

Muzejski dokumentacijski centar, Ilica 44, Zagreb, Hrvatska
Museum Documentation Centre, Ilica 44, Zagreb, Croatia
tel. + 385 1 48 47 897
faks + 385 1 48 47 913
URL: <http://www.mdc.hr>
e-mail: info@mdc.hr

Za izdavača / For Publisher

Višnja Zgaga
vzgaga@mdc.hr

Urednica / Editor

Lada Dražin-Trbuljak
ldrazin@mdc.hr

Redakcijski odbor / Editorial Board

mr. Lucija Benyovsky, Nada Beroš, Markita Franulić, Vlasta Gracin, mr. Željka Jelavić, dr. Ljiljana Kolečnik, Željka Kolveshi, mr. Dubravka Peić Čaldarović, Nada Premerl, Jadranka Vinterhalter, dr. Žarka Vujić, Višnja Zgaga, Lada Dražin-Trbuljak

Lektorica / Language Advisor

Zlata Babić

Prijevod sažetaka / Translation

Graham McMaster

Dizajn, prijelom i priprema za tisak / Design, layout and prepress

*pinhead – Igor Kuduz / Ivan Klisurić

Dizajn standarda prijeloma izraden 2001. / Publication redesign, 2001

cavarpayer

Tisak / Printed by

Kerschöfset, Zagreb

Naklada / Printing run

600

Tekstovi predani u tisak / Texts handed for printing

Srpanj 2009.

Svezak izlazi za 2008. / Issued printed for year 2008

Za stručne podatke i mišljenja odgovaraju autori / The authors are responsible for their data and options

© Muzejski dokumentacijski centar & Muzeji & Autori / © Museum Documentation Center, Zagreb & Museums & Authors

Časopis su financirali i njegov izlazak iz tiska omogućili / This publication has been financed by Gradski ured za kulturu, Grad Zagreb i Ministarstvo kulture Republike Hrvatske / The City of Zagreb, Department of Culture and the Ministry of Culture of the Republic of Croatia

SADRŽAJ Contents**TEMA BROJA** Topic of This Volume / **Muzeji povijesti** History Museums

Ankica Pandžić	Hrvatski povijesni muzej The Croatian History Museum	6
Tsutomu Saito	Stalni postavi u Nacionalnome muzeju japanske povijesti Permanent exhibits at the National Museum of Japanese History (Rekihaku)	11
Dietmar Preißler	Metode skupljanja građe u Muzeju suvremene njemačke povijesti u Bonnu Methods of collecting in a German National Museum of Contemporary History (Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland)	16
Tanja Roženbergar Šega	Kad paradnoga konja zamijene žute zvjezdice When the parade horse has been replaced by yellow stars	24
Iratxe Momoitio	Gernički muzej mira Gernika Peace Museum	29
Lada Dražin Tribuljak	Kanadski muzej rata – Ne zaboravimo nikada The Canadian War Museum – Lest We Forget	33
Višnja Zgaga	Kuća terora u Budimpešti The House of Terror in Budapest	40
Barbara Kirschbaum	Dokumentacijski centar nacionalsocijalizma u Kölnu NS-Dokumentationszentrum Köln (EL-DE-Haus)	44
Markita Franulić	Stasi – moć i banalnost, stalna izložba u Kući na Kružnom uglu u Leipzigu <i>Stasi – power and banality</i> , the permanent exhibition in the House in the Round Corner in Leipzig	47
Iva Validžija	Arhiv Domovinskog rata Muzejskog dokumentacijskog centra The Homeland War Archive at Museum Documentation Centre	51
Varina Jurica Turk	Izložba "Dubrovnik u Domovinskom ratu 1991.-1995." kao prva faza Projekta budućeg stalnog muzejskog postava "Dubrovnik u Domovinskom ratu 1991.-1995." u tvrđavi "Fort Imperial" na Srđu The exhibition <i>Dubrovnik in the Homeland War 1991-1995</i> as first phase of the project of the future permanent display of the Museum of the Homeland War in Dubrovnik in Fort Imperial on Srd	53
	RIJEČ JE O... / Main Feature... /	
	Novi stalni postavi. Novi muzeji New museums. New Permanent Exhibitions	
Sanja Acalija	Stalni postav Muzeja grada Kaštela Permanent display of Kaštela Municipal Museum	57
Željka Sušić	Novi stalni postav Tifološkog muzeja u Zagrebu Permanent display of the Tyfological Museum	66
Mirjana Kos Nalis	Hrvatski muzej turizma – od ideje do realizacije Croatian Tourism Museum – from idea to the effectuation	70
	IZ MUZEJSKE TEORIJE I PRAKSE / Museum Theory and Practice	
Željko Demo	mr.sc. Katica Simoni – 60 godina života i 35 godina muzejskog rada Katica Simoni – 60 years of live and 35 years of work in museum	75
Mario Šlosar	Projekt Muzej ovčarstva Project for a Sheep Farming Museum	80
Maja Arčabić	Zbirka mode, modnoga pribora i tekstila Muzeja grada Zagreba The Collection of fashion, accessories and textiles of Zagreb City Museum	83
Lovorka Magaš	Documenta 12 – poligon za prezentaciju i propitivanje ili hermetična smotra suvremene umjetnosti? <i>Documenta 12</i> – a platform for presentation and testing or just a hermetic review of contemporary art?	86

Marija Kulišić	E – uključenost: Informacijski aspekt konzervatorsko-restauratorske profesije E-inclusion: the information technology aspect of the conservation-restoration profession	93
Maja Šojat Bikić	Model razvoja digitalne baštine grada Zagreba u konceptualnom okviru projekta 'Donacije Gradu Zagrebu online' A model of the development of the digital heritage of the City of Zagreb within the conceptual framework of the project <i>Donations to the City of Zagreb Online</i>	98
Goran Arčabić	Monografija "Stoljeće Muzeja grada Zagreba 1907. – 2007.": koncepcija i smjernice The monograph <i>Century of Zagreb City Museum 1907-2007: conceptions and guidelines</i>	105
Kristian Strukić Danijel Vojak	Izrada Kronologije Muzeja Grada Zagreba kao dio obilježavanja stogodišnjice Muzeja grada Zagreba The production of the <i>Chronology of Zagreb City Museum</i> as part of the celebration of the centenary of Zagreb City Museum	107
Morana Vouk	Neke zakonitosti i principi individualnog pristupa posjetitelju oštećena vida Some laws and principles of an individual approach to a visitor with impaired sight	116
Ana Kunac	Izložba Viški boj – više od bitke The battle of Vis – more than a battle	119
IZ DOKUMENTACIJSKIH FONDOVA MDC-a / From MDC's Documentation Holdings		
Doroteja Živčec	Stanje i perspektiva informatizacije MDC-a Computerisation in the MDC: the current state and the outlook	121
Markita Franulić	Arhiva projekta Muzeji Hrvatske na internetu 1996. - 2008. Archiving the project <i>Museums of Croatia on the Internet 1996-2008</i>	127
Jozefina Dautbegović	Iz personalnog arhiva MDC-a: mr.sc. Marija Šercer From MDC's Personnel Archive: Marija Šercer	129
Snježana Radovanlija Mileusić	Stručni radovi za zvanja u muzejskoj struci 2008. Professional works for museum careers 2008	138
POGLEDI, DOGAĐAJI, ISKUSTVA / Views, Experiences, Events		
Zoran Svrtnan	Koliko košta vaše računalo? How much does your computer cost?	149
Danica Draganić	Washington D.C. obilježio je početak 21. stoljeća izgradnjom niza novih velikih muzeja Washington DC marked the beginning of the 21 st century with the construction of a number of big new museums	152
Tea Rihtar	Muzeološki susreti Graz – Zagreb) / Projekt suradnje hrvatskih i austrijskih studenata rezultirao uspješnom izložbom The Graz – Zagreb museological meeting / A cooperative project among Croatian and Austrian students resulted in a successful exhibition	157
Snježana Radovanlija Mileusić	S muzejskom knjigom na Interliberu 2008. With the museum book to Interliber 2008	162
Lada Dražin Trbuljak	MUVI : muzeji – video – film MUVI: museums – video – film	164
Tončika Cukrov	Međunarodni dan muzeja 2008. International Museum Day 2008	166
Milica Đilas	U mreži odnosa – Međunarodni dan muzeja 2008. godine u Muzeju moderne i suvremene umjetnosti u Rijeci In the net of relations – international museum day 2008 in the Museum of Modern and Contemporary Art in Rijeka	170
Ljubica Gligorević	Muzej – mjesto dijaloga i susreta Museum – a place of dialogue and encounter	171
Vladimir Kalšan	Kultura d.d. Kultura, d.d. (Culture Inc.)	172

Mihaela Kulej	Međunarodni dan muzeja 2008. u Gradskom muzeju Virovitice International Museum Day 2008 in Virovitica Municipal Museum	174
Hrvoje Manenica	Prvi rodendan Arheološkog muzeja Narona The first birthday of the Narona Archaeological Museum	175
Marija Mesarić	Muzeji čuvari baštine. Muzeji su cool! Museums the custodians of the heritage. Museums are cool	178
Ivana Rončević	Projekt 10 škola – 10 umjetnika od 2005. do 2008. The 10 schools – 10 artists project from 2005 to 2008	180
Dubravka Tomšek Krmpotić	Grad kakav želimo The city the way i want it?	182
KONGRESI, SIMPOZIJI, SEMINARI / Congresses, Simposia, Workshops		
Jelena Dunato	Prvi susret ravnatelja gradskih i povijesnih muzeja Srednje Europe Report about the first meeting of directors of city and History Museums of Central Europe	184
Helena Stubić	Kako sačuvati našu baštinu za buduće naraštaje: Međunarodna radionica za upravljanje rizicima u muzejima, MEP-TIEM-SEE How to preserve the heritage for future generations: International workshop for risk management in museums, MEP-TIEM-SEE	185
ZAŠTITA / Protection		
Denis Vokić Mario Fučić	Skulpture s južnog portala crkve sv. Marka u Zagrebu Izvjješće o obavljenom konzervatorsko – restauratorskim radovima do lipnja 2006. Sculptures from the south portal of st Mark's in Zagreb – a report about conservation and restoration treatment carried out by June 2006	187
PRIKAZI / Review		
Dunja Majnarić Radošević	Osvrt na knjigu Nedjeljka Nižića “Pregled povijesti pošte, brzojava i telefona” Review of the book of Nedjeljko Nižić <i>Survey of the history of posts, telegraphs and telephones</i>	196
Ankica Babin	Prikaz monografske publikacije “Župna crkva sv. Petra apostola u Kaštel Novome” Review of the publication the parish church of st Peter the apostle in Kaštel Novi	198
IN MEMORIAM		
Višnja Zgaga	In Memoriam: Jozefina Dautbegović (1948. – 2008.) In Memoriam: Jozefina Dautbegović (1948. – 2008.)	199

HRVATSKI POVIJESNI MUZEJ

ANKICA PANDŽIĆ □ Hrvatski povijesni muzej, Zagreb

Povijest Hrvatskoga povijesnog muzeja, od iskazane ideje o potrebi osnivanja Narodnog muzeja, do nacionalne muzejske institucije ostvarene u punini, odraz je povijesti hrvatskog naroda kroz dva stoljeća, u kojima se oblikovao nacionalni identitet i, u složenim društvenim prilikama, tekao proces integracije hrvatskog naroda. Narodni muzej u Zagrebu, otvoren javnosti 1846. godine, u tom je procesu imao osobitu funkciju koja je, po svemu sudeći, odredila težak put djelovanja prvoga hrvatskog kompleksnog muzeja. Iz njegova Starinarskog razdiela, kasnije Historičkog odjela, proistekao je Hrvatski povijesni muzej. Prve muzejske zbirke, pomno odabrani predmeti "historičke" vrijednosti, darovani Narodnomu muzeju ili otkupljeni dobrovoljnim prilozima, nepobitna su materijalna svjedočanstva povijesti hrvatskog naroda i dragocjena jezgra muzejske građe Hrvatskog povijesnog muzeja.

Premda je osnivanje Narodnog muzeja u Zagrebu, kao i osnivanje drugih ustanova kulture i znanosti, omogućio zaključak Hrvatskog sabora (zakonski članak XV) iz 1836. godine, a zbirke otvorene "pohodnicima muzeja" označile početak rada javne ustanove, muzej je s obzirom na centralnu vlast djelovao u opoziciji. Pravila Narodnoga muzeja u Zagrebu, statut ustanove koji je ozakonio njezino djelovanje, potvrdio je Franjo Josip tek 1866. godine. Iz političkih središta Monarhije Narodni je muzej u Zagrebu promatran kao politička ustanova.

Tri su ključna elementa činila muzejsku ustanovu, a i danas su uvjet osnivanja muzeja: muzejska građa, stručno osoblje i prostor za skupljanje, čuvanje, proučavanje i izlaganje muzejske građe. Prostorni će problemi sudbinski pratiti Narodni muzej, kao i sve muzeje proistekle iz njega sve do danas. Zasebna zgrada, namijenjena i izgrađena za specifičnu muzejsku djelatnost, za Narodni muzej nikad nije podignuta. Bilo je nastojanja i pokušaja, apela koje su redovito pisali ravnatelji Narodnoga muzeja, više su puta dodjeljivane zemljišne čestice i izrađivani projekti za zgradu muzeja, no, nažalost, nikad nije realiziran.

Izravna posljedica takovog stanja bit će, samo tri desetljeća nakon otvaranja muzeja, razdvajanje i postupno osamostaljivanje odjela Narodnog muzeja u samostalnoj muzejskoj instituciji.

Donošenjem uredbe o muzejima i galerijama Banovine Hrvatske 26. srpnja 1940. razdijeljena su dva posljednja sljednika Narodnoga muzeja, Arheološki i Historički odjel, koji su, *de iure*, od tada dvije muzejske institucije. Primopredaja građe obavljena je u veljači 1943. godine, s tim da su Hrvatskome narodnom historičkom muzeju pripale zbirke srednjega i novoga vijeka. Oba muzeja i dalje dijele tijesni prostor u zgradi Akademije na Zrinskom trgu 11, gdje su dočekali kraj Drugoga svjetskog rata.

Već u svibnju 1945. godine u Ministarstvu prosvjete Federalne Države Hrvatske razmatrano je pitanje Hrvatskoga državnog povijesnog muzeja. U predstavi koju je 5. lipnja 1945. zastupnik upravitelja muzeja poslao Muzealnom odsjeku Ministarstva prosvjete, pozivajući se na obavljenu razgovor u Ministarstvu, uz obrazloženje donosi prijedlog rješenja: *Povijesni muzej, kakav mi imamo u Zagrebu, ne postoji - koliko mi je poznato - nigdje na svijetu. U njemu su pohranjene sredovječne hrvatske starine, koje spadaju u arheološki muzej; on posjeduje zbirku starih portreta i slika slikara XIX. vijeka, koje spadaju u jednu galeriju; on posjeduje numizmatičku zbirku novaca srednjeg i novog vijeka, koje moraju sačinjavati jedinstvenu zbirku s novcima starog vijeka; u njemu ima predmeta koji spadaju u diecezanski muzej, odnosno u muzej za umjetnost i obrt te muzej grada Zagreba; u njemu se čuvaju zbirke oružja i neki srodni predmeti, koji svi spadaju u ratni muzej; on konačno ima i dosta veliku grafičku zbirku, koja bi se morala priključiti jednoj našoj već postojećoj grafičkoj zbirci. Za stručnjake, koji rade na kulturno-historičkom području teško je i nezgodno, da moraju po raznim muzejima tražiti pojedine zbirke i predmete koji svi spadaju zajedno. Potrebno bi bilo stoga, da pojedini muzeji izluče iz svojih zbirki predmete, koji ne spadaju u njih, pa da se ti predmeti uključe u zbirke onih muzeja, kojima oni po svojoj naravi pripadaju. Mislim zato, da bi prvo trebalo početi s Hrvatskim povijesnim muzejom u Zagrebu. Slobodan sam zato predložiti, da se s dosadašnjim Hrvatskim državnim povijesnim muzejem u Zagrebu kao takvim likvidira. Četiri službenika tog muzeja preuzeo bi Hrvatski državni arheološki muzej u Zagrebu, kojemu je sada, nakon što je dobio novu zgradu, potrebno veoma mnogo osoblja. Iz čitavog*

sl.1. Pogled na bivšu Tvornicu duhana Zagreb iz Klaićeve ulice, uskoro nova adresa Hrvatskog povijesnog muzeja.

materijala historičkoga muzeja izdvojio bi dosadašnji v. s. upravitelja arheološkog muzeja ono, što ne spada i nije vezano uz arheološki muzej. Preostali materijal podijelila bi pojedinim kulturnim ustanovama odnosno muzejima posebna komisija, koja bi se sastojala od predstavnika muzeja za umjetnost i obrt, gradskog muzeja u Zagrebu, diecezanskog muzeja, moderne galerije, ratnog muzeja te grafičke zbirke.¹

Prijedlog "likvidacije" Hrvatskoga državnog poviestnog muzeja, prema citiranom dopisu, trebao je biti razmatran na idućoj konferenciji muzealaca. Trećeg kolovoza 1945. godine muzeju je stigao dopis Ministarstva prosvjete Federalne Države Hrvatske. Predmet dopisa bio je: *Muzej narodnog oslobođenja - sakupljanje materijala za osnutak. U dopisu je pisalo: Obavješćuje se naslov, da sada postojeći Historijski muzej u Zagrebu sakuplja dokumente iz narodno-oslobodilačke borbe, kako bi se moglo osnovati muzej narodnog oslobođenja. Uprava historijskog muzeja je povjerena drugarici Danici Švalba koja u svojstvu vršioca dužnosti upravitelja muzeja sabire spomenute dokumente i sređuje materijal za izlaganje te vrši sve predradnje za osnutak i organizaciju muzeja narodnog oslobođenja.*

Konferencija muzealnih radnika održana je 8. kolovoza 1945. godine. Da je prijedlog o "likvidaciji" muzeja usvojen, potvrđuje dopis Ministarstva prosvjete upućen Historijskom muzeju 26. listopada: U smislu zaključka konferencije muzealnih radnika održane dne 8. VIII. 1945. a u svrhu što skorijeg postavljanja Gradskog muzeja, izvolite u što kraćem roku sazvati sastanak određene komisije, koja će provesti raspodjelu materijala Historijskog muzeja. Molimo vas da nas o učinjenom obavijestite.²

Početkom studenog 1945., u sklopu predizborne kampanje, muzej je odradio i u Seljačkom domu postavio *Izložbu dokumenata Narodno-oslobodilačke borbe*. Zakon o osnivanju Muzeja narodnog oslobođenja Hrvatske donio je Sabor Federalne Republike Hrvatske 8. listopada 1945. godine. Muzej se uselio u zgradu Doma likovnih umjetnosti 1949. godine.

Zbirke Hrvatskoga državnog povijesnog muzeja, već su krajem 1945. razmještene na nekoliko lokacija. Po nalogu Narodne vlade Hrvatske dio muzejske građe deponiran je u Muzeju grada Zagreba, u skućenim i vlažnim prostorima, kako izvještavaju tadašnji kustosi tog muzeja.

Djelatnost Hrvatskoga državnog povijesnog muzeja gotovo je ugašena. Održala se samo zahvaljujući nekolicini odgovornih i ustrajnih muzealaca, entuzijasta koji su i u tim okolnostima nastojali sačuvati muzejsku građu. Od 1952. godine muzej je pod upravom Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, sve do 1962., kada je prava i obveze osnivača preuzeo Narodni odbor grada Zagreba. Nakon preseljenja gradske uprave iz palače u Matoševoj 9 u novu vijećnicu 1959. godine, zaslugom Većeslava Holjevca palaču je kao privremeno rješenje za smještaj dobio Povijesni muzej Hrvatske. Unatoč svim zapisnicima o primopredaji građe i inventarnim knjigama Povijesnog muzeja, dio vrijedne muzejske građe nije vraćen muzeju. Narodni odbor grada Zagreba preuzeo je 1962. funkciju osnivača Povijesnog muzeja Hrvatske od Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, te 21. prosinca 1962. godine donio rješenje o osnivanju Povijesnog muzeja Hrvatske.

¹ Arhiv HPM-a, HDPM - 1945. / br.11.

² Arhiv HPM-a, HDPM - 1945. / br.154.

sl.2. Pogled na zgradu iz Jagičeve ulice nakon rušenja nadogradnje Tvornice duhana iz 1971.

O poslanju muzeja u čl. 2. stoji:

Zadaci muzeja jesu:

a) da sistematski skuplja, čuva, sređuje, proučava i izlaže predmete i zbirke (muzejsku građu) značajne kao svjedočanstva o prošlosti Hrvatske i da time upoznaje građane sa dokumentima njezina kulturnog i društveno-političkog razvoja od doseljavanja Slavena do revolucije naroda Hrvatske i tako djeluje na podizanje kulture i obrazovanja naroda;

b) da omogućuje stručnim i naučnim radnicima proučavanje i obrađivanje muzejske građe koja se odnosi na povijest Hrvatske;

c) da surađuje sa društvenim organizacijama, školama, privrednim organizacijama, drugim muzejima i zavodima za zaštitu spomenika kulture, naučnim i kulturnim ustanovama i da se, svojim specifičnim metodama, angažira u kulturno-prosvjetnom radu zbog unapređenja nastave, kulturnog uzdizanja i prosvjećivanja naroda;

d) da pridonosi stručnom obrazovanju i usavršavanju muzejskih kadrova.³

Muzej se financira dotacijama grada Zagreba, i tako je ostalo do 1991., otkada se Muzej ponovno financira iz državnog proračuna.

Barokna gospodska palača na zagrebačkomu Gornjem gradu, prostor nešto veći od 1 700 m², prvi je "vlastiti" dom Povijesnog muzeja Hrvatske. Šezdesetih godina 20. st. u prostoru, uistinu nedostatnome za rad muzeja, počinje živa muzejska djelatnost i afirmacija Povijesnog muzeja Hrvatske. Na mjesto direktora imenovana je 1967. dr. Lejla Dobronić, nedvojbeno najpožrtvovnija ravnateljica koju je u svojoj dugogodišnjoj povijesti imala ta ustanova. S ukupno petnaest zaposlenih, raznovrsnim i iznimno ambicioznim programom, gospođa Dobronić povelja je Povijesni muzej u osvajanje publike, svakom muzejskom akcijom upozoravajući na potrebu za većim prostorom. Poštujući mišljenje muzejskih posjetitelja, nakon ankete među 600 ispita-

nika, provedene u ožujku 1968., pokrenute su serije muzejskih izložbi:

1. izložbe iz fundusa Povijesnog muzeja Hrvatske;
2. izložbe o hrvatskim gradovima i krajevima u prošlosti;
3. izložbe iz prošlosti naroda Jugoslavije (međurepublička razmjena);
4. izložbe iz prošlosti drugih naroda (međunarodna razmjena).

U tom se razdoblju intenzivno radilo na stručno-znanstvenoj obradi muzejske građe, koja je objavljivana u seriji kataloga muzejskih zbirki (do 2008. objavljena su 43 kataloga).

Dvije muzejske ustanove, Povijesni muzej Hrvatske i Muzej revolucije naroda Hrvatske, koje su od 1945. do 1949. imale zajedničkog upravitelja i koristile su se istim prostorima, našle su se 1991. ponovno zajedno. Zgrada Meštrovićeva paviljona, u kojoj je Muzej revolucije djelovao od 1949. godine, izuzeta je iz posjeda Hrvatskoga povijesnog muzeja i dodijeljena Hrvatskom društvu likovnih umjetnika. U Meštrovićevu paviljonu Muzeju je ostalo na korištenje oko 500 m² prostora, muzejska čuvaonica i uredski prostor kustosa, do preseljenja na novu lokaciju koju je trebala osigurati Vlada Republike Hrvatske. Muzejska građa Hrvatskoga povijesnog muzeja dosegla je 84 000 inventarnih zapisa, a broj pojedinačnih predmeta postao je dvostruko veći.

U prostoru od 3 000 m², koliko muzej danas ima na raspolaganju za cjelokupnu djelatnost, muzeju je odavno postalo pretijesno. Stručno i pomoćno stručno osoblje Hrvatskoga povijesnog muzeja čini trinaest kustosa, od kojih je osam muzejskih savjetnika, četiri muzejska preparatora (tri u zvanju višeg preparatora), muzejski pedagog, informatičar, dokumentarist, knjižničar i muzejski fotograf. Izložbena se djelatnost ostvaruje u prostoru od 242 m². Muzejska je građa ispunila gotovo sve prostore muzeja.

Hrvatski je povijesni muzej od 2003. matični muzej za sve povijesne muzeje i zbirke u Republici Hrvatskoj.

sl.3. Prostor prvog i drugog kata namijenjen je stalnom postavu i povremenim izložbama Hrvatskog povijesnog muzeja.

© Fototeka Hrvatskog povijesnog muzeja, Zagreb; snimila: Ivana Mora Asić.

Zahvaljujući kustosima, specijaliziranima za pojedine znanstvene discipline i zbirke, zadaća matičnosti u tom dijelu matične odgovornosti izvršava se vrlo uspješno.

Uz sve probleme koje su muzeji imali prije sjedinjenja, a koji su u jedinstvenoj ustanovi postali još složeniji, dogodili su se i pozitivni pomaci u usporedbi s razdobljem prije 1990. godine. Program zaštite muzejske građe Hrvatskoga povijesnog muzeja Ministarstvo kulture je pratilo odobravanjem zadovoljavajućih financijskih sredstava. Restauriranje i konzervatorska zaštita provodila se sustavno i obuhvatila je gotovo sve predmete nulte i prve kategorije. Otkup muzejske građe također je redovito financiralo Ministarstvo kulture. Provedena je informatizacija muzeja, pa se obrada muzejske građe provodi u integriranom informatičkom sustavu M++. Niz značajnih izložbenih i izdavačkih projekata ostvario je Hrvatski povijesni muzej u osamnaest godina od osnutka 1991. godine.

U povijesti ustanove Hrvatskoga povijesnog muzeja, danas to sa sigurnošću možemo reći, 2007. godina bit će isticana kao prijelomnica. Zalaganjem ministra kulture mr. Bože Biškupića, Vlada Republike Hrvatske donijela je u srpnju 2007. Odluku o kupnji Tvornice duhana Zagreb u Klaićevoj 13 za smještaj Hrvatskoga povijesnog muzeja. U rujnu je Hrvatski povijesni muzej stupio u posjed zgrade industrijske arhitekture, jednostavne strukture, bruto tlocrtna površina 9 400 m².

Budući da je Muzeološki program Hrvatskoga povijesnog muzeja prihvatilo Hrvatsko muzejsko vijeće 1998. godine, u prvom mandatu ministra kulture gospodina Biškupića, priprema projektne dokumentacije mogla je započeti odmah nakon primopredaje objekta u rujnu 2007.

Hrvatski povijesni muzej nikad nije imao stalni postav. Prvi put kustosi toga muzeja imaju priliku raditi na cjelovitoj muzeološkoj prezentaciji povijesti hrvatskoga naroda. Na izradi koncepcije stalnog postava rade tri muzejske savjetnice Hrvatskoga povijesnog muzeja: Ela Jurdana, mr. Jelena Borošak Marijanović i Nataša Mataušić. U prihvaćenomu Muzeološkom programu o stalnom postavu, među ostalim, stoji: *Stalni postav Hrvatskog povijesnog muzeja prezentacija je znanja o našoj prošlosti, te mora imati razumljivu i jasnu poruku za sve kategorije posjetitelja, uvažavajući razne razine znanja, razumijevanja i spoznavanja. Postav bi obuhvatio trinaeststoljetno razdoblje hrvatske povijesti, te ga je neophodno podijeliti u određene vremenske ili tematske dionice koje unutar stalnog postava funkcioniraju kao zasebne cjeline s prepoznatljivom edukacijskom funkcijom.*

Iz teksta koncepcije stalnog postava, pripremljene za recenzije muzeologa i povjesničara, navodimo zadaću stalnog postava kako su je definirale autorice: *Zadatak stalnog postava je predstaviti analitički i interpretacijski značajne pojavnosti i procese u hrvatskoj povijesti i kulturi od ranog srednjeg vijeka do suvremenosti, s naglaskom na razdoblje novoga vijeka, a posebice na 19. i 20. stoljeće.*

Na novoj lokaciji, u jedinstvenom prostoru, konačno će biti objedinjena muzejska građa i svi djelatnici Hrvatskoga povijesnog muzeja. Nakon 160 godina postojanja i djelovanja u uvjetima često nedostojnima nacionalne ustanove kulture, otvoren je put prema ostvarenju sna koji su sanjale generacije kustosa toga muzeja.

Primljeno: 27. listopada 2008.

Hrvatski povijesni muzej nikad nije imao stalni postav. Prvi put kustosi toga muzeja imaju priliku raditi na cjelovitoj muzeološkoj prezentaciji povijesti hrvatskoga naroda.

sl.4. Ulaz u izložbeni prostor budućeg Hrvatskog povijesnog muzeja.

Idejni projekt, autori: Ivica Plavec, d.i.a.; Žanet Zdenković, d.i.a. i Ivan Zdenković, d.i.a.

CROATIAN HISTORY MUSEUM

From the history displayed in the Croatian History Museum, the history of the Croatian people can be read off, its political position in state unions and social systems from the 1830s to the end of the 20th century. The National Museum in Zagreb, from which the Croatian History Museum stems, was opened to visitors in August 1846, and the lawfulness of its working as a public institution was ratified by the emperor in 1866. The problems of premises, which the National Museum had to face from the very outset, speeded up the processes by which its departments were hived off into independent museum institutions.

In 1940 the Archaeological and Historical departments started working as two museums, the Croatian National History Museum coming into possession of the medieval and modern collections. In summer 1945 a decision was made to liquidate the Historical Museum and to divide its materials among other Zagreb museums. In October 1945 the Parliament of the Federal Republic of Croatia made a decision

to found the Museum of the National Liberation of Croatia, for which material was collected in the History Museum, both institutions having the same director.

The National Liberation Museum moved into the Fine Arts Centre at the end of the same year, and the Croatian State History Museum in 1952 ceased to have any independent existence, and was given over to the administration of the Yugoslav Academy of Sciences and Arts.

In 1962 the position of founder, or owner, of the Historical Museum of Croatia was assumed by the People's Committee of the city of Zagreb, and it was funded with grants from the city of Zagreb, in which position it was to remain until 1991, when the integration of the Historical Museum of Croatia and the Museum of the Revolution of the Peoples of Croatia occurred, thus the Croatian History Museum being founded, a state institution financed out of the central government budget.

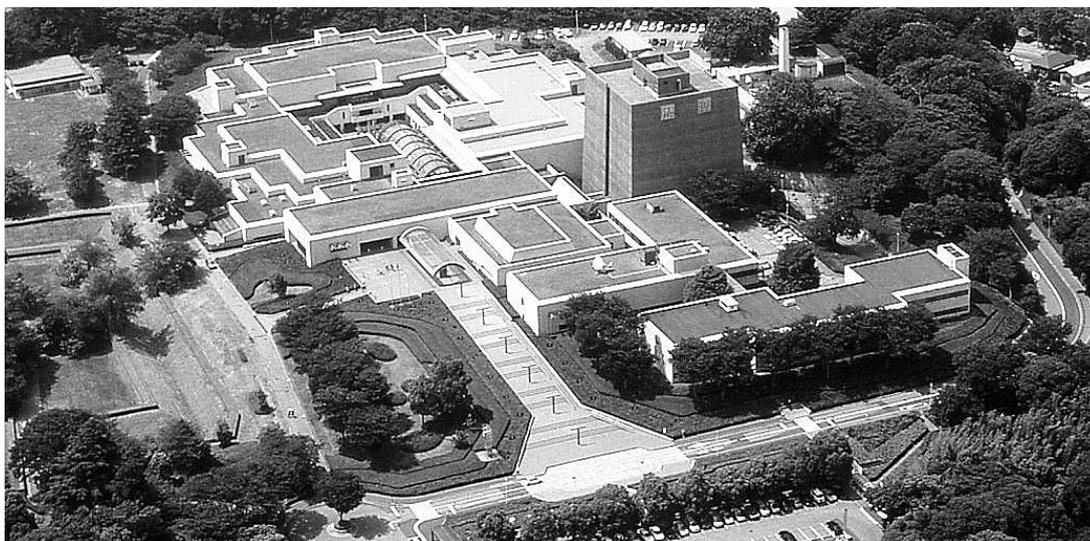
The 1970s was the time when the Historical Museum of Croatia made its name for its vigorous public work and for a search for purpose-appropriate premises. And yet the museum entered the 21st century still with its needs for premises unsettled. Finally, in summer 2007, the Government of the Republic of Croatia made a decision to purchase the Zagreb tobacco factory, with its 9,400 square metres of floor space, for the accommodation of the Croatian History Museum.

After more than one hundred and sixty years of public work, the national history museum has at last attained the capacity to fulfil its mission.

STALNI POSTAVI U NACIONALNOME MUZEJU JAPANSKE POVIJESTI

IM 39 (1-4) 2008.
TEMA BROJA
TOPIC OF THIS VOLUME

Prof. TSUTOMU SAITO □ Nacionalni muzej japanske povijesti / Kokuritsu Rekishi Minzoku Hakubutsukan, Chiba, Japan

sl. 1. i 2. Nacionalni muzej japanske povijesti, zvan Rekihaku, otvoren je u ožujku 1983., Chiba, Japan.
URL:<http://www.rekihaku.ac.jp>

I. Uloga Muzeja *Rekihaku*

Nacionalni muzej japanske povijesti (*Rekihaku*; sl. 1. i 2.) međusveučilišna je istraživačka institucija utemeljena radi promoviranja organiziranoga i održivog proučavanja japanske povijesti i kulture.

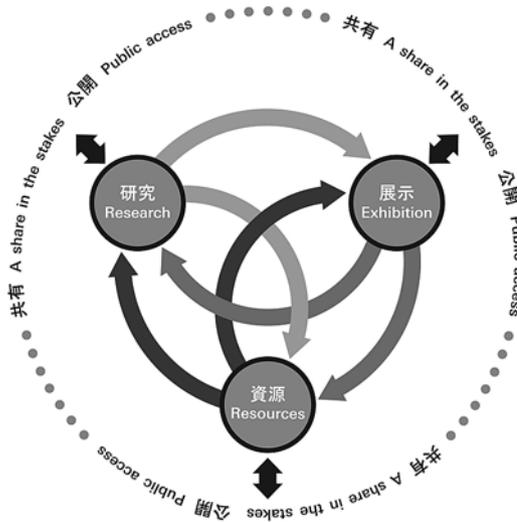
Njegovo je poslanje, u smislu složenog spleta povijesnih procesa koji obilježavaju sadašnjost, osigurati povijesnu perspektivu potrebnu za otvaranje puta prema budućnosti i daljnjemu međusobnom razumijevanju ljudi različitih pogleda na povijest.

Međusveučilišna istraživačka institucija jedinstven je sustav u Japanu, a jedna od njezinih uloga jest dodjela brojnih eksperimentalnih prostora za usluge različitim znanstvenim odjelima. Među nacionalnim institucijama društvenih znanosti i umjetnosti djeluje nekoliko njih, uključujući *Rekihaku* i Nacionalni etnološki muzej, a pozicionirane su kao organizacije koje, zajedno s istraživačima na sveučilištima, provode istraživanja itd.

II. O objedinjavanju muzeoloških istraživanja

II. 1. Potreba za objedinjavanjem muzeoloških istraživanja

Obilježje kojim se *Rekihaku* najviše izdvaja jest niz međusobno povezanih djelatnosti koji obuhvaća skupljanje, katalogiziranje, konzervaciju, dokumentaciju i prezentaciju povijesne građe i podataka. U tim su

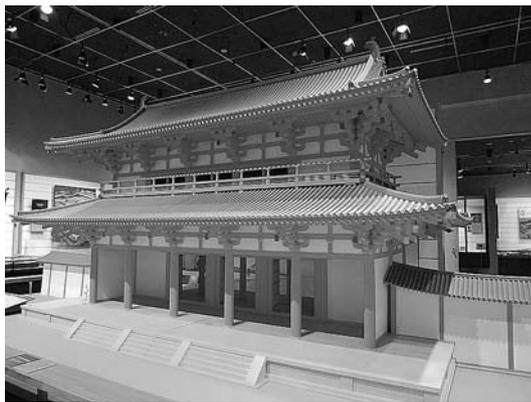

djelatnostima objedinjena tri elementa: istraživanje, izvori i izložbe. Oni se međusobno odnose tako da cjelina oblikuje krug organski povezanih dijelova (sl. 3.). Taj se proces naziva *objedinjavanjem muzeoloških istraživanja*, a opisuje različit stil istraživanja koji je moguć u *Rekihakuu*, upravo zato što je to međusveučilišna istraživačka institucija za muzeološka istraživanja što

sl. 3. Proces objedinjavanja muzeoloških istraživanja opisuje različit stil istraživanja koji se temelji na tri elementa: istraživanje, izvori i izložbe.

sl. 4. - 7. Stalni postav *Rekihaku*, čine stalne izložbe u šest galerija.

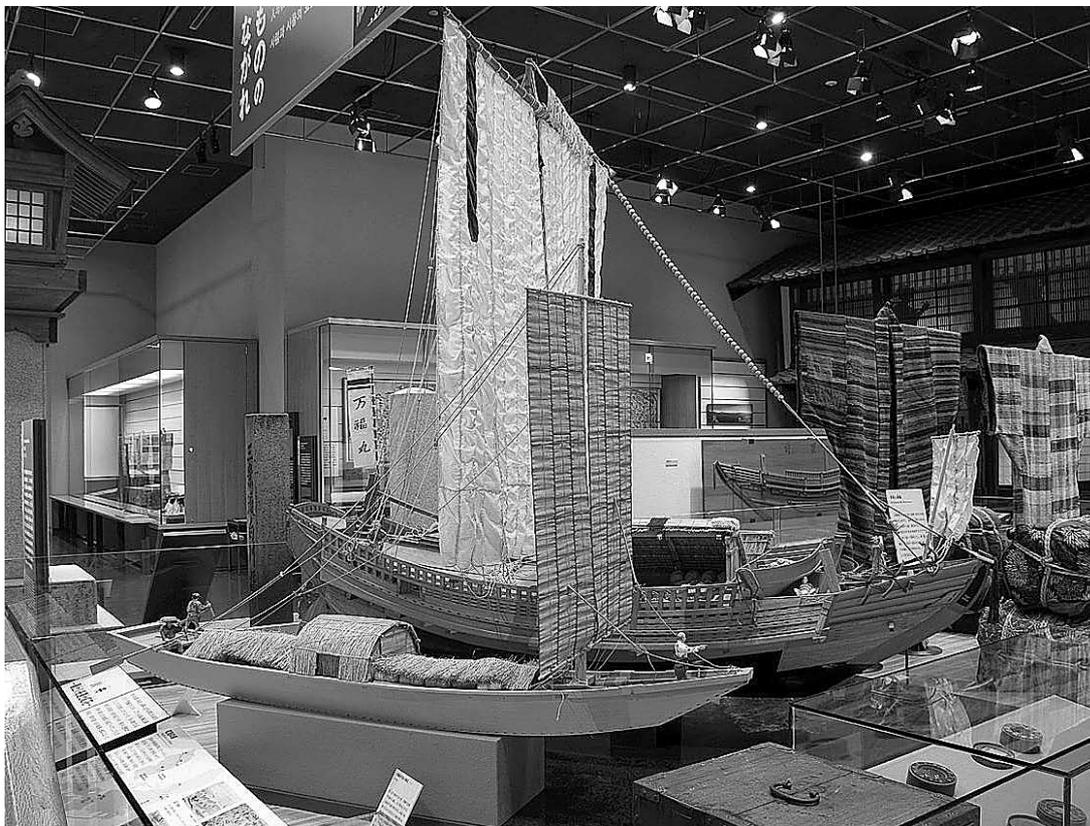
Izložba ne postaje samo djelotvorno sredstvo za upoznavanje publike s istraživanjima već i metoda korisnog istraživanja putem povratnih informacija primljenih od akademske zajednice i društva u širokom smislu.

se sastoji od spomenuta tri elementa. Nadamo se da će, ako načelo objedinjavanja muzeoloških istraživanja bude dosljedno primjenjivano pri svim istraživačkim aktivnostima u *Rekihakuu*, ta institucija dosegnuti razinu inovacije kakva nije dostupna u drugim istraživačkim institucijama.

Na slici 3. prikazan je taj krug - otvoren sustav s dvosmjernim vektorima koji povezuju svaki element s "dioničarstvom" i "javnim pristupom". Istraživačka institucija ni na koji način nije hermetički zatvorena. Odražavajući istraživački stil, pri čemu je uključeno i društvo koje ga okružuje, taj krug postaje i potreba za novim istraživačkim metodama. Taj osobito napredan istraživački stil omogućuje *Rekihakuu* održavanje tijesne povezanosti s društvom.

Objedinjavanje muzeoloških istraživanja podrazumijeva i novo shvaćanje muzejske izložbe. Ona više nije samo javno mjesto za razgledavanje nalaza koji predstavljaju puko "istraživanje" već, umjesto toga, utire put daljnjim istraživanjima i izvorima, započinjući putovanje pri kojemu se zbiva interakcija između "dioničarstva" i "javnog pristupa". Drugim riječima, zamisao izložbe kao "odašiljača" omogućuje (novu zamisao) izložbe kao "primopredajnika". Izložba ne postaje samo djelotvorno sredstvo za upoznavanje publike s istraživanjima već i metoda korisnog istraživanja putem povratnih informacija primljenih od akademske zajednice i društva u širokom smislu. U tome je važnost međusveučilišne istraživačke institucije za muzej.

II. 2. Osnovne politike izložbi

II. 2. 1. Osnovna načela izlaganja u *Rekihakuu*

Izložbena djelatnost u *Rekihakuu* posebna je zbog svoje uloge u njegovu *objedinjavanju muzeoloških istraživanja*. Izložbe nisu samo mjesta što osiguravaju javni pristup građi i rezultatima istraživanja već, umjesto toga, pokreću još jedno putovanje koje vodi daljnjim istraživanjima i izvorima. Istodobno, izložba treba biti dostupna javnosti u općem smislu. Pri tome je važno: 1. pružiti javnosti uvid u bogate povijesne prikaze i mnogoznačna povijesna objašnjenja, 2. odgovoriti na zahtjeve skupina stručnjaka za uskospecijaliziranim znanjem, 3. unijeti suvremenu perspektivu u povijesna istraživanja.

II. 2. 2. Izložbeni oblici

Postav *Rekihaku* čine stalne izložbe u šest galerija (sl. 4. - 8.) i planirane posebne izložbe.

Stalne su izložbe u središtu izložbene djelatnosti *Rekihakua* koji ih, kao jedini muzej koji udomljuje izložbe predmeta sa svakoga gledišta japanske povijesti i kulture, mora stalno održavati. Uz to, s napretkom znanosti, te je izložbe potrebno ažurirati. Radi postizanja tih ciljeva, *Rekihaku* provodi planove obnove postojećih stalnih izložbi i putem svojih projekata suradničkih istraživanja, primjerice, unutar svojeg programa osnovnih istraživanja, ostvaruje nove izložbe koje obuhvaćaju sva razdoblja japanske prošlosti.

Kao "sedma galerija" *Rekihakua*, u kojoj su japanska povijest i kultura prikazane posredovanjem biljaka, i *Botanički vrt svakidašnjeg života* dio je stalnog postava izložbi *Rekihakua*. (sl. 9)

Posebne su izložbe one koje su odraz najnovijih istraživanja o specifičnim temama. Za ostvarivanje tih izložbi zadužen je Odjel istraživanja izložbenog programiranja (koji se naziva i Komitetom izložbenog projekta), neke vrste istraživanja u širokom smislu. Neke takve izložbe u praksi nastaju kao istraživanja izložbenog programiranja, a druge počinju kao suradnička istraživanja i zatim se preoblikuju u istraživanje izložbenog programiranja (što se naziva i izložbeno-suradničkim istraživanjem). Istodobno, u kontekstu *objedinjavanja muzeoloških istraživanja* postoje izložbe koje nastaju u istraživanjima i one koje nastaju u izvorima (npr. izložba usredotočena na građu koja se čuva u *Rekihakuu*).

III. Obnove stalnih postava

Danas, više od 20 godina od otvorenja *Rekihakua*, postoje mnogi podaci koje treba uključiti u postav nakon novih povijesnih i arheoloških otkrića do kojih je došlo zahvaljujući napretku u istraživanjima tijekom toga razdoblja, a i sam tematski postav zaostaje za današnjim trendovima. Štoviše, ni izložba o novijoj povijesti još nije riješena.

Zato *Rekihaku* trenutačno radi na pripremi projekta obnove radi revidiranja sadržaja stalnog postava i

Povijest okoliša jest povijest odnosa ljudskih bića i prirode. Veza s prirodom osnovna je tema u današnjim povijesnim istraživanjima. Uz ljudsku povijest, i ona je važan činitelj u razumijevanju načina na koji se današnje društvo treba postaviti prema krizi i problemima okoliša.

sl. 8. Pogled na dio stalnog postava u Rekihakuu (Galerija 5)

temeljne metode usluga posjetiteljima, odnosno na "drugoj fazi izložbe", te se, u sklopu te obnove, planira pozabaviti i izložbom novije povijesti.

III. 1. Osnovna politika

Naša osnovna politika pokazuje kakva bi trebala biti buduća povijesna izložba, što je odredio Komitet sastavljen od nekoliko istaknutih istraživača i stručnjaka iz institucija i akademskih društava povjesničara. Ona obuhvaća tri osnovne teme: 1. *ljudsku povijest*, 2. *povijest okoliša* i 3. *međunarodnu razmjenu*, te dva gledišta: 1. *različitost* i 2. *suvremeno gledište*.

III. 1. 1. Tri osnovne teme

Od osnutka *Rekihaku* 1981. kao ključno težište za povijesne izložbe prihvaćena je *ljudska povijest*. To nije povijest vladara u svakom razdoblju, već povijest života ljudi i može se reći da je to svojevrsna društvena povijest.

Povijest okoliša jest povijest odnosa ljudskih bića i prirode. Veza s prirodom osnovna je tema u današnjim povijesnim istraživanjima. Uz ljudsku povijest, i ona je važan činitelj u razumijevanju načina na koji se današnje društvo treba postaviti prema krizi i problemima okoliša.

Međunarodna razmjena zahtijeva izbjegavanje povijesne perspektive usredotočene na jednu zemlju i teži prihvaćanju japanske povijesti kao dijela svjetske

povijesti. S toga gledišta, u našem se postavu prezentira i povijest ljudskih seoba, uključujući imigraciju kao aktualnu temu u svijetu, iz perspektive međunarodnih odnosa u svakom razdoblju.

III. 1. 2. Dva stajališta

Različitost je ponajprije problem manjine i zahtijeva da se više pozornosti prida manjinskim grupama, čovjekovu položaju u društvu, spolu i dobi.

Na našim sadašnjim izložbama prikazali smo autohtoni narod *Ainus*, stanovnike sjevernog područja, Korejce koji su se doselili u Japan, te ljude koji zbog svojih predaka i mjesta rođenja trpe društvenu diskriminaciju. Sa stajališta različitosti pokušavamo postavljati i objektivne izložbe utemeljene na materijalnim dokazima, izbjegavajući pritom nametanje specifične povijesne perspektive.

Suvremeno gledište označuje kompletiranje nenaslovljene izložbe novije povijesti i stalno zahtijeva da se postavljaju nove teme s današnjeg stajališta postavljanja izložbi predmodernističkog razdoblja.

III. 2. Trenutačna faza obnove

Kad je provođenjem takve politike završena obnova Ranomodernog odsjeka, obnovljena je treća galerija, otvorena za javnost 18. ožujka 2008.

Dok posljednja izložba novije povijesti zahvaća razdoblje do otprilike 1930. g., izložba bliže novije povijesti pokazat će kasniji naraštaj Drugoga svjetskog rata i poslijeratno društvo. Upravo razrađujemo detalje te izložbe, a planirano je da otvorenje bude 16. ožujka 2010.

IV. Zaključak

Rekihaku je na čelu akademske zajednice u razvoju istaknutog stila istraživanja, što organski objedinjuje niz njegovih međusobno povezanih operacija. Ako načelo objedinjavanja muzeoloških istraživanja bude dosljedno primjenjivano pri svim istraživačkim aktivnostima u *Rekihakuu*, ta će institucija dosegnuti razinu inovacije kakva nije dostupna u drugim istraživačkim institucijama.

Rekihaku je postavio izložbe o nacionalnoj povijesti od vrlo ranih razdoblja, a već ih je sada potrebno pregledati i ažurirati kako bi sa stajališta objedinjavanja muzeoloških istraživanja bile primjerene budućim naraštajima. Uz to, priredit će se i izložba novije povijesti. Bit će nam drago nastaviti suradnju i podijeliti probleme s povijesnim muzejima iz drugih zemalja koji imaju isti cilj jer to nije tema o kojoj bi se trebalo na mnogo načina odlučivati samo u jednoj zemlji.

Primljeno / Received: 13. ožujka 2009.

Prijevod s engleskoga / Translation: Vesna Bujan

sl. 9. Botanički vrt svakidašnjeg života dio je stalnog postava izložbi *Rekihaku*. U "sedmoj galeriji" *Rekihaku*, japanska povijest i kultura prikazane su posredovanjem biljaka.

© The National Museum of Japanese History, Chiba, Japan

processes that characterize the present, is to provide the historical perspective necessary for opening the way to the future and to further mutual understanding between people with divergent historical views.

Rekihaku's most distinguishing feature is the set of interrelated operations including the acquisition, cataloguing, preservation, documentation, and presentation of historical material and information. These operations comprise three elements: research, resources, and exhibitions. They are reciprocally related in such a way that the whole forms a circuit of organically related parts. Referred to here as "museum-based research integration", this process describes the distinctive research style that is possible at Rekihaku precisely because it is a museum-based inter-university research institute consisting of these three elements.

Exhibitions at Rekihaku consist of its permanent exhibits in six galleries and scheduled special exhibitions. We are currently working on the preparation of the renovation project to review exhibition contents and the fundamental method for assisting the customers, or the "Phase Two exhibition", which is planning to address the passing history exhibition in the renovation as well.

Our Basic Policy, which was determined by a committee including several representative researchers and experts in institutes and academic societies of history, shows what the exhibition of history should be like in the future. It comprises of three basic themes, 1) people's history, 2) environmental history, 3) international exchange, and two viewpoints, 1) diversity, 2) the contemporary viewpoint. While the renovation had already been done for the early modern section included in this policy, the renovated Gallery 3 was open to the public on March 18, 2008. The exhibition for ongoing history, Gallery 6, is now in the process of being constructed. Since the current contemporary history exhibition handles the period of up to about 1930, the ongoing history exhibition will show the later generation of World War II and the society after the war. We are just working on the exhibition details for the goal of opening on March 16, 2010, aiming at being an essential part in the presentation of the national history.

Since it is not an issue to be concluded only by one country, we would like to cooperate and share the problems with history museums of other countries that have the same purpose.

PERMANENT EXHIBITS AT THE NATIONAL MUSEUM OF JAPANESE HISTORY (REKIHAKU)

The National Museum of Japanese History (Rekihaku) is an inter-university research institute established to promote the organized and sustained study of Japanese history and culture. Its mission, in view of the complex web of historical

*METODE SKUPLJANJA GRAĐE U MUZEJU SUVREMENE NJEMAČKE POVIJESTI U BONNU

dr. DIETMAR PREIBLER □ Muzej suvremene njemačke povijesti / Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland, Bonn, Njemačka

sl.1. dr. Dietmar Preißler

sl.2. Zgrada Muzeja suvremene njemačke povijesti u Bonnu.

*Tekst je stručno predavanje koje je dr. Dietmar Preißler iz Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland, Bonn, Njemačka održao u Muzejskom dokumentacijskom centru u Zagrebu, 8. svibnja 2006.

I. Uvod

a) Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland

Zadaća Zaklade Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland jest predstaviti povijest Savezne Republike Njemačke, uključujući povijest Njemačke Demokratske Republike, uz odgovarajuću povijesnu pozadinu i izvorišta.¹ Sredstva prezentacije su muzejske izložbe, dokumentacija i informacijski centar. Haus der Geschichte otvorio je 1994. kancelar Helmut Kohl, a nalazi se na tzv. muzejskoj miljii, blizu prijašnje vladine četvrti u Bonnu.

Na oko 4 000 m² stalna izložba ima 7 000 predmeta da bi prikazala njemačku povijest od Drugoga svjetskog rata do danas. Predmeti, dokumenti, fotografije, filmski isječci te zvučne snimke kronološkim slijedom događanja pričaju priču o političkome, ekonomskome, društvenome i svakodnevnom životu te o kulturnoj povijesti Njemačke. Konceptualni *lajtmotiv* izložbe i naša zaštićena marka jest ExperienceHistory©: želimo

da se posjetitelj zabavi i da bude potaknut. Uz stalnu izložbu, u prosjeku postavljamo oko tri stalne izložbe u godini. Tijekom prvih dvanaest godina samo je u Bonnu muzejske izložbe vidjelo 11,5 milijuna posjetitelja. Time smo među najbolje posjećenim njemačkim muzejima. Zaklada Haus der Geschichte otvorila je 1999. drugi muzej, Zeitgeschichtliches Forum (Forum za suvremenu povijest) u Leipzigu. Stalna izložba obilježava oporbu, otpor i moralnu hrabrost iskazanu u NjDR-u na podlozi podjele Njemačke.

Kada je 2005. godine Sammlung Industrielle Gestaltung iz Berlina pripala Zakladi Haus der Geschichte tom prilikom u muzej je pristiglo 160.000 muzejskih predmeta vezanih uz povijest njemačke industrijske proizvodnje i dizajna.

The Gedenkstättenkonzept (zakonodavstvo vezano uz memorijalna područja) je 2008. godine izglasano u Federalnoj vladi, s prijedlogom da Zaklada realizira stalnu izložbu u Berlinu koja će tematski pokazati razdvajanje Njemačke i iskustvo granice. Predviđeno je

¹ STIFTUNG HAUS DER GESCHICHTE DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND (ed.): Erlebnis Geschichte. Wemding, 2003. STIFTUNG HAUS DER GESCHICHTE DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND (ur.): Tätigkeitsbericht 2003.-2004., Bonn 2005.; englesko izdanje: idem.: Report of Activities 2003-2004., Bonn 2006. www.hdg.de

sl.3. Stalni postav Muzeja suvremene njemačke povijesti u Bonnu: Mercedes-Benz, prvi službeni automobil njemačkog kancelara Konrada Adenauera.

sl.4. Stalni postav Muzeja suvremene njemačke povijesti u Bonnu.

sl.5. *Flagge zeigen!* naziv je povremene izložbe koja se od 5. prosinca 2008. do 13. travnja 2009. održavala u Muzeju. Izložba je propitivala značenje i upotrebu nacionalnih simbola kroz povijest.

da izložba bude smještena na području bivše granice između istočnog i zapadnog Berlina, tzv. Tränenpalast (Palača suza) na željezničkoj stanici Friedrichstraße. Nadalje, Zaklada je bila ovlaštena da postavi stalnu izložbu koja će pokazati povijest svakodnevnog života u Njemačkoj i koja će biti smještena u Kulturbrauerei u istočnom dijelu Berlina.

Podučavanje posjetitelja i njihovo usmjeravanje temeljni su čimbenici naše muzejske filozofije i izložbenoga pristupa. Naše su izložbe utemeljene na akademskome i znanstvenome, ali i na posjetiteljevu svijetu. Nešto o organizaciji i upravljanju našim muzejom: Haus der Geschichte savezni je muzej i ima zakonski status neovisne zaklade. Financira se iz saveznih fondova, što

sl.6. Muzejska čuvavnica u Muzeju suvremene njemačke povijesti u Bonnu.

znači da novac dobivamo izravno od savezne vlade. Ulaz u muzej je besplatan.

Zaklada ima tri naglednika i savjetodavna tijela:

1. Nadzorni odbor s političkim predstavnicima iz savezne vlade, pokrajinskih vlada i saveznog parlamenta, 2. Akademsko savjetodavno vijeće i 3. radnu skupinu društvenih predstavnika, koja se sastoji od predstavnika sindikata, religijskih skupina, sportskih udruženja, ženskih skupina itd.

Haus der Geschichte organiziran je u četiri odjela, od kojih je svaki zadužen za tradicionalne muzejske zadaće. To su: Izložbeni odjel (planiranje i organizacija povremenih i putujućih izložaba te poboljšanje stalnih izložaba), Odjel zbirki (nabava predmeta, dokumentacija, informacijski centar, upravljanje predmetima, planiranje i razvoj radnih zadaća s obzirom na informacijske tehnologije, restauriranje i pohranjivanje), Odsjek za marketing i PR (natuknice za izložbe, izdanja, audiovizualni mediji, muzejska edukacija, usluge za posjetitelje, događanja i program) te Odsjek središnjih usluga (proračun i kadrovska služba, održavanje zgrade, informacijske tehnologije). Haus der Geschichte zapošljava gotovo 130 stalnih djelatnika, ne uključujući honorarne vodiče ni vanjske službenike muzeja.

Kada je ustanovljen, Haus der Geschichte, što doslovno znači kuća povijesti, postojala je još samo jedna institucija pod tim imenom. Kada smo se odlučili za taj naziv, željeli smo naglasiti novi i eksperimentalni karakter naše institucije, za razliku od tradicionalnog naziva *muzej*. Danas se taj uspješni model i njegova zaštićena marka ExperienceHistory© preuzimaju diljem zemlje u više od dvanaest institucija s atributom Haus der Geschichte.

Nacionalnu i međunarodnu prepoznatljivost našega muzeja potvrđuje i nekoliko nagrada, uključujući Europsku nagradu za muzej godine 1995. Skupljanje građe u središtu je muzeološkoga djelovanja Haus der Geschichtea. Otkad smo 1986. započeli skupljanje (osam godina prije otvorenja muzeja), nabavili smo oko 400 000 predmeta. Mjesečno katalogiziramo između 500 i 1 000 novih predmeta. Muzejske zbirke organizirane su u 13 osnovnih kategorija i 67 potkategorija ili tipova predmeta. Pojedinačne skupine zbirki pod nadzorom su kustosa u Bonnu i Leipzigu.

b) Metode skupljanja: teorija i praksa

Nakon upoznavanja s Haus der Geschichteom, želim dotaknuti problem skupljanja građe navodeći tri teze Kevina Moorea, predavača muzeologije na Sveučilištu u Leicesteru i direktora Nacionalnog muzeja nogometa u Velikoj Britaniji.

Teza 1.: Kamenje priča, a predmeti pjevaju!²

Teza 2.: Potrebno je detaljnije razmotriti "teoriju materijalne kulture".³

Teza 3.: Postoji procjep između teorije skupljanja i prakse.⁴

Kamenje priča, a predmeti pjevaju!

Svi profesionalni skupljači svakako bi se složili s osjećajem izraženim u Mooreovoj metafori kamenja. Oni iz iskustva znaju da predmeti imaju moć privući, očarati, komunicirati i podučiti. Zašto bi inače Joschka Fischer (bivši njemački ministar vanjskih poslova), Helmut Kohl (njemački kancelar tijekom 16 godina) i poznati njemački pobjednik Tour de Francea Jan Ullrich darovali osobne

² Kevin MOORE: *Museums and Popular Culture*, London, 1997., str. 52. Teoretičari komunikacije poput Heinera Treinena bave se pitanjem "pjevu li predmeti ili pričaju" te ističu kako se to donosi na komunikacijske teorije samo u vrlo ograničenom opsegu. Cf. Heiner TREINEN: *Ausstellungen und Kommunikationstheorie*; u: HAUS DER GESCHICHTE DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND (ur.): *Museen und ihre Besucher*. Berlin, 1996., str. 60-71.

³ Kevin MOORE: L. c., str. 52-54.

⁴ L. c., str. 54.

⁵ Klaus WESCHENFELDER: *Museale Gegenwartsdokumentation - vorausseilende Archivierung*; u: Wolfgang ZACHARIAS (ur.): *Zeitphänomen Musealisierung*, Essen, 1990., str. 181.

⁶ O pregledu vidjeti npr. Anja SCHÖNE: *Alltagsgeschichte im Museum*, München, 1998., posebno str. 80-85.

sl.7. Osim u potrazi za tipičnim, u potrazi su i za neobičnim ili reprezentativnim predmetima za svake izbore. Izbori iz 1949. godine pokazuju bicikli s posterima kampanje koji vise s obje strane kotača.

sl.8. Muzejske zbirke pored tipičnih sadržavaju i vrlo neobične muzejske predmete koji odražavaju duh jednog vremena (fotoaparat skriven u knjizi).

odjevne predmete muzeju? U tim predmetima mora postojati nešto posebno za kustose i za posjetitelje.

Potrebno je detaljnije razmotriti "teoriju materijalne kulture"

Moram izvijestiti da su u Njemačkoj povjesničari tek u početnim fazama razvijanja teorije materijalne kulture.⁵ Općenito, teorijski je pristup uobičajeniji na području etnologije i antropologije nego na području povijesti.⁶ Ipak ću predočiti neka teorijska načela koja su temelj za moje razmatranje o zbirkama.

Postoji procjep između teorije skupljanja i prakse

Ta se teza odnosi na situaciju u njemačkim povijesnim muzejima, u kojima se osjeća raskorak između zamisli zbirke, tj. ideje u pozadini zbirke, i stvarnosti u pozadini zbirke, tj. stvarne nabave predmeta. Taj je jaz teško premostiv.

U drugom dijelu ovoga rada dotaknut ću pitanje teorije materijalne kulture i pokušati popuniti nedostatak teorije koji toliko muči Moorea. Treći će dio biti usredotočen na strategije skupljanja i pokazat će kako je moguće premostiti procjep između teorije i prakse.

II. Što možemo reći o teoriji materijalne kulture

Dobra se zbirka ne može izgraditi u teorijskoj praznini. Takva zbirka treba teorijsku podlogu. Okvir za to daje sljedećih pet pretpostavki.

a) Muzeji su dio kulturnoga pamćenja

Predmeti skupljeni u raznim institucijama, uključujući arhive i knjižnice, važan su dio kulturnog pamćenja. Muzeji također moraju preuzeti ulogu u oblikovanju kulturnog pamćenja. Prvi je korak u tome procesu jasna politika skupljanja predmeta utemeljena na muzejskom poslanju. Za Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland federalno zakonodavstvo određuje domete našega sadržaja.⁷ To nas poslanje razlikuje od ostalih skupljačkih institucija.

b) Histoire totale⁸

Povijesni muzeji bave se vrlo širokom problematikom, odražavajući mnoge značajke akademske discipline, bilo da su političke, ekonomske, svakodnevne, društvene, tehničke ili kulturne promjene. Rezultat toga je skupljanje vrlo različitih tipova ili kategorija predmeta. To su

⁷ Zakon o utemeljenju zaklade Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland od 28. veljače 1990., dopunjen 20. kolovoza 1996.; u: BUNDESGESETZBLATT 1996, Teil 1, Nr. 94, 28. kolovoza 1996., str. 1326.

⁸ Oko 1960. druga je generacija škole *Annales* svoje istraživanje, obilježeno usmjerenišću na interdisciplinarnost i strukturalne promjene, počela nazivati *histoire totale*. Povijesna perspektiva pritom se odnosi na uobičajene stvari, na one koje se ponavljaju s protekom vremena, na opće uvjete ljudskoga života koji su dugotrajni. François FURET: *Die Methoden der Sozialwissenschaften in der Geschichtsforschung und die "histoire totale"*; u: Pietro ROSSI (ur.): *Theorie der modernen Geschichtsschreibung*. Frankfurt a. M., 1987., str. 146-215.

9 Krzysztof POMIAN: *Der Ursprung des Museums, Vom Sammeln*, Berlin, 1988., str. 49.

10 Sociolog Alois Hahn, na primjer, već 1980. Alois HAHN: *Das Museum als Haus der Sammlung, Belehrung und Erbauung*; u: Werner GEBHART, Hans-Peter SCHREINER (ur.): *Stadt und Kultur*, Opladen, 1991., str. 85-102., posebno str. 87.

11 Krzysztof POMIAN: L.c., navedeno u Gottfried KORFF: *Zur Eigenart der Museumsdinge*; u: idem.: *Museumsdinge deponieren - exponieren*. Köln, Weimar, Wien, 2002., str. 140-145

12 Hermann LÜBBE: *Der Fortschritt und das Museum, Über den Grund unseres Vergnügens an historischen Gegenständen*. London, 1982., p. 2ff.; IBID.: *Zwischen Trend und Tradition, Überfordert uns die Gegenwart?* Zürich, 1981.

13 Aleida ASSMANN: *Erinnerungsräume, Formen und Wandlungen des kulturellen Gedächtnisses*, München, 1999., str. 140.; Jan ASSMANN: *Kollektives Gedächtnis und kulturelle Identität*; u: idem., Tonio HÖLSCHER (ur.): *Kultur und Gedächtnis*, Frankfurt a. M., 1988., str. 9-19.; Gottfried KORFF: *Speicher und/oder Generator, Zum Verhältnis von Deponieren und Exponieren im Museum*; u: idem.: *Museumsdinge deponieren - exponieren*. Köln, Weimar, Wien, 2002., str. 167-178.

14 Gottfried KORFF, *Zur Eigenart der Museumsdinge*; u: idem.: *Museumsdinge deponieren - exponieren*. Köln, Weimar, Wien, 2002., str. 141.

15 Könenkamp već 1980. upućuje na etnološko stajalište da se skupljanje i izložbe moraju više međusobno preklapati, s tim da prevladavaju izložbe. Wolf-Dieter KÖNENKAMP: *Einführungsreferat zum Tagungsthema "Die Alltagskultur der letzten 100 Jahre - Überlegungen zur Sammlungskonzeption kulturgeschichtlicher und volkskundlicher Museen"*; u: Burghard R. LAUTERBACH, Thomas ROTH (ur.): *Die Alltagskultur der letzten hundert Jahre*. Berlin, 1980., str. 11.

16 Za sažeti pregled vidjeti Anja SCHÖNE: *Alltagskultur im useum*. Münster, 1998., str. 84.

visokoestetska umjetnička djela poput serigrafije *Willy Brandt* Andyja Warhola ili vrlo dojmljivoga, blistavog, crnog Mercedes-Benza, prvoga službenog automobila prvoga njemačkog kancelara Konrada Adenauera. No, tu su i "predmeti s prljavštinom", poput lonaca koje su ručno izradili ratni zarobljenici, ili pak komadići platna s uzorcima znoja političkih zatvorenika u NJDR-u koje je uhitila Državna tajna policija. Širina sadržaja i raspon različitih tipova predmeta oštro odvaja povijesni muzej od specijaliziranih muzeja poput umjetničkih muzeja, muzeja stripa itd.

c) Relikt

Čini se da postoji bezgranična količina predmeta koji su potencijalno "sabirljivi". Muzeji, međutim, ne mogu sve pohraniti, čak i kad bi to htjeli; mogućnosti pohrane su ograničene. Dakle, kao skupljači utvrđujemo kriterije ne bismo li odredili koji predmeti doista posjeduju one posebne odlike što ih čine vrijednima skupljanja i koji ih čine reliktima. Pomian, poznati poljski stručnjak muzeologije, govori o "semaforskim značajkama"⁹ predmeta, što znači da predmeti šalju posebnu poruku ili prenose određenu informaciju iz prošlosti u budućnost.

Pitamo se:

- je li određeni predmet tipičan ili reprezentativan za neko povijesno razdoblje ili tendencije;
- simbolizira li nešto posebno;
- je li jedinstven i po tome važan?

Posao je kustosa da odgovorno postavi ta pitanja i odgovori na njih.

Dodatak: Zbirke kao odgovor na složenu budućnost
Zašto društvu uopće trebaju zbirke?

Većina nas složila bi se da su zbirke odgovor na složenu budućnost¹⁰ i da naša potreba prikupljanja ostataka odražava "fragmentaciju sjećanja".¹¹ Mnogi bi se također složili s tezom švicarskoga filozofa Hermanna Lübbea da nelagodni osjećaj kako "vrijeme hita naprijed" stvara u nama potrebu da ga usporimo gledajući u prošlost kako bismo saznali tko smo danas. Drugim riječima, moderna vremena proizvode mnogo predmeta, mnogo više od prethodnih. Na primjer, vaši roditelji vjerojatno su imali samo jedan telefon kojim su se koristili deset ili više godina. Danas pogledajte u svoju torbu – u njoj ćete vjerojatno naći svoj treći mobilni telefon. Takav razvoj stvara gomilu ostataka. Tako današnje društvo gradi sve više i više muzeja – u Njemačkoj ih je do danas više od 6 000.

Spomenuo sam tri teorijska pojma kojima se vodimo u stvaranju zbirke: kulturno pamćenje, histoire totale i relik. Za muzeje, međutim, "stvaranje" zbirke znači "sužavanje" žarišta. Knjižnice i arhivi skupljaju prema načelu potpunosti; muzeji se jače usredotočuju na tematiku, oni su izbirljiviji obzirom na određenje sadržaja. Dva dodatna teorijska pristupa donose daljnju korisnu teorijsku orijentaciju za muzejskog sabirača.

d) Uloga muzeja: skupljati ili izlagati?

Neki će se složiti s Janom Assmannom, poznatim njemačkim profesorom koji se bavi pitanjima poput povijesnog pamćenja i uloge muzeja, a koji definira skupljanje kao "sveobuhvatno skladište kulture predmeta", a izlaganje kao "komuniciranje tekućih senzibiliteta".¹³ Drugi će se radije prikloniti Gottfriedu Korffu, profesoru etnologije iz Tübingena, koji skupljanje označava kao "inventar pohranjivanja i zaliha", a izlaganje kao "opri-sutnjivanje predmeta".¹⁴ Oba pristupa obuhvaćaju dva ključna poslanja muzeja: skupljanje i izlaganje.

Za svakodnevni posao skupljanja, kako ću objasniti kasnije u svojim opažanjima, ti naizgled odvojeni pristupi s možda različitim rezultatima doista bi se mogli spojiti za dobrobit cijeloga muzeja.¹⁵ Obje se aktivnosti moraju izvoditi koordinirano. Naravno, teme izložaba važna su sadržajna orijentacija za skupljače. A mi smo uspostavili tješnju vezu između skupljanja i određenih akademskih disciplina uključenih u to. Sve to nameće pitanje trebaju li zbirke biti više orijentirane prema muzeologiji – opažanja o materijalnom svijetu – ili prema relevantnim akademskim disciplinama – u primjeru našega muzeja, prema suvremenoj povijesti.

e) Dokumentiranje sadašnjosti umjesto skupljanja prošlosti

SAMDOK – ideja iznjedrena u Švedskoj 1980-ih dobar je primjer teorijskog pristupa "dokumentiranju sadašnjosti".¹⁶ U ovom pothvatu trenutačno sudjeluje osamdeset švedskih muzeja. Muzeji sudionici – svi s različitim zbirkama – postavili su sebi zadatak da dokumentiraju mnoge značajke suvremenoga švedskog svijeta rada.

Kriteriji zbirke jesu:

- suvremeni je predmet važniji nego povijesni (danas, ne jučer);
- svakodnevni je predmet važniji od zanimljivoga ili neobičnog predmeta;
- reprezentativni je predmet važniji od jedinstvenog predmeta.¹⁷

To novo pridavanje važnosti izuzetno je i vrlo važno za nas u muzeju suvremene povijesti. Ti kriteriji pokazuju da se niz prikupljenih predmeta – bilo da su to trodimen-

zionalni predmeti, fotografije, intervjui itd. – dopunjuju i međusobno kontekstualiziraju. Kad je riječ o povijesnim muzejima, pojedinačni predmeti mogu samo iznimno izraziti potpune promjene ili složene događaje u obliku pripovijesti. Umjesto toga, višestruki predmeti, dopunjeni audio-vizualnim medijima i tekstualnim objašnjenjima, trebaju se kombinirati na način koji stvara mogućnost da muzej postane masovni medij u sociološkom smislu.¹⁸ Muzejske zbirke moraju zadovoljiti te potrebe.

III. Strategije skupljanja

Nakon ustanovljenja neke teorijske podloge, prijedimo na svijet prakse. Prvi je korak u tome shvaćanje da muzejske zbirke moraju biti prilagođene muzejskome poslanju. Prisjetimo se: muzeji trebaju biti "dijelom kulturnoga pamćenja". U sljedećim promišljanjima naglasak je na riječi *dio*: svaki muzej mora imati jasno određeno poslanje. Zbirke se moraju pridržavati toga, osobito zbog smanjenoga javnog financiranja: sadržaj zbirke mora biti preciznije koordiniran i određen. Muzeji suvremene povijesti trebali bi biti bolje povezani, osobito u Njemačkoj, gdje je većina muzeja organizirana unutar regionalnih ili općinskih struktura.

Haus der Geschichte ima ovlasti da bude izložbeni, dokumentacijski i informacijski centar za povijest podijeljene i ujedinjene Njemačke. Naša je zadaća time i kronološki i geografski određena. Ipak, prema anglo-američkoj praksi potrebna je preciznija "politika skupljanja" ne bi li se izbjegla proizvoljnost u odnosu prema sadržaju. U tom smislu, razvili smo niz metoda koje čine našu strategiju prikupljanja građe. Predstaviti ću ih na sljedeći način.

Dimenzije skupljanja

a) Izložbe kao poticaji za skupljanje

Prvi je korak za povijesni muzej da se odredi tematika i odaberu teme koje će biti predstavljene. Sadržaj stalne izložbe Haus der Geschichte – njemačka povijest od 1945. do danas – osigurava glavni okvir za našu praksu skupljanja. Ona je razrađena u suradnji sa stručnjacima za suvremenu povijest.¹⁹ Predmeti su bili i bit će skupljeni prema temama stalne izložbe. Novi, zanimljivi predmeti bit će nabavljeni, uključeni u zbirke i izloženi.

Neprekidno kustosko istraživanje u vezi s temama stalne izložbe također određuje način prikupljanja građe. Promotrimo primjer izborne kampanje za Bundestag od 1949. Strategija skupljanja definira potrebu naručivanja svih izbornih materijala, redovito i sustavno, od svih političkih stranaka. To je postala rutina za nas u Haus der Geschichte. Stalna izložba predstavlja tipične elemente poput postera, slogana i rezultata. Osim za "tipičnim", u potrazi smo i za neobičnim ili reprezentativnim predmetima za svake izbore. Na primjer, izbori iz 1949. pokazuju bicikl s posterima kampanje koji vise s obje strane stražnjih kotača: na prvi pogled promatrači razumiju improviziranu prirodu kampanje u poslijerat-

sl.9. -11. Muzejske izložbe u Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland u Bonnu.

sl.12. Haus der Geschichte je sakupio jednu od najopsežnijih i najznačajnijih zbirki političkih karikatura koje se odnose na suvremenu njemačku povijest.

noj Njemačkoj. Izborna scena iz 1956. prikazana je, među ostalim, pomoću poštanskoga sandučića koji simbolizira prvo glasovanje poštom. Nedavno, 2002. godine, nabavili smo dijelove studijske opreme za prvu televizijsku kampanju u njemačkoj povijesti između dva glavna kandidata. Bilo je to prvi put da tadašnji kancelar Gerhard Schröder sudjeluje u televizijskoj raspravi s protukandidatom, bavarskim premijerom Edmundom Stoiberom. Za buduće izborne kampanje planiramo preuzeti internetsko predstavljanje stranaka.

Dodatak: Tipovi predmeta za narativni stil izložbe

Tijekom godina razvili smo potpunije shvaćanje predmeta koji su posebno prikladni za narativnu vizualizaciju povijesti. Naučili smo da su političke karikature, na primjer, vrlo učinkovite za vizualiziranje teme za posjetitelje, koju je inače gotovo nemoguće opisati. Stoga je Haus der Geschichte izgradio jednu od najopsežnijih i najznačajnijih zbirki političkih karikatura koje se odnose na suvremenu njemačku povijest. Zanimljiva je posljedica te skupljačke strategije da smo danas u mogućnosti razviti cjelovite povremene izložbe koristeći se samo jednom kategorijom predmeta. Naše iskustvo sa skupljanjem političkih karikatura pokazuje da skupljački i izložbeni muzej tvore dijalektičko jedinstvo – a nisu disjunktivni, što bi se očekivalo prema teorijskim promišljanjima. Također, izgradnjom izuzetno važne zbirke pridonosimo stvaranju "kulturnoga pamćenja", još jednoga teorijskog pojma koji smo već spomenuli.

Da se vratimo glavnom tijeku izlaganja: *histoire totale*, sada u kontekstu povremenih izložaba. Koristimo se povremenim izložbama ne bismo li se usredotočili na posebne varijante tema, što nam dopušta da

17 SAMDOK-Bulletin 30 (Mai 1985), str. 2-4.; Britt BOGREN-EKFELDT: Samtisdokumentation: SAMDOK-Gegegenwartsdokumentation in Schweden; u: Museumsmagazin 5, str. 68-74. Za pregled o Njemačkoj vidjeti Klaus WESCHENFELDER: Museale Gegegenwartsdokumentation - Vorseilende Archivierung; u: Wolfgang ZACHARIAS (ur.): Zeitphänomen Musealisierung, Das Verschwinden der Gegenwart und die Konstruktion der Erinnerung, Essen, 1990., str.180-188.

18 Heiner TREINEN: Ausstellungen und Kommunikationstheorie; u: HAUS DER GESCHICHTE DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND (ur.): Museen und ihre Besucher, Berlin, 1996., str. 60-71., posebno str. 66.

19 HAUS DER GESCHICHTE DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND (ur.): Erlebnis Geschichte, Wemding, 2003.

sl.13. S ulice u muzej: osim skupljanja muzejskih predmeta za izložbe u muzeju se potiče i skupljanje predmeta vezanih uz svakodnevna događanja, a koja smatraju važnima za njemačku povijest, npr. Svjetsko nogometno prvenstvo (FIFA 2006).

Kustosi muzeja drže plakat na kojemu piše službeni slogan prvenstva u nogometu *Die Welt zu Gast bei Freunden* (Vrijeme je za sklapanje prijateljstva).

Korištenje izložbama kao okvirom za skupljanje čini umrežavanje informacija između izložaba, zbirki i dokumentacije još važnijim. Skupljanje ne znači samo nabavljanje predmeta, nego i opisivanje, dokumentiranje i kontekstualiziranje korištenjem svih mogućnosti moderne informacijske tehnologije.

20 Početna stranica Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland: www.hdg.de

22. kolovoza 2006.: izložbe - privremene izložbe.

21 Dietmar PREISLER: Integriertes Museumsmanagementsystem im musealen Arbeitsprozess; u: HAUS DER GESCHICHTE DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND (ur.): Informationstechnologie im Museum, Bonn, Berlin, 1999., str. 129-141.

22 Lübke naziva umjetnost ili znanost predviđanja buduće recepcije našega vremena precepcijom. Taj termin, izvorno namijenjen vođenju arhiva, mogao bi se također prilagoditi skupljanju suvremene povijesti u muzejskoj praksi. Hermann LÜBBE: Im Zug der Zeit, Verkürzter Aufenthalt in der Geschichte, Berlin, 1992., posebno str. 191.

23 Dietmar PREISLER: Sammlungskonzeption des Hauses der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland, Modernes Museum und Informationsgesellschaft; u: Handbuch Kultur-Management, Stuttgart, 1999. (Loseblattsammlung; Ergänzungslieferung Nr. 32), Sektion C 1.8., str. 1-19.

produbimo i proširimo svoju usmjerenost na sadržaj.²⁰ Naša je strategija skupljanja za povremene izložbe analogna onoj za stalnu izložbu. Kritičari bi mogli reći da to vodi slučajnom i nasumičnom prikupljanju, da taj pristup nije dovoljno sustavan. Odgovorio bih sljedeće: izbor tematike za povremene izložbe stajalište je o tematici koja je važna za nas danas. Ako povremene izložbe i njihovi predmeti doista odražavaju naše vrijeme, oni će pobuditi zanimanje budućih naraštaja. Budući povjesničari i drugi promatrači tumačit će naše današnje vrijeme s dvostrukim zadovoljstvom. Prvo, bit će u stanju prepoznati koje su teme 2006. godine bile važne za kulturno pamćenje našega vremena. Drugo, moći će analizirati te povijesne teme na temelju predmeta koji su prikupljeni, dokumentirani i sačuvani za zbirku.

Korištenje zbirkom kao odrednicom za skupljanje nosi određene probleme. Tematske izložbe sa snažnom "narrativnom" kvalitetom i dizajnom, tj. kontekstualiziranje predmeta njihovim postavljanjem u scenarije zahtijeva intenzivno korištenje izvora. U našem primjeru, do pet kustosa i istraživača i po dvije godine radi na planiranju povremene izložbe, uključujući razvoj ideje, pisanje objašnjenja, istraživanje medijskoga materijala. Sa stajališta proračuna i zbirki, logično je da ulaganje toga opsega u povremenu izložbu dovede do nabave zanimljivih predmeta. U prosjeku 50 % predmeta na povremenoj izložbi potječe iz naših postojećih zbirki, ili su to predmeti koje dobavljamo posebno za izložbu. Budući da imamo dvije do tri velike izložbe u godini na obje muzejske lokacije – u Bonnu i u Leipzigu – možete shvatiti kolika količina predmeta redovito dolazi u naše zbirke putem "instrumenta" izložaba. Učenje na temelju izložaba znači učenje za zbirke.

Korištenje izložbama kao okvirom za skupljanje čini umrežavanje informacija između izložaba, zbirki i dokumentacije još važnijim. Skupljanje ne znači samo nabavljanje predmeta, nego i opisivanje, dokumentiranje i kontekstualiziranje korištenjem svih mogućnosti moderne informacijske tehnologije. U Haus der Geschichte razvili smo bazu podataka (Integrated Museumsmanagement System IMS)²¹ koja nam omogućuje da organiziramo logistiku predmeta između podataka o predmetu, njegovu kretanju, objašnjenja i medija. Slično SAMDOK konceptu, primjenjujemo zamisao o kontekstualizaciji svojim IMS-om dokumentirajući izložbe prema profesionalnim standardima. Sustavom informacijske tehnologije povezujemo predmete, objašnjenja, audio-vizualne medije i grafičke elemente. Moderni pristup znači da to činimo dugoročnim pohranjivanjem uz pomoć digitalnih izvora.

b) Dokumentiranje sadašnjosti

Kako pokazuje naš primjer skupljanja predmeta o saveznim izbornim kampanjama, određene se teme mogu predvidjeti i prikupljati sustavno. Postoje mnogi drugi primjeri, kao što su predmeti koji se odnose na proteste (transparenti iz štrajkova i demonstracija) ili

tinejdžerske i mladenačke kulture (odjeća koju su nosili sudionici *ljubavne povorke*).

Osim toga, i osim skupljanja za izložbe, razvili smo poseban skupljački pristup za tekuće događaje koje smatramo važnima za našu povijest.

Na primjer, naši su kustosi ustanovili aktivnosti vezane za "izvandržavne aktivnosti saveznih vojnih snaga" kao primjer nove međunarodne uloge ujedinjene Njemačke. Tako zbirke mogu imati predviđajuću ulogu za moguće buduće izložbe.²² Tematika i predmeti izuzetno su razrađeni (*histoire totale*) i omogućuju nam da stvorimo cjelovite izložbe koje vizualiziraju mnoge različite teme. Na primjer, prikupljamo predmete o temi *Afganistan*, koji se odnose na vodeću ulogu Njemačkih oružanih snaga u izgradnji zemlje, *Landserromantik*, tj. posebni svijet i svijest vojnika, uloga generala von Buttlera, prvoga njemačkoga glavnog zapovjednika u Afganistanu te vojničkoga života. Drugi je primjer skupljanja vezan za Svjetsko nogometno prvenstvo 2006. ili za Svjetski dan mladih godinu prije toga. Tu zamisao nazivamo s *ulice u muzej*.

c) Skupljanje prema tipu predmeta

Treći je oblik naše skupljačke politike prikupljanje građe prema tipu predmeta; taj pristup jače odražava pristup materijalne kulture prema pristupu akademskog polja "povijesti" ili djeluje kao dodatak njemu. Zbirke u Haus der Geschichte podijeljene su u 67 skupina. Naša namjera, međutim, nije to da sačuvamo sveobuhvatnu riznicu kao zbirku materijalne kulture u 21. st.; više smo željeli razviti korisne i uporabljive metode organiziranja predmeta koje vode do odrednica zbirki.²³ Dopustite da to objasnim na primjerima naše zbirke fotografija i igara. Fotografije koje dokumentiraju tekuće događaje mogu se uglavnom naći u agencijama, dakle mi ih ne skupljamo. Koji su naši kriteriji?

- Skupljamo fotografije visoke estetske kvalitete koje odražavaju neki oblik suvremene povijesti (kao u radovima Hilmara Pabela, Willa McBridea, Barbare Klemm ili Regine Schmecken).
- Tražimo fotografije koje se odnose na osjetljiva društvena pitanja kao što su siromaštvo ili dnevna rutina radničke klase (Mehmet Ünal, Edward Serotta).
- Također prikupljamo manje fotoserije i fotopro-

jekte, npr. dokumentaciju Erne Wagner-Hehmke o Parlamentarnom vijeću u Bonnu, što je povijest nastanka našega ustava.

▫ Fotografije mogu biti "ikone" koje dokumentiraju neki povijesni trenutak, a istodobno simboliziraju nešto veće: Peter Leiningov, *Skok Konrada Schumana preko granice* ili Jevgenij Čaldejeva, *Zastava Crvene armije vijori nad Reichstagom u Berlinu 1945.*

▫ Također prikupljamo zanimljive portrete ili komparativne studije važnih povijesnih figura, npr. fotografije kancelara Kohla i Schrödera Helmuta Newtona, koji je poznatiji kao fotograf aktova.

▫ Konačno, skupljamo amatersku fotografiju koja odražava dnevni život, npr. fotoalbume. Ti albumi često dopunjuju trodimenzionalne predmete s putovanja ili izleta, proslava i obiteljskoga života i pomažu u njihovu kontekstualiziranju.

Dopustite da vam navedem još jedan primjer vezan za našu zbirku igračaka i igara. Za tu zbirku vrijede četiri temeljne pretpostavke.

▫ Predmeti moraju biti reprezentativni za svoje vrijeme. Na primjer, društvena igra *Bombardiranje Engleske* simbol je ratnoga razdoblja u Hitlerovoj Njemačkoj; kompjutorske igre simboliziraju internetske 1990-e.

▫ Prikupljamo igre i igračke koje imaju jasnu političku notu, npr. kartaške igre s licima političara ili igre koje su bile reklamni pokloni u političkim kampanjama.

▫ Igre mogu odražavati društvene promjene ili uzorke, npr. mnoge od njih oponašaju uspješne televizijske kviz-programe.

▫ *Igra godine* također čini dio te zbirke.

IV. Zaključak – kvaliteta predmeta

Haus der Geschichte kao muzej suvremene povijesti pridonosi zajedničkome kulturnom pamćenju, ali na selektivan način. Primjenjujući ideje koje je razradio američki sociolog muzeja Harris Shettel²⁴, mi – skupljači – naučili smo ocjenjivati predmete na temelju njihove moći privlačenja, zadržavanja i komuniciranja. Primjena tih kriterija pomaže nam da izoštrimo svoje procjene predmeta i da se bavimo funkcijom relikta u muzejima.²⁵ Imaju li predmeti u muzejima svoju jedinstvenu kvalitetu glede suvremene povijesti, u usporedbi s klasičnim povijesnim izvornim materijalima?

Dopustite mi da preformuliram početno pitanje: Pjevaju li predmeti drukčije od klasičnih, povijesnih izvora? Mislim da je odgovor jasan: muzejski predmeti isijavaju auru, imaju emocionalne kvalitete, obraćaju se osjetilima, trebaju samodostatnu interpretaciju suvremene povijesti te se moraju procjenjivati po svojem učinku na posjetitelje.²⁶

To kustosima pokazuje put za trajnu i blisku suradnju s njihovim zasebnim akademskim disciplinama, muzeologijom, tj. materijalnim svijetom i obrazovanjem.

Primljeno / Received: 8. svibnja 2006.

Prijevod s engleskog jezika / Translation: Jelena Šesnić

METHODS OF COLLECTING IN A GERMAN NATIONAL MUSEUM OF CONTEMPORARY HISTORY (HAUS DER GESCHICHTE DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND)

Collecting is the heart of museological work. It is the answer to a complex future and reflects the fragmentation of remembrance. The Haus der Geschichte as a museum of contemporary history contributes to a collective cultural memory. A good collection, however, cannot be built in a theoretical vacuum. More reflection on a "theory of material culture" is needed. Three theoretical approaches guide us in building collections: cultural memory, *histoire totale*, the relic.

Building a collection requires a narrowing of focus. Museums should have a clear collection policy based on the institutional mission. Collectors establish criteria to determine which objects really have those special qualities that make them worth collecting and that make them relics.

A spectrum of methods comprises the collecting strategy of the Haus der Geschichte. First, the museum has developed a special collecting approach for important current events, called "from the street into the museum". Second, the content of the permanent and temporary exhibitions provides the main framework for collection practice. Using exhibitions as guidelines for collecting makes information networking between exhibitions, collections and documentation all the more important. A third aspect of the collection strategy is to collect by object type.

Methods of collecting in a Museum of contemporary history strongly reflect the material culture approach, more so than the approach cultivated by academic style history.

sl.14. Muzej posjeduje vrlo zanimljivu zbirku fotografija čije se skupljanje temelji na nekoliko kriterija: skupljaju fotografije visoko estetske kvalitete, fotografije vezane uz osjetljiva društvena pitanja kao što su siromaštvo ili dnevna rutina radničke klase, zanimljive portrete, amatersku fotografiju...

24 Harris H. SHETTEL: An evaluation of existing criteria for judging the quality of science exhibits; u: Curator, Vol. 11, 2 (1968), str. 137-153.

25 Vidjeti poglavlje Relikt.

26 Hermann SCHÄFER: Besucherforschung im Haus der Geschichte; u: HAUS DER GESCHICHTE DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND (ur.): Museen und ihre Besucher, Herausforderungen in der Zukunft, Berlin 1996., str. 143-155.

KAD PARADNOGA KONJA ZAMIJENE ŽUTE ZVJEZDICE

mr. sc. TANJA ROŽENBERGAR ŠEGA □ Muzej novije povijesti / Muzej novejše zgodovine, Celje, Slovenija

sl.1. Stalni postav Muzeja revolucije Celje.

sl.2. Logotip Muzeja revolucije Celje.

Muzej novije povijesti u Celju, koji je upravo pred 50. obljetnicom svojega postojanja, danas je profesionalan, zanimljiv i popularan muzej, gostoljubiv prema svojim posjetiteljima. Dokazi za to su entuzijastične reakcije njegovih posjetitelja, pozitivna mišljenja kolega stručnjaka iz Slovenije i inozemstva, nagrade i nominacije; među posljednjima su dvije nominacije za prestižan naslov europskoga muzeja godine (EMYA).

Kako se dogodila preobrazba Muzeja revolucije u Celju u muzej koji privlači gotovo 60 000 posjetitelja na godinu? Kakvu je ulogu u tom razvoju, usponu i transformaciji imala njegova "crvena" orijentacija? Kako je njegov rad u prošlosti uključen u njegov novi projekt koji korespondira s trenutačnom političkom situacijom? Što se u prošlosti događalo u toj ustanovi, zašto su njezini zaposlenici osjetili potrebu za promjenom i kako su se latili posla? Kako su doživjeli preobrazbu i kako im je uspjelo pažljivo protresti temelje stare muzejske politike, prilagođujući se novim okolnostima i trendovima na tom putu?

Od samoga početka muzej je bio iznimno plodan i organizirao je mnoge izložbe čije su teme povezane s ratnim razdobljem. Njegova stalna izložba, koja je bila jezgra muzejskoga rada, usredotočivala se na razdoblje između 1919. i 1949. godine. Tematski podijeljena na tri dijela, predstavljala je doba revolucionarne radničke borbe, doba okupacije i Narodnooslobodilački rat. Periodične izložbe označavale su važne obljetnice i događaje. Neke je izložbe naredio ili sugerirao Međuopćinski komitet Slovenske komunističke partije. Muzej je organizirao i neke manje stalne izložbe s toga područja. Te su izložbe označivale rođendane slavnih ljudi, revolucije ili tragične događaje iz Narodnooslobodilačkoga rata. U prvom desetljeću svojega postojanja muzej je organizirao stotinu izložaba.

Možemo utvrditi da je muzej imao krajnje ispunjenu izložbenu tipologiju (vlastitu stalnu izložbu, gostujuće, putujuće i periodične izložbe, te stalne izložbe iz pojedinih područja). Premda je plan nekih od tih izložaba

sl.3. Novi stalni postav Muzeja novejše zgodovine: "Živjeti u Celju"

bio prilično jednostavan i uglavnom je obuhvaćao pisanu riječ (različite dokumente) i fotografije – što bi se čak moglo i nazvati "novinskim izložbama" – s vrlo malo materijalnih artefakata, kad ih analiziramo, otkrivamo vrlo moderna načela muzejske prakse. Izložba kao medij, ili komunikacijska veza pošiljatelja i primatelja, pritom je obavila punu zadaću. Organizacija izložaba postala je jedan od najintenzivnijih i najmasovnijih oblika rada, s vrlo izraženim edukacijskim i propagandnim elementima. Muzej je svoje izložbe iznosio i izvan muzejskih zidova, među narod, organizirajući ih u vatrogasnim zgradama, kulturnim centrima i mjesnim školama. Tako je uspijevao pokazati svoje aktivnosti čak i onima koji vjerojatno nikad prije nisu stupili u muzej. Danas bi se takav način djelovanja nedvojbeno smatrao vrijednim prinosom porastu kvalitete muzejskoga rada.

Sadržaj tih izložaba, pak, bio je ograničen na crno-bijelo viđenje povijesti. Muzejski su zaposlenici bili vrlo svjesni prisilne autocenzure. Povjesničari po struci, znali su da ima tema koje ne bi bile odobrene pa ih je bilo bolje zaobilaziti.

Početkom osamdesetih godina Muzej je počeo širiti svoje zbirke i uključio je skupljanje dokumenata i istraživanje života nakon 1945. godine. Pripremio je novu stalnu izložbu o razvoju Celja nakon Drugoga svjetskog rata. Bilo je to teško doba: neovisna se Slovenija tek pomaljala, a zbog nove je skupljačke politike Muzej morao pronaći novo mjesto u lokalnoj zajednici. Tijekom toga razdoblja broj posjetitelja muzeja je pao, što je bila posljedica neodgovarajućih programa i opće društvene klime te tranzicije.

Nova politika vođenja i istraživanja zbirki definirana je uz

pomoć sljedećih pitanja:

- Što definira identitet celjske regije?
- Što povezuje prošli, sadašnji i budući život celjske regije?
- Što je nestalo iz celjske regije?
- Što nam nedostaje iz prošlosti?
- Što želimo vratiti?

Odgovori na ta pitanja poslužili su kao temelj za preobrazbu muzejskoga sadržaja. Nove zbirke, one koje govore o povijesti i tradiciji celjske regije tijekom 20. st., dodane su starima. Sukladno tome, stručni tim se mijenjao, ali i povećavao. U Muzej su došli raditi mladi povjesničari i etnolozi, ideološki neopterećeni, i uključili su urbanu etnologiju kao jedno od područja muzejskoga djelokruga.

Muzej revolucije u Celju službeno je promijenio ime u Muzej novije povijesti Celja godine 1991. Novo ime, dakle, nije bilo uzrok spomenutih promjena, nego prije rezultat tih promjena. Bilo je rezultat proširenja vremenskoga okvira istraživanja koji obuhvaća cijelo 20. st., rezultat uvođenja novih tema koje više nisu bile ideološki uvjetovane (politička je povijest ustuknula pred svakodnevnim životom) i uvođenja stručnih i metodoloških novina (etnologija se priključila povijesti).

Novo je ime proširilo i djelokrug muzejskoga istraživačkoga rada i izložaba u formalnom smislu.

Premda je prvo razdoblje preobrazbe što se događalo iza muzejskih zidova završilo, početkom 1990-ih godina Muzej je još jedanput bio na početku svojega puta. Premda je preobrazba bila postupna i provedena uz mnogo obzira prema osjećajima javnosti, samo šačica

sl.4. Stalni postav "Živjeti u Celju":
Rekonstrukcija željezničkoga vagona za
životinje u čijoj je unutrašnjosti pokazano
razdoblje Drugog svjetskog rata.

sl.5. Logotip Muzeja novejšegodišne
Celje.

posjetitelja ostala je vjerna Muzeju. Posjetilačka apatija, potvrđena podacima o broju posjetitelja, otkrivala je da je "dojmljiva sila" tisuća nekadašnjih posjetitelja muzeja ishlapljela i odumrla. Najnovijih posjetitelja, sklonih novim metodološkim pristupima, malen je broj. Stariji posjetitelji, bivši partizani ili članovi boračke organizacije, činili su dio populacije koji je bio vrlo emocionalno vezan za proteklo razdoblje i teme kojima se bavila muzejska stalna izložba. Oni su predstavljeno doba doživjeli "iz prve ruke" ili su to doživjeli njihovi rođaci. Manjak suosjećajnosti i emocionalne uključenosti bez sumnje je utjecao na broj muzejskih posjetitelja. Srednjoškolski, čiji je nastavni program u prošlosti uključivao teme prikazane u Muzeju, nekoć su bili česti posjetitelji. Promjene muzejskoga istraživačkoga programa utjecale su i na njih, tako da se i njihov broj smanjio.

Nedavno smo poduzeli drugi iznimno važan korak u definiranju koncepcije i sadržaja muzeja kao ustanove otvorene javnosti: našu smo pozornost usredotočili na najmlađe, na predškolski naraštaj djece. Godina 1995. druga je važna postaja u našem radu: osnovan je poseban muzejski odjel nazvan Dječji muzej Hermanov brlog. U njemu se pripovijeda priča o muzeju i predstavlja se baština slovenskih i europskih muzeja. Njegovi su programi namijenjeni djeci mlađoj od dvanaest godina i zasnovani su na tematici iz sadašnjosti i prošlosti, od svakodnevnoga života do praznika. Različitim pristupima ti su programi pomogli djeci da razumiju i istražuju svijet. Izložbe Dječjega muzeja i njegove dodatne aktivnosti postale su pravi hit i pokazale su se neprocjenjivima za muzejsku promidžbu.

Godine 1996. spasili smo stakleni fotografski atelje celjskoga fotografa Josipa Pelikana od propasti. Od 1997. atelje in situ postao je dostupan posjetiteljima kao

živi svjedok dinamičnoga i iznimno stvaralačkoga života i djela toga fotografa i umjetnika. Tijekom svojega života (1920.-1977.), Josip Pelikan majstorski je bilježio Celje za kasnije naraštaje, ostavivši iza sebe više od dvadeset tisuća originalnih fotografija koje prikazuju život u Celju i okolici.

Nova slika muzeja i ono što on može ponuditi, prošireno je godine 2000. otvorenjem nove stalne izložbe *Život u Celju*. Konkretni i sustavan rad na ideji o novoj stalnoj izložbi počeo je 1996. godine. Kad smo zacrtavali temeljne niti vodilje izložbe, vodili smo se odgovorima na pitanja: koja je ciljana publika te izložbe, kako ćemo se obratiti toj publici i što želimo reći? Naš je cilj bio jasan: podići kvalitetu muzejske izložbe koja će biti zasnovana i sazdana na znanju i pravilima pojedinačnih disciplina u nju uključenih, posebice povijesti i etnologije. Istodobno, izložba je morala biti i vizualno i tematski privlačna posjetiteljima svih dobi, posebice mladima. Zbog toga smo iznimnu pozornost pridali arhitekturnim i dizajnerskim aspektima izložbe. Sadržaj je bio diktiran uvelike ograničavajućim konvencionalnim političko-povijesnim pristupom; umjesto toga, fokusirali smo se na socijalnu i kulturnu povijest svakodnevnoga života. Muzeološka koncepcija i plan stalne izložbe, ispunjenje arhitekturnih, tehničkih i umjetničkih aspekata izložbe završeni su 1998. godine. Iste godine projekt je predstavljen javnosti manjom probnom izložbom dijela buduće stalne izložbe: kitničarskom radionicom. Tako su naši teoretski temelji potvrđeni u praksi, a uočeni su i njezini nedostaci, koje smo pokušali što prije ispraviti. Stalna izložba otvorena je 27. ožujka 2000. godine.

Smještena je na dva kata Muzeja, na ukupno 380 m². Svaki kat prikazuje drugačiji muzeološki pristup. Na prvom katu kronološkim redom slijedimo pregled

sl.6. Stalni postav "Živjeti u Celju": Ulica obrta.

sl.7. Stalni postav "Živjeti u Celju": Demonstracija obrtnika.

povijesti Celja i njegova stanovništva u 20. stoljeću, uz pomoć Dnevnika triju naraštaja. Naglasak je na izlošcima poredanima u pojedinačne cjeline. One ilustriraju izabrane dijelove povijesti i dopunjuju dnevničke zapise predstavnika triju različitih generacija.

Fascinantan je, premda porazan, miljonak, originalni vagon za stoku, postavljen na izložbi na prvom katu. Kao izložak, on simbolizira Drugi svjetski rat i nacističku okupaciju, koji su predstavljeni u unutrašnjosti vagona. Spoj autorove bogate mašte i arhitektova smionog

dizajna prostora stvara vrlo efektan, dirljiv prikaz toga doba. Rekonstrukcija željezničkoga vagona za životinje odjeljuje taj dio izložaka od drugih, a stvaranjem slike mračnoga, ograničavajućega i morbidnoga doba ispunjenoga patnjom i strahom, iznimno je sugestivna i na simboličnoj razini.

Na drugom katu posjetitelji mogu krenuti u *Lutanje gradom* i doživjeti prošlost u ambijentu izložaka *Ulice obrta*: pojedinačnih radionica, tržnica i kuća srednje klase. Život radnika predstavljen je proizvodima celjskih

sl.8. Herman Lisjak - lik Dječjeg muzeja *Hermanov brlog* s posjetiteljima.

sl.9. Kolektiv Muzeja noveše zgodovine na stručnoj eskurziji, travanj 2009.

sl.10. Dječji muzej *Hermanov brlog* – izložba "Zvijezde Europe".

© Muzej noveše zgodovine Celje, Slovenija

tvornica iz muzejske zbirke. Tako su proizvodi vraćeni u svoj prirodni okoliš, premda se nalaze u muzeju, čime se oživljava njihova autentična svrha i poruka.

Vrlo smo zadovoljni reakcijama na izložbu, što pokazuje da idemo u pravom smjeru. Uz redovite posjetitelje, tu su i različite pedagoške aktivnosti. O temama u vezi s izložbom raspravlja se na večernjim događanjima za stručnjake i publiku u muzejskoj kavani.

Muzejske brojne i iznimno raznolike aktivnosti čine naš muzej jednim od najdinamičnijih u Sloveniji. Posebice smo ponosni na činjenicu da je Muzej postao integralni dio mjesnoga miljea. A to je vrlo očito pogledamo li statistike posjetitelja koji iz cijele zemlje dolaze u Muzej.

Razdoblje potkraj 1980-ih, a posebice početkom 1990-ih godina bilo je doba dubokih društveno-političkih promjena, što se odrazilo i na politiku slovenskih muzeja. Svojom snagom i utjecajem vjetrovi promjene prohujali su muzejima i izložbama koje su prikazivale "revolucionarne" teme. Vizije razvoja muzeja mogu biti različite i mnoge, ali ona koja se dogodila u Celju nedvojbeno je uspješna, utemeljena na čvrstoj prosudbi, odgovarajućoj brizi za sve uključene u proces i jednostavno je pravi korak poduzet u pravom trenutku. Položaj Muzeja novije povijesti Celja jednako je čvrst i solidan kao položaj Muzeja revolucije u Celju u prošlosti. Paradni konj prošle ideologije zamijenjen je žutim zvjezdicama moderne Europe.

Primljeno / Received: 22. travnja 2009.

Prijevod s engleskog jezika / Translation: Vesna Bujan

WHEN THE PARADE HORSE HAS BEEN REPLACED BY YELLOW STARS

The Muzej noveše zgodovine Celje [Celje Recent History Museum] was founded in 1963, but was then called the Museum of the Revolution, and yet was capable of undergoing a very interesting and successful path of transformation. Today the museum is characterised by a very large number of visitors, a highly diverse and high quality fare, which alongside the permanent displays and collections includes heterogeneous goings-on from presentations, workshops of the museum shop and confectioner's.

The special feature of the museum is the separate children's department – The Herman's Brlog [Den] Children's Museum in which little visitors can learn, socialise and get to know the wealth of the cultural heritage in a nice and easy way.

The transformation from a typical Museum of the Revolution, with its presentation of the Second World War and the National Liberation War to an institution that keeps up to date with the challenges of events in society was a long and gradual process. Here are just a few of the phases. The first permanent display, which showed the period after WWII was opened in the 1980s; the renaming of the museum followed in 1990; at the same time a process of broad research interest followed, and the involvement of an interdisciplinary expert team; it was opened in 1995, when the work of the Children's Museum was also addressed, for a new, younger and fresher audience. In 1997 came the restoration of the studio of master photographer Josip Pelikan in 1997.

In 2000, the final phase in the transformation of the museum came the opening of the modern part of the display called Living in Celje, with which the museum was for the second time nominated as a Slovene candidate for the title of European Museum of the Year. In the period to come, we shall build up the identity of the museum on physical and virtual accessibility and the mobility of collections and materials, through reactions of the museum to events in Slovenia and the world, the interweaving of different viewpoints and ways of understanding things, as well as the interpretation of the cultural heritage, all of them well attuned to the new trends in contemporary museology.

IRATXE MOMOITIO □ Gernički muzej mira / The Gernika Peace Museum, Baskija, Španjolska

sl.1. Zgrada Gerničkog muzeja mira u gradu Gernika-Lumo, Baskija, Španjolska

sl.2. La Casa de Juntas, Gernika – Lumo. "Gerničko stablo" Gernikako Arbolja je hrast koji simbolizira slobodu za Baskijski narod.

1. Uvod: Gernika-Lumo

Gernika-Lumo¹ grad je smješten na sjevernoj obali Baskije, u Španjolskoj. Grad ima simboličku važnost za baskijski narod i poznat je diljem svijeta zahvaljujući Picassovoj slici *Guern*

z povijest Građanskoga rata i bombardiranja Gernike. Od 1999. do 2002. godine uz pomoć Ministarstva kulture (Odjela za umjetnost i kulturna dobra), Muzej je proveo i adaptaciju zgrade. Muzeografski projekt² proveden je do kraja te je donesena odluka da se muzej pretvori u Muzej mira (prvi muzej mira u Baskiji i u cijeloj Španjolskoj).

Nakon nekoliko godina, 2002., Muzej je unaprijedio svoj profil i povećao svoj potencijal postavši ustanova u skladu s potrebama modernoga svijeta. To je vodilo uspostavi Zaklade Gerničkoga muzeja mira, čiji su upravitelji Baskijska vlada, Pokrajinsko vijeće Bizkaie i Gradska uprava Gernika-Luma. Tako je nastala Zaklada. Poduzeće koje je provodilo muzeografski projekt predložilo nam je da malo promijenimo koncepciju

muzeja i uzmemo u obzir simbolizam Gernike i sve što je na ovim prostorima učinjeno za pomirenje (taj je posao do tada vodio Mirovni istraživački centar Gogoratz iz Gernike). Dakle, predložili su da proširimo djelokrug Muzeja, da ne budemo tipičan povijesni muzej, nego da postanemo novi muzej s dvije teme (poviješću i mirom). To je za nas bio veliki izazov jer je to bila posve nova tema za razgovore, tema za koju u tom trenutku nismo bili stručnjaci.

I tako smo donijeli odluku da osnujemo tri radne skupine koje će raditi na sadržaju toga novoga muzeja:

- radnu skupinu stručnjaka koji će pripremiti dokumente i sadržaje o povijesti Gernike, Španjolskoga građanskoga rata... u koordinaciji s ravnateljicom Muzeja,
- radnu skupinu stručnjaka koji će pripremiti materijal i sadržaje muzeja o kulturi mira, ljudskim pravima i baskijskom konfliktu... u koordinaciji s ravnateljicom Muzeja,
- poduzetničku skupinu koja će, zajedno s ravnateljicom Muzeja, biti zadužena to provesti ili sadržaje

¹ Gernika je ime grada na baskijskome, a Guernica na španjolskome. Više informacija o gradu na www.gernika-lumo.net

² Muzeografski projekt koji je provela Stoa (Barcelona) www.stoa.es

Muzej nema namjenu djelovati kao pripovjedač ratnih priča. On je prije prostor koji nam pomaže vjerovati u mir, koji nas poziva da tragamo za mirom, da čuvamo mir i suočimo se s njime. To je tematski muzej koji izražava kulturu mira, prenosi ideje i dojmove međudjelovanja povijesti, kreativnosti i ljudskih osjećaja.

koje su izradili stručnjaci “prenijeti” na zidove i druga mjesta u muzeju, i to tako da budu razumljivi običnim posjetiteljima.

Taj je timski rad bio uspješan zbog mnogih razloga, među ostalim, zbog želje svih nas da napravimo nešto drugačije, smisleno i zanimljivo običnim posjetiteljima, ali i stručnjacima; dobrog spoja rada tih triju skupina i otvorenosti pothvata za nove prijedloge i promjene (kojih je bilo sve do kraja procesa) i spremnosti da ih ostvari. Ukratko, bio je to dobar timski rad, posve oslobođen svakog pritiska.

Najteže je bilo odlučiti što uključiti u stalni izložbeni postav a što ne jer smo bili svjesni prostora kojim raspolažemo i činjenice da se sve informacije i svi predmeti nisu mogli na odgovarajući način posložiti a da se sav prostor ne uruši.

Muzej je otvoren 8. siječnja 2003. godine, obnovljenoga profila i širega raspona mogućnosti. Danas je on ustanova u skladu s potrebama suvremenoga svijeta. Izrastao je u atraktivan, dinamičan prostor, u mjesto na kojemu posjetitelji mogu osjetiti i doživjeti scenarij prema kojemu se povijest prihvaća s osjećajem i sućutnošću, da bi se očistio put prema pomirenju, pretvorio se u mjesto na kojemu možemo imati osjećaj da možemo svi zajedno raditi na ostvarenju vlastitoga mira.

2.2. Misija. Misija Zaklade Gerničkoga muzeja mira jest sačuvati, izlagati, publicirati, voditi istraživanja i educirati posjetitelje o temeljnim idejama kulture mira, te o prošlom i sadašnjem odnosu te kulture s poviješću Gernika-Luma, tako da se, zajedno s drugim povijesnim i mirovnim organizacijama, Gernika-Lumo, provincija Bizkaia i cijela Baskija, iskoriste kao lokalna, regionalna, nacionalna i internacionalna referenca u potrazi za mirom i kulturom.

2.3. Sadržaj. Gernički muzej mira tematski je muzej izrastao iz kulture mira. Nadahnut je tragičnim bombardiranjem Gernike 26. travnja 1937. (tijekom Španjolskoga građanskoga rata).

Muzej nema namjenu djelovati kao pripovjedač ratnih priča. On je prije prostor koji nam pomaže vjerovati u mir, koji nas poziva da tragamo za mirom, da čuvamo mir i suočimo se s njime. To je tematski muzej koji izražava kulturu mira, prenosi ideje i dojmove međudjelovanja povijesti, kreativnosti i ljudskih osjećaja. Gernički muzej mira uspoređuje i predlaže mnoge univerzalne aspekte povezane s mirom. Od odsutnosti mira onda kad su ljudska prava narušena, do postojanja mira kad nakon sukoba dolazi do pomirenja ili ostvarenja ispravnih ideja svjetskih pacifista.

Stalna muzejska izložba blago je atipična jer objekti i artefakti nisu najvažniji dio izložbe, više je to muzej za osjete, muzej za srce i mozak, muzej koji s malim brojem objekata koje ima (bombe rabljene za bombardiranje, službeni dokumenti, uniforme...), ali uz

snažan audiovizualni sadržaj koji se pokazuje (jedan je rekonstrukcija kuće Begoña na dan bombardiranja u koju posjetitelji ulaze i imaju mogućnost na nekoliko sekundi doživjeti bombardiranje na vlastitoj koži zahvaljujući audiovizualnim efektima i rekonstrukciji prostora i zvuka; drugi je vrlo dirljiv audiovizualni sadržaj nazvan In memoriam, a govori o nekoliko procesa pomirenja u svijetu kao što su Gernika-Njemačka, Sjeverna Irska, Južnoafrička Republika... koji dovodi posjetitelja u internacionalno poznatu situaciju postkonfliktnoga procesa) posjetitelji osjećaju što želimo izraziti čak i bez materijalnih objekata.

Stalna muzejska izložba temelji se na tri važna pitanja:

▫ Što je mir?

Širok izbor ideja, pojmova, misli i gledišta u vezi s mirom – posebice suvremenih ideja – u kojima mir, da bi se riješili sukobi, cvjeta u smislu odnosa među ljudima. Povijest mira ne smije biti povijest kraja sukoba.

Taj dio muzeja razvijen je u nekoliko dijelova izložbe.

▫ Put prema miru

Mir ima mnogo lica i mnogo oštih rubova koji u različita vremena na različitim mjestima poprimaju različite oblike. Mir nije puki statični pojam, on je sila koja napreduje kroz vrijeme. Čovjek nije proveo svoje vrijeme samo vodeći ratove; on je prilagodio oblike i lica mira idejama i mislima.

- Sklopljeni mir: sigurnost u brojkama
- Potraga za sobom: mir uma
- Plavi planet, planetni mir
- Mir na dnevnoj osnovi
- Organizirati se zbog jedne želje: mira
- Akcija poduzeta u ime mira: osobno stajalište

▫ Mir u 21. stoljeću

Taj dio prikazuje slike velikoga formata triju sastavnica modernoga pojma mira: nužnoga sukoba, suosjećajnosti (empatije) i kreativnoga izlaska iz situacije. To je izložba negativnoga mira, preobrazbe sukoba i životnoga mira, s prijedlozima alternative i sredstava za ostvarenje mira.

Koja se sredstva pokazuju korisnima u borbi za mir?

Mnogo ih je i različita su, i premda nema čarobnoga štapića, neka su se od njih dokazala kao korisna. To su:

- stalni dijalog
- poštovanje ljudskih prava
- pogled u budućnost
- poštovanje bližnjih
- stavljanje sebe u položaj drugoga
- slušanje različitih mišljenja
- traganje za zajedničkim dodirnim točkama
- posredovanje da se ujedine želje objiju strana
- izmišljanje i stvaranje
- priznavanje svojih pogrešaka
- pozitivno mišljenje
- istraživanje i otkrivanje drugih stvarnosti
- suprotstavljanje stanju na pozitivan način
- pregled zakona i pravila
- nepoistovječivanje osoba i problema

sl.3.-6. Stalni postav Gerničkog muzeja mira, Baskija, Španjolska

© The Gernika Peace Museum, Gernika – Lumo, Bizkaia, Spain

- hrabro suočavanje s nepravdom
- činjenje vlastitoga položaja fleksibilnijim
- Što su svjedočanstva bombardiranja Gernike?

Čitanje o povijesti Gernike i Španjolskoga građanskoga rata, o bombardiranju Gernike i profinjena lekcija o miru koju će nam održati preživjeli iz toga tragičnoga događaja svojim pomirenjem s vlastitim napadačima, uz druge primjere pomirenja i posredovanja u ime mira diljem svijeta.

Taj dio muzeja obuhvaća nekoliko dijelova izložbe.

▫ 26. travnja 1937.: Svi su bili poput Begoñe

Scenografijom je rekonstruirana dnevna soba u kući u Gerniki 1937. Taj audiovizualni prostor omogućuje posjetiteljima epizodu bombardiranja od koje se lede kosti, i utječe na njih tako da počinju dijeliti iskustava stanovnika Gernike neposredno prije i nakon uništenja njihova grada.

▫ Grad nam govori

Taj prostor prikazuje grad Gernika-Lumu nekoliko trenutaka prije strašnoga bombardiranja. Dokumenti, slike i svjedočanstva o tom vremenu pokazuju događaje

u gradu prije i nakon bombardiranja. Riječ je o kratkome edukacijskom pogledu na povijest Gernika-Lume.

▫ Prema pomirenju

U moderno doba pomirenje je osnovno sredstvo za rješavanje sukoba i stoga je njegovo značenje bogato i složeno. Čak i onda kad svi shvaćamo da pomirenje znači pretvaranje donedavnih neprijatelja u prijatelje. U toj je situaciji nužno da agresori priznaju svoju krivnju i prihvate odgovornost za postupke u prošlosti. Danas je Gernika napredan primjer pomirenja.

▫ Kakva je situacija s mirom danas na svijetu?

Pogled na svijet nudi nam Picassova Guernica koja tematizira pitanje ljudskih prava i baskijski konflikt kao prizmu kroz koju ćemo proučavati trenutno stanje mira na svijetu danas.

Taj dio muzeja također ima nekoliko izložbenih dijelova:

▫ Tri izraza

Simbolični objekti i slike, uz mnogo različitih perspektiva na Guernicu, sliku kojom je Picasso izrazio svoju odbojnost prema nasilju i ratnim strahotama. Taj je scenarij hitan poziv na razmišljanje o ljudskim pravima,

SUMMARY

THE GERNIKA PEACE MUSEUM

The Gernika Peace Museum – formerly known as the *Gernika Museum* - was founded on 7th April 1998 by the Gernika-Lumo Town Hall in a building, designed by Manuel De Smith – after the reconstruction of the city – that is located in Los Fueros Square. The Museum may be considered as a History museum in the sense that it was used as a guide to the history of Gernika-Lumo and, more particularly, to the Civil War and the bombing of Gernika.

In the year 2002, the museum upgraded its profile and enhanced its potential becoming an institution in accordance with the needs of the modern world. The Gernika Peace Museum does not intend to act as a narrator of war stories. It is rather a space which helps us to believe in peace, invites us to seek out peace, observe peace and confront it. It is a theme museum conveying a culture of peace, transmitting the ideas and sensations of interaction between history, creativity and human emotions. The Gernika Peace Museum compares and proposes a number of universal aspects in relation to peace.

From an absence of peace when human rights are violated, to the presence of peace when, after the conflict, comes reconciliation or the right-thinking ideas of the world's pacifists.

The permanent exhibition of the museum is a little bit atypical because the objects and artifacts are not the most important part of the exhibition, is more a museum for the senses, for the heart and brain, and museum that with the small amount of objects it has (bombs used for the bombing, official documents of the moment, uniforms ...) but with the two powerful audiovisuals.

posebice o trima ljudskim pravima: pravu na izražavanje života, slobode i jednakosti, koja se izravno povezuju s pravom na život, slobodu i jednakost.

▫ Šuma: baskijski konflikt

Tobožnja šuma koja simbolizira biološku raznolikost vodi nas na kratko putovanje kroz temu konflikta u Baskiji – prikazuje se pristup mnogih stručnjaka za konflikte, političkih stranaka, sindikata i Crkve tog temi; primjer vidljivih i nevidljivih posljedica nasilnoga sukoba završava pokušajima velikog broja ljudi unutar zajednice da žive u miru jedni s drugima.

2.4. Muzejske službe. Muzej posjetiteljima nudi nekoliko usluga:

- razgledavanje s vodičem na četiri jezika (baskijskome, španjolskome, engleskome i francuskome); više informacija na museoa@gernika-lumo.net
- didaktičke usluge školama, obiteljima i drugim skupnim posjetima (radionice, didaktični materijali...); više informacija na hezkuntza.museoa@gernika-lumo.net
- muzejska trgovina u kojoj posjetitelj može kupiti knjige, DVD-ove o povijesti bombardiranja Gernike, o Španjolskome građanskome ratu i o kulturi mira, kao i mnoge Picassove slike u obliku suvenira; više informacija na denda.museao@gernika-lumo.net
- specijalizirani Dokumentacijski centar o bombardiranju Gernike i o Španjolskome građanskome ratu za istraživače koji žele doznati više o tim temama; opširnije na dokumentaziozentrua@gernika-lumo.net
- povremene putujuće izložbe

▫ Muzej je aktivan član nekoliko nacionalnih i internacionalnih mreža (AIPAZ, ICOM Spain, IC-MEMO, Internacionalna mreža muzeja mira, Internacionalna koalicija poprišta svijesti, FORO udruga za ljudska prava i edukaciju o miru).

Primljeno / Received: 13. ožujka 2009.

Prijevod s engleskog jezika / Translation: Biljana Romić

KANADSKI MUZEJ RATA – NE ZABORAVIMO NIKADA

IM 39 (1-4) 2008.
TEMA BROJA
TOPIC OF THIS VOLUME

LADA DRAŽIN TRBULJAK □ Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb

sl.1. Pogled iz zraka na Kanadski muzej rata
© Canadian Aerial Photo Corporation

Kanadski muzej rata (CWM - Canadian War Museum / Musée Canadien de la Guerre) nastao je kao rezultat zajedničkog projekta partnerskih arhitektonskih studija Moriyama & Teshima iz Toronta i Griffiths Rankin Cooka iz Ottawe. Finalni koncept muzeja predstavljen je u kolovozu 2002., a ni tri godine kasnije, 8. svibnja 2005., na obali rijeke Ottawe, u nekadašnjemu industrijskom području LeBreton Flats, muzej je otvoren za javnost.

Pogled iz zraka na muzej na prvi pogled može podsjetiti na vrlo veliku ražu koja se mimikrijski prilagođuje okolišu dok joj stražnji dio, s golemom perajom nalik na onu morskoga psa, umjesto bodlje, još proviruje iz morskog tla ili može podsjetiti na monumentalnu leteću tvrđavu koja se prizemljila tako da se dopola ukopala u zemlju. Oba opisa, koliko god bila asocijativna i literarna, ipak sadržavaju ono bitno.

Muzej je izgrađen tako da pretežitim dijelom svoje površine (ukupno 40.860 m²) djeluje kao ukopan u zemlju. Krov muzeja obrastao je travom i biljem, jednakim onima koji rastu u okolici i s kojima se prirodno prožeo, da bi se u blagom spustu rampe od dvjestotinjak metara potpuno izravnao s okolnim terenom. Tada

muzej postaje nevidljiv, kamufliiran u okoliš kao skriveni, davno zaboravljeni stari ili pak novi, najsuvremeniji bunker. Dojam bunkera pojačava i sivi ton betonskih blokova postavljenih na frontalnom dijelu zgrade, kao i u njezinoj unutrašnjosti.

Ako nam je poznata činjenica da se samo 35 kilometara od muzeja nalazi *Diefenbunker*, (danas Kanadski muzej hladnog rata / Canada's Cold War Museum) možemo se zapitati je li samo koincidencija činjenica da muzej ima izgled bunkera koji samo jednim dijelom proviruje iz zemlje ili je upravo to bila prava inspiracija za njegov izgled. Naime, hladnoratovski bunker ili Diefenbunker ("nadimak" je dobio po ministru koji je odobrio izgradnju nekoliko sličnih podzemnih zdanja), izgrađen je 1961. godine da bi se u nj, pod zemljom, na četiri kata, uz svu sofisticiranu opremu i maksimalnu zaštitu, u slučaju atomskog napada smjestila kompletna kanadska vlada. Od 1998., otkad je prestao biti tajni te izgubio prvotnu funkciju, bunker je postao gradska turistička atrakcija. Otvoren je za javnost i u njemu se, među ostalim, može vidjeti izložena megatonska hidrogenska bomba koja je služila za vježbu vojnika i koja je posuđena upravo iz Kanadskog muzeja rata.

sl.2.-7. Kanadski muzej rata, Ottawa
(zgrada muzeja, ulaz u muzej, rampa kojom se penje na krov, ostakljeni bočni dio)

Snimila: LDT, 2008.

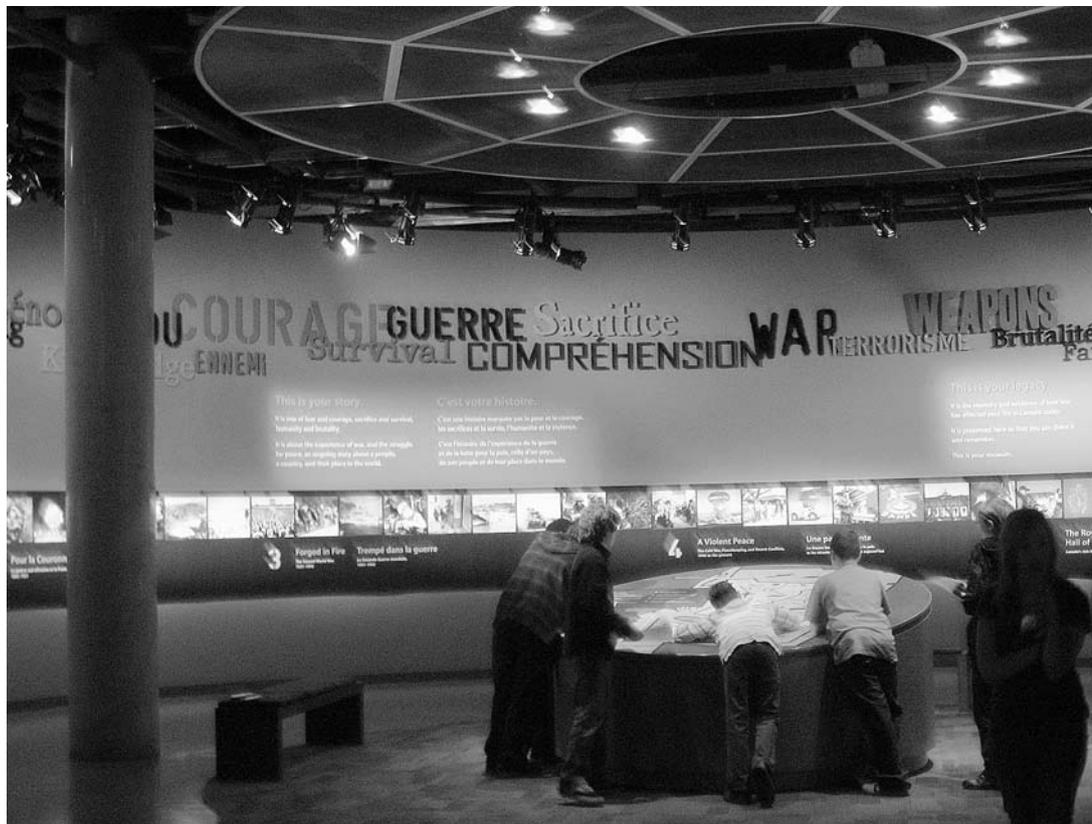

Već se sama ideja da je u Kanadi izgrađen jedan od najpoznatijih muzeja rata u Sjevernoj Americi čini čudnim, jer se vjerojatno odmah pitamo, zbog zaborava ili neznanja, kada je i gdje ta miroljubiva zemlja uopće ratovala i što se od muzejskih predmeta u njemu može vidjeti?

Posljednje bitke na kanadskom tlu vodile su se prije gotovo 200 godina, a muzej rata postoji već 120 godina (osnovan je 1880.). Često se morao seliti, sve do ove posljednje lokacije i "udomljenja". Dok su neki taj projekt doživjeli kao prilično skroman (možda u

usporedbi s onima Daniela Libeskinda za Royal Ontario Museum i Franka Gehryja za Art Gallery of Toronto, koji su uloženom vrijednošću sigurno dvostruko premašili vrijednost izgradnje Kanadskog muzeja rata), za mnoge je on zapravo bio vrlo spektakularan.

Arhitekt muzeja Raymond Moriyama u Kanadi je iznimno cijenjen. Kanađanin je japanskog podrijetla koji je i sam u mladosti osjetio gotovo nezamislivi besmisao rata, kada je kao dječak iz Vancouvera, zajedno s ostalim tamošnjim sunarodnjacima Japancima, za koje se sumnjalo da bi u Drugome svjetskom ratu mogli

sl.8. Kanadski muzej rata, središnja dvorana koja najavljuje tematske cjeline stalnog postava.

Snimila: LDT, 2008.

pomagati neprijatelju, bio zatočen u logoru u Britanskoj Kolumbiji. U logoru, u kojemu je proveo nekoliko godina, na jednom je stablu izgradio drvenu kućicu u kojoj se igrao i iz koje je promatrao prirodu. Kako danas tvrdi, upravo je ta kućica na stablu bila njegova početna inspiracija u razmišljanju o projektu za taj muzej.

Iz duboko proživljenog iskustva Moriyama je znao prepoznati osjećaje koje je želio prenijeti, ali i misli koje je želio istaknuti. U govoru što ga je održao pri proglašenju izbora njihova projekta istaknuo je pretpostavke koje će ga voditi u realizaciji muzeja: *Rat pobuđuje snažne predodžbe i osjećaje pa stoga i arhitektura novoga muzeja mora biti toliko snažna da privuče kanadska srca i umove, ali i pozornost međunarodne publike. Ona mora govoriti o strahotama rata, ali i o nadi i obzirnosti.*

Muzej je već u prvom mjesecu nakon što je otvoren posjetilo 125.000 osoba koje su mogle vidjeti izloženu samo petinu od približno 500.000 muzejskih predmeta koji se čuvaju u muzeju.

CWM je nacionalni muzej vojne povijesti čiji su fokus istraživanja i prezentacije sukobi vođeni na tlu Kanade i oni u kojima su sudjelovale kanadske vojne snage, i to promatrani ili doživljeni iz osobne, nacionalne ili međunarodne perspektive.

Stalni postav (Canadian Experience Galleries) prostire se na 5.600 m² i podijeljen je u četiri galerije u kojima su ispričane priče o Kanadanima u ratovima, od najranijih ratova "prvih ljudi" (*First People*) do sedmogodišnjeg rata Francuza i Britanaca za osvajanje kanadskog tla, o

sudjelovanju, kanadskih građana u Prvome i Drugome svjetskom ratu, da bi prikaz završio pregledom hladnoratovskog razdoblja te današnjim sudjelovanjem u misijama na Balkanu i u Afganistanu.

U oblikovanju stalnog postava surađivale su dvije firme: Haley Sharpe (Leicester, UK) i Origin Studios (Ottawa). Utemeljen je na specifičnim tematskim cjelinama koje su proizašle iz sinopsisa što su ga definirali povjesničari i kustosi muzeja. Očito je da autori nisu željeli postav pokazati kao izložbu muzejskog fundusa već su sav materijal (audio, vizualni, tekstualni, makete, muzejske predmete...) iskoristili da ožive povijest, da izazovu vrlo snažne emocije posjetitelja, da utječu na njihovo iskustvo i doživljaj, da ih potaknu na razmišljanje ili da im sasvim izravno postave jasna i jednostavna pitanja, npr. *Čega se bojiš?* ili *Što ćeš ti učiniti?* Multimedija, usmena svjedočanstva, interpretativne legende, fotografije, filmski arhivski materijal, pomno izabrani muzejski predmeti i arhivsko gradivo poslužili su da te cjeline budu prezentirane, interpretirane i ispričane uz poštovanje ravnoteže između brojnih povijesnih činjenica i vrlo personaliziranih iskustava.

Za svaku su cjelinu izabrane kolorističke skale ili je posebno definirano svjetlo. Boje i svjetlo su katkad proizašli iz pojedinog predmeta ili su pak boje i svjetlo pomno birani da bi prikazali određena stanja ili emocije. Fizički prostor postava prati arhitekturu zgrade i samo još više naglašava uglate i trapezoidne zidne plohe, čime se povećava dinamičnost.

sl.9.-13. Kanadski muzej rata: stalni postav (Canadian Experience Galleries) prostire se na 5.600 m² i podijeljen je u četiri galerije u kojima su ispričane priče o Kanadanima u ratovima, od najranijih ratova "prvih ljudi" (First People) do sedmogodišnjeg rata Francuza i Britanaca za osvajanje kanadskog tla, o sudjelovanju kanadskih građana u Prvome i Drugome svjetskom ratu, da bi prikaz završio pregledom hladnoratovskog razdoblja te današnjim sudjelovanjem u misijama na Balkanu i u Afganistanu.

Snimila: LDT, 2008.

Gotovo petstotinjak gigantskih fotografskih povećanja kadšto na posjetitelja djeluju izrazito uznemirujuće namećući mu ideju da je i sam postao sudionik nekoga povjesnoga trenutka te da ga i on sam mora proživjeti onako kako se zbilo u stvarnoj povijesti.

U galeriji LeBreton izloženi su eksponati većeg formata, od pravih zrakoplova, koji uvijek djeluju fascinatno jer vise sa stropa kao igračke, do njemačkih, američkih i ruskih tenkova, svih vrsta, veličina, naziva i kratica. No od eksponata na četiri kotača široka publika najlakše prepoznaje Mercedes-Benz, izloženu Hitlerovu limuzinu na čijoj je legendi napisano da je simbol zla, čime se vrlo jasno željelo pokazati da će taj muzejski predmet izazivati znatiželju, ali da autori postava prema njemu imaju jasno izražen odnos. No ipak su smatrali da to

moraju i dodatno napisati kako bi se izbjegla bilo kakva moguća manipulacija ili neprikladno tumačenje.

Prolazeći stalnim postavom posjetitelji "ulaze u akciju", u iste takve "prave" rovove poput onih iz Prvog svjetskog rata, pri čemu im bodljivkava žica, razrovana zemlja, zvučni efekti, topovska paljba i fujkanje metaka pojačavaju dojam sudjelovanja u aktualnom događaju i u bitci koja se upravo događa pred njima.

Šetnja travom obraslim muzejskim krovom s blagim uzvisinama i udubinama, kao po zaostalim rovovima, po poprištu neke bitke iz prošlosti, budi tjeskobu i sjetu, prizivajući sve pozitivne pacifističke misli, pogotovu ideju obnavljanja koju na različite načine nalazimo elaboriranu ne samo u postavu već i ugrađenu u koncept dizajna i u koncept arhitekture zgrade.

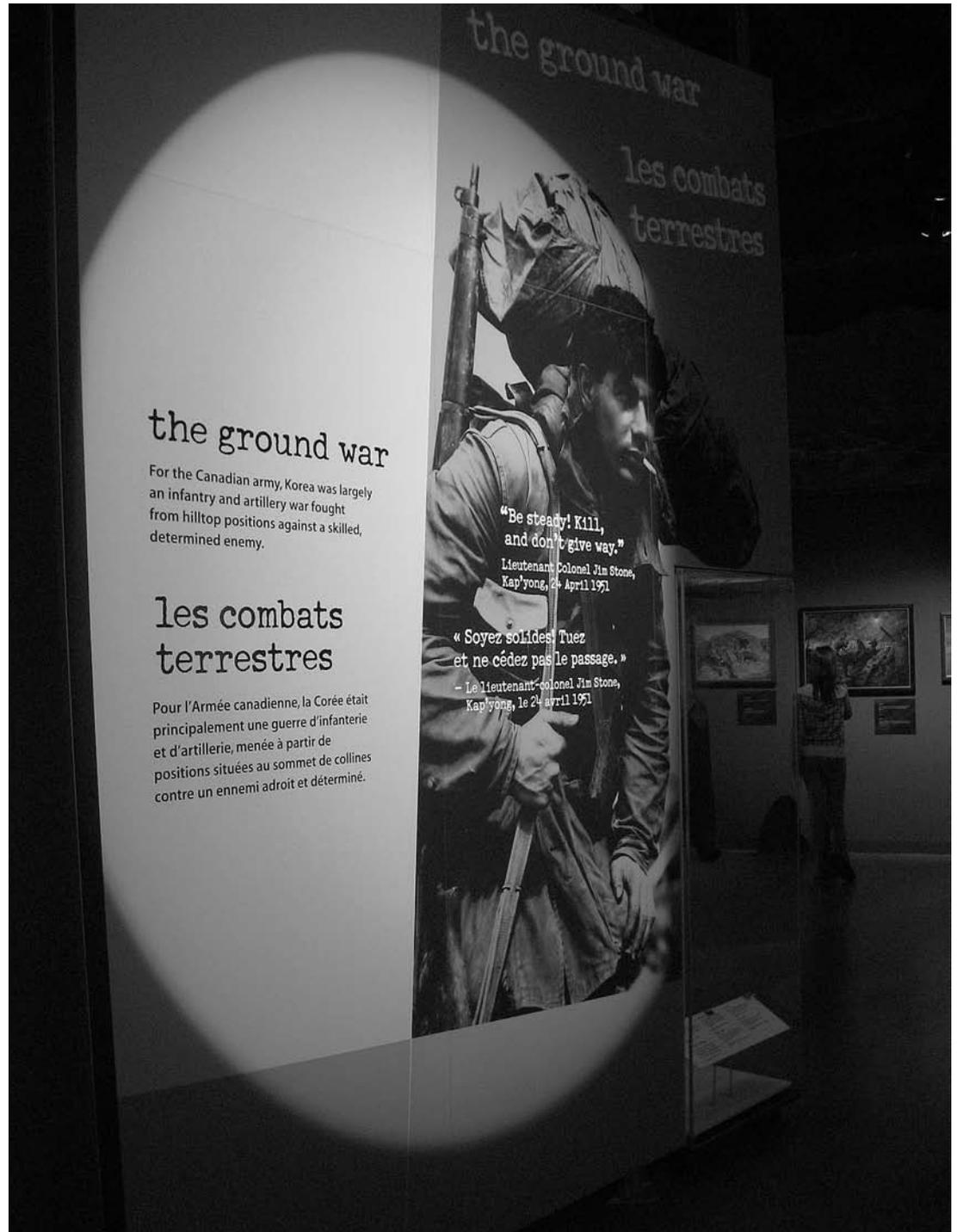

sl.14. Galerija LeBreton: pregled razvoja vojne tehnologije od 18. stoljeća do danas.
Snimila: LDT, 2008.

Ta dvoznačnost, dvosmislenost i "dvojezičnost" svuda je oko nas i stalno nas prati i u drugim razmišljanjima o muzeju - u ratu i miru. Zanimljivo je, na primjer, da Muzej rata svojom ulaznom, agresivnom frontom te "ekspresionistički" ukošenim unutrašnjim i vanjskim zidovima izgleda oštro i uglato, dok Kanadski muzej civilizacije kao njegov muzej partner i srodnik (oba su muzeja dio iste korporacije The Canadian Museum Civilisation Corporation), djeluje suprotno - oblo i mekano.

I tridesetak malih uglatih prozora na ukošenom pročelju Kanadskog muzeja rata podsjećaju na puškarнице i otvore za druga oružja, a zapravo su šifrirane poruke napisane Morseovim znakovima na engleskome i francuskom jeziku, krajnje miroljubivo upozoravajući: "Ne zaboravimo nikad."

Čak je i beton od kojega je izgrađen muzej proizveden u nekoliko različitih tekstura od one izrazito grube do nježno ispolirane. Beton, staklo i bakar suprostavljeni su skladu naizgled netaknute prirode. Izniman trud uloženi je u realizaciju zahtjevnih sustava za učinkovito iskorištavanje energije bilo da je riječ npr. o *earth energy* sustavu koji se za zagrijavanje i hlađenje koristi vodom iz rijeke Ottawa, iz koje se uzima i voda u toaletima i ona za natapanje vrtova, ili o postavljanju zelenog krova koji zauzima površinu od 1.684 m² i za koji kažu da jedan od najvećih u Americi, a kao samoodržavajući ekosustav zahtijeva minimalno održavanje, pridonosi pročišćivanju zraka i učinkovitom iskorištavanju energije, primjeni recikliranih materijala gdje god je moguće (u unutrašnjosti je za dva zida u predvorju upotrijebljen reciklirani bakar

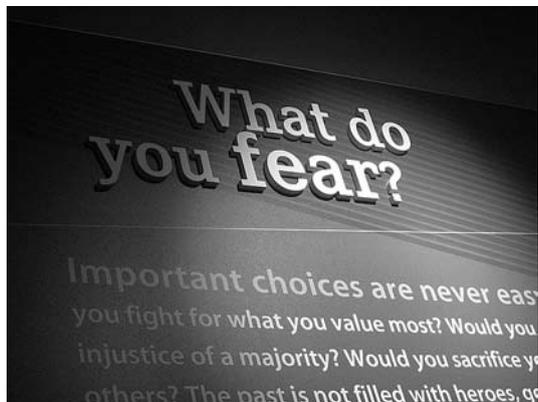
sl.15. Jedna od brojnih interpretativnih legendi koje su poslužile da izložbene cjeline budu prezentirane, interpretirane i ispričane uz poštovanje ravnoteže između brojnih povijesnih činjenica i vrlo personaliziranih iskustava.

Snimila: LDT, 2008.

sa zgrade knjižnice Parlamenta). I uporaba senzora za prigušenje svjetla u predvorju govori o senzibiliziranosti za očuvanje prirodnog okoliša i energije te za sprječavanje onečišćenja zraka. Ideja "regeneracije" se kao *light motiv* stalno pojavljuje na razini prezentacije sadržaja i u uređenju arhitekture muzeja. Samo godinu dana nakon otvorenja, 2006. godine, muzeju je dodijeljena nagrada The Globe Awards (Award for Excellence in Urban Sustainability) koja se dodjeljuje za razvoj i primjenu načela održivosti okoliša.

Osim rušilačkoga i desktruktivnog djelovanja rata, čije su posljedice sagledavane u stalnom postavu i koji je tijekom povijesti morao ostavljati tragove i na prirodi, arhitekt nam nudi koncept promišljenog očuvanja prirode, s kojom priželjkuje suživot u skladu.

U Memorijalnoj dvorani (Memorial Hall), krajnje ogoljeloj, tamnoj, tek s kamenom klupom i zvukom kapanja kapi koji odjekuje u razmaku od dvadeset sekundi, postavljena je nadgrobna ploča poginulom nepoznatom kanadskom vojniku s groblja u blizini francuskoga

sl.16.-17. Ne samo da posjetitelji mogu naučiti nešto više o Kanadskoj povijesti već ih se želi potaknuti na razmišljanje ili im sasvim izravno postaviti jasna i jednostavna pitanja.

Snimila: LDT

grada Vimyja. Za Kanadane bitka vođena u rovovima i podzemnim tunelima oko Vimyja u Prvome svjetskom ratu, ima veliku simboličnu važnost. U tim su bitkama sudjelovale četiri divizije vojnika sastavljene od trupa iz svih krajeva Kanade. Ujedinjeni, u toj su bitci pobjedili - te su to postignuće i nemale žrtve prepoznali kao trenutak zrelosti i identiteta vlastite nacije. Kroz otvor u betonu muzeja koji vodi u tamnu Memorijalnu dvoranu trak Sunčeve svjetlosti, samo jedamput u godini može doprijeti do jedinog eksponata - na zidu izložene nadgrobne ploče, i osvijetliti je točno u 11 sati 11.11., na dan kada je završio Prvi svjetski rat. Taj dan Kanadani slave kao Dan veterana rata i kao Dan sjećanja.

U katarzičnom trenutku Sunčeva bljeska na kamenoj ploči cijeli muzej postaje pravi satni mehanizam koji zorno pokazuje - ne bilo koje vrijeme - već ono koje podsjeća Kanadane, a i druge posjetitelje, da se konflikti, ratovanje, bol, stradanja i smrt ne smiju nikada zaboraviti, ali da bi sa Sunčevim bljeskom ljudi trebali pronaći novu toplinu, put iskupljenja, nadu, hrabrost, vjeru i obnavljanje...

Primljeno: 13. ožujka 2009.

THE CANADIAN WAR MUSEUM – LEST WE FORGET

The Canadian War Museum was created as a joint project of the partnership of the architectural studios Moriyama and Teshima of Toronto and Griffiths Rankin Cook of Ottawa. The final concept of the museum was presented in August 2002, and not three years later, on May 8, 2005, on the bank of the Ottawa River, in the one-time industrial area of LeBreton Flats, the museum was opened to the public.

From his deeply lived experience as architect, Moriyama was able to recognise the feelings he wished to convey, as well as the idea of "hope and tolerance" that he also wanted to bring out. The concept of the building of this national museum of military history is based on research and presentation of conflicts carried out in Canada, and of those in which the Canadian armed forces took part, which are looked at or experienced from a personal, national or international perspective.

An aerial view of the museum will first of all remind us of an enormous ray that is adapting by mimicry to the surface, while the back of it, with its great fin like that of a shark, instead of the sting, is still poking out of the sea bed. The roof of the museum, overgrown with grass and plants like those that grow in the surroundings and with which they have naturally mingled, goes down in a gentle ramp of some two hundred metres until it is completely level with the ground around the museum. Then the museum becomes invisible, camouflaged into its surrounds, like some hidden, long ago forgotten or even a new and entirely contemporary bunker.

Two firms took part in the design of the permanent display: Haley Sharp (Leicester, UK) and Origin Studios (Ottawa). Clearly the authors did not wish to make the display an exhibition of the museum holdings, rather used all the material (audio, visual, textual, models, museum objects) to bring history to life, as if to induce in the visitor extremely powerful emotions, to affect their experience and perception, to prompt them to consider, or to put them completely clearly and simply formulated questions such as "What do you fear?" and "What will you do?".

Ambiguity, equivocation and the bilingual experience are omnipresent, following us in other considerations about the museum, in war and peace.

The thirty or so little angular windows on the slanting façade of the Canadian War Museum call up the idea of rifle loopholes and embrasures for other kinds of ammunition. They are in fact messages written in Morse code in English and French, entirely pacifically warning us "Lest We Forget".

In spite of the destructive working of war, the consequences of which are to be viewed in the permanent display and which must have left permanent traces on nature during the course of history, the architect provides us with the concept of the well-considered preservation of nature, with which he desires coexistence in harmony.

In the cathartic moment of the flash of the sun on the stone slab in the memorial Hall, the whole museum becomes a clock mechanism that shows vividly not just any time but that which reminds Canadians (11.11) and other visitors that conflicts, warfare, pain, loss and death must not be forgotten, rather, with the sunshine, people should find new warmth, hope, courage, faith and renewal...

Svi podaci i informacije o Kanadskom muzeju rata moguće je pronaći na:

URL: <http://www.warmuseum.ca>

KUĆA TERORA U BUDIMPEŠTI

VIŠNJA ZGAGA □ Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb

sl.1. Muzejska zgrada Kuće terora, Budimpešta, Mađarska
© Sve fotografije preuzete su iz / All photographs are taken from: The Best in Heritage 4, Dubrovnik. 2005. DVD, interaktivno izdanje / Interactive edition
izdavač / published by: Novena, d.o.o.

1 Akinsha, Konstantin. Warsaw: *Bring Communism to Museum*. Tekst mi je poslan 2006. godine no ne znam da li je objavljen. Autor navodi razne inicijativa osnivanja muzeja komunizma u zemljama istočnog bloka.

2 www.muzeumkomunism.cz
Pristupljeno u ožujku 2009.god.

3 www.globalmuseumoncommunism.org,
Pristupljeno u ožujku 2009. god.

4 www.coldwar.org/indeks.html
Pristupljeno u ožujku 2009.god.

5 U hrvatskoj muzeološkoj literaturi taj projekt prvi put spominje kolegica Željka Kolveshi, *Europski muzej godine 2004*. *Informatica Museologica*, 35, 1/2, 2004. Kuća terora predstavljena je na manifestaciji *The Best in Heritage*, Dubrovnik, rujan 2005. Prezentaciju moguće vidjeti na DVD-u *The Best in Heritage*, 4, izdanje Novena, Zagreb.

Fondacija za istraživanje povijesti i društva centralne i istočne Europe u Budimpešti odlučila se za muzeološku prezentaciju teme koja još uvijek nije stekla legitimno pravo da bude zastupljena, a još manje da bude javna i legitimna u zemljama bivše komunističke vladavine. Riječ je o preispitivanju nedavne komunističke prošlosti, režima koji je vladao pedesetak godina i koji je ostavio mnoge bolne tragove. Naime, nakon političkih promjena, one društvene zbivaju se mnogo sporije i konfuznije te se i tim temama, a riječ je o fašističkom (manje) i komunističkom teroru i njihovim žrtvama, još uvijek sustavno ne bave institucije kojima je to "misija", već razne udruge civilnog društva, privatne osobe, fondacije i sl.¹ Tako u Poljskoj Muzej komunizma zagovara Socland fondacija, koja provodi akciju skupljanja građe od građana s namjerom da je izloži u neboderu Staljinki, zgradi koja se gradila tipski u zemljama *iza čelične zavjese* i koja je postala arhitektonski simbol staljinizma. U Češkoj je to inicijativa američkog politologa, ali i poduzetnika Glenn Spickera, koji je na privatnom prostoru od 400 m² otvorio izložbu pod nazivom *Muzej komunizma*². Slična je situacija i s inicijativama koje dolaze sa Zapada - s virtualnim Muzejom svjetskog komunizma, čija je misija *povezati i integrirati raspršena znanja i informacije o komunizmu*³ i s idejom Muzeja hladnog rata u Americi⁴ – to su projekti

udruga, entuzijasta i istraživača (koji možda i imaju neku političku potporu no ona nije vidljiva.)

Kuća terora, Terror Haza,⁵ kako se naziva muzej nacizma i komunizma u Budimpešti, do sada se čini najozbiljnijim i najsustavnije izvedenim muzeološkim projektom o toj temi u zemljama bivšega istočnog bloka. Razlog tomu je politički obojen; iza projekta je stajala vlada Viktora Orbana odnosno Saveza mladih demokrata, kršćansko-konzervativne stranke, koja je bila na čelu mađarskog parlamenta od 1998. do 2002. godine.

Iz samog naziva muzeja, vrlo dramatično i agresivno postavljenog cijelom dužinom zgrade, koja je i sama bila mjesto u kojemu je bila smještena komanda mađarskih nacista (od 1937. do 1944.), a potom sovjetske obavještajne službe (do 1956. god), jasna je i njegova orijentacija: prikazati strahovladu, nasilje, progone i egzekuciju političkih neistomišljenika. U takvoj koncepciji nema mjesta sentimentalnostima i nostalgijama, babuškama, šubarama ili criticama iz svakodnevnog života... To je mjesto prezentiranja zabranjene povijesti i nepoznate "istine", muzej žrtava terora i njihovih egzekutora.

Muzejska zgrada Kuće terora neorenesansna je palača sagrađena 1880. godine u najreprezentativnijoj ulici

sl.2. Tijekom procesa koji su vođeni u Kući terora u zatvor je poslano oko 35 000 ljudi čije optužbe i progone možemo iščitavati iz novinskih članaka kojima su oblijepljene klupe u sudnici.

Budimpešte, dva kilometara dugom bulevaru Andrássy, koji je kao urbanistička cjelina stavljen na UNESCO-ovu listu zaštićene baštine. Zgrada je imala ironičnu sudbinu u rasponu od palače do sjedišta nacističke partije i sovjetske tajne policije do mjesta tihih i tajnih egzekucija nacističkoga i staljinističkog režima. To je bila zgrada koja je u pamćenju građana Budimpešte bila *ona u koju se nije smjelo gledati*, koja je bila simbol strahovlade.⁶

Fondacija za istraživanje povijesti i društva centralne i istočne Europe otkupila ju je 2000. godine, s namjerom da u njoj otvori povijesni muzej posvećen žrtvama nedavne povijesti.

Taj je projekt imao tretman vrlo prioritarnog i ozbiljnog zadatka i bio je proglašen jednim od mađarskih milenijskih projekata. Prije same adaptacije za potrebe muzeja, obavljena su istraživanja jer se pretpostavljalo da postoje tajni prolazi i tuneli prema ostalim zgradama u bloku. Naime, tajna je policija bila zaposjela cijeli blok. Pokazalo se da su to bile neutemeljene pretpostavke, te je za muzejsku funkciju prenamijenjena samo ta palača. Muzej je otvoren 2002. godine.

Povijesni okvir stalnog postava obuhvaća dvije osnovne političke teme: vlast (mađarskoga) nacističkog režima koja je trajala pet mjeseci te vladavinu sovjetskog režima od 1945. do 1956. godine.

Ekspozicija započinje na drugom katu zgrade, na koji se dolazi liftom. Lift je stakleni, vozi vrlo polako kako bi bilo dovoljno vremena za promatranje beskrajnog

niza fotografija lica žrtava egzekucije postavljenih u nizu od prizemlja do drugog kata atrija zgrade, u čijem je središnjem dijelu smješten ruski tenk s cijevi prijeteci usmjerenom prema svim žrtvama.

Nakon uvodnog dijela, u kojemu se daje opći pregled tzv. dvostruke okupacije Mađarske (njemačke i sovjetske) u vrijeme Hortyjeva režima, prikazuje se dolazak na vlast nacističkog režima i njegova petomjesečna vladavina, u kojoj je kulminirao pogrom Židova, zbila se opsada Budimpešte i gotovo milijunski egzodus Mađara na zapad, u strahu od Crvene armije.

U daljnjih pet prostorija slijedi prezentacija povijesnih činjenica vezanih za vladavinu Sovjeta; uklanjanje političkih neistomišljenika putem sustava radnih logora u koje je deportirano 600 do 700 tisuća ljudi, postupno gašenje građanske partije djelovanjem političke policije pod sovjetskom upravom, uspostavljanje komunističke Mađarske te mađarski otpor Sovjetima.

Na prvom katu posebno su obrađene teme raseljavanja i deportacije Nijemaca, Mađara i Slovaka, nasilje nad seljaštvom i posljedice komunističke agrarne politike, rad tajne policije, funkcioniranje "pravne države". Svojom dojmljivošću izdvajaju se ambijentalno rješenje radne sobe šefa ozloglašene tajne policije Gabora Petera te prezentacija rada sudstva u montiranim procesima protiv "klasnih neprijatelja". U tim i sličnim procesima u zatvor je poslano oko 35 000 ljudi čije optužbe i progone možemo iščitavati iz novinskih članaka kojima su oblijepljene klupe u sudnici čiji su

To je mjesto prezentiranja zabranjene povijesti nepoznate "istine", muzej žrtava terora i njihovih egzekutora.

⁶ Osnovne informacije moguće dobiti na mrežnom mjestu, www.TerrorHaza.hu kao i vodiču po muzeju: *Terror baza. Public Endowment for Research in Central and Eastern - European History and Society*. Budapest 2003. Muzej sam posjetila svibnja 2008. god.

sl.3. Tamnice se prostiru na dvije razine ispod pločnika, a prikazani su svi tipovi ćelija i metode mučenja.

zidovi niz sablasnih arhivističkih registratora pojedinih slučajeva, a na velikom se monitoru prikazuje propagandni film o suđenju Imri Nagyju. Druga tema obrađuje odnos prema vjeri i crkvi – žestokim neprijateljima nacizma i komunizma. Cijelom dužinom dvorane u pod je ukopan križ, kao da je sakriven u zemlju; u dnu dvorane veliki zvučnici okružuju crkveno ruho, evocirajući tako agresivnu antireligijsku propagandu kojom su bili izvrgnuti ljudi u doba komunizma. Susjedna soba memorijal je posvećen kardinalu Mindszentyju, ključnoj osobi otpora i stradanja zbog zagovaranja prava na ispovijedanja vjere.

Smjer dalje vodi posjetitelje liftom u podrumski dio. Posjetitelje u liftu dočekuje videoiskaz žrtve torture; priprema je to za nastavak ekspozicije u podrumu. Tamnice se prostiru na dvije razine ispod pločnika, a prikazani su svi tipovi ćelija i metode mučenja, soba za čuvara te mjesto egzekucije. Slijedi prostor u kojemu se simbolično, hrpom kamenja i kamionetom, u svojoj ogoljelosti naznačuje fenomen mnogih radnih logora smještenih uglavnom na istoku Mađarske, u kojima je bilo zatočeno oko 12 000 ljudi.

Mađarska revolucija 1956. godine protiv sovjetske vlasti interpretirana je uz pomoć izloženog kaputa jedne od žrtava bunta, vitrine s bocom Molotovljeva koktela i uništenim biciklom, a odmazda koja je uslijedila nakon neuspjeha – nizom stiliziranih stratišta, uz zvučnu kulisu koja ponavlja imena stradalih. Razglednicama poslanim iz različitih svjetskih gradova prijateljima i rodbini u Mađarskoj prikazan je egzodus više od 200 000 ljudi koji su napustili zemlju nakon 1956. godine. Kulminacija postava je Dvorana suza, u kojoj se uz imena političkih žrtava od 1945. do 1967. godine, urezana u zid, nalazi polje metalnih stiliziranih križeva na kojima gori baterijske svjetiljke...

Ekspozicija završava filmskim zapisima koji prikazuju važne političke događaje u Mađarskoj: demonstracije 1980-ih godina, rehabilitaciju Imre Nagyja, posjet pape Ivana Pavla II, odlazak sovjetskih trupa iz mađarske, i – ne baš skromno – otvorenje muzeja, Kuće terora, 2002. godine.

Ono što taj postav čini specifičnim i u muzeološkom smislu inovativnim jest gotovo filmsko kadriranje tema koje se svojim vizualnim rješenjem približavaju

estetici suvremenih umjetničkih instalacija, snažne, ali suspregnute izražajnosti. Povijesne se situacije vizualiziraju pomno izabranim muzejskim predmetima i njihovim smještajem u stiliziranu, očišćenu sliku. U tom muzejskom postavu uvriježeni pojam za oblikovanje izložbe – pojam likovni postav, prerastao je u umjetničku instalaciju. Muzejski predmet u tako organiziranoj priči i pristupu najčešće funkcionira kao simbol, a značajki provedena organizacija i prezentacija informacija i znanja primjenom multimedije stvara dojam vjerodostojnosti.

Konkretan strah, tjeskoba, grozota odmazde i represije uvlače se u posjetitelja i boravak u Muzeju postaje i emocionalno iskustvo, kao doživljaj u kazališnoj predstavi. Slijed povijesnih tema „ispričan“ je dramaturškom uvjerljivošću gdje slike sa jakim nabojem posjetioca dovode do klimaksa, katarze, a mnoštvo činjenica i njihova logična organizacija dozvoljavaju i mogućnost „ohlađenog“ pristupa temi.

Sadržaj postava vrlo se lako prati, osnovne informacije i objašnjenja za svaku prostoriju dostupna su na engleskom jeziku. Golem broj posjetitelja svih dobi, klasa i različitog obrazovanja – za mnoge Mađare to je postalo i mjesto hodočašća – mnoštvo turista kojima je posjet Terror Hazi ključna kulturna destinacija u Budimpešti govore u prilog činjenici da su takvi muzeji potrebni jer komuniciraju znanja, do sada nepoznata i neosvijestena ili jednostavno – zabranjena. No to je tema za neki drugi tekst. Uz sva ta obilježja pristupa temi i izbora tema, bitno je naglasiti da je taj muzej značajki projektiran, odnosno da je, kao malo koji suvremeni muzej, okrenut potrebama posjetitelja; cijelo je prizemlje namijenjeno za ugodan boravak u Muzeju: garderoba, kavana, odmorište, izvanredno opremljena knjižara, prostor za povremene izložbe, a sve povezano zvučnom kulisom koja povezuje sav prostor.

Od otvorenja do danas Muzej je potvrdio svoju dosljednu usmjerenost prema istraživanju i prezentiranju „teške povijesti“ te nužnosti revidiranja i istraživanja povijesnih činjenica koje govore o okrutnosti ideologija i destrukciji. Svake godine prezentira se neki novi projekt, npr. *Holokaust*, *Orwell*, *Katinska šuma*, *Praško proljeće*, a održavaju se i znanstveni skupovi o sličnim temama. O svemu tome na stranicama www.terrorhaza.hu mogu se naći osnovne informacije, audiozapisi, videozapisi i fotografije.

Primljeno: 15. travnja 2009.

HOUSE OF TERROR MUSEUM IN BUDAPEST

The Foundation for Research into the History and Society of Central and Eastern Europe in Budapest determined on a museological presentation of a topic that still has not won the legitimate right to be presented, less still to be public and legitimate in the countries of the former communist rule. The House of Terror, Terror Haza, as the museum of Nazism and Communism in Budapest is called, seems to be to date the most serious and systematically produced museological project on this topic in the countries of the former Eastern bloc. From the very name of the museum, very dramatically and challengingly placed along the whole front of a building on Andrassy Boulevard, which was the very place in which was the high command of the Hungarian Nazis (from 1937) and then for the Soviet intelligence service (up to 1956), its orientation is patent: to show the reign of terror, the violence, persecutions and executions of political dissenters.

What makes the display specific and, in a museological sense innovative, is the almost cinematographic framing of the topics that with their visual solution come close to the aesthetics of contemporary art installations, with their powerful but nevertheless restrained expressiveness. The historical situations are visualised by meticulously chosen museum objects and their location in a picture that has been stylised and purged.

The concrete fear, the terror and anxiety, the horror of revenge and repression get under the skin of the visitor, and a stay in the museum is the kind of emotional experience that one may have in a theatrical performance. The sequence of historical themes is narrated with a dramatic conviction in which the images, with intense charges, lead the visitor to a climactic catharsis, while the many facts and their logical organisation also allow for the possibility of a cooler approach to the topic.

The content of the display is followed very easily; the basic information and explanations for every room are available in English. The vast number of visitors of all ages, classes and educational backgrounds, for many Hungarians it has become a site of pilgrimage, the many tourists for whom a visit to the Terror Haza is a key cultural destination in Budapest, tell that such museums are highly necessary, for they communicate knowledge that has been to date largely unknown or unconscious, or, quite simply, forbidden.

sl.4. Povijesni okvir stalnog postava obuhvaća dvije osnovne političke teme: vlast (mađarskoga) nacističkog režima koja je trajala pet mjeseci te vladavinu sovjetskog režima od 1945. do 1956. godine.

DOKUMENTACIJSKI CENTAR NACIONALSOCIJALIZMA U KÖLNU

BARBARA KIRSCHBAUM □ Dokumentacijski centar nacionalsocijalizma / NS-Dokumentationszentrum der Stadt Köln (EL-DE-Haus), Njemačka

sl.1. Izgled Kuće EL-DE, bivše Gestapo središnjice, Köln

Ali koliko god to bilo pohvalno, samo podsjećanje na činjenice nipošto nije dovoljno. Mora se uspostaviti veza između prošlosti i životnog iskustva današnjeg vremena. U tome vidimo jednu od zadaća našega Dokumentacijskog centra nacionalsocijalizma u Kölnu.

1 Kuća EL-DE u kojoj se nalazi Dokumentacijski centar nacionalsocijalizma u Kölnu dobila je ime po inicijalima veletrgovca satovima Leopolda Dahmena, koji ju je 1934. godine dao izgraditi prema nacrtima arhitekta Hansa Erbericha. Prvotno zamišljena kao poslovno-stambena zgrada, još je tijekom izgradnje 1935. godine zaplijenjena i pretvorena u okružni stožer Gestapoa (nap. prev.).

Danas u Njemačkoj ne prođe nijedan dan bez televizij-skoga ili radijskog priloga odnosno razgovora o nekoj knjizi, a svi se bave oblicima pojavnosti nacionalsocijalističkog režima.

I jedva da postoji dan a da se – u bilo kojem kontekstu – ne začuje: nikad više!

Ili da se nepobitno ne ustvrdi da *samo onaj tko poznaje prošlost može oblikovati budućnost*, ili pak da je *sjećanje most u budućnost*.

Kad čuje takve tvrdnje čovjek bi mogao pomisliti kako je dovoljno imati muzej ili spomen-područje koje simbolizira obračun s nacionalsocijalističkom prošlošću, osobito zato što takva mjesta ni izbliza ne postoje u svakom gradu.

Ali koliko god to bilo pohvalno, samo podsjećanje na činjenice nipošto nije dovoljno. Mora se uspostaviti veza između prošlosti i životnog iskustva današnjeg vremena. U tome vidimo jednu od zadaća našega Dokumentacijskog centra nacionalsocijalizma u Kölnu.

Kuća EL-DE¹ - mjesto sjećanja i istraživanja, muzej

Nekadašnji stožer Gestapoa za okrug Köln-Aachen danas je mjesto sjećanja, mjesto za istraživanje i muzej. Spomen-mjesto otvoreno je za javnost 1981. godine i prikazuje tamošnji zatvor Gestapoa - najvećim dijelom u izvornom stanju iz 1943. godine. Više od 1 800 grafita što su ih ispicali zatvorenici od 1943. do 1945. na potresan način svjedoče o mukama ljudi koje su gestapovci u tim prostorima preslušavali i mučili, a od 1944. godine i ubijali.

Osim toga, od 1981. povjesničarke i povjesničari za kölnsku Gradsku skupštinu proučavaju i dokumentiraju povijest Kölna iz doba nacionalsocijalizma. Gotovo svi dokumenti iz Drugoga svjetskog rata - pa čak i oni iz vremena nakon toga - uništeni su.

No usprkos tomu, dosad je mnogo toga rekonstruirano, na temelju proučavanja u drugim arhivima ili iz razgovora sa svjedocima vremena. Rezultati tih istraživanja obrađeni su u višestruko nagrađivanoj stalnoj izložbi *Köln u nacionalsocijalizmu*, a prikazani su stanovništvu i na pojedinačnim posebnim izložbama što ih trenutačno organizira tim od sedamnaest osoba, od kojih je šest povjesničarki i povjesničara.

Polazište te stalne izložbe izričito je lokalno-političko, iako su prikazani događaji primjenjivi i na druge njemačke gradove. Ta činjenica, povezana s jedinstvenošću spomen-područja, godišnje privlači pedeset tisuća posjetitelja iz cijelog svijeta.

Posredovanje

Najveći dio posjetitelja su učenici, uglavnom između četrnaest i osamnaest godina.

Suočeni su s koncepcijom izložbe koja se, zapravo, obraća zainteresiranom pojedinačnom posjetitelju. Zbog toga se razredima po pravilu preporučuju stručna vodstva.

Sama je izložba – osim manjih iznimki – ograničena na povijesno razdoblje između 1933. i 1945. godine, ali bez povlačenja veza sa sadašnjošću. To je, dakle, zadaća osobnog posredovanja stručnog vodiča i sadržajno se prilagođuje željenim težištima učitelja i učenika.

Posjet mjestu sjećanja može pridonijeti suočavanju s afektivnim dijelom razumijevanja teme nacionalsocijalizma. Autentično je mjesto iznimno djelotvorno i u mnogih ljudi pobuđuje sućut prema žrtvama nacionalsocijalističkog režima. Prema iskustvu mnogih učitelja, često se takvog što ne događa tijekom školskog sata. Štoviše, također se može dogoditi da se tijekom posjeta razviju osjećaji stida i krivnje, pokatkad dovode do obranaških izjava tipa: *Već bi jednom moralo biti dosta. Ili I drugi su narodi počinili zločine, zašto se uvijek govori samo o njemačkima?* Takvo obrambeno držanje lako može dovesti i do izbjivanja nacionalističkih osjećaja ili

sl.2. Pogled na stalni postav izložbe "Köln u nacionalsocijalizmu".

sl.3. Nekadašnji Gestapo zatvor danas je mjesto sjećanja.

sl.4. Radna knjižica br.2 posvećena je analizi desnog ekstremizma u Kölnu.

Jedan od ciljeva našeg rada sa školarcima na stalnoj izložbi jest pomoć koju im pružamo pri analizi uzroka koji su bili u osnovi uspjeha nacionalsocijalističkog režima. Pri tome se također obrađuju i pitanja poput: Po čemu se krizna situaciju Weimarske republike razlikuje od današnje situacije? Koja su moguća rješenja bila ponuđena tada, a koja se nude danas?

razvoja antisemitizma. Kako bismo djelovali protiv toga, iznimno nam je stalo da nitko ne bude prisiljen posjetiti spomen-mjesto protiv svoje volje. Za razliku od posjeta stalnoj izložbi, posjet mjestu sjećanja dobrovoljan je.

Jedan od ciljeva našeg rada sa školarcima na stalnoj izložbi jest pomoć koju im pružamo pri analizi uzroka koji su bili u osnovi uspjeha nacionalsocijalističkog režima. Pri tome se također obrađuju i pitanja poput: Po čemu se krizna situaciju Weimarske republike razlikuje od današnje situacije? Koja su moguća rješenja bila ponuđena tada, a koja se nude danas? Pritom je moguće uspostaviti jasan odnos s današnjim djelovanjem i promidžbom desnoekstremnih grupa.

Nadalje, pokušavamo jasno upozoriti na isprepletanje skrbi i uništavanja, koje je bilo tipično za nacionalsocijalističku vladavinu, pokušavamo prikazati kojim je propagandističkim sredstvima režimu uspjelo, sve do duboko u Drugi svjetski rat, većinu njemačkog stanovništva učiniti svojim oduševljenim pristašama. I time možemo senzibilizirati posjetitelje na rasizam i neukusna pretjerivanja prema strancima u suvremenoj svakodnevicu.

Djelovanje izvan granica muzeja

Tijekom protekle dvije godine djelatnosti su više usmjerene prema van i odnos prema sadašnjosti dobio je veću težinu. Tako je 2007. godine jedan

sl.5. Djeca iz osnovne škole u Ulici Overbeck razmjenjuju informacije o deportacijama u njihovom dijelu grada.

sl.6. Suradnice i suradnici posjećuju škole s pokretnim dječjim povijesnim koferom.

sl.7. Mjesto za informiranje i obrazovanje tijekom rada na projektu "Škola protiv rasizma".

© Fotografija/Photo: Barbara Kirschbaum, NS-Dokumentationszentrum der Stadt Köln, Deutschland

suradnik Dokumentacijskog centra nacionalsocijalizma razvio mjesni akcijski plan za Köln. Pod sloganom *Mnogostrukost čini dobro – mladi za mnogostrukost, toleranciju i demokraciju – protiv desnog ekstremizma, nesnošljivosti prema strancima i antisemitizma* bit će podupirani projekti na tri područja: podučavanje demokraciji za djecu između osam i dvanaest godina; mjesni projekti u kojima nositelji civilnog društva proučavaju i dokumentiraju nacionalsocijalističku povijest njihova dijela grada i, zaključno, projekti kojima je cilj obrazovanje multiplikatora. Tu vrstu djelatnosti financira savezno Ministarstvo za žene, umirovljenike... i mlade, sa 100 000 eura godišnje.

Početak 2008. godine u nakladi Dokumentacijskog centra nacionalsocijalizma izašla je radna knjižica *Desni ekstremizam u Kölnu?!* autora Ioannisa Orfanidisa. Ona sadržava didaktički materijal za unaprjeđenje demokracije i osudu desnog ekstremizma te pomaže ponajprije učiteljicama i učiteljima u nastavnoj analizi struktura i načina argumentacije desnoekstremističkih grupacija u Kölnu.

Od 2008. godine u Dokumentacijskom centru nacionalsocijalizma u Kölnu organizirano je mjesto za informiranje i obrazovanje protiv desnog ekstremizma. Tu se održavaju nastavna predavanja, radionice i dnevni projekti, obrazuju multiplikatori, pomaže se razvoj projekata, savjetuju sudionici u školstvu, radu s mladima i obrazovanju. Nadalje, tu se dokumentiraju desnoekstremističke djelatnosti, proučava se tema desnog ekstremizma te njegovi sadržaji, ciljevi i strukture. U međuvremenu je Vlada savezne države Nordrhein-Westfalen omogućila još jedno poludnevno radno mjesto za cijelo šire područje Kölna, također u sklopu Dokumentacijskog centra nacionalsocijalizma, u sklopu kojega se, kao "mobilnog savjetovališta", s problemima desnog ekstremizma upoznaju osobe, ustanove i zajednice u provinciji.

Obje djelatnosti, čiji je cilj usmjerenje prema djeci već samim učenjem povijesti te podučavanjem demokraciji, time i napuštanje muzeja – povezuju se u *pokretnom dječjem povijesnom koferu*.

Opremljeni dječjim knjigama, fotografijama, radio-dramama, povijesnim dokumentima i predmetima iz vremena nacionalsocijalizma, suradnice i suradnici

posjećuju škole i druge dječje ustanove te na djeci prihvatljiv način objašnjavaju različite teme poput rata, djetinjstva i odgoja u doba nacionalsocijalizma, rasnog progona i otpora mladih. Igračke i posebno razvijene slagalice dio su opreme, ali prije svega treba odvojiti mnogo vremena za dječja pitanja. Pri tome se, također, uspostavljaju poveznice s današnjim vremenom i suvremenosti. To je nužno ponajprije zato što su među djecom – osobito među onom s migracijskom pozadinom – nastali mnogi strahovi povezani sa sve jačim desnoekstremističkim strujanjima. Stoga je naša najvažnija zadaća prikazivanje razlika s obzirom na vrijeme nacionalsocijalizma te igrama i konkretnim primjerima potaknuti ljude na građansku hrabrost.

Općenito se može reći: model Dokumentacijskog centra nacionalsocijalizma grada Kölna uspješna je priča. Porast broja posjetitelja, pozitivan odjek i međunarodnih gostiju (osobito otkad postoji audiovodič na engleskome, francuskome, španjolskome, ruskome, poljskome i njemačkom jeziku) potvrđuju ispravnost našeg pristupa. A nakon dvanaest godina prvi će se put obaviti i promjene u stalnom postavu, koji će biti upotpunjen novoobrađenim rezultatima istraživanja. I jedna će daljnja novodobna tekovina postati pristupačna javnosti u prostorima muzeja: u dvanaest medijskih postaja bit će moguće pratiti objašnjenja pojedinih tema kroz dijelove intervjua svjedoka vremena. To će u budućnosti dobiti još veću težinu jer nam ti ljudi neće još dugo biti na raspolaganju.

Primljeno / Received: 24. travnja 2009.

Prijevod s engleskog jezika / Translation: Tomislav Jagec

NS-DOKUMENTATIONSZENTRUM DER STADT KÖLN

The EL-De building in which the National Socialism Documentation Centre in Cologne is located got its name from the initials of the timepiece wholesaler Leopold Dahmen who had it built in 1934 after designs by the architect Hans Erberich. Originally designed as a mixed purpose building, while it was still being built in 1935, it was seized, and completed as the district Gestapo headquarters. The memorial site was opened to the public in 1981 and shows the Gestapo jail there – mostly in its original condition of 1943. The more than one thousand eight hundred graffiti written by the inmates from 1943 to 1945 tell in a most moving way of the torture endured there by the people interrogated by the Gestapo, and from 1944 on, murdered on the spot. The exhibition, apart from a few minor exceptions, is limited to the historical period between 1933 and 1945. After twelve years, some changes will be made for the first time to the permanent display, which will be supplemented with the results of research carried out in the meantime. And one more of the inheritances of modern times will become accessible to the public in the museum premises: in twelve media stations it will be possible to experience explanations of some of the themes through parts of interviews with witnesses of that time. The one-time Gestapo HQ in the Cologne-Aachen district is now a museum, a place for research, a place for remembering.

MARKITA FRANULIĆ □ Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb

Pad Berlinskog zida 1989. g. prouzročio je brojne političke, društvene i kulturne promjene u mnogim europskim zemljama, a njihov odraz na muzejskoj sceni očitovao se, među ostalim, u muzealizaciji razdoblja između 1945. i 1989. ili nekih njegovih segmenata i pojava. Dok u većini muzeja u Hrvatskoj nema tematike vezane za vrijeme između 1945. i 1990., u brojnim zemljama u kojima je početkom 1990-ih godina došlo do demokratskih promjena, nakon promjena granica, vlasti i društvenog sustava, materijalna svjedočanstva recentne prošlosti, pa i ona vezana za najgoru vrstu psihičke i fizičke represije, pretvorena su u muzeje, stalne postavne i izložbe koje, uz povijesne značajke, imaju važnu edukacijsku ulogu. Jedno od najtraumatičnijih iskustava (istočno)njemačke povijesti druge polovice 20. stoljeća – djelovanje istočnonjemačke tajne policije, Stasija – predstavljeno je na nekoliko autentičnih mjesta, među kojima su Stožer Stasija u Berlinu i Haus am Runde Ecke u Leipzigu, koju ćemo predstaviti.

Stasi – Macht und Banalität (*Stasi – moć i banalnost*) naziv je stalne izložbe u dugogodišnjemu okružnom sjedištu Stasija u Leipzigu, u zgradi zvanoj Runde Ecke, odnosno Kružni ugao, zbog svojega polukružnog oblika kojim omeđuje ulični ugao.

Sama zgrada izgrađena je između 1911. i 1913. g. za jedan osiguravajući zavod. Tijekom Drugoga svjetskog rata njome se, navodno, koristio Gestapo, a kada je Leipzig 1945. došao pod rusku vlast, u nju se smjestio NKVD, a potom Stasijev prethodnik K5. Od 1950., godinu dana nakon stvaranja Njemačke Demokratske Republike, do 1989. u njoj je djelovala tajna služba Ministarstva unutarnjih poslova.

U Leipzigu, jednome od najvećih gradova DDR-a, u jesen 1989. g. započela je pobuna protiv autoritarnog režima, koja se proširila na cijelu Istočnu Njemačku. Tijekom te tzv. Mirne revolucije građani su 4. prosinca 1989. okupirali zgradu Runde Ecke. Iste je noći utemeljen Građanski odbor Leipziga, koji od tada upravlja muzejom – memorijalnim centrom, a njegov rad financiraju Federalna uprava za kulturu i medije, Saska fundacija za memorijalna mjesta, grad Leipzig i Gradski ured za kulturu. Odbor pokreće i vodi političke

sl.1. Kuća na kružnom uglu, Leipzig

i kulturalne rasprave o diktaturi i njezinim posljedicama na ljudska prava, potiče svijest o opasnostima diktature i promiče antitotalitistička stajališta u društvu. Sudjelovao je i u izradi zakona koji regulira postupanje sa Stasijevom dokumentacijom.

Izložba *Stasi – moć i banalnost* prvi je put otvorena već 10. lipnja 1990., ali na drugoj lokaciji. Veliko zanimanje građana (2 500 do 3 000 posjeta u danu) pokazalo je potrebu za stalnom izložbom, koja je 31. kolovoza 1990. otvorena u zgradi na Kružnom uglu. Muzej je nastojao što više sačuvati izvorni ambijent, odnosno "linoleumske podove, rešetke na prozorima, nadzorne kamere i tipični DDR-ovski miris u uredima".

Poslanje muzeja jest informiranje o povijesti, strukturi i funkcioniranju zloglasne službe koja je godinama lišavala građane Njemačke Demokratske Republike njihovih temeljnih ljudskih prava. Muzej je mjesto upozorenja, sjećanja i učenja. Važnost edukacijske uloge, osobito za njemačku publiku, očituje se i u činjenici da je ulaz u muzej besplatan, a vodstva kroz izložbu, na njemačkom jeziku, svakodnevno se održavaju po simboličnoj cijeni. Strancima je na ulazu dostupan plan izložbe s opisom muzeja i tematskih cjelina izložbe.

Poslanje muzeja jest informiranje o povijesti, strukturi i funkcioniranju zloglasne službe koja je godinama lišavala građane Njemačke Demokratske Republike njihovih temeljnih ljudskih prava. Muzej je mjesto upozorenja, sjećanja i učenja.

sl.2.-3. Stalna izložba u Kući na kružnom uglu *Stasi - moć i banalnost*: Panoi u hodniku muzeja i jedna od izložbenih soba

U muzeju se organiziraju i diskusije, filmske projekcije, čitanja i druga događanja.

Muzejski fondus ima oko 30 000 predmeta, a prikupljanje građe koja svjedoči o djelovanju Stasija u Leipzigu i drugdje, kao i institucija koje su blisko surađivale sa Stasijem, i dalje traje. Osim toga prikupljaju se i predmeti vezani za povijest zgrade Runde Ecke. U muzeju se čuva i Stasijeva dokumentacija: oko 10 000 metara dosjea i 3,7 milijuna kartotečnih kartica, koje od 1992. proučava posebno, za to imenovano tijelo. Svaki građanin ima pravo uvida u svoj dosje ako takav postoji.

Muzej posjeduje i videoteku, fototeku, hemetoteku i knjižnicu. Građa je upisana u bazu podataka, a oko 1000 predmeta dostupno je online.

Stalna izložba *Stasi – moć i banalnost* smještena je u prizemlju muzeja, u nizu malih i skućenih prostorija (nekadašnjih ureda) s obiju strana dugačkoga hodnika i na samome hodniku. Na konkretnim primjerima funkcija i djelatnosti vezanih, kako za samu zgradu Runde Ecke, tako i za djelovanje Stasija u Leipzigu, predmetima, dokumentima, fotografijama, autentičnim ambijentima ili njihovim rekonstrukcijama, panoima i kartama prikazano je 17 tematskih cjelina koje govore o povijesti tajne službe, njezinoj strukturi, načinima djelovanja i dugogodišnjem teroru nad građanima, ali i općenito o konceptima totalitarizma i represije.

Tematske cjeline

1. Uvodni pano na stubištu posvećen je jeseni 1989. u Leipzigu, Mirnoj revoluciji i počecima muzeja.
2. *Nadzor kao sredstvo samoobrane – unutarnja sigurnost.* Postav počinje doslovno od ulaza koji je služio za nadgledanje ulice i ulaza u zgradu; sačuvane su nadzorne kamere i porta, a na autentičnim monitorima danas se prikazuju prizori osvajanja zgrade 1989.
3. *Svakodnevni život Stasijeva službenika.* Autentični ambijent minijaturnog ureda dočarava radnu atmosferu u zgradi Runde Ecke.
4. *Regrutiranje u školama* (prikaz tekstem i slikama na panou). Posebno povjerljivi učitelji nastojali su zainteresirati učenike da rade za Stasi ili da se priključe vojsci.

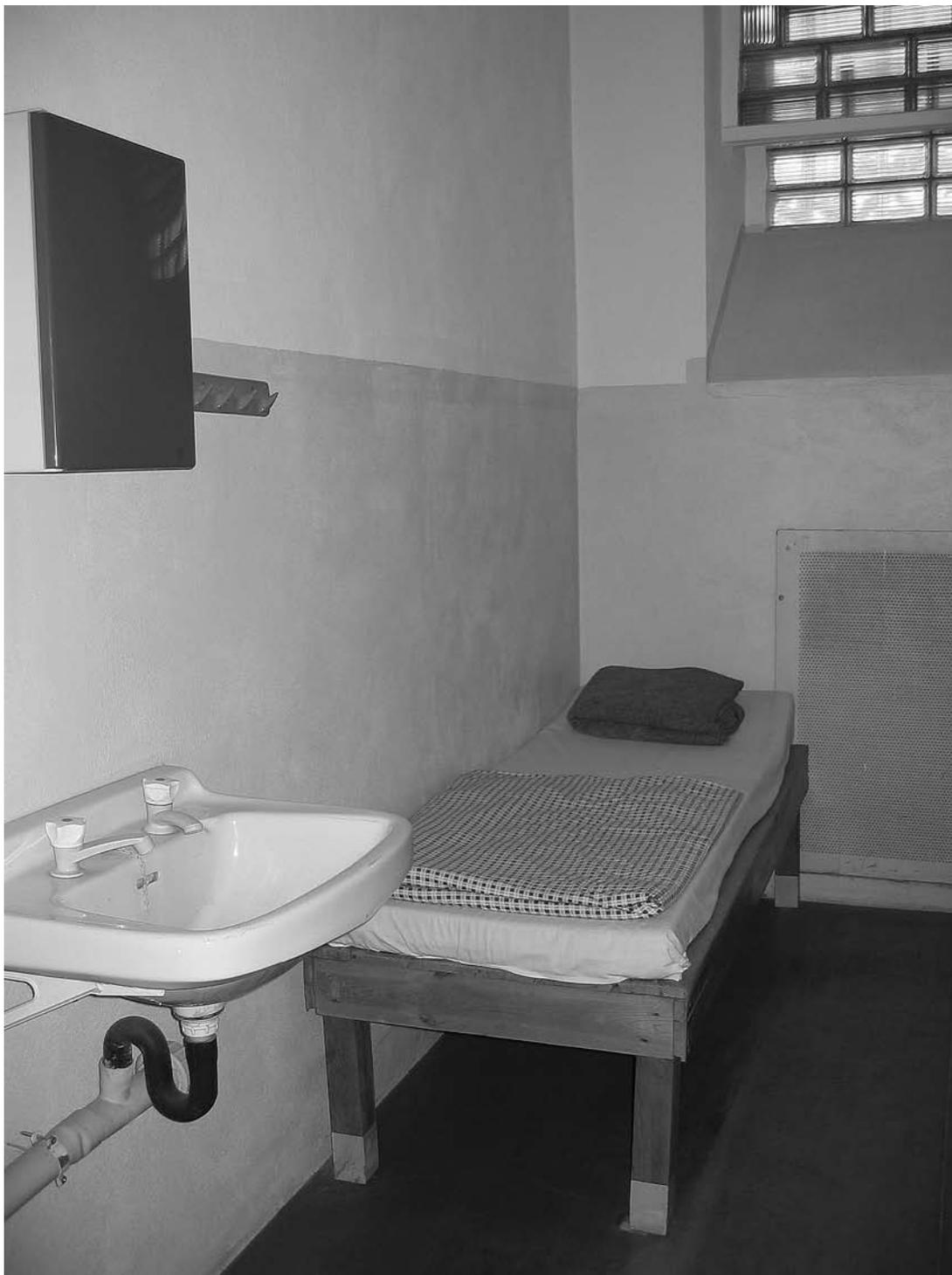

Obično su birali one kojima su roditelji već surađivali sa Stasijem ili su bili članovi Komunističke partije. Nakon pripreme faze, s navršenih 18 godina, mladići i djevojke službeno su postajali pripadnici Stasija potpisivanjem pristupnice i predajom popisa prijatelja i ljubavnih veza.

5. *Diktatura proletarijata – Ministarstvo državne sigurnosti kao sredstvo nasilja KP-a.* Ministarstvo državne sigurnosti bilo je u službi vladajuće Komunističke partije. Stasijev uzor bila je ruska tajna policija Čeka, pret-hodnica KGB-a, osnovana još 1917. za borbu protiv “državnih neprijatelja” i očuvanje “diktature proletarijata”. Stasi je funkcionirao kao vojna organizacija tako da su od 1986. svi zaposleni (čak i kuhari/ce i čistači/ce), imali vojni čin, naoružanje i uniformu te su prolazili redovitu vojnu obuku. Tema je prikazana dokumentima, predmetima vezanima za utjecaj SSSR-a te vojnom uniformom i opremom pripadnika Stasija.

6. *Kako je funkcionirao sustav – struktura, kontakti i kadrovi.* U Leipzigu i okolici bilo je stalno zaposleno 2400 Stasijevih službenika, od kojih je oko 800 radilo u zgradi Runde Ecke. Struktura službe osmišljena je tako da zahvati sve slojeve i područja života kako bi cjelokupno stanovništvo bilo pod nadzorom. Osim stalno zaposlenih, zna se da je 1989. g. na području koje pripada Leipzigu djelovalo oko 10 000 doušnika. S nadležnim službenikom sastajali su se u “sigurnim stanovima”, gdje su dobivali zaduženja i izvještavali o svojim aktivnostima. Sva doušnička izvješća, bilo da su snimana i transkribirana ili predavana u pisanom obliku, završavala su u dosjeima u Runde Eckeru. Tema je prikazana uredskim priborom i drugim predmetima vezanima za svakodnevni uredski rad Stasija; dosjeima i izvješćima s tajnih sastanaka; opremom za snimanje koja se upotrebljavala u uredima i prilikom razgovora s doušnicima. Izložene su i medalje i priznanja koje su dobivali doušnici i službenici, ali i sportaši koji su radili za Stasi. Tu su i udžbenici za tajni pravni studij u Potsdamu te sudski pečat lokalnog suda koji je Ministarstvo državne sigurnosti rabilo samovoljno i bez obzira na zakonodavstvo.

7. *Stasijeve radionice za krivotvorenje i prerađivanje.* Lažni dokumenti, iskaznice i propusnice; oprema za prerađivanje; standardne ili posebno konstrui-

sl.4. Stalna izložba u Kući na kružnom uglu
Stasi - moć i banalnost: Rekonstrukcija
 ćelije u Kući na kružnom uglu

rane kamere ugrađene u jakne, torbe, čak i u lažne trbuhe; oprema za izradu kopija ključeva stanova koji su pretraživani i polaroidne kamere za fotografiranje rasporeda stvari u stanu kako bi se sve moglo vratiti na prvotno mjesto; "bube" za prisluškivanje ugrađivane u privatne prostore – prikazuju niz načina i sredstava za promatranje i nadzor građana.

8. *Tajni stanovi i službene zgrade*. Zapanjujuće je koliko je grad bio prožet Stasijem – oznake na planu grada

prikazuju raspored više od 600 tajnih stanova kojima se služila tajna policija. Raspolagali su i brojnim drugim prostorima različite funkcije: sportskim dvoranama, streljanom, hotelima i dr. Bunker, koji je trebao biti zapovjedni centar u slučaju krize, danas je također u muzejskoj funkciji.

9. *Potpuna kontrola – prikupljanje podataka, prisluškivanje i skladište mirisa*. Prikupljeni su podaci o svim građanima jer je svatko bio potencijalni neprijatelj.

sl.5. Stalna izložba u Kući na kružnom uglu *Stasi - moć i banalnost: Ured službenika Stasija u Kući na kružnom uglu*

Snimila: Markita Franulić, MDC, Zagreb

Grada i dokumenti upotrijebljeni za predstavljanje konkretnih tema govore o općim pitanjima: totalitarizmu, lišavanju građanskih prava, nadzoru i kontroli, potiranju individualnosti i slobodne volje te upozoravaju na opasnosti diktature.

Prikupljani su i otisci prstiju, primjeri rukopisa, uzorci slinje te uzorci mirisa sumnjivih osoba, osobito onih za koje se znalo da su opozicija režimu. Ako osumnjičena osoba i ne bi bila optužena, radilo se na njezinu uništavanju: narušio bi joj je ugled među prijateljima, kolegama i susjedima, izazvale krize u privatnom životu, problemi na poslu. Metode rušenja statusa i ugleda "neprijatelja" učile su se na Stasijevu pravnom fakultetu, na kolegiju "operativne psihologije".

10. *Od pisaćeg stola do stroja za mljevenje – put Stasijevih dokumenata.* Tijekom 40 godina rada, u Runde Eckeu stvorena je gomila dosjea. Oni su prolazili postupak pročišćavanja i organiziranja, a dijelovi dosjea aktivnih doušnika mikrofilmirani su i čuvani u vodonepropusnim spremnicima. U postavu su prikazani mlinovi za papir kojima su se služili službenici Stasija u prosincu 1989., kada su zaustavljeni u uništavanju dosjea.

11. *Kontrola granica* (pano). Cjelokupna kontrola granica bila je u rukama Stasija. Pratila se kupnja u trgovinama za strance i svako zaustavljanje stranaca i fotografiranje. Osobito su se nadzirali tranzitni putnici iz Zapadne Njemačke. Stasi je na graničnim prijelazima kriomice fotokopirao putovnice stranaca kako bi ih iskoristio za izradu lažnih dokumenata za svoje špijune.

12. *Rekonstrukcija ćelije.* U Runde Eckeu napravljena je vjerna rekonstrukcija ćelije (za pritvor političkih zatvorenika) uporabom originalnog materijala s lokacije na kojoj se nalazio okružni pritvor.

13. *Metode identifikacije.* Oprema za fotografiranje i uzimanje otisaka prstiju temelj su priče o metodama identifikacije pri dolasku u pritvor.

14. *Smrtna kazna u DDR-u – smaknuća u Leipzigu.* Na panou je prikazana tema smrtne kazne koja se od 1960. (do 1987., kada je ukinuta) za cijeli DDR provodila u Leipzigu, u najvećoj tajnosti. Opisan je način usmrćivanja i mjesto pokapanja. Smrtne osude povezane su sa Stasijem jer su suđenja često bila lažirana i politički motivirana, a u smrtovnici nikad nije pisao stvarni razlog smrti niti mjesto pokopa.

15. *Nadzor pošte i telefona.* Ministarstvo državne sigurnosti svakog je dana pregledavalo od 1500 do 2000 sumnjivih pisama koja su slana na područje Leipziga ili su na nj dolazila. Kršenje prava na privatnost praktički je bilo institucionalizirano. Osnovana je i arhiva rukopisa svih onih koji su pisali u inozemstvo, osobito u nesocijalističke zemlje. U Leipzigu je kontrolirano oko 100 000 adresa. Novac se redovito vadio iz kuverti, a 3-5% pisama nikad nije stizalo na odredište. Kopiran je i svaki telegram. Istodobno je u gradu bilo moguće prisluškiivati 300 razgovora, koji su potom transkribirani. Tema je predstavljena hrpom zadržanih pisama, uzorcima rukopisa, opremom za otvaranje i pregledavanje pošte te opremom za prisluškiivanje telefona.

16. *Kritika jednog učenika – i posljedice* (pano). Jedan je srednjoškolac u školskoj zadaći kritizirao partijsku politiku, bezvrijednost istočnonjemačkog novca, lošu

kvalitetu automobila, a čak je i postavio pitanje o opravdanosti Berlinskoga zida. Dokumentacija prikazuje put prijave protiv njega, od školske razine do Stasija. Srećom, sve se događalo krajem 1989., pa je prošao bez posljedica.

17. *Žudnja za diktaturom? – Val "ostalgiije"* (nostalgije za Istokom). Posljednji dio postava problematizira aktualnu modu suvenira i predmeta s oznakama DDR-a ili čak Stasija, koji se prodaju na štandovima u njemačkim gradovima. Totalitarni i represivni politički sustav postao je brand pa se postavlja pitanje je li riječ o bezopasnim predmetima ili o opasnoj pojavi.

Razgledavajući izložbu, posjetitelj se može identificirati sa žrtvama Stasija kao ranjivi građanin u raljama vrlo organiziranoga, sveprisutnoga i svemoćnog sustava. Kuća "na Kružnom uglu" ima izuzetno važnu edukativnu ulogu u problematiziranju recentne povijesti. Grada i dokumenti upotrijebljeni za predstavljanje konkretnih tema govore o općim pitanjima: totalitarizmu, lišavanju građanskih prava, nadzoru i kontroli, potiranju individualnosti i slobodne volje te upozoravaju na opasnosti diktature. Koliko je to važno i potrebno, pokazuje i aktualni (svibanj 2009.) primjer praćenja i nadzora menadžera Deutsche Telekom (ne samo u Njemačkoj), u kojemu su sudjelovali i nekadašnji agenti Stasija.

Primljeno: 1. lipnja 2009.

STASI- POWER AND BANALITY, THE PERMANENT EXHIBITION IN THE HOUSE ON THE ROUND CORNER IN LEIPZIG

Stasi – Power and Banality is the name of a permanent exhibition opened in 1990 in the authentic, real-life setting of the long-term district HQ of the STASI in Leipzig, in the building called the Runde Ecke or Round Corner. The Civil Committee of Leipzig, founded in 1989, during the peaceful revolution and the defeat of the DDR, is in charge of the museum's management.

The museum's mission is to disseminate information on the history, structure and functioning of the infamous intelligence service that for years deprived citizens of the DDR of their fundamental human rights. The museum is a place of warning, of remembering and learning. The holdings count about 30,000 items, with about 10,000 linear metres of files, and 3.7 file index cards. It also has a video library, a photographic collection, press clippings collection and library. The records are all entered into a database, and about 1,000 items are available online. Discussions, projections, readings and other events are held in the museum.

The permanent display, formed into 17 thematic units around concrete examples of the functions and activities related to the Runde Ecke and to the Stasi in Leipzig, with objects, documents, photos, authentic ambiances or reconstructions of them, panels and maps shows the history of the secret police, its structure, the way it worked. The museum also speaks out about general issues: totalitarianism, the deprivation of civil rights, surveillance and control, the suppression of individuality and free will, and warns of the dangers of dictatorship.

IVA VALIDŽIJA □ Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb

Muzejski dokumentacijski centar od osnivanja 1955. godine središnja je dokumentacijska, informacijska i komunikacijska točka hrvatske mreže muzeja. Od tog vremena do danas kontinuirano se prikupljaju podaci vezani za sve aspekte muzejske djelatnosti. Dokumenti koje pristižu u Muzejski dokumentacijski centar nakon svojega aktivnog života, tj. nakon direktne obrade njihove aktualne problematike, pohranjuju se u arhivu te počinju svoj drugi život, pasivni dio svog postojanja.

Arhivski život dokumenata u MDC-u samo se na prvi pogled može činiti pasivnim, no u danom trenutku on služi istraživačima kao vrijedan i vjerodostojan izvor informacija o muzejima i određenom vremenskom razdoblju njihove stručne djelatnosti.

Dokumenti Arhive Domovinskog rata su raspoređeni u 26 registarskih kutija čija je osnova nastala u od 1991. do 1996. godine. U elektroničku bazu uneseni su podaci iz 936 dokumenata prema ovim odrednicama: redni broj, vrsta dokumenta, ustanova, autor, pošiljalac, primalac, datum, mjesto, tema, broj stranica, broj primjeraka, prilozi, sažetak, pohrana, napomene, osoba odgovorna za unos i datum unosa.

Arhiv Domovinskog rata oformila je kolegica Jozefina Dutbegović po dolasku u Muzejski dokumentacijski centar, a njen sadržaj se sastoji od dokumentacije o muzejima i galerijama u Domovinskom ratu kao i o svim aktivnostima i akcijama koje je u to vrijeme Muzejski dokumentacijski centar vodio kao matična INDOK ustanova hrvatskih muzeja te kao takav je ponuđen korisnicima na uporabu.

Građa je složena kronološki po temama:

1. Muzeji i galerije u Hrvatskoj – registar
 2. Vijeće Europe (I)
 3. Vijeće Europe (II)
 4. Upute za tehničku zaštitu
 5. Provedbe mjera tehničke zaštite
 6. Apeli i odgovori
 7. European Community Monitoring Mission
 8. Drniš-Otavice
 9. Pisma
 10. UNESCO
 11. ARCH Foundation
 12. ICOM
 13. Sukcesija
 14. Registar muzeja i galerija na okupiranom teritoriju Hrvatske
 15. Devastirani muzeji (rekvizicija, razaranja, pljačke)
 16. Ilegalna trgovina kulturnim dobrima
 17. Vukovar
 18. Muzej Vukovara u progonstvu
 19. Projekt Vukovar UNESCO
 20. Registar muzeja koji ne potražuju muzejsku građu
 21. Pravoslavne crkve u Hrvatskoj
 22. Izvještaj Hans Carl von Imhoffa (ICOM)
 23. European Community Monitoring Mission, album fotografija iz Vukovara
 24. Novinski zapisi
 25. Program obnove
 26. Inicijative i prijedlozi.
- Iščitavanjem dokumenata Arhiva Domovinskog rata iz 1991. godine može se dobiti precizan uvid u stanje hrvatskih muzeja u osvit rata te u velike napore muzejskih djelatnika da pokušaju, prema pravilima struke, spasiti muzejsku građu, vratiti odneseno i obavijestiti svjetsku javnost o tragičnim događanjima u Hrvatskoj. Te je godine napravljena kategorizacija muzeja prema građi i tipu zgrade u kojima je muzejska institucija smještena, tako da možemo pratiti sudbinu naših muzejskih institucija u Domovinskom ratu.
- U ljeto 1991. godine Muzejski dokumentacijski centar, u suradnji s Ministarstvom prosvjete, kulture i športa te sa Zavodom za zaštitu spomenika, nastoji zaštititi kulturna dobra, primjenjujući odrednice Haške konvencije o zaštiti kulturnih dobara u oružanim sukobima i angažirajući za tu svrhu sve stručne službe za zaštitu spomenika kulture i ustanove muzejske, arhivske i bibliotečne djelatnosti kako bi se obavile predviđene pripreme i provela što cjelovitija zaštita od oštećivanja i uništavanja dobara te spriječila opasnost od neprimjene međunarodnih konvencija za zaštitu kulturne baštine. Tijekom kolovoza 1991. RH od međunarodnih institu-

cija, posebice od UNESCO-a, traži pomoć za rješavanje problema kršenja konvencija i upućivanje stručnjaka u tu problematiku radi uvida u stanje i okolnosti te poduzimanja mjera za hitnu zaštitu kulturnih vrijednosti Hrvatske.

Prve reakcije svjetske javnosti i pomoć bilježimo već krajem iste godine na savjetovanju europskih i hrvatskih stručnjaka, održanome na inicijativu fondacije ARCH iz Lugana, pod pokroviteljstvom Ministarstva prosvjete, kulture i športa.

Nakon toga slijedilo je niz reakcija relevantnih svjetskih institucija i pojedinaca.

Kako bi informacije o uništenim muzejima i opljačkanoj građi bile što vjerodostojnije, izrađena je baza podataka o ratnim štetama muzeja i galerija na okupiranom području Hrvatske uz pomoć otprije mikrofilmiranih inventarnih knjiga muzeja i galerija Hrvatske, a prikupljeni su i podaci o izložbama s temom rata u Hrvatskoj i u inozemstvu.

Baza podataka o uništenim i odnesenim muzealijama rađena je od samog početka rata, zahvaljujući Arhivu Domovinskog rata imamo uvid u broj stradalih predmeta (51 652), od kojih je 46 191 predmet nestao i opljačkan, 3 178 uništeno, a 2 283 oštećena.

Potkraj studenog 1993. g. Muzejski dokumentacijski centar započeo je suradnju s The Art Loss Register na pilot-projektu potrage za nestalim djelima. Arhiv Domovinskog rata daje uvid u procese sukcesije i rekvizicije muzejske građe, kao i u suradnju s ICOM-om i UNESCO-om.

Arhivska građa Domovinskog rata poslužila je 1997. godine kao podloga za izdavanje knjige *Ratne štete na muzejima i galerijama u Hrvatskoj*. Podaci iz knjige objavljeni su na web stranicama Muzejskoga dokumentacijskog centra 1999. godine.

Rad na knjizi rezultirao je osnivanjem dodatnog registra koji je sadržavao hemeroteku, reagiranja, pisma zahvale, mišljenja i komentare.

U hemeroteci se skupljaju objavljeni članci i reagiranja u domaćim i stranim stručnim i dnevnim izdanjima koja obrađuju uništene, oštećene i pokradene hrvatske muzeje, djelatnost Muzeja grada Vukovara u progonstvu te niz članaka vezanih za pitanje restitucije hrvatskih umjetnina.

Time je omogućeno da se prate učinci, dojmovi i uloga knjige *Ratne štete na muzejima i galerijama u Hrvatskoj* u vremenu kada će njezin sadržaj postati arhivski dokument i izvor na koji ćemo se pozivati.

Krajem 1996. godine započinje unos podataka o Domovinskom ratu u elektroničku bazu Paradox, koju izrađuju stručnjaci Muzejskoga dokumentacijskog centra. Godine 2009. baza je prebačena u S++ Muzejskoga dokumentacijskog centra te je ponuđena korisnicima za istraživački rad.

Primljeno: 3. ožujka 2009.

THE HOMELAND WAR ARCHIVE

Since its foundation in 1955, the Museum Documentation Centre has been the central documentation, information and communication point for the Croatian museum network. The Homeland War Archives contain documentation about museums and galleries in the Homeland War, as well as all the activities and campaigns that the MDC, principal INDOC establishment of Croatian museums, ran at that time, and are available for the use of clients.

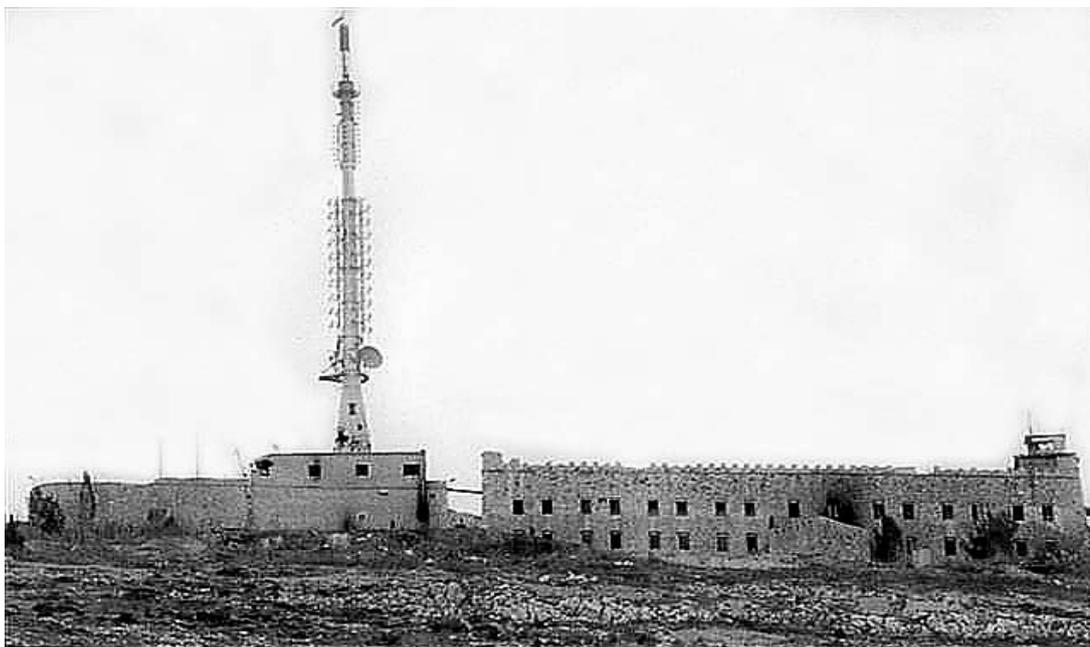
The Archives are arranged into 26 register boxes, based on the period from 1991 to 1996. The electronic database has data from 936 documents, according to the following definitions: number, kind of document, establishment, author, sender, recipient, date, place, topic, number of pages, number of copies, enclosures, summary, filing, notes, person responsible for the entry, date of entry. The archival records of the Homeland War were used in 1997 as a basis for the production of the book *War Damage to Museums and Galleries in Croatia*.

This information was also published on the Web site of the MDC in 1999. In 2008 the database was transferred to the S+++ of the Museum Documentation Centre, and made available to users for research work.

MUZEJ SUVREMENE POVIJESTI DUBROVAČKIH MUZEJA

IZLOŽBA *DUBROVNIK U DOMOVINSKOM RATU 1991.–1995.* KAO PRVA FAZA PROJEKTA BUDUĆEGA STALNOG POSTAVA MUZEJA DOMOVINSKOG RATA DUBROVNIK U TVRĐAVI FORT IMPERIAL NA SRĐU

VARINA JURICA TURK □ Dubrovački muzeji – Muzej suvremene povijesti, Dubrovnik

sl. 1. Fort Imperial na Srđu, Dubrovnik, 1991.

1. Uvod

Muzej suvremene povijesti specijalizirani je povijesni muzej, osnovan 1995. kao ustrojbeno jedinica Javne ustanove u kulturi Dubrovački muzeji. Slijednik je prijašnjeg Odjela socijalističke revolucije (utemeljenoga 1956.) Dubrovačkog muzeja, čiji je osnutak označio začetak interesa muzejske struke za razdoblje suvremene dubrovačke povijesti. Odjel je tijekom godina obavljao muzejsku djelatnost na lokalnom području, odnosno na području bivše općine Dubrovnik. U zbirkama je skupljana, obrađivana i prezentirana građa iz razdoblja od Prvog svjetskog rata, radničkog pokreta između dva svjetska rata, Drugoga svjetskog rata, antifašističke borbe i poraća. Posebno je proučavana i publicirana građa koja se odnosila na narodnooslobodilačku borbu i antifašizam te su obrađeni povijesni događaji i procesi rezultirali stalnim muzejskim postavom Odjela, smještenim u palači Sponza u Dubrovniku. Na taj su način stvorene muzejske zbirke: Zbirka dokumenata, Zbirka memoarske građe, Zbirka trodimenzionalnih predmeta i Zbirka fotografija i negativa, koje su omogućavale

cjelovito praćenje i proučavanje povijesnih procesa na dubrovačkom području tijekom 20. st.

2. Muzej suvremene povijesti Dubrovačkih muzeja

Nakon završetka Domovinskog rata, Odjel socijalističke revolucije Dubrovačkog muzeja preimenovan je u Muzej suvremene povijesti. Promjenom naziva nastojalo se, u sklopu njegova već postojećeg statusa i muzejskih zbirki, ponajprije omogućiti buduću opsežan i sustavan rad na prikupljanju, obradi i prezentaciji građe iz Domovinskog rata, najvažnijeg razdoblja u novijoj hrvatskoj povijesti.

Zahvaljujući potpori Grada Dubrovnika te suradnji s braniteljima i Udrugama iz Domovinskog rata, Muzej je u razdoblju od 1995. do 2009. značajno obogatio sve svoje zbirke građom iz Domovinskog rata te njezinom sustavnom obradom i prezentacijom realizirao 12 tematskih studijskih izložbi. Osim većeg broja objavljenih članaka o Domovinskom ratu u stručnim časopisima i tjednom tisku, iz izdavačke djelatnosti Muzeja izdvajamo zbornike *Sjećanja dubrovačkih logoraša I i II*, koji su objavljeni u suradnji s Udrugom

HDLŠCKL, a uz sufinanciranje Ministarstva kulture RH i Ministarstva hrvatskih branitelja. Ujedno su kustosi Muzeja suvremene povijesti redovito sudjelovali u radu braniteljskih udruga, održavali brojna predavanja te sudjelovali na javnim tribinama i predstavljajući knjiga s tematikom Domovinskog rata.

Takvim sustavnim višegodišnjim stručnim radom, istraživanjem, prikupljanjem građe, njezinim dokumentiranjem, obradom i, na kraju, prezentacijom utvrđene su brojne povijesne činjenice iz nedavne prošlosti. Istraživačima i znanstvenicima omogućeno je rješavanje postavljenih pitanja i dobivanje pravih odgovora, što je u konačnici rezultiralo razvojem znanosti, bogatstvom fundusa i stvaranjem muzejskoga stalnog postava. Povećanjem muzejskih povijesnih zbirki ispravlja se i dosadašnji neprimjereni odnos društva prema izvornoj građi nastaloj u Domovinskom ratu, koja je još tijekom ratnih djelovanja bila izložena uništavanju i otuđivanju, a dijelom je završavala nesređena i zatvorena u raznim ustanovama, nedostupna stručnoj, znanstvenoj i široj javnosti.

Grad Dubrovnik je, u želji da za budućnost sačuva povijesno sjećanje na Domovinski rat, kao i sjećanje na veličinu herojstva i žrtve njegovih branitelja i građana, ostvario niz memorijalnih sadržaja. Posebno ističemo izgradnju groblja dubrovačkih branitelja na Boninovu, uređenje i otvorenje Spomen-sobe poginulim dubrovačkim braniteljima u palači Sponza, te podizanje spomenika braniteljima Dubrovnika na Pilama. Nastojeći omogućiti sveobuhvatno stručno i znanstveno bavljenje Domovinskim ratom, Grad je 2006. donio i odluku o dodjeli visokovrijednog prostora Muzeju Domovinskog rata za budući stalni muzejski postav u tvrđavi Imperijal na Srđu (311m²) – simbolu stradanja i herojske obrane Dubrovnika 1991. Izgrađena od francuske okupacijske vojske (1806.–1812.), Fort Imperial ima status zaštićenog spomenika kulture. Budući da je tijekom Domovinskog rata tvrđava doživjela velika oštećenja, prije smještaja stalnog postava Muzeja planirana je njezina potpuna građevinska obnova i sanacija, koja će uskoro početi, u skladu s izrađenim smjernicama nadležnoga Konzervatorskog odjela.

Radi realizacije tog projekta, stručni djelatnici Muzeja suvremene povijesti izradili su idejno rješenje koncepcije koju je Gradsko poglavarstvo Dubrovnika usvojilo 2007. U sklopu pripremnih poslova njezine razrade Muzej je

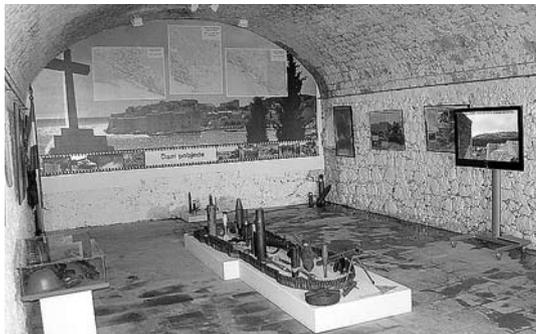

prezentirao studijske izložbe: *Utvrda slobode* (2006.), *Dani pobjede, oslobađanje hrvatskog juga 1992.* (2007.), *163. brigada Hrvatske vojske, dubrovačka brigada* (2008.), a za 6. prosinca 2009. priprema izložbu *Stradanje stanovništva, civilnih objekata i spomenika kulture na dubrovačkom području*. Ministarstvo kulture RH sudjelovalo je u financiranju svih navedenih izložbi, prepoznajući njihovu vrijednost za stručnu obradu tematskih cjelina budućega stalnog postava te za izučavanje Domovinskog rata na dubrovačkom području. Uz potporu Grada Dubrovnika, na Dan domovinske zahvalnosti (5. kolovoza) 2008. otvorenjem izložbe *Dubrovnik u Domovinskom ratu 1991.–1995.* u tvrđavi Imperijal na Srđu dovršena je prva faza projekta budućeg stalnog muzejskog postava istog naziva. Autorica stručne koncepcije i likovnog postava je Varina Jurica Turk, kojoj je za ovu izložbu dodijeljeno Posebno priznanje Hrvatskog muzejskog društva za 2008. godinu.

Sva dosad prikupljena, obrađena i prezentirana građa čuva se u Muzeju suvremene povijesti u registriranim zbirkama: Zbirci memoarske građe, Zbirci dokumenata, Zbirci fotografija i Zbirci trodimenzionalnih predmeta, uz zakonom propisanu muzejsku dokumentaciju o muzejskoj građi.

Samo u protekloj godini prikupljen je i napravljen odabir za izlaganje više od 1 500 ratnih fotografija iz privatnih albuma branitelja i građana, oko 120 sati video materijala te deseci značajnih izvornih dokumenata koji svjedoče o iznimnom mjestu i ulozi Dubrovnika u Domovinskom ratu.

Opisani su rezultati postignuti zahvaljujući ponajprije razumijevanju i pomoći dubrovačkih branitelja i svih udruga proisteklih iz Domovinskog rata koje su podržale osnivanje Javne ustanove u kulturi grada Dubrovnika – Muzeja Domovinskog rata. Time su se, nakon što su vjerom, hrabrošću i oružjem stvorili povijest, uključili u njezino pisanje i svojim svjedočenjima i građom dali puni doprinos u traganju za istinom o Domovinskom ratu. S obzirom na njihovu pomoć u skupljanju građe, u zbirkama Muzeja suvremene povijesti počinje prevladavati građa iz Domovinskog rata. Veliko zanimanje stručne, znanstvene i šire javnosti za ta događanja čini potpuno opravdanom i utemeljenom ideju o osnivanju novog Muzeja. Stoga je Gradsko poglavarstvo 25. ožujka 2009. donijelo Odluku o pokretanju postupka osnivanja Muzeja Domovinskog rata, za čije je

provođenje zadužena Voditeljica projekta Varina Jurica Turk.

Osnivanje Muzeja značajno će pridonijeti stvaranju uvjeta za unapređenje muzejske djelatnosti i omogućiti sustavan i sveobuhvatan rad na utvrđivanju povijesne istine o veličini doprinosa dubrovačkih branitelja i stanovništva Grada u stvaranju samostalne i suverene Republike Hrvatske.

3. Izložba *Dubrovnik u Domovinskom ratu 1991.–1995. u tvrđavi Fort Imperial na Srđu* kao prva faza projekta budućeg stalnog postava Muzeja Domovinskog rata

Glavna tema izložbe je Dubrovnik u Domovinskom ratu 1991.–1995. i povijest objekta Fort Imperial, a Domovinski je rat na dubrovačkom području obrađen unutar tri tematske cjeline: *Srpsko-crnogorska agresija 1991.*, *Dani pobjede – oslobodilačke akcije Hrvatske vojske i Stradanje stanovništva, civilnih objekata i spomenika kulture.*

Sve su cjeline posebno, i u širem kontekstu kroz višegodišnji stručni rad, bile obrađene kao samostalne izložbe te su na taj način obuhvaćene gotovo sve teme koje čine temelj za budući stalni postav Muzeja Domovinskog rata – Dubrovnik.

Izloženi su dokumenti, umjetničke i dokumentarne fotografije, tiskana građa, naoružanje, minsko-eksplozivna sredstva, originalni zemljovid i zapovijedi, vojna oprema, predmeti iz svakodnevnog života Dubrovčana i branitelja u agresorskom okruženju, autentične snimke i video materijal, memorabilije sudionika, ratne zastave postrojbi, planovi minskih polja, dnevници brigada i dr. Izložba je otvorena u tvrđavi Fort Imperial na Srđu 5. kolovoza 2008. na Dan domovinske zahvalnosti te ju je do 5. svibnja 2009. posjetilo 20 500 osoba.

Brojnost posjetitelja (uz održana stručna vodstva i satove povijesti za učenike osnovnih i srednjih škola) svjedoči o iznimnom zanimanju šire javnosti za teme Domovinskog rata te potvrđuju opravdanost realizacije stalnoga muzejskog postava i osnivanje Muzeja, koji već sada ima bogat fondus iz vremena hrvatske i dubrovačke najnovije povijesti.

Posebnu vrijednost izložbe predstavlja opsežno terensko istraživanje i sakupljanje građe u koje su uključeni živi sudionici, branitelji i građani, te njihova sjećanja prikupljena u suradnji sa svim Udrugama proi-

steklim iz Domovinskog rata.

Slojevitost izložbe i veliki emocionalni naboj što ga u sebi nose obrađene teme omogućuje i redovito održavanje raznovrsnih predavanja, stručnih vodstava i pedagoških radionica ne samo za djecu Grada nego i za širu publiku.

Pristup izložbi, oblikovanje postava i otvorenje izložbe Dubrovnik u Domovinskom ratu 1991.–1995. dali su očekivane rezultate koje potvrđuje velika brojnost posjetitelja i ponovljeni posjeti izložbi, posebno lokalnog stanovništva i školske djece, usprkos prometnoj izoliranosti. Izložba će ostati otvorena do početka radova na obnovi objekta Fort Imperial.

4. Muzej Domovinskog rata – Dubrovnik, u osnutku

U skladu s Pravilnikom o stručnim i tehničkim standardima za određivanje vrste muzeja, za njihov rad, te za smještaj muzejske građe i muzejske dokumentacije Muzej Domovinskog rata specijalizirani je povijesni lokalni muzej čiji će stalni postav biti realiziran u tvrđavi Imperijal na Srđu.

Muzej će se baviti stručnim i znanstvenim proučavanjem Domovinskog rata na dubrovačkom području te proučavanjem doprinosa i uloge branitelja i Dubrovnik u procesu stvaranja samostalne i suverene Republike Hrvatske.

Muzej Domovinskog rata sustavno će prikupljati građu prema stručnim, objektivnim i znanstvenim kriterijima te služiti sadašnjemu i budućem interesu istraživanja, zaštite i prezentiranja građe. Obavljat će navedene temeljne zadaće svog poslanja te publicirati i prezentirati muzejsku građu i teme iz povijesti dubrovačkog područja u Domovinskom ratu, uz održavanje stalnih i pripremu povremenih i pokretnih izložbi.

Muzej će stručno vrednovati događaje iz Domovinskog rata i znanstveno ih izučavati, promicati istinu o Domovinskom ratu u zemlji i svijetu, čime će odati priznanje svima koji su sudjelovali u obrani dubrovačkog područja i Hrvatske od srpsko-crnogorske agresije, te pridonijeli njezinoj slobodi i samostalnosti.

Muzej će imati posebnu ulogu u daljnjem poticanju izdavačke djelatnosti i objavljivanju znanstvenih i stručnih radova s tematikom vezanom za Domovinski rat. Tako je, osim muzejskih publikacija, uz potporu Grada Dubrovnika i Ministarstva kulture RH, u tijeku realizacija izdanja dviju monografija stručnih djelatnika Muzeja: *Odred naoružanih brodova 1991. Dubrovnik i Spomen – knjiga poginulih dubrovačkih branitelja*, nastalih u suradnji s Udrugom udovica hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata RH – Dubrovnik i Udrugom roditelja poginulih dubrovačkih branitelja kao suizdavačima. Javna ustanova Muzej Domovinskog rata – Dubrovnik promicat će muzejsku struku suradnjom sa srodnim ustanovama u zemlji i inozemstvu Hrvatskim institutom za povijest – projektom *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1991.–1995.–2000.*, Hrvatskim memorijalno-dokumentacijskim centrom Domovinskog rata,

sl. 2.-4. Izložba "Dubrovnik u Domovinskom ratu 1991.-1995." kao prva faza projekta budućeg stalnog postava Muzeja Domovinskog rata

Koncepcija izložbe: Varina Jurica Turk

Autori stručnih tekstova i izložbenih cjelina:

Varina Jurica Turk, Mišo Đuraš
Prostorna koncepcija i likovno oblikovanje izložbe:

Varina Jurica Turk, Mišo Đuraš

Video prezentacija i multimedijaska prezentacija:
Mladen Jurković

Dizajn i izrada izložbenih panoa:
Srđan Brkić, Dragan Pantović i Speculum, d.o.o.

Opseg izložbe: 470 ekspanata, 311 m² izložbenog prostora

Broj posjetitelja od 5. kolovoza 2008. do 5. svibnja 2009.: 20 500

Vojnim muzejom MORH-a i Središnjim vojnim arhivom, Muzejom policije, te sa školskim, visokoškolskim, znanstvenim i drugim ustanovama, pravnim osobama i zainteresiranim pojedincima.

Muzej će znatno obogatiti cjelokupni kulturni život Grada realizacijom i predstavljanjem svih oblika umjetničkog stvaralaštva inspiriranoga Domovinskim ratom. Tako će tradicionalnom postati skupna izložba radova branitelja – likovnih umjetnika, organizirana posljednje dvije godine u suradnji s Udrugom ZNG 1991.– Dubrovnik u sklopu programa obilježavanja Dana dubrovačkih branitelja, kao i planirane izložbe učeničkih radova u suradnji s osnovnim školama s dubrovačkog područja.

Nastojanja Grada Dubrovnika na osnivanju nove javne ustanove u potpunosti su sukladna odluci Vlade Republike Hrvatske iz 2005. godine te mišljenju Ministarstva kulture RH o potrebi osnivanja središnjeg Muzeja Domovinskog rata u Zagrebu.

Potpora Hrvatskoga muzejskog vijeća osnivanju muzeja s tom tematikom potvrđuje važnost osnivanja Javne ustanove u kulturi Muzeja Domovinskog rata – Dubrovnik za budući razvoj muzejske djelatnosti.

Grad Dubrovnik se za obavljanje muzejske djelatnosti, uz izložbene, obvezao osigurati potrebne radne i spremišne prostore u skladu s vrstom i opsegom muzejske građe te brojem zaposlenih djelatnika. Stručne poslove u muzeju, osim tri već zaposlena kustosa – voditelja zbirki, obavljat će i jedan muzejski tehničar, uz ravnatelja ustanove/kustosa. S obzirom na očekivano veliko obogaćivanje muzejskih zbirki, poboljšanje prostornih uvjeta i unapređenje stručnog rada, planirano je i buduće zapošljavanje većeg broja stručnih i pomoćnih muzejskih djelatnika.

Tako koncipiranim i ostvarenim Muzejom Domovinskog rata, uz nastavak stručnog rada kustosa i već iskazano razumijevanje i potporu svih branitelja, ratnih zapovjednika i udruga proisteklih iz Domovinskog rata, bio bi ostvaren krajnji i zajednički cilj Grada Dubrovnika – sačuvati za budućnost povijesno pamćenje na Domovinski rat.

Primljeno: 27. travnja 2009.

IZVORI PODATKA I LITERATURA

1. Zakon o muzejima (NN 142/98)
2. Zakon o ustanovama (NN 76/93)
3. Pravilnik o načinu i mjerilima za povezivanje u sustav muzeja Republike Hrvatske (NN 120/02)
4. Pravilnik o očevidniku muzeja, te muzeja, galerija i zbirki unutar ustanova i drugih pravnih osoba (NN 96/99)
5. Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi (NN 108/02)
6. Pravilnik o stručnim i tehničkim standardima za određivanje vrste muzeja, za njihov rad, te za smještaj muzejske građe i muzejske dokumentacije (NN 30/06)
7. Programi rada i izvješća o radu Muzeja suvremene povijesti za grad Dubrovnik i Muzejskoga dokumentacijskog centra od 1995. do 2008.

8. Ministarstvo kulture RH - Kulturne djelatnosti - Muzejsko-galerijska djelatnost - Hrvatsko muzejsko vijeće - bilješke i sažeci sjednica
9. Ugovori o sufinanciranju projekta, izložbi i izdanja Muzeja suvremene povijesti sklopljeni s Ministarstvom kulture Republike Hrvatske
10. Deplijan izložbe *Utvrdna slobode*, Dubrovački muzeji - Muzej suvremene povijesti, Dubrovnik, 2006.
11. *Sjećanja dubrovačkih logoraša I*, Dubrovački muzeji - Muzej suvremene povijesti i HDLSKL, Dubrovnik, 2003., ISBN 953-98342-4-4
12. *Sjećanja dubrovačkih logoraša II*, Dubrovački muzeji - Muzej suvremene povijesti, Dubrovnik, 2007., ISBN 978-953-7037-02-4
13. Deplijan izložbe *Dani pobjede*, Dubrovački muzeji - Muzej suvremene povijesti, Dubrovnik, 2007.
14. Stručni tekstovi i cjeline izložbe *Dubrovnik u Domovinskom ratu 1991.-1995.*, Dubrovački muzeji - Muzej suvremene povijesti, Dubrovnik, 2008.
15. *163. brigada Hrvatske vojske*, Katalog izložbe *163. brigada Hrvatske vojske*, Dubrovački muzeji - Muzej suvremene povijesti, Dubrovnik, 2008.

THE MUSEUM OF CONTEMPORARY HISTORY OF THE DUBROVNIK MUSEUMS THE EXHIBITION *DUBROVNIK IN THE HOMELAND WAR 1991-1995* AS FIRST PHASE OF THE PROJECT OF THE FUTURE PERMANENT DISPLAY OF THE MUSEUM OF THE HOMELAND WAR IN DUBROVNIK IN FORT IMPERIAL ON SRD

The city of Dubrovnik while the Homeland War was still on endeavoured, by prompting expert work, the financing of projects and the provision of working conditions for the Museum of Contemporary History of the Dubrovnik Museums, principal of the whole project for concern with the Homeland War in the Dubrovnik area, to provide a statement of the unbreakable links and unity with and a special relationship with its defenders. With the heroic defence of the city in 1991 and its contribution to the creation of a victorious Croatian Army, liberating the temporarily occupied area of the Croatian southern areas, the defenders and citizens of Dubrovnik gave an immense contribution to the creation of an independent and sovereign Republic of Croatia. The losses and sacrifices of the civilian population, the destruction of the cultural heritage, and the many war crimes that the enemy committed in the area enabled the world's public opinion to find out about the character of the aggression against the Republic of Croatia and the just struggle of the people of Croatia for their independence. Endeavouring to preserve from oblivion the historical memory of those days, the city of Dubrovnik, in association with the civil societies that stemmed out of the war, has produced a number of projects of a memorial character. At the time when the Museum of Contemporary History became an indispensable source of data for all researchers into the Homeland War, the city of Dubrovnik clearly showed its will ultimately and totally over a longer period of time to settle its problems with respect to premises. After in 2007 the project for the permanent display "Dubrovnik in the Homeland War, 1991-1995" had been agreed upon, the city gave the Museum of the Homeland War an exhibition venue in Fort Imperial, symbol of the heroic defence of the city in 1991, where, in summer 2008, an exhibition of the same name was opened, the first step in the effectuation of the new museum.

STALNI POSTAV MUZEJA GRADA KAŠTELA

SANJA ACALIJA □ Muzej grada Kaštela, Kaštel Lukšić

IM 39 (1-4) 2008.
RIJEČ JE O...
MAIN FEATURE

Odlukom Gradske uprave Muzej grada Kaštela preselio je tijekom godine 2001. iz kule Cippico u Kaštel Novom u obnovljeni kaštel Vitturi u Kaštel Lukšiću. Preseljenje u nove prostorije omogućilo je izradu posve nove muzeološke koncepcije i stalnoga muzejskog postava. Pred autore muzeološke koncepcije postavljen je problem predstavljanja arhitektonske i stilske slojevitosti samog objekta, kaštela Vitturi, povijesne građevine i spomenika kulture visoke kategorije (usp. Babin/Laszlo, 1996.). Konzervatorsko-restauratorski radovi na njegovu uređenju trajali su od 1993. do 2001. godine i tako je kaštel, kojemu su krajem 15. stoljeća vlasnici bili Jerolim i Nikola Vitturi, ponovno dobio dio svoga izvornog izgleda utvrđenog dvorca-ljetnikovca s početka 18. stoljeća. Kaštel se danas sastoji od dvokatne stambene građevine na južnom dijelu i dvorišta okruženoga dvokatnim krilima, s kulama na sjevernoj

strani. Na južnom pročelju rekonstruiran je balkon, a na sjevernome, kojemu je sačuvan izgled iz 16. stoljeća – breteš. (usp. Marasović, 2006.). Uokolo kaštela rekonstruiran je i jarak s mostom. U građevini od 1150 m² smješteni su Muzej grada Kaštela sa suvenirnicom, ispostava Gradske knjižnice, Hrvatsko glazbeno društvo Biranj, Glazbena škola, Turistička zajednica i poslovnicna jedne banke. U sklopu kaštela Muzej je na korištenje dobio drugi kat i dvije prostorije u prizemlju za suvenirnicu i čuvaonicu.

Prema muzeološkoj koncepciji Muzeja grada Kaštela, koju potpisuju Ankica Babin, Sanja Acaliya i Želimir Laszlo, usuglašenoj godine 1999. s mišljenjem Muzejskoga dokumentacijskog centra, za prezentaciju stalnog postava predviđen je cijeli prostor drugog kata kaštela Vitturi. Budući da za potrebe Muzeja nije osiguran dostatan prostor, tj. prostor namijenjen

sl.1. Kaštel braće Jerolima i Nikole Vitturija s kraja 15. stoljeća, obnavljan od 1993. do 2001.

sl.2. Kaštel u vrijeme rekonstrukcije jarka s mostom; iznad mosta rekonstruiran je breteš.

Voditeljica projekta stalnog postava:
Ankica Babin, prof.

Autori stalnog postava:
Sanja Acaliya, prof. (autorica Kulturno-povijesnog odjela);
Ivanka Kamenjarin, dipl. arh.;
Ivan Šuta, dipl. arh.
(autori Arheološkog odjela)

Suradnici: Želimir Laszlo, konzervator savjetnik;
dr. sc. Katja Marasović, dipl. ing. arh.

Likovno oblikovanje:
Kažimir Hraste, akad. kipar

Recenzenti muzeološke koncepcije: prof. dr. sc. Ivo Babić;
prof. dr. sc. Ivana Prijatelj-Pavičić

sl.3. Maketa južne dvorane drugog kata kaštela.

sl.4. Izgradnja pregradnih zidova u južnoj.

kustosima, zasad je omogućena samo realizacija prve faze postava, ona najnužnija. Trenutačno ne postoji mogućnost kružnoga obilaska stalne izložbe niti logičnog kretanja korisnika. Ta će komponenta biti zadovoljena u drugoj fazi, nakon premještanja uredskih prostorija. Muzeološka koncepcija izrađena je s ciljem interpretiranja i prezentacije života na tom prostoru od prapovijesti do 20. stoljeća, tj. ocrta nastanak današnjega grada u povijesnome, arhitektonsko-urbaništichome, crkvenome i kulturno-povijesnom smislu.

Prezentacija prve faze stalnog postava na taj je način prilagođena zadanim prostorima. Formirane su dvije cjeline koje se međusobno razlikuju po muzejskome materijalu i načinu prezentacije. U središnjoj renesansnoj dvorani u južnom dijelu izloženi su predmeti kulturno-povijesnoga karaktera, a u sjevernome i istočnom

krilu arheološki artefakti. Poveznicu tih dviju cjelina čini otvorena galerija. Upravo zbog zadanog prostora slijed izlaganja obrnut je u vremenskom smislu. Kretanje posjetitelja usmjereno je preko galerije u južnu dvoranu, u kojoj je izložen kulturno-povijesni materijal. Iz nje se, obrnutim redoslijedom, posjetitelji vraćaju u prošlost, u istočno krilo kaštela, gdje su arheološki izložci. U muzejski postav autori su nastojali uklopiti arhitektonsku slojevitost objekta, povijesnu građevinu muzeološki interpretirati i prezentirati posjetiteljima te na taj način stvoriti kvalitetan odnos između muzejskog prostora i predmeta odabranih za postav (usp. Maroević, 1989.). Kombiniran je kronološki i tematski način popunjavanja prostora. Kronološki pristup primijenjen je u interpretaciji razvoja urbanizma i arhitekture kaštelanskih naselja, kao i obrane od turske opasnosti zbog koje su naselja i nastala. Tematski pristup muzejskog postava uočljiv je u istočnome i zapadnom krilu južne dvorane na drugom katu te u sjeveroistočnom krilu drugog kata kaštela. Nastojalo se postići međusobno prožimanje pokretne i nepokretne baštine: muzejske predmete valjalo je uklopiti u arhitektonske elemente objekta - obrambene kule, kamine i renesansne prozore. Na taj su način i oni postali dio muzejske prezentacije. Karakteristične arhitektonske elemente kaštela, npr. utvrde, ljetnikovac, autori su nastojali postaviti u skladan odnos s temama i izloženim muzejskim predmetima.

Muzeografskim pomagalicama koja usmjeravaju poruke i dovode u vezu muzejski predmet i muzejsku priču (odljevima, maketama, crtežima, arheološkim kartama,

mapama Kaštelanskog zaljeva s istaknutim smještajem današnjega grada Kaštela između kulturno-povijesnih središta Splita, Trogira i stare Salone, kao i mapom prostornoga razvoja pojedinih kaštelanskih naselja i samih objekata) prikazan je sažeti povijesni pregled nastanka današnjega grada. Na taj je način uspostavljena čitljivost muzejske ekspozicije ovisno o posjetiteljima kojima je ta stalna izložba namijenjena, a to su ponajprije građani, djeca i turisti (usp. Maroević, 1990.).

I. GALERIJA

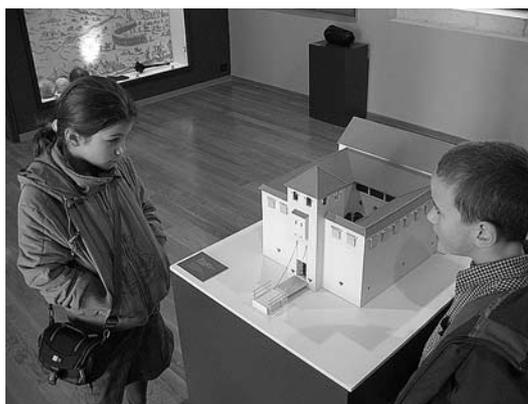
Šetnja kroz Muzej počinje razgledavanjem eksponata i izložaka na galeriji, gdje je postavljena velika zemljopisna mapa Kaštela na kojoj su ucrtani svi važniji lokaliteti i prikazani smjerovi preseljavanja stanovništva iz srednjovjekovnih potkozjačkih sela u novovjeka kaštele-utvrde i utvrđena naselja na obali. Na galeriji se nalazi i lapidarij s antičkim i srednjovjekovnim kamenim izlošcima.

II. JUŽNA DVORANA

Iz galerije se ulazi u središnju, renesansnu dvoranu na južnom dijelu drugog kata, smještenu u smjeru istok - zapad, dugu 22 i široku 6 metara. Ulaz je smješten na sredini, pa se prilazi središnjem prostoru iz kojega se potom odlazi u istočni i zapadni dio dvorane. Već na samom ulazu pogled privlači renesansna trifora s balkonom koja pripada jedinstvenom tipu renesansnih prozora pronađenih samo u Kaštelima. Na istočnoj i zapadnoj strani nalaze se po jedna vrata koja završavaju lukom, a vode na mali balkon s profiliranim stupićima. U dokumentu *Division de castello* iz 1602. i *In castel Vitturi* iz 1621. godine dvorana prvog kata spominje se kao jedinstveni prostor (usp. Celio, Cega 2006.). Tijekom konzervatorskih radova na sjevernom zidu dvorane drugog kata pronađeni su ostaci triju kamina i na temelju toga se može zaključiti da je ta dvorana nekada bila podijeljena u tri prostorije, dvije sobe i salon u sredini (usp. Marasović, 2006.).

Tih smo se spoznaja držali pri projektiranju pregrada i vitrina, te u skladu s njima proveli idejnu rekonstrukciju pretpostavljene faze. Izgrađeni su pseudopregradni zidovi koji ne sežu do stropa i na taj način samo naznačuju nekadašnji raspored triju prostorija. Pregradni su zidovi izgrađeni na drvenoj potkonstrukciji koja je metalnim tiplima pričvršćena na zid. Na nju je učvršćena zidna ploha debljine 12,5 mm, obojena sivocnom bojom. Pregradni zidovi istodobno služe i za ugradnju izložbenih vitrina. Sustav vitrina koje su ugrađene u pregrade podržava integriranje muzejskih predmeta u muzejsku arhitekturu, i na taj su način maksimalno zaštićeni.

Osigurana je i odgovarajuća protupožarna i protuprovalna zaštita, alarmni sustav i videonadzor. Osvjetljenje je projektirano i izvedeno u skladu sa suvremenim tehničkim standardima. Infracrveno i ultraljubičasto

zračenje potpuno je reducirano. U vitrine je uvedena hladna rasvjeta (optički kabel). Prodor Sunčeve svjetlosti kroz prozore spriječeno je postavljanjem zaštitne folije i prigodnih rolo-zastora. Na zidovima su panoi dimenzija 120 x 130 cm s tekstovima na hrvatskome i engleskom jeziku. Uz vitrine i na zidovima uz eksponate postavljene su i dvojezične legende koje opisuju predmete.

Odabirom predmeta stvoren je i scenarij. Predmeti su obrađeni i popraćeni legendama te odgovarajućim tekstovima na panoima. Izrađen je sinopsis, odabrane fotografije, napravljen niz skica, grafičkih i likovnih ambijentalnih rješenja, kao i trodimenzionalnih maketa kojima su autori razradili svoje zamisli i ideje radi što jednostavnije i bolje prezentacije i zaštite muzejskih predmeta. Na taj je način usuglašena zajednička ideja nositelja projekta.

sl.5.-6. Pripreme prije otvorenja stalnog dvorani drugog kata.postava.

sl.7. Maketa Kaštela Cippico, Kaštel Stari (pretpostavljeno stanje iz 16. stoljeća).

SADRŽAJ POSTAVA

I. GALERIJA

- Karta Kaštelanskog područja s označenim arheološkim lokalitetima od prapovijesti do preseljenja iz srednjovjekovnih sela u utvrđena naselja na obali
- Lapidarij

II. JUŽNA DVORANA DRUGOG KATA KAŠTELA Kulturno-povijesni materijal

- SREDIŠNJI PROSTOR u južnoj dvorani
 - Kaštelanska naselja
 - Utemeljitelji i graditelji utvrda
 - Plemstvo
 - Kaštelanski kašteli
 - Karta smještaja
 - Utvrde i utvrđena naselja
 - Kaštelanska naselja 1831. godine
 - Austrijska uprava
 - Katastarski plan 1831.
 - Tlocrt Kaštel Starog iz 1704. g.
 - Seoski trgovi - Brca
 - Organizacija obrane
 - Oružje, uskočko i mletačko
 - Topništvo
 - Tursko oružje
 - Vjerski život u Kaštelima
 - Gradnja crkava
 - Bratovštine

□ ISTOČNI PROSTOR u južnoj dvorani

- Prostorija za druženje i odmor
- Plemićki salon / građanski tinal
- Perivoj Vitturi
- Radoš Micheli Vitturi (1752-1822)
- lik i djelo
- Predmeti kulturno-umjetničkog obrta

□ ZAPADNI PROSTOR u južnoj dvorani

- Spavaća soba
- Miraz (dota)
- Kućna pobožnost
- Odjeća i nakit

III. SJEVEROISTOČNA PROSTORIJA DRUGOG KATA Arheološki odjel

- Prapovijesno razdoblje
 - Paleolitik - Mujina pećina
 - Enolitik i brončano doba
 - Gradine na području Kaštela
- Antičko razdoblje
 - Kaštela u Salonitskom ageru
 - Silvanov kult
 - Resnik - antički Siculi
 - Kasnoantičko razdoblje
 - Krtine - antička nekropola
- Srednjovjekovno razdoblje / lokaliteti
 - Bijaci
 - Sv. Juraj od Raduna
 - Gajine

sl.8. Potomak obitelji Cippico (Vinko) u *tinelu* obiteljske kuće u Kaštel Štafiliću početkom 1990 - ih godina.

sl.9. Potomak obitelji Cippico (Vinko) u muzejskom postavu 2008. g.

SREDIŠNJI PROSTOR u južnoj dvorani

Dio stalnog postava s kulturno-povijesnim eksponatima organiziran je u skladu s funkcijom Gradskog muzeja. Prikazan je nastanak grada, sa svim njegovim specifičnostima: izgradnjom utvrđenih kaštela s težačkim naseljima, obrubljenim obrambenim zidovima, njihovo širenje izvan zidina, daljnji rast i međusobno povezivanje. Naglašene su bitne osobitosti i razlozi nastanka Kaštela nakon pada Klisa pod tursku vlast godine 1537., kada Kaštelansko polje postaje otvoreno za nalete napadača. Splitska nadbiskupija, benediktinski samostan te trogirski i splitski plemići kao posjednici zemlje između Splita i Trogira, od kraja 15. do kraja 17. stoljeća podižu sedamnaest utvrda i dvanaest utvrđenih naselja kako bi zaštitili sebe i stanovništvo, težake koji obrađuju njihova polja. Po tim utverdama-kaštelima cijeli je prostor dobio naziv Kaštela. Do danas se sačuvalo dvanaest utvrda i devet utvrđenih naselja unutar sedam povijesnih jezgri: Kaštel Sućurac, Kaštel Gomilica, Kaštel Kambelovac, Kaštel Lukšić, Kaštel Stari, Kaštel Novi i Kaštel Štafilić.

Stotinjak predmeta muzejsko-arhivske građe prezentirani su na panoima tako da u najosnovnijim obrisima ocrtavaju identitet kaštelanske kulturne povijesti. Muzej je siromašan originalnim izlošcima iz razdoblja 15. i 16. stoljeća te su stoga uglavnom korištena tradicionalna pomagala: kopije grbova osnivača kaštelanskih naselja, rodoslovlja, povijesne karte, građevne dozvole, fotografije, crteži i makete. Na sjevernom zidu iznad vrata nalaze se kopije grbova, a na postamentu u prostoru maketa. U skoroj budućnosti prezentacija će

biti obogaćena slajdovima, videoprojkcijama i drugim modernijim tehničkim pomagalima. Naime, stalni postav treba biti odraz širine muzejskoga zbirnog fonda. Za izlaganje smo odabrali predmete umjetničkog obrta, predmete za svakodnevnu uporabu koji nemaju nužno izrazitu umjetničku vrijednost nego nam odaju duh i pečat vremena, a na poseban način govore o životu ljudi koji su ih koristili. U izložbenim je dvoranama kao zvučna kulisa postavljena renesansna instrumentalna glazba.

Nastanak utvrđenih naselja također je prikazan na panoima. Naglašeno je njihovo utemeljenje prema srednjovjekovnoj shemi: uz utvrdu posjednika izgrađeno je utvrđeno naselje. Obradili smo i odnose unutar naselja, s naglaskom na kolonatskom odnosu posjednika i težaka. Posebno je obrađen nastanak trga jer ga izvorna naselja nisu imala. On nastaje nakon prestanka

sl.10. Kaštelanski *tinela*, istočna prostorija južne dvorane na drugom katu.

sl.11. Radoš Ante Michieli-Vitturi (utemeljitelj znanstvenog poljodjelstva u Dalmaciji, predsjednik splitske Agrarne akademije sa sjedištem u kaštelu Vitturi). ulje na platnu, oko 1790., vlasništvo Muzeja grada Splita

turske opasnosti 1648. godine, kad Klis ponovno dolazi pod vlast Venecije. Tada se pred utvrdom ili utvrđenim naseljem nasipa prostor na kojemu je bio most i tako nastaje seoski trg. Naziv dobiva po brvnu ili brvcu – drvenome mostu. Trg tako postaje stjecištem trgovačkoga, kulturnoga i političkog života mjesta. U južnom dijelu prostorije istaknuli smo važnost organizacije obrane od Turaka, koji se nakon zauzimanja Bosne 1463. godine zaljeću na splitski i trogirski teritorij pod vlašću Venecije. Istaknuli smo niz ratova između Venecije i Turske (1499. – 1502., 1537. – 1540.; Ciparski rat 1570. – 1573.; Kandijski rat 1645. – 1669.; Morejski rat 1684. – 1699.). U vitrini u zidnoj pregradi izloženi su originalni primjerci oružja koje se tada koristilo, a opisano je u različitim dokumentima. Aplicirana i uvećana mapa opsade Klisa podloga je za oružje.

Teme su obrađene u karakterističnim razdobljima. U sklopu teme *Vjerski život u Kaštelima* prezentirano je razdoblje 17. i 18. stoljeća, kad su vjernici, okupljeni u bratovštine, najaktivnije sudjelovali u gradnji i opremanju crkava. U svim kaštelanskim crkvama posebno smo istaknuli štovanje Blažene Djevice Marije. Bogorodičine slike vjernici štiju i nose u ophodima. Kaštelani štiju Čudotvornu Gospu na Hladih, Gospu od Milosti, Gospu Karmelsku, Gospu od Uznesenja, Gospu od Milosti, Gospu od Stomorije, Gospu od Bezgrješnog Začeca Blažene Djevice Marije. Njihove su fotografije na panoima. Na identičan smo način prezentirali i župne crkve sagrađene u naseljima i izvan njih. Stare crkvice iz 16. stoljeća renesansnih su stilskih obilježja i manjih dimenzija. Potkraj 17. i početkom 18. stoljeća bratovštine proširuju postojeće ili grade nove, barokne

crkve znatno većih dimenzija, s bogatim inventarom (oltari, oltarne pale, relikvijari, pokaznice, misno ruho, zavjetni darovi...), a polovicom 19. stoljeća na mjestu ranijih ili na drugom položaju izvan naselja Kaštelani grade crkve s obilježjima novijih stilova.

U posebnu vitrinu u pregradi izložili smo raspelo iz 18. stoljeća sa zavjetnim darovima. Izradio ga je fra Fulgencije Bakotić, drvorezbar iz Kaštel Gomilice, rođen 1716. godine. Raspelo je nadahnuto kasnogotičkim rezbarijama, no u nekim je elementima povezano s duhom pučkog baroka. Bakotićeva raspela pripadaju u najorginalnijim djelima dalmatinske barokne plastike.

ISTOČNI PROSTOR u južnoj dvorani

U prostoriji istočno od središnjega ulaznog dijela, gdje je provedena rekonstrukcija kamina, prezentiran je tipični kaštelanski *tinela*, dnevna soba ili soba za primanje. Potkraj 17. i u 18. stoljeću, kad jača trgovina vinom, uljem i suhim smokvama s drugim dalmatinskim gradovima, izdvajaju se bogate obitelji koje postaju posjedničke, bogatije i od samih plemića. U to vrijeme u Kaštelima se materijalno uzdižu trgovačke obitelji Šimetin, Radunić, Katalinić, Ivanac, Katinac i dr. Građanski stalež preuzima organizaciju zabavnog života i uvelike pridonosi razvoju kulturnoga i društvenog života u Kaštelima. Zidovi *tinela* u to su vrijeme bili oslikani različitim dekorativnim motivima, a podovi obojeni. Kako bismo posjetiteljima što vjernije predočili izgled tinela imućnijih Kaštelana, dijelove zidova u jugoistočnom dijelu prostorije oslikali smo prema izvornom uzorku dokumentiranom fotografijom iz kuće Cippico u Kaštel Štafilicu. I veći dio namještaja i upotrebnih predmeta izvorno potječe iz te kuće. Uz veliki stol za blagovanje

sl. 12. - 14. Spavaća soba u zapadnoj prostoriji južne dvorane drugog kata.

s pripadajućim sjedalicama, u *tinelu* se nalazio kanape, manji stolić (*tavolin*) s foteljama (*poltrone*), ostakljeni ormar (*kredenac*), koji je iskorišten i kao izložbena vitrina u kojoj smo postavili sitne predmete što prostoriji daju nostalgičan izgled. Na stolu su razni predmeti poput servisa od kamenine i porculana, srebrnog pribora za jelo te ostali prateći uporabni i ukrasni predmeti, svijećnjaci, solenke, podnosi, vrčevi. Zidove ukrašavaju

slike i fotografije pojedinačni i skupni obiteljski portreti te slike sakralnog karaktera. Imućnije su obitelji posjedovale i satove, gramofone i glasovire. Izložen je glasovir obitelji Cippico i gramofon obitelji Škarica.

U tom dijelu postava željeli smo prikazati životnu svakodnevicu. Izmjenom postava nastojat ćemo prikazati neke svečanije godišnje trenutke. Naime, unijeli bismo detalje koji obilježavaju Božić, Uskrs i druge blagdane i običaje.

U 18. stoljeću osnovana su učena društva – *agrarne akademije* ili *zemljoradnička društva* – s ciljem općeg ubrzanja društvenog razvoja, promicanja znanosti i prosvjetiteljskog rada. Unaprjeđuje se poljodjelstvo i gospodarstvo općenito. Težište je na obrazovanju stanovništva. Sjedište jednog takvog društva bilo je u dvorcu Vitturi. Radoš Ante Michieli Vitturi (1752. – 1821.), utemeljitelj društva, prikazan je na slici, ulju na platnu iz 1790. godine. Slika je u vlasništvu Muzeja grada Splita, a posuđena je za stalni postav.

sl. 15.-16. Postav arheologije, sjeveroistočno krilo drugog kata kaštela.

sl.17. Vitrina s arheološkim predmetima iz antičkog naselja Siculi, pronađenima na području današnjeg Resnika.

sl.18. Zoomorfna fibula, konj, 1. stoljeće, Resnik.

sl.19. Garguj, romanika, Stomorija, Kaštel Novi (u lapidariju).

ZAPADNI PROSTOR u južnoj dvorani

U zapadnom dijelu prostorije prezentirana je pučka spavaća soba (*komora*) s početka 20. stoljeća. Pokraj rekonstruiranog kamina, uz sjeverni zid, postavljen je krevet s noćnim ormarićem (*kantunalom*), ormar za odjeću (*armerun*) te ormar s ladicom i ogledalom (*komo*). Na krevetu je posteljina, a u ormaru rublje. Na zidu je sveta slika.

Posteljina, rublje i odjeća dio su opreme (*dote*) kaštelanske nevjeste, čiju su glavninu činili škrinja, ruha i nakit. Na vratnicama ormara spavaće sobe prikazan je popis opreme Marije Cippico i njezina fotografija. U prostoriji je izložena i tzv. nevjestina škrinja, u kojoj se čuvala dota. Prednja je strana izložene škrinje izrezbarena, a unutarnja strana poklopca oslikana. Podignuta je na plitki podestu i otvorena, čime je dobiven dodatni prostor za prezentaciju rublja, posteljine i odjeće, položenih horizontalno i prekrivenih prozirnim pleksiglasom na koji je otisnuta legenda.

Izloženi su i ostali predmeti koje je žena od svojih roditelja dobivala u dotu – šivaći stroj (*makinja*), pegle na žar (*šumpreši*), uvijač za kosu itd. U istoj se prostoriji nalaze i predmeti pobožnog štovanja (primjerci kućne i osobne pobožnosti) koji su se čuvali u domovima vjernika. To su raspela, slike s nekim svetim prizorom ili osobom, molitvenici, sličice u molitvenicima, čuvane poput malih dragocjenosti, i slike kućnih zaštitnika. Krunice i molitvenike pratila je voštanica i mala škropionica s blagoslovljenom vodom, ovješena o zid.

U pregradnoj niši izložena je slika Bogorodice iz 18. stoljeća, koja se štovala u kući obitelji Dudan. U prostoru vitrine ispred fotopanoa postavljene su tri figure (modell) na kojima su izložene replika muške narodne nošnje i dvije originalne ženske nošnje u dvije verzije, starijoj i novijoj. Naglasili smo kako osnovne dijelove ženske nošnje na cijelome Jadranu čini bijela platnena košulja i široka, gusto nabrana vunena suknja. Ostali odjevni predmeti koji su dodavani osnovi, npr. prsluci,

jakne i svilene pregače, prilagođeni su lokalnim stilovima odijevanja i određenomu vremenskom razdoblju.

Muška nošnja iz dinarskih osnova ruha potkraj 19. stoljeća preobličila se i stilski približila svome svečanom ženskom paru. Još je početkom 20. stoljeća nošnja bila glavni dio nevjestinske dote, a s vremenom se počinje nositi o blagdanima i vjerskim proslavama, što je dočarano smještanjem figura u prigodni interijer.

Prikazan je i nakit koji se pohranjivao u škrinjama i najčešće se nosio u svečanim prilikama kao dio svečane odjeće. Izrađivali su ga domaći majstori, zlatari obrtnici u Splitu, Trogiru i Šibeniku oslanjajući se na antičke, ranosrednjovjekovne i starohrvatske primjerke nakita s ovoga područja, ali sa zamjetnim venecijanskim i bečkim utjecajima. U pregradnom zidu, u posebnoj niši, izložen je primjerak tipičnoga kaštelanskog ženskog nakita – ukrasna igla ukosnica, *tremolanat*, izrađena tehnikom filigrana i tordirane žice (zlato, biseri, sedef ili granat).

III. SJEVEROISTOČNA PROSTORIJA DRUGOG KATA

Arheološki odjel

PRAPOVIJESNO RAZDOBLJE

Prolaskom iz dvorane kroz galeriju posjetitelj razgledava lapidarij i odlazi u istočno krilo zgrade, u kojemu je dio postava iz najstarije prošlosti, a čine ga arheološki artefakti. Upravo navedeni nalazi potvrđuju kako je kaštelanski prostor bio naseljen već u prapovijesno doba. Pozornost posjetitelja nastojali smo usmjeriti prema najranijoj povijesti, uputiti ih u sjeveroistočnu obrambenu kulu i tu im predočiti nalaze iz Mujine pećine koja se nalazi sjeverno od Kaštela i jedino je sustavno istraženo paleolitičko nalazište u Dalmaciji.

Prostoriju smo odijelili pregradom na kojoj je fotografija Mujine pećine velikih dimenzija. Otvor pećine ujedno je i ulaz u prostoriju, gdje su na panoima i u vitrini prikazani najstariji tragovi ljudskoga postojanja pronađeni u toj pećini. Artefakti s nalazišta (životinjske kosti i kremen) potječu iz doba srednjeg paleolitika te pripadaju *musterijenskoj* materijalnoj kulturi i vežu se za neandertalce. Na temelju nalaza moguće je pratiti ljudski život u rasponu od prije 39 do 40 tisuća godina. Zemlja iz Mujine pećine poslužila je kao podloga za izložke u horizontalnoj vitrini, smještenoj u prostoriji sjeveroistočne obrambene kule, a svjetlo smo maksimalno prigušili kako bismo dočarali pećinski prostor.

Ostaci brojnih gradina i gomila na vrhovima Kozjaka i brda koji okružuju ovaj prostor (Opora i Trećanice) datiraju iz kasnijega prapovijesnog razdoblja. Na cijelom području živjela su ilirska plemena, koja su u kasnijemu željeznom dobu bila u sastavu Delmatskoga vojnog saveza. Uz prigodne tekstove i legende, na panoima su prezentirane i snimke najznačajnijih gradina napravljene iz zraka. Izložci iz ovog razdoblja pronađeni su na Luku, Birnju, Velom Bijaću i Resniku. Također su, u vertikalnoj

vitrini, izloženi karakteristični ulomci keramičkih posuda s oslikanim geometrijskim ukrasima uvezenim iz Apulije.

U dvije horizontalne vitrine izložen je materijal pronađen tijekom novijih zaštitnih arheoloških istraživanja u selu Vučevici, vezanima za radove pri gradnji autoceste Split – Zagreb. Tada je otkriveno nekoliko važnih nalazišta iz ranoga brončanog doba, grobova s prilozima koji pripadaju *cetinskoj* kulturi. Izložene su znakovite keramičke posude. Za bolje razumijevanje arheoloških lokaliteta, eksponate prate i drugi oblici informacija na panoima: crteži na kojima je prikazan izgled čovjeka tog doba, kao i rekonstrukcije staništa.

ANTIČKO RAZDOBLJE

Najreprezentativniji nalazi s područja Kaštela datiraju iz doba antike. Isejci, grčki doseljenici koji su krajem 3. stoljeća pr. Krista imali svoju koloniju na Visu – Issi, osnivaju naseobine Tragurion i Epetion na obali, a uskoro i u Saloni. Novijim arheološkim istraživanjima potvrđeno je postojanje grčkog naselja na području današnjeg Resnika. Rimljani su 76. godine pr. Krista uspostavili vlast nad Salonom, koja tada postaje upravnim središtem rimske provincije Dalmacije. Osnivanjem kolonije Salone utemeljen je ager. Splitsko, Trogirsko i Kaštelansko polje dijeli se na “centurije”, pravilne parcele. Na tim su posjedima nastala ruralna naselja s gospodarskim zgradama – *villae rusticae*, kao središta seoskoga gospodarstva, što je prikazano na karti s pravilno ucrtanim centurijama. Posebno je prikazano do sada površinom najveće otkriveno antičko nalazište u Kaštelima, smješteno na području današnjeg Resnika. To je jedino antičko naselje u Kaštelima kojemu je sačuvano ime – Siculi. Naselje se prostire na površini od približno 36 000 m², na ušću vodom bogatog potoka Resnika. Dugogodišnjim arheološkim istraživanjima utvrđeno je kako je riječ o naselju s ostacima koji datiraju od helenističkoga do kasnoantičkog razdoblja. Istraživanjem lokaliteta Resnik u moru i na kopnu potvrđeno je nalazište kasnohelenističke i rimske luke.

Svi odabrani eksponati, keramika i uporabni predmeti s lokaliteta na Resniku izloženi su u dvije velike horizontalne “samostojeće” vitrine. Posebno možemo istaknuti reljefnu helenističku keramiku u obliku vinskih čaša i kratere. Tu je izložen i arheološki materijal iz rimskodobne nekropole u Krtinama: keramičke posude, uljanice, staklene boce, novčići, noževi, pojasne kopče, željezne alke, igle, fibule, pincete, čavli, privjesak od staklene paste i narukvice. Od keramičkih posuda zanimljivi su lončići izduženoga loptastog oblika, s oštrom izvijenim obodom i narebrenom vanjskom stijenkom crvenkastonarančaste boje te vrčići loptasta tijela, sa zaravnjenim dnom, izvijenim obodom i jednom ručkom.

Posebno smo pazili da ovaj materijal bude pravilno izložen i u vitrinama maksimalno zaštićen, pri čemu smo se koristili Clear Museum Waxom i Museum gelom za pričvršćivanje.

SREDNJOVJEKOVNO RAZDOBLJE

Lokaliteti

Kako je riječ o prezentaciji sićušnih arheoloških nalaza, izložke smo popratili i objasnili uvećanim fotografijama i kronološkim tablicama te tako obogatili izložbeni prostor.

Doseljnjem Hrvata u 7. i 8. stoljeću počinje novo razdoblje u povijesti kaštelanskog prostora. Nestaje moćne Salone, Sikula i Epetija. Održali su se samo Split i Trogir, koji su bili u sastavu bizantske provincije Dalmacije. Ranosrednjovjekovni Split postaje legalnim nasljednikom crkvene funkcije Salone i središtem nadbiskupije. Bivši Ager Salonitanus postaje posjed hrvatskih vladara koji su imali svoje dvorove na Klisu i u Bijaćima u kojima hrvatski knezovi primaju kršćanstvo te objavljuju svoje isprave. Na zidu iznad vitrine izložen je preslik najpoznatije od njih – Trpimirove darovnice sačuvane u prijepisu iz 16. stoljeća. Darovnica je datirana 4. ožujka 852. godine.

Hrvatsko stanovništvo gradi svoja naselja i crkvice na padinama Kozjaka, navedene u povijesnim dokumentima. Sela su pretežno zauzela nekadašnje ilirske zaseoke, padine brda i planina nešto dalje od obale. To su mjesta između viših predjela pogodnih za pašu uz izvore voda, i nižih, pogodnih za poljodjelstvo. Mrežu nekadašnjih naselja označuju sačuvane crkvice nanizane uz rub Kaštelanskog polja. Poznati su nam iz izvora arheološki potvrđenih sela: Babe, Bijaći (crkva sv. Marte), Žestinj – Miran (crkva sv. Jurja od Žestinja), Špiljan (crkva Gospe od Stomorije), Radun, Šušnjari (crkva sv. Jurja od Raduna, ili Podmorja, ili Šušnjara), Ostrog (crkva sv. Lovre), Lažani (crkva sv. Mihovila), Kruševik (crkva sv. Martina), Kozice (crkva sv. Kuzme i Damjana), Putalj (crkva sv. Jurja). Te su crkvice gradili i darivali hrvatski plemenitaši – didići. U horizontalnoj vitrini prezentiran je grobni arheološki materijal s lokaliteta Radun, Gajine i Bijaći-Stombrate. Stara su naselja stradala u turskim provalama u 15. i 16. stoljeću, a na panoima su izložene fotografije sačuvanih starohrvatskih crkvice.

U kasnijem srednjem vijeku granica između Splita i Trogira povučena je sredinom polja, a na morskoj obali označena je stupom koji se naziva Stup pod Ostrogom.

Stalni postav svečano je otvorila 3. ožujka 2008. godine pomoćnica ministra kulture Branka Šulc. Otvorenje je popraćeno tiskanim pozivnicama, deplijanom, plakatom, zastavama i ulaznicama. Godine 2009. tiskat ćemo i opsežan katalog.

Primljeno: 17. lipnja 2008.

IZVORI PODATKA I LITERATURA

1. Babin Ankica/Laszlo Želimir, 1997.: *Muzej u Kaštelu Vitturi*, u: *Informatica Museologica*, br. 27 (3-4), Zagreb, str. 40-43.
2. Celio-Cega, Fani, 2006.: *Inventar dvorca Vitturi početkom 18. stoljeća*, u: *Kultura ladanja*, Zagreb, str. 237-242.
3. Marasović, Katja, 2006.: *Istraživanje i obnova Kaštela Vitturi*, u: *Kultura ladanja*, Zagreb, str. 69-84.
4. Maroević, Ivo, 1999.: *Stalni postav - objektivizacija muzejskog zbirnog fonda*, u: *Informatica Museologica*, br. 1/2, 1990., Zagreb, str. 13-14.
5. Maroević, Ivo, 1989.: *Interdisciplinarnost i stalni postav u muzejima*, u: *Informatica Museologica*, 1/2, 1989., Zagreb, str. 14-18.

PERMANENT DISPLAY OF KAŠTELA MUNICIPAL MUSEUM

The Vitturi Castle, which changed in style over the course of history, was completely renovated between 1993 and 2001. It is now a good replica of what it used to look like at the beginning of the 18th century when it was in its full glory. Today it is the cultural centre of the town of Kaštela, housing various cultural institutions such as the library, the Biranj Croatian Music Society, the Music School and the Municipal Museum as well as the tourist office of Kaštela.

The collection of permanent museum exhibits of historic value is on the second floor of the castle in a Renaissance hall. They tell of the lifestyle of the patrician families who founded these little settlements, about the building of the castle, about the ways in which they defended themselves from the Turks as well as about the Kaštela national costume together with the jewellery accompanying them.

In the museum one can see a typical Kaštela living room and a bedroom with the accompanying objects. The archaeological objects exhibited in the eastern wing of the castle show the exceptionally historical character of the Kaštela region which has continually been inhabited from prehistoric times. The oldest findings from the Palaeolithic site called Mujina pećina are as old as 40,000 years, while the exhibits from the site Resnik talk about the rich antique culture of the Greeks and Romans from 2nd century BC to the 6th century AD.

The exhibited grave finds of the Radun, Gajine and Bijaći-Stombrate sites, photos of Early Croatian churches and King Trpimir, deeds of gift connected to Bijaći, the capital Croatian rulers from the Trpimirović dynasty, show in detail the period from the 9th to the 12th century. This period was of immense importance for the early history of the Croats.

The museum exhibits tell the story of the beginnings of the town of Kaštela.

STALNI POSTAV TIFLOLOŠKOG MUZEJA

ŽELJKA SUŠIĆ □ Tiflološki muzej, Zagreb

sl.1. - 6. Stalni postav Tiflološkog muzeja, Zagreb

© Fototeka Tiflološkog muzeja
Snimio: Davor Šiftar

Stalni postav Tiflološkog muzeja otvoren je prije godinu dana (a do objave ovog članka i više). Otvorio ga je, u prisutnosti mnogih prijatelja Muzeja i naših kolega, ministar kulture RH mr. Božo Biškupić.

Od tada je postav otvoren za posjetitelje, završen je jedan dio priče, a započeo je drugi. Postav je počeo živjeti svoj život. Mnogo toga se željelo prenijeti posjetiteljima, s namjerom da to bude muzej iskustva i doživljaja.

Nakon što su prošle sve faze nastajanja, od ideje, pisanja, usvajanja, usklađivanja, dogovaranja izvedbe i otvorenja postava, došlo je vrijeme koje može dati prave odgovore o učinjenome. Pri tome se ne misli na evaluaciju stalnog postava (koja je u tijeku), već na odgovore koje autori postava, nazovimo to tako, "mogu osjetiti". To su reakcije, verbalne i neverbalne, koje se osjete u komunikaciji s posjetiteljima i potvrđuju nam da smo Muzej i postav usmjerili u željenom pravcu. I nakon proteka godine dana osjeća se zadovoljstvo učinjenim.

A ŠTO JE UČINJENO

Poslanje Muzeja, jasno napisano i postavljeno na vidljivo mjesto, dočekuje posjetitelja već kod ulaznih vrata i prenosi mu muzejske ciljeve i zadatke. Poruka koja se želi prenijeti posjetiteljima stalnog postava jest upoznati osobe koje se u jednom segmentu razlikuju od drugih, prihvatiti ih i biti tolerantan spram njih. To su pojmovi koji su jednostavni i za koje često mislimo da su dio nas i našeg poimanja svijeta i odnosa, no praksa nam pokazuje da nije uvijek tako. Zašto, možemo samo nagađati, a mi se nadamo da je to samo zbog nedo-

statnog poznavanja onih drugačijih. Stoga priča koju pričamo stalnim postavom upoznaje posjetitelja sa životom, školovanjem i radom osoba oštećena vida.

Unutar promišljanja o muzejskom djelovanju krenuli smo korak naprijed i priklonili se stavu koji dopušta komuniciranje svih muzeoloških funkcija. Tako smo našim posjetiteljima otvorili vrata čuvaonica i omogućili pogled na baštinu iz druge perspektive: zatvorene i radne, za razliku od uobičajene sjajne i javne.¹

Izložba je konceptijski postavljena tako da se sastoji od cjelina, modula koji se mogu razgledati u nizu, kronološki, ali dopuštaju i zasebno, nevezano razgledavanje na temelju kojega će posjetitelj povezati priču prema vlastitom izboru. Time smo pri posjetu većih grupa (poput nekoliko školskih razreda istodobno), omogućili razgledavanje koje ne stvara "čepove" te je osigurano nesmetano kretanje posjetitelja. Tako konci-

1. Sušić, Željka. *Poneka riječ o koncepciji*. // Katalog stalnog postava, Zagreb, 2008. (21-27)

piran postav pokazao se izuzetno uspješnim jer se, kad u jednom satu dođe više od sedamdeset posjetitelja, ne stvaraju gužve te je omogućena nesmetana komunikacija s posjetiteljima. Nije naodmet napomenuti da je cijeli izložbeni prostor, površine samo 268,5 m², prijamnim pultom podijeljen na dva dijela. Stalni postav zauzima 165 m², a dio predviđen za povremene izložbe i različita događanja 103,5 m². Prijamni pult objedinjuje funkcije info-pulta i muzejskoga prodajnog mjesta.

MUZEJ – MJESTO NOVOG DOŽIVLJAJA

Tiflološki muzej želi potaknuti posjetitelja da se na trenutak zaustavi i *motivirati ga na promišljanje o sebi samom, jednako kao o svijetu koji ga okružuje.*²

Priču o "drugacijima" započinjemo upoznavanjem njihova svijeta tame. Tamna soba, *multisenzorička cjelina, osiromašena za komponentu vida, poziva posjetitelja na putovanje koje izaziva sve osjete. Koncept tamne sobe je vrlo jednostavan: posjetitelj se kreće po prostoriji s predmetima i senzacijama s kojima se svakodnevno susrećemo.*³ Namjena i cilj toga uvodnog dijela stalnog postava jest stvaranje iskustva. Iskustvo će posjetitelj nositi sa sobom *čitav svoj život*⁴ i ono će mu, nadamo se, pomoći da bolje razumije osobe oštećena vida. Nakon izlaska iz Tamne sobe, posjetitelj uz pomoć kompjutorske animacije ima priliku na računalo dobiti informacije o anatomiji i fiziologiji oka.

Cjelina *Začeci institucionalne brige za slijepce* obrađuje razdoblje kada se na našim prostorima počela razvijati svijest o potrebi školovanja djece s teškoćama u razvoju. Fotografijama, osobnim predmetima, dokumentima i preslicima naznačena je uloga i značaj pojedinca

u ostvarenju visoko postavljenih humanih ciljeva. Kao najzaslužnija osoba istaknut je Vinko Bek, začetnik ideje o institucionalnoj brizi, koji *objavljuje prvu verziju Brailleove abecede za hrvatski jezik, ...pojavljuje se njegova početnica na Brailleovu pismu.*⁵

Kronološki, ali i logičan slijed jest *Svakodnevni život u Zemaljskom zavodu za odgoj slijepce djece u Zagrebu*, cjelina koja je obogaćena *...rekonstrukcijom života i rada polaznika Zavoda...* i koja uz pomoć kratkoga igranog filma oslikava *samo jedan dan u Zavodu, na kraju 19. st., u vremenu u kojem su vladali jedan drugačiji mir i red, pa da posvema bude jasno kako je to izgledalo u to vrijeme.*⁶

Za razgledavanje i upoznavanje posjetitelju je ponuđena cjelina koja prati nastanak i razvoj pisma za slijepce. Kao uvod u temu poslužilo je umjetničko djelo, slika *Djed, unuk i vila*, za koju se smatra da je djelo V. Karasa, iako autorizacija nije potvrđena. Autorica te cjeline kroz odabir fotografija, predmeta (tablice, pisaci strojevi, slovarice), preslika i rekonstrukcija, prenijela je važnost pisma za slijepce osobe objašnjavajući to riječima: *Poznavanje pisma i vještina čitanja i pisanja podrazumijevaju brojne mogućnosti koje sve imaju isti cilj – bolju kvalitetu života.*⁷

Dodatna zanimljivost i poučnost postiže se interakcijom s muzeološkim pomagalicama (npr. s reljefnom slikovnicom) koja imaju didaktičku namjenu.

Posljedica tehnološkog zatišja na području unapređenja strojeva za pisanje, koje je trajalo od vremena kad je konstruiran pisaci stroj Perkins, pedesetih godina 20. st., do učestale upotrebe IT-a, bilo je otežano komuniciranje osoba oštećena vida. Danas, zahvaljujući

2. Ibid.

3. Vouk, Morana. *Tamna soba.* // Katalog stalnog postava, Zagreb, 2008. (33-39).

4. Ibid.

5. Čosić, Nevenka. *Začeci institucionalne brige za slijepce.* // Katalog stalnog postava, Zagreb, 2008. (41-51).

6. Salihagić Bosnar, Željka. *Svakodnevni život u Zemaljskom zavodu za odgoj slijepce djece u Zagrebu.* // Katalog stalnog postava, Zagreb, 2008. (63-67).

7. Sivec, Nina. *Razvoj pisma za slijepce.* // Katalog stalnog postava, Zagreb, 2008. (75-83).

sve dostupnijoj informatičkoj tehnologiji, možemo reći: *Krećući se ukorak s vremenom, i slijepi i slabovidne osobe sve su više upućene na informatičku tehnologiju, koja se odlikuje visokim stupnjem prilagodljivosti, što je otvorilo put za osmišljavanje načina kojima bi se osobama oštećena vida omogućila ravnopravnost u korištenju računala.*⁸ Upotreba i upoznavanje posjetitelja s računalom za slijepi nije uobičajena aktivnost, stoga smo im omogućili da, radeći na računalu koje je prilagođeno osobama oštećena vida, dobiju uvid u to kako se te osobe služe naprednom tehnologijom. Mnogi posjetitelji nisu ni znali da postoji računalno prilagođeno slijepima, a u Muzeju imaju mogućnost pisati na njemu! Ta cjelina prenosi poruku ravnopravnosti i uključivosti osoba koje vide i onih oštećena vida u globalnu razmjenu komunikacija i briše komunikacijske barijere među njima. Kako bi se posjetitelji mogli služiti takvim računalom, treba poznavati pismo za slijepi, a to je omogućeno u radionici koja je integralni dio postava. Na pisačem stroju ili uz pomoć tablica i šila za pisanje može se učiti pisanje brajicom. Tako postavljena radionica omogućuje posjetitelju stvaranje neposredne usporedbe pisanja na računalu i pisanja uz pomoć tablica ili pisačkog stroja.

Konceptijski, razgledavanje postava završava cjelinom koja je za prosječnog građanina najneobičajenija jer prezentira likovne potencijale osoba oštećena vida. Cjelina nas, uz pomoć dokumentarnih filmova i likovnih ostvarenja, upoznae s tri slijepa autora skulptura.

*Zadivljujuća je ta sposobnost kreativnog transponiranja sadržaja iz mašte, sjećanja, ili duhovnog odraza svijeta predmeta, ljudi i životinja spoznatih opipom...*⁹

PROSTOR ZA SVE POSJETITELJE

Posebnost stalnog postava jest njegova prilagodba osobama s invaliditetom i osobama treće životne dobi. Zapravo, svaki bi postav i svaka izložba trebali biti dostupni svim kategorijama posjetitelja. Želimo vjerovati da naš muzej uskoro po tome više neće biti poseban.

Nakon ulaska u Muzej podne trake vode posjetitelja do info-pulta koji je odgovarajuće visok, tako da posjetitelj u invalidskim kolicima nema pred sobom visinsku prepreku pri komuniciranju. Na pultu se nalazi taktilna karta koja posjetitelju oštećena vida daje prvu informaciju o izložbenom prostoru, a od info-pulta kroz prostor vode ga podne trake i označavaju smjer kretanja. Sve legende i svi tekstovi pisani su i Braillovim pismom, a postavljeni su na primjerenu visinu koja je najugodnija za čitanje prstima. Slabovidnim osobama na raspolaganju je povećalo, što im omogućuje da veličinu teksta prilagode svojim potrebama. Tekstovi napisani Braillovim pismom postavljeni su u nizu, tako da dodatno upućuju na pravilan smjer kretanja.

Filmovi koji su integralni dio postava za osobe oštećena sluha imaju na dnu ekrana tekst, a osobama oštećena vida dostupna je audioverzija teksta putem slušalice. Valja spomenuti da su razmaci među cjelinama i izložbenim podestima postavljeni tako da dopuštaju nesmetano kretanje i razgledavanje osobama koje su u invalidskim kolicima.

Dobra suradnja stručnih djelatnika s arhitektom vidljiva je u izvedbi tematskih cjelina, odabiru upotrijebljenog materijala, kao i u načinu postavljanja rasvjete. Dipl. arh. Željko Kovačić bio je svjestan da dizajn mora zadovoljiti

8. Šoda, Lucija. *Ukorak s vremenom*. // Katalog stalnog postava, Zagreb, 2008. (99-103).

9. Šiftar, Davor. *Likovni radovi slijepih autora*. // Katalog stalnog postava, Zagreb, 2008. (105-109).

senzorno-spoznajne mogućnosti različitih kategorija posjetitelja, pa je velika pozornost pridana tome da ne bude blještanja reflektora ni odbljesaka od vitrina koji bi ometali razgledavanje i čitanje. Veličina slova kojima su pisane legende iznosi 23 točke, a tip slova je helvetica. S koliko je pažnje i promišljanja prostor prilagođen, vidi se i po tome što je npr. kvaka na ulaznim vratima smještena na visinu koja odgovara osobama u invalidskim kolicima, a osobama s invaliditetom u cijelosti su prilagođeni i sanitarni prostori.

Na otvorenju je promoviran i Katalog stalnog postava, kao i vodič kroz Muzej, koji je otisnut na crnome Brailleovim pismom. Navedena muzejska izdanja mogu poslužiti kao primjer svima koji izdaju publikacije jer su i pri njihovoj izradi također poštovane smjernice koje svim osobama omogućuju lako čitanje.

Sve što je urađeno najbolje je sročeno u rečenici jednoga zadovoljnog posjetitelja: *Iskustvo kojim se osvješćuje često zanemareni svijet osjeta. Čudesno... upriv u drugačije svjetove... neprocjenjiv doživljaj... Hvala.*¹⁰

To nikako ne znači da postav, kad bi se radio ponovno, ne bi bio drugačiji. Samo neskromni i nekritični mogu reći da je nešto savršeno učinjeno. Nema idealnoga, no to ne znači da nešto nije i dobro. Postav nije savršen, ali je drugačiji od ostalih. Mogao bi, u nekim nijansama, biti bolji, baš kao što bismo i svi mi to mogli biti.

Primljeno: 12. ožujka 2009.

Fotografije: Davor Šiftar, prof.

PERMANENT DISPLAY OF THE TYFLOGICAL MUSEUM

At the end of January 2008, the permanent display of the Tyflogical Mueum was opened by the Minister of Culture of the Republic of Croatia Božo Biškupić MSc in the presence of many fellow museum professionals and friends of the museum.

Since then the display has been available to visitors, one part of the story has closed, and another started up. The display has begun to live its own life. There is a great deal to be conveyed to the visitors, the intention being for the museum to enhance perception and experience.

The story of people who are difference starts with getting to now their world of darkness; we continue with the topic of the beginnings of the schooling of blind children; show how a script for the blind was started; show the way in which IT is used; and the display ends with a unit in which we take the visitor into the world of the visual art of persons with impaired vision. The tale that is told is enriched with one feature and three documentary films. Like the educational films about how to write in Braille they are part of the permanent exhibition.

After all the phases of the development have been passed through, the time has come when it is possible to provide some realistic answers about what has been done, not in the sense of any ultimate evaluation, rather as answers that the authors of the display, if they can so say, can sense. These are the reactions, verbal and non-verbal, that are felt in communication with the visitors; and indeed, they show us that we have directed the museum and its display in the right lines.

Everything that has been done is best summed up in a sentence of one satisfied visitor: "The experience that makes us aware of the often neglected world of the senses... is invaluable... Thank you".

10. Posjetitelj muzeja, knjiga dojmova Tifloškog muzeja, Zagreb, 12. ožujka 2008.

HRVATSKI MUZEJ TURIZMA – OD IDEJE DO REALIZACIJE

MIRJANA KOS NALIS □ Hrvatski muzej turizma, Opatija

sl.1. i 2. Zgrada i park Hrvatskog muzeja turizma (Villa Angiolina), Opatija

Ideja o osnutku muzeja u Opatiji stara je nekoliko desetljeća. Od razdoblja u kojemu su na tzv. liburnijskom području bili aktivni autoriteti u kulturi poput Vande Ekl i Marija Glogovića sporadično se u javnost iznosila potreba i strukovna nužnost za osnivanje muzeja u Opatiji. Na njih su se nadovezali i mladi kolege te nekolicina značajnih kolekcionara, koji su utemeljili vrijedne privatne zbirke. Postojeća društveno-politička klima u Opatiji u razdoblju bivše države, a znamo da je osnutak muzejske ustanove nužno i politička odluka, do kraja njezina postojanja nije iznjedrila tu ključnu pretpostavku za utemeljenje muzejske ustanove. U razdoblju od stvaranja hrvatske države bilježimo još barem dva neuspjela pokušaja utemeljenja muzejske ustanove, koji su kasnije iščitani kao politički manevri sa sasvim drugim ciljevima koji se ne odnose na osnivanje muzeja.

U starijim nastojanjima da se osnuje muzej prevladavala je zamisao o lokalnome, zavičajnome muzeju koji će na zasadama starijega muzeološkog promišljanja predočiti povijest i kulturu tog prostora od najstarijih razdoblja naseljenosti, i ot na klasičan način i metodologijom povijesti, arheologije, etnologije i povijesti umjetnosti. Sinopsisi dotadašnjih koncepata muzeja donose različita, po pravilu individualna i dihotomna viđenja muzeja, iz očista pojedinaca, koja se primarno referiraju na područje i potrebe vlastite djelatnosti, a sekundarno na osobno viđenje muzejskih ustanova bez pravog uporišta u muzeologiji. Zajednička im je lokalna razina i djelovanje muzeja, te orijentacija na lokalne korisnike.

Navedeni pokušaji osnivanja muzeja nisu postigli konkretne rezultate u smislu oživotvorenja te namisli niti su rezultirali referentnom zbirkom ili je detektirali za preuzimanje u budućnosti, kako bi zadovoljili barem jedan zakonski uvjet za utemeljenje muzeja - postojanje inicijalnog fundusa. Preduvjeti za osnivanje muzeja od začetka ideje do njegove realizacije nisu se bitno promijenili. Ideja nije atrofirala, ali se početni impulsi nisu razvijali. Evidentno je nedostajalo društvene, političke, a i strukovne snage i upornosti da se "dogodi" muzej u Opatiji. Zaključna je činjenica da je cijeli postupak utemeljenja ustanove valjalo provesti od početka.

Poslovi osnivanja Hrvatskog muzeja turizma započeli su početkom 2006. godine. Proces utemeljenja muzeja

dovršen je 14. studenog 2007. godine službenim i svečanim otvorenjem ustanove kojemu su nazočili najviši državni dužnosnici.

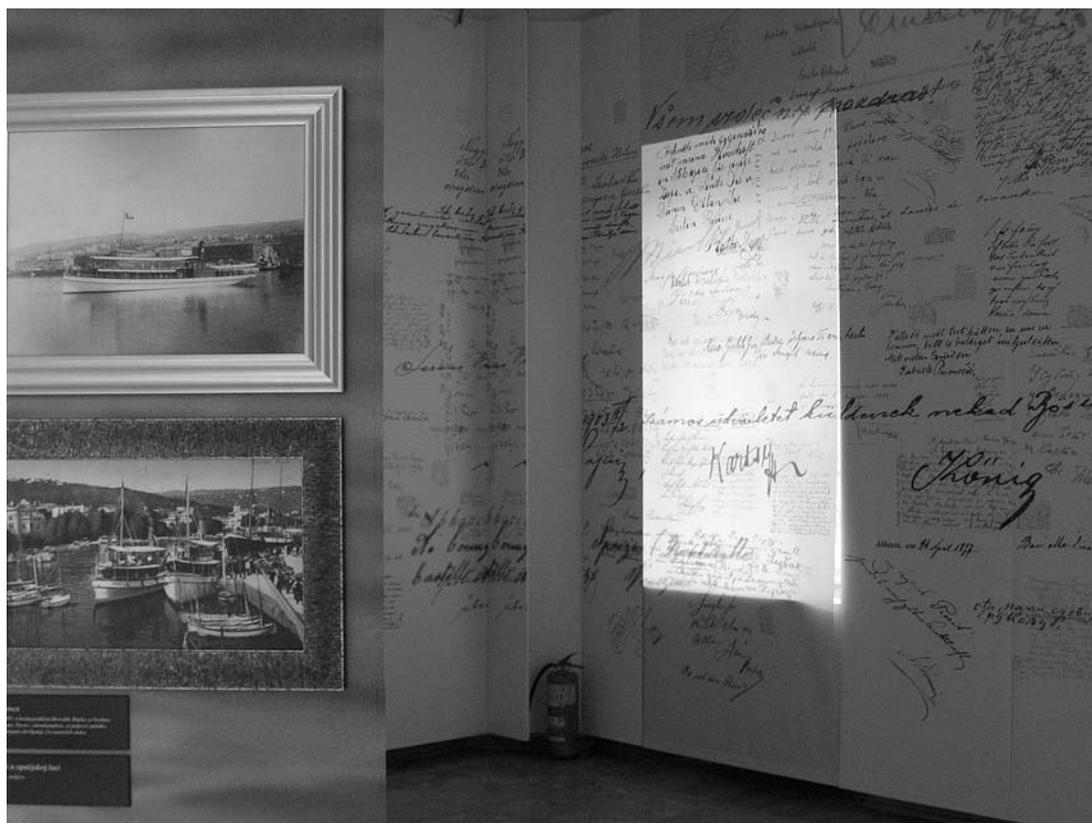
Nove postavke muzeja koji je realiziran temelje se na dva bitna i od prethodnih pokušaja različita momenta. Riječ je o specijaliziranome muzeju te o nacionalnoj razini njegovog djelovanja.

Zašto muzej turističke povijesti i baštine

Izvorišne pretpostavke utemeljenja te vrste muzeja u Hrvatskoj kaptiraju se na smjernicama održivog razvoja Republike Hrvatske, koje su turističku djelatnost vidjele kao ključnu gospodarsku orijentaciju za budućnost. Globalne smjernice odnose se na nov, poželjan oblik turističkoga gospodarstva koji njeguje i visoko poentirana turizam na nekoj destinaciji, što povećava vrijednost određene turističke destinacije, donosi dobit gospodarskim turističkim subjektima i/ili povećan promet turista, te evidentan nedostatak prikupljanja, čuvanja, obrade, prezentacije i brige o materijalnoj i nematerijalnoj turističkoj baštini, koja se, kada je rekognoscirana, može ponovno kvalitativno ugraditi u turistički proizvod, odnosno u ponudu, na tragu suvremenoga, preporučena i nužnoga koherentnog razvoja turističke djelatnosti, koja stalno nalazi nove i kompleksne oblike turističke ponude. U popularizaciji turističkih sadržaja može se iskoristiti turističko naslijeđe kao segment kulturnog turizma u promicanju i predstavljanju suvremene turističke ponude, te predstavljanju tog segmenta hrvatske povijesti u zemlji i inozemstvu.

sl.3. - 6. Stalni postav Hrvatski muzej turizma

Zašto u Opatiji

Osim sa stajališta muzeološke teorije i prakse što određuju vrstu i razinu muzeja, odabir sjedišta proizlazi iz povijesne činjenice da je Opatija najstarije turističko mjesto na Jadranu, nastalo i razvijeno upravo za tu namjenu u vrijeme kada počinje organizirana turistička djelatnost. Stoga je ona ishodišno mjesto turističkoga gospodarstva u Hrvatskoj. Bila je prvo mjesto austro-ugarske rivijere, među prvim lječilištima u Monarhiji s izrazito razvijenom turističkom infrastrukturom i poznata u svijetu te je stajala uz bok drugih prestižnih turističkih destinacija. Sama po sebi Opatija je reprezentativan turistički izložak na otvorenome, *in situ*.

Zadaća muzeja

Temeljna zadaća muzeja jest očuvanje identiteta, jedinstvenosti i tradicije hrvatskog turizma za budućnost, a konkretno se artikulira prikupljanjem materijalne i nematerijalne baštine te svih relevantnih podataka važnih za povijest hrvatskog turizma. Građa i informacije zatim se vrednuju, inventiraju te na druge načine obrađuju (za banke podataka), zaštićuju, pohranjuju i prezentiraju javnosti, omogućujući uvid korisnicima. U tom smislu razvijamo mrežu suradnika i popratan informatički sustav. Muzej će biti i referentni centar za pohranu svih podataka o građi drugih pravnih i fizičkih osoba što pohranjuju građu koja je predmet interesa muzeja, kako bi i ti podaci bili dostupni korisnicima za daljnja istraživanja. Muzej će evidentirati nepokretnu turističku

baštinu, napraviti registar te građu predlagati za zaštitu kao kulturno dobro.

Muzejska djelatnost predviđa:

- skupljanje građe na području cijele Republike Hrvatske
- terenska istraživanja u svim turističkim regijama i područjima RH
- svrstavanje građe u zbirke
- primarnu zaštitu muzejskih predmeta
- restauraciju muzejskih predmeta prema potrebi i stručnoj procjeni (konzervatorskoj, restauratorskoj)
- stručnu i znanstvenu obradu muzejske građe
- prikupljanje i obradu primarne i sekundarne dokumentacije o muzejskoj građi
- prezentaciju muzejske građe u obliku stalnih postava u matičnoj ustanovi te na dislociranim lokacijama
- prezentaciju građe i tema na povremenim i putujućim izložbama
- izdavačku djelatnost i objavljivanje
- edukativnu djelatnost i komuniciranje s publikom putem kluba prijatelja, radionica prilagođenih različitim dobnim skupinama
- odnose s javnošću, suradnju s medijima
- promidžbenu djelatnost
- internetsku prezentaciju i komunikaciju
- razmjenu programa u tuzemstvu i inozemstvu.

Stalni postav

Budući stalni postav bit će organiziran prema tematskim cjelinama, te u različitim turističkim destinacijama koje

korespondiraju s određenom tematskom cjelinom. Na taj način će se formirati niz zbirki, mreža turističkih muzeja, odnosno postava na području cijele Hrvatske. Predviđene tematske cjeline stalnog postava muzeja jesu:

- Povijest hrvatskih hotela i pansiona
- Razvoj ugostiteljstva
- Lječilišni i zdravstveni turizam
- Kupališta i kupališna infrastruktura
- Izletnički turizam (razvoj turističkog prometa)
- Putničke i turističke agencije
- Turizam na lokalitetima kulturne baštine
- Nautički turizam
- Turističke publikacije i turistička propaganda
- Športski turizam
- Ekoturizam i etnoturizam
- Agroturizam
- Gastroturizam i enoturizam
- Zaštita prirodne i kulturne baštine u funkciji turizma
- Turizam u nacionalnim parkovima
- Urbani turizam
- Planinski i planinarski turizam
- Lovni i ribolovni turizam
- Hodočasnički turizam
- Razvoj turizma s pustolovnim sadržajima.

Grada, sekundarna dokumentacija, knjižnični fond

Od utemeljenja Muzeja grada se sustavno prikuplja s cijeloga hrvatskog prostora. Utemeljeno je 14 zbirki, a grada te primarna i sekundarna dokumentacija o muzejskoj građi inventiraju se u programima M++ i S++. Knjižnični se fond upisuje u program Excel.

Zbirke

- Zbirka hotelskog inventara
- Zbirka osobnog turističkog inventara
- Zbirka fotografija
- Zbirka razglednica
- Zbirka tiskane građe
- Zbirka rukopisa
- Zbirka karata i planova
- Zbirka dokumenata
- Zbirka memorabilija
- Zbirka suvenira
- Zbirka turističke audio i video građe
- Zbirka dopunskih turističkih sadržaja
- Umjetnička zbirka
- Zavičajne zbirke.

Prostor, stručno osoblje

Muzej raspolaže dvjema zgradama koje su u vlasništvu Grada Opatije. Riječ je o vili Angiolini i Umjetničkom paviljonu "Juraj Šporer".

- Vila Angiolina

Vila Angiolina najljepša je rezidencijska vila u glavnome

opatijskom parku. Sagrađena je sredinom 19. stoljeća, paladijevskog je tipa, izgrađena u stilu historicističnog oblikovanja neorenesansnog vokabulara. Okružena je poznatim arboretumom, koji je zaštićen kao hortikultura baština. Unutrašnjost prizemlja bogato je dekorirana štukaturama (frizovi, girlande), podijeljena neokorintskim stupovima, s iluzionističkim oslikanjem zoomornih i vegetabilnih uzoraka, urešena zrcalima i brokatnim zastorima. U prizemlju je muzejska čuvaonica te kuhinja – prostor koji se može prenamijeniti u muzejsku kavanu.

Na prvom je katu izložbeni prostor. u kojemu je postavljena stalna izložba Opatija – zlatni početci hrvatskog turizma, a u potkrovlju su radni prostori, spremište i knjižnica.

- Umjetnički paviljon "Juraj Šporer"

Kao i vila Angiolina, i paviljon se nalazi u ekskluzivnoj gradskoj četvrti, u pješačkoj, parkovnoj zoni na samoj morskoj obali, uz obalnu šetnicu. Sagrađen je 1900. kao slastičarnica (kasnije je proširen). Građevina je longitudinalna, asimetrična i ima polukružni ulazni trijem sa stupovima. Fasada je urešena štukaturnim girlandama i medaljonima. Funkciju galerijskog prostora dobiva nakon Drugoga svjetskog rata. Paviljon je kao galerijski prostor potpuno opremljen odgovarajućom rasvjetom, popratnim sadržajima, protuprovalnim i protupožarnim sustavom te se u njemu već više od 60 godina neprekidno održava izložbena djelatnost.

U Muzeju su trenutačno zaposlena četiri stručna muzejska djelatnika: dva kustosa (od kojih je jedan ravnatelj), dokumentarist i muzejski tehničar.

sl.7. Umjetnički paviljonu "Juraj Šporer", Opatija

Nakon prve godine djelovanja

Od utemeljenja i službenog otvorenja muzeja do danas ustanova je u potpunosti ustrojena, uređeni su radni prostori, nabavljene skladišne police za muzejsku čuvaonicu, izložbeni prostori dodatno opremljeni vitrinama i samostojećim panoima. Prikupljeno je oko 1 200 muzejskih predmeta, te je uspostavljena mreža kontinuiranog uvida u građu i otkup (suradnja s antikvariatima, kolekcionarima i dr.). Preuzete su dvije veće donacije, jedna se odnosi na povijest zdravstvenog turizma (ostavština dr. Albina Edera, utemeljitelja lječilišta Lovran), a druga na zavičajnu baštinu (ostavština skladatelja Borisa Papandopula). Nabavom inventarizacijskih programa redovito se upisuje građa, te vodi sekundarna dokumentacija (fototeka, dijateka, filmoteka, hemeroteca). Osnovana je stručna knjižnica, koja trenutačno ima oko 150 naslova, te je uspostavljena razmjena izdanja s drugim muzejskim ustanovama. Izvedene su manje intervencije na stalnoj izložbi, te je nekoliko puta zamijenjena drugom. Djelatnik koji je obavljao muzejske poslove u protekloj godini obavljao je stručni rad (obrada građe, ekspertize, pomoć u determinaciji i identifikaciji te konzultacije i stručna vodstva), aktivno sudjelovao na stručnim skupovima, kongresima i sl., profesionalno se usavršavao (poslijediplomski doktorski studij) i sudjelovao u radu strukovnih udruga. Muzej je imao bogat izložbeni program (dosad ukupno dvadesetak izložbi: povijesnih, dokumentarnih i umjetničkih), te drugih programa i akcija (do sada ukupno šest - igraonice, radionice, promocije i sl.). U Umjetničkom paviljonu "Juraj Šporer", gdje su osim muzejskih održavane i umjetničke izložbe, pokrenut je ciklus *Klasici hrvatske likovne umjetnosti 19. i 20. stoljeća*. Sve izložbe bile su popraćene katalogom i pozivnicom opsega proporcionalnog značaju izložbe, a za većinu njih otisnut je i plakat. Osim toga, izašlo je drugo izdanje kataloga stalne izložbe *Opatija – zlatni počeci hrvatskog turizma* i trojezični deplijani (na engleskome, njemačkome i talijanskome) – vodiči po toj izložbi, drugo izdanje skraćenoga muzeološkog koncepta *Hrvatski muzej turizma*, trojezični deplijani (englesko-njemačko-talijanski) – vodiči po vili i pripadajućem parku – arboretumu, knjige dojmova te dvije elektroničke publikacije: digitalni deplijan o vili Angiolini i Umjetničkom paviljonu "Juraj Šporer". Muzej je u prvoj godini posjetilo oko 50 000 posjetitelja (u oba prostora), a ulaznice nisu naplaćivane.

Osmišljeno je *nekoliko velikih istraživačko-izlagačkih projekata i napravljeni su sinopsisi. To su Hrvatski hoteli do 1. svjetskog rata, Jadranska kupališna baština krajem 19. i u prvoj polovici 20. stoljeća te Mali putnički prijevoz – Jadranski barkajoli*. Do sada su obavljani pripremni poslovi za prvi spomenuti projekt.

Glede formiranja područnih izdvojenih zbirki sa specifičnom građom i tematskim postavom, napredovali su dogovori i konkretne akcije za postav *Povijest planinskog i planinarskog turizma u Hrvatskoj* (prostor, muzeološki koncept) u Baškim Oštarijama, te su u tijeku pregovori s Rabom.

Muzej je prvu godinu radio dosta dinamičnim tempom, te i u daljnjem radu predvidio ambiciozan program. Pokazale su se i neke teškoće, uglavnom na razini percepcije nove vrste muzejske ustanove u Hrvatskoj i iracionalnih očekivanja kakva se odnose na velike i uhodane muzejske sustave, te percepcije potreba lokalne zajednice, manje u stručnoj javnosti, a više iz očista lokalne sredine. No to su tek početni, sporadični i amaterski dojmovi, a pravo pulsiranje toga mladog muzeja bit će razvidno i transparentno kad se rad ustanove uhoda, a ideja o njemu oživotvori putem njegova smisla, funkcioniranja i poslanja. Utemeljenje novoga specifičnog i specijaliziranog muzeja u Hrvatskoj, na području izrazito siromašnom muzejskim ustanovama i stručnjacima, bez sumnje je pozitivan pomak koji će zasigurno biti zapažen i u budućnosti visoko klasificiran.

Primljeno: 2. travnja 2009.

LITERATURA

1. André Gob, Noémie Drouguet, *Muzeologija*, Zagreb, 2007.
2. Michel Foucault, *Znanje i moć*, Zagreb, 1994.
3. Mirjana Kos Nalis, *Hrvatski muzej turizma*, Opatija, 2007.
4. Mirjana Kos Nalis, Hrvatski muzej turizma: *Izviješće o radu za 2008., Plan rada za 2009., Višegodišnji plan razvoja*, Opatija, 2008.
5. Tomislav Šola, *Poslanje muzeja, ili Što će nam muzeji*, u: 4. seminar arhivi, knjižnice, muzeji, Zagreb, 2001.
6. Žarka Vujić, *Izvori muzeja u Hrvatskoj*, Zagreb, 2007.

THE CROATIAN TOURISM MUSEUM – FROM IDEA TO EFFECTUATION

The idea to found a museum of tourism in Opatija is several decades old.

The choice of the seat of the museum relates to the historical circumstances that Opatija is the oldest tourist town on the Adriatic, and was created and developed for this very purpose at the time when the organised tourist industry was beginning. It is thus the originating place of the tourist economy in Croatia. It was the first spot on the Austro-Hungarian Riviera, among the first health resorts in the Empire with a particularly well developed tourist infrastructure, and was known around the world and could stand shoulder to shoulder with prestigious tourist destinations.

The basic task of the museum is the preservation of the identity, distinctiveness and tradition of Croatian tourism for the future, and, concretely, is articulated by the collection of the material and intangible heritage and all relevant information of importance for the history of Croatian tourism.

The museum will also be a reference centre for the filing of all information about the records of other legal and private entities that keep records of interest to the museum; these data will be available to users for further research. The museum will record the intangible tourist heritage as well, and create a register and propose material for protection as cultural property.

mr. sc. KATICA SIMONI – 60 GODINA ŽIVOTA I 35 GODINA MUZEJSKOG RADA

dr.sc. ŽELJKO DEMO □ Arheološki muzej Zagreb, Zagreb

IM 39 (1-4) 2008.
IZ MUZEJSKE TEORIJE I PRAKSE
MUSEUM THEORY AND PRACTICE

sl.1. mr.sc. Kate Simoni, 2002.

sl.2. mr.sc. Kate Sumoni, Slavonija, Privlaka
ili St. Jankovci, sredina 70'

Potkraj 2008. godine, u šezdesetoj godini života, u zasluženu je mirovinu otišla muzejska savjetnica Katica Simoni, voditeljica Srednjovjekovnog odjela Arheološkog muzeja u Zagrebu.

Rođena je u Dubrovniku 11. travnja 1948. godine. Ondje je pohađala gimnaziju te maturirala 1966. godine. Iste je godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu upisala studij jednopredmetne arheologije (tadašnja grupa VI). Diplomirala je šest godina kasnije, 1972.

godine. Tijekom studija završila je u Puli dvogodišnji tečaj ronjenja te stekla kvalifikaciju samostalnog ronioca. Nakon toga godinama je sudjelovala u radu ekipe za istraživanje našeg podmorja.

Na radnome mjestu pripravnice u Arheološkomu muzeju u Zagrebu zaposlila se 17. prosinca 1973. godine. Stručni ispit položila je 19. lipnja 1976. godine, muzejsko zvanje višeg kustosa stekla je 12. ožujka 1982. godine, a muzejskom savjetnicom imenovana je

15. veljače 1988. godine. Od 1982. godine do umirovljenja bila je voditeljicom Srednjovjekovnog odjela Arheološkog muzeja u Zagrebu.

Tijekom studija započela je i njezina suradnja s Arheološkim muzejom u Zagrebu, gdje je obavljala različite poslove, među ostalim, pomagala je u radu na stalnom postavu Prethistorijske i Egipatske zbirke, ali je tek nakon zaposlenja u Muzeju prionula na svoj prvi veliki i višegodišnji radni zadatak – inventiranje, reinventiranje i signiranje materijala Srednjovjekovne zbirke. Taj zadatak nije bio ni jednostavan ni lagan, ali ga je ona do sredine 1979. godine gotovo u cijelosti završila ispisavši svojom rukom zasebnu knjigu inventara Srednjovjekovnog odjela, koji je dotada bio inventiran zajedno s Pretpovijesnim u knjizi inventara Pretpovijesnog odjela. Time je dobila priliku upoznati se s odjelnom arheološkom građom koja joj je, na ovaj ili onaj način, gotovo sva morala proći kroz ruke. Usporedno s tim poslom uređivala je lako pretraživi depozitarij prema načelu primijenjenom na uređenje depozitarija Pretpovijesnog odjela, u kojemu se, prikladno raspoređena, složena i pospremljena, nalazi i čuva arheološka građa koja nije izložena u stalnom postavu.

Kada je 1979. godine zastarjeli srednjovjekovni stalni postav Arheološkog muzeja uklonjen da bi bio zaminjen suvremenijim, počela je sastavljati scenarij i odabirati građu za jedan budući, novi stalni postav. Potom je, krajem 1981. godine, započela pripreme poslove te ih u jesen 1982. godine završila u suradnji s prof. Josipom Ladovićem, autorom likovnog dijela stalnog postava. Postav je otvoren 15. prosinca 1982. godine, ali je potrajao samo nepuno desetljeće, tj. do ljeta 1991. godine, kada je cjelokupna muzejska građa sklonjena na sigurno zbog ugroze i opasnosti prouzročeneh velikosrpskom agresijom. Osam godina poslije, u studenom 1999. godine, surađivala je s autorom ovog teksta u pripremi srednjovjekovnog dijela provizornoga, privremenog stalnog postava Arheološkog muzeja, koji je trajao kraće od prethodnoga (do kraja travnja 2006.), a obuhvatio je poprilično reduciran broj reprezentativnih predmeta ranoga, razvijenoga i kasnoga srednjeg vijeka. Osim rada na srednjovjekovnom stalnom postavu na različite je načine sudjelovala u realizaciji više arheoloških izložbi u Muzeju i izvan njega (npr. *Ukrasi na keramici od prethistorije do srednjeg vijeka*, 1980. god.; *Nakit od prethistorije do srednjeg vijeka*, 1981. i 1990. god.; *40. godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, 1986. god.; *Tesori nazionali della Croazia – Capolavori dei Musei di Zagabria: Arheološki muzej*, 1991. god.; *Arte e cultura in Croazia dalle collezioni del Museo Archaeologico di Zagabria*, 1993. god.; *Od Nepobjedivog Sunca do Sunca Pravde – Rano kršćanstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 1994. god.; *Zagreb prije Zagreba*, 1994. god.; *Muzeopis... 1846-1996, 1996. god.*). Radila je na pripremi izložaba koje je Muzej preuzimao za prikazivanje (npr. *Padova*

Preromana, 1980. god.; *Nakit na našem primorju između Krke i Istre od pretpovijesti do danas*, 1982. god.) ili je pak radila na pripremi izložaba ili odabiru građe za izložbe drugih muzejskih institucija s kojima je Muzej aktivnije surađivao (npr. *Germanen, Hunnen und Awaren – Schätze der Volkerwanderungszeit*, 1988. god.; *Hrvati i Karolinzi*, 2000. god.).

U radu na arheološkim terenima sudjelovala još od studentskih dana, kako na onima na kopnu, tako i na onima u podmorju, te se njezina prisutnost može zapaziti na iskopavanjima u Danilu, Cavtatu, Koločepu, Mljetu, Goričanu i drugdje. S tadašnjim voditeljem Srednjovjekovnog odjela dr. Zdenkom Vinskim sudjelovala je u sondažnom iskopavanju u selu Medvedička u Podravini u srpnju 1977. godine, a od 1983. do 1997. (s prekidima) vodila je iskopavanja važnoga kasnobjelbrdskoga groblja kod crkve sv. Uznesenja Blažene Djevice Marije u Stenjevcu. Njezin posljednji terenski zadatak također je vezan za Zagreb – u veljači i ožujku 2002., zajedno s autorom ovog teksta, nadzirala je tijekom građevnih radova na Opatovini, a u svibnju iste godine prisustvovala je početku arheoloških iskopavanja pred crkvom sv. Franje, koja su u konačnici pomaknula nastanak srednjovjekovnog Zagreba nekoliko stoljeća unatrag.

Sudjelovala je na stručnim i znanstvenim skupovima, simpozijima i kongresima u Zagrebu (1978., 1994.), Splitu (1979.), Mostaru (1980.), Novom Sadu (1982.) i drugdje, ali je referate održala samo na skupovima Hrvatskoga arheološkog društva održanima u Zagrebu 1978. i 1994. godine, obradivši teme srednjovjekovnih arheoloških nalaza otkrivenih u Zagrebu ili njegovoj okolici.

U Muzeju je obavljala i druge poslove određene opisom radnog mjesta kustosa, višega kustosa i muzejskog savjetnika, kao što su stručna vodstva, rad s đacima i studentima, promidžbene aktivnosti, ekspertize, posudbe muzejske građe radi izlaganja i prezentacije te davanje muzejske građe na uvid arheolozima i stručnjacima srodnih istraživačkih interesa. Surađivala je sa srodnim ustanovama u zemlji i inozemstvu, a bila je aktivna i u organima društvenog upravljanja u Muzeju, kako su se nekad nazivale dužnosti predsjednika Sindikata, predsjednika Zbora radnika, predsjednika Izvršnog odbora. Bila je članica raznih muzejskih komisija (danas bismo rekli povjerenstava). Od 1979. godine do umirovljenja 2008. godine bila je članica Redakcijskog odbora muzejskoga glasila *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* (br. XII.-XIII. do XL.).

Kao i većina zaposlenih arheologa, zbog obveza ili ponesena vlastitim htijenjima, i ona se bavila znanstvenoistraživačkim radom, a rezultate svojih istraživanja uglavnom je objavljivala u muzejskom glasilu *Vjesnik*, rjeđe i u nekim drugim stručnim publikacijama i monografijama. Godine 1977. upisala je trogodišnji poslijediplomski studij bibliotekarstva, dokumentacije i

informativskih znanosti pri Referalnom centru Sveučilišta u Zagrebu odabravši za magistarski rad temu *Razvoj muzeološke problematike srednjovjekovne arheologije u Hrvatskoj*. Kasnije, krajem 1980-ih godina, odustavši od muzeoloških tema i zamisli, kao registrirana znanstvena djelatnica (reg. br. 155015) neko je vrijeme radila na radnom zadatku *Arheološka ostavština epohe seobe naroda u središnjoj Hrvatskoj* te je, u skladu s okolnostima, namjeravala prijaviti i doktorsku disertaciju sličnog naslova (*Epoha seobe naroda u sjeverozapadnoj Hrvatskoj i arheološka ostavština tog vremena*). No iako te svoje namjere i htijenja nije realizirala, ipak je iza sebe ostavila zanimljivu bibliografiju.

Njezin posljednji i vjerojatno najznačajniji muzejski i znanstvenoistraživački pothvat bio je izložbeni projekt *Stenjevec – starohrvatsko groblje*, prikazan javnosti na izložbi postavljenoj u Arheološkomu muzeju u Zagrebu u veljači 2004. godine, kojim je na jednostavan, tipično arheološki način, ali ipak pomalo neočekivano, završila mnoge godine svoga muzejskog, stručnog i arheološkog rada. Bili su to za nju i za njezine najbliže suradnike trenuci radosti i ponosa, ali i trenuci žalosti i sjete jer je bolest od koje je već neko vrijeme poboljšivala baš u tom razdoblju sve više i naglje počela uzimati maha te ju je ubrzo posve odvojila od uobičajene muzejske svakodnevnice. Nakon toga rijetko je dolazila u Muzej, obično samo onda kada su joj to zdravstvene prilike dopuštale ili su pak zakonske obveze to zahtijevale. U takvim okolnostima stekli su se i zakonski uvjeti za njezin odlazak u zasluženu mirovinu.

Katica Simoni napustila je Muzej u srijedu 17. prosinca 2008. godine, ostavivši iza sebe upražnjeno mjesto kustosa Srednjovjekovnog odjela matičnoga, Arheološkog muzeja u Zagrebu. Mjesecima ispražnjeno, to će mjesto ipak trebati popuniti "srednjovjekovcem", stručnim i srednjem vijeku barem jednako tako odanim. Zašto? Jednostavno zato što je hrvatsko arheološko srednjovjekovlje, dugo podcjenjivano i smišljeno (?) zanemarivano, bilo i ostalo naslabije poznatim i najslabije istraženim segmentom hrvatske arheologije.

Primljeno: 2. travnja 2009.

KATICA SIMONI, MSc – 60 YEARS OF LIFE AND 35 YEARS OF MUSEUM WORK

Museum adviser Katica Simoni, MSc, was born in Dubrovnik on April 11, 1948. She took her degree in the single-major archaeology course in Zagreb in 1972. She started working in the Archaeological Museum in 1973. From 1982 until her retirement in 2008 she was head of the medieval department of the Archaeological Museum in Zagreb.

Apart from working on the permanent display of the medieval section of that museum, she took part in various other ways in the production of several archaeological exhibitions inside and outside the Archaeological Museum.

She has taken part in fieldwork since her student days, and her presence can be noticed in excavations in Danilo, Cavtat, Koločep, Mljet, Goričan and elsewhere.

Her most recent and probably most important museum and scientific research enterprise was the exhibition project called *Stenjevec – an Early Croatian Cemetery*, shown to the public at an exhibition in the Archaeological Museum in February 2004.

mr. sc. KATICA SIMONI, BIBLIOGRAFIJA

- 1978.** □ Prikazi: Dušan JELOVINA, "Starohrvatske nekropole na području između rijeka Zrmanje i Cetine", Biblioteka znanstvenih djela 2, Čakavski sabor, Split, 1976., 8°, str. 164, tab. XCI i sažetak na njemačkom jeziku, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu X-XI (1977-1978), Zagreb, 279-281.
- Dva priloga istraživanju germanskih nalaza seobe naroda u Jugoslaviji, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu X-XI (1977-1978), Zagreb, 209-233 [njem. 228-233], tab. I-VI.
- 1980.** □ Bibliografija: Dr. Zdenko Vinski, Bibliografija arheoloških radova od 1940. do 1980. godine, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu XII-XIII (1979-1980), XI-XV.
- Srednji vijek, u: Ukrasi na keramici od prethistorije do srednjeg vijeka, kolovoz-listopad 1980., Zagreb (izložbeni plakat; bez paginacije).
- 1981.** □ Zagreb i okolica u ranom srednjem vijeku, u: Arheološka istraživanja u Zagrebu i njegovoj okolini, Znanstveni skup o 100. obljetnici Društva, Zagreb, 14. do 16. studenog 1978. godine, Zagreb, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 6, Zagreb, 155-168 [njem. 167-168].
- Prikazi: Vida STARE, "Kranj - nekropola iz časa preseljevanja ljudstev (s prispjevkom Zdenko Vinski, Ovrednotenje grobnih pridatkov in István Kiszely, Antropološki pogledi)", Katalog in monografije 18, Narodni muzej v Ljubljani, Ljubljana, 1980., 4, str. 124, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu XIV, Zagreb, 142-144.
- Predmeti iz avaroslavske nekropole Bijelo Brdo I. 7. st. – Starohrvatske naušnice 9-10. st. – Nakit "bjelobrdске kulture" 10-12. st., u: Nakit od prethistorije do srednjeg vijeka, Varaždin, bez paginacije.
- 1982.** □ Skupni nalaz oruđa i oružja iz Nartskih Novaka, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu XV, Zagreb, 251-259 [njem. 259-261], tab. 1-4.
- 1984.** □ Ludbreg i okolica u ranom srednjem vijeku, u: Monografija Ludbreg, Ludbreg, 73-80 [njem. 79; engl. 80].
- Prikazi: Starohrvatska prosvjeta ser. III sv. 11 i ser. III sv. 12, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu XVI-XVII, Zagreb, 310-319.
- Stalni postav – U povodu novog stalnog postava ranosrednjovjekovne zbirke Arheološkog muzeja u Zagrebu, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu XVI-XVII, Zagreb, 306-308.
- 1985.** □ Srednjovjekovni arheološki nalazi u Stenjevcu, u: Župa Uznesenja Marijina Stenjevec, ured. I. Buhin i A. Mijatović, Zagreb, 18-19.
- 1986.** □ Neobjavljeni okovi i jezičci nakitnog stila Blatnica iz Arheološkog muzeja u Zagrebu, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu XX, Zagreb, 217-227 [njem. 227-228], tab. I-II.
- 22. Medvedička, Đurđevac, u: 40. godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, ured. D. Balen i sur., Koprivnica, 138.
- 38. Zagreb-Stenjevec, Susedgrad, u: 40. godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, ured. D. Balen i sur., Koprivnica, 147.
- Arheološki nalazi 9.-12. st. s područja SAP Vojvodine (neobjavljeno).
- 1987.** □ Sondažna istraživanja srednjovjekovnog groblja u Stenjevcu kraj Zagreba, Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva XIX/3, Zagreb, 45-46 [njem. 46].
- 1988.** □ Srebrna žlica iz Siska, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu XXI, Zagreb, 79-86 [njem. 83-83].
- Katalogbeiträge - IV/7-8, u: Germanen, Hunnen und Awaren – Schätze der Völkerwanderungs-zeit, Nürnberg, 1988., 195-196.

- Obljetnice: Povodom 75. obljetnice života Zdenka Vinskog, Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva XX/1, Zagreb, 50-51.
- Iskopavanja – kronika: Sondažna istraživanja ranosrednjovjekovnog groblja u Stenjevcu kraj Zagreba, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu XXI, Zagreb, 159-160.
- Funde aus der Völkerwanderungszeit in den Sammlungen des archäologischen Museums in Zagreb, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu XXII, Zagreb, 107-134 [hrv. 119-125]. **1989.**
- Kinin-Greblje - Kataloški opis grobova i nalaza, Starohrvatska prosvjeta 19, Split, 75-119.
- Rani srednji vijek – Ukrasni okovi s remena od opreme konjanika ili konja – starohrvatske naušnice 9-10. stoljeća – Nakit bjelobrdske kulture iz groblja Vukovar-Lijeve Bara 10-12. stoljeće – Veliki Bukovac – Bijelo Brdo, u: Nakit do prethistorije do srednjeg vijeka, Vinkovci, 15-17, 24-27. **1990.**
- Medioevo, u: Tesori nazionali della Croazia – Capolavori dei Musei di Zagabria: Arheološki muzej, Arezzo, 177-178. **1991.**
- Medioevo – schede, u: Tesori nazionali della Croazia - Capolavori dei Musei di Zagabria: Arheološki muzej, Arezzo, 179-186, 188, 191, 193-194 (kat. br. 254-276, 282-283, 291-292, 298-299).
- Medioevo, u: Arte e cultura in Croazia dalla collezioni del Museo archeologico di Zagabria, ured. A. Rendić-Miočević, Torino, 177-178. **1993.**
- Medioevo – schede, u: Arte e cultura in Croazia dalla collezioni del Museo archeologico di Zagabria, ured. A. Rendić-Miočević, Torino, 179-186, 188, 191, 193-194, 197-198 (kat. br. 254-276, 282-283, 291-292, 298-299, 304a-e).
- Ranosrednjovjekovna zbirka, u: Arheološki muzej u Zagrebu - Izbor iz fundusa, ured. A. Rendić-Miočević, Zagreb, 177-178.
- Ranosrednjovjekovna zbirka - Kataloške jedinice, u: Arheološki muzej u Zagrebu - Izbor iz fundusa, ured. A. Rendić-Miočević, Zagreb, 179-186, 188, 191, 193-194, 197-198 (kat. br. 254-276, 282-283, 291-292, 298-299, 304a-e).
- Katalog - Ranosrednjovjekovno razdoblje, u: Zagreb prije Zagreba (Arheološka baština Zagreba od pretpovijesti do osnutka biskupije 1094. godine), Zagreb, 153-159 (br. 406-430). **1994.**
- Katalog - Kataloške jedinice, u: Od Nepobjedivog Sunca do Sunca Pravde – Rano kršćanstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj, ured. Ž. Demo, Zagreb, 84-87, 91, 106, 111, 129 (kat. br. 43-58, 75, 122, 142, 191).
- Rezultati dosadašnjih istraživanja srednjovjekovnog groblja u Stenjevcu, u: Arheološka istraživanja u Zagrebu i zagrebačkoj regiji, Znanstveni skup – Zagreb, 23. - 27. listopada 1989., Zagreb, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 17, Zagreb, 73-75, 77-78 [njem. 76]. **1996.**
- Srednjovjekovna zbirka, u: Muzeopis...1846-1996, ured. D. Balen i Z. Dukat, Zagreb, 123-125 [engl. 124-125].
- Kataloške jedinice, u: Muzeopis...1846-1996, ured. D. Balen i Z. Dukat, Zagreb, 126-131 (br. 173-186, 188-191, 195-196), 134 (br. 206), 136 (br. 212).
- Ranobizantski utezi iz srednjovjekovne zbirke Arheološkog muzeja u Zagrebu, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu XXXII-XXXIII (1999.-2000.), Zagreb, 187-196 [njem. 192-195]. **2000.**
- Stenjevec - starohrvatsko groblje, Zagreb. **2004.**
- Testimoniazze della Grande Migrazione esposte nel Museo Archaeologico di Zagabria, u: Felix Ravenna - La croce, la spada, la vela: l'alto Adriatico fra V e VI secolo, ured. C. B. Andrea Augenti, Ravenna, 87-88. **2007.**
-
-
-
-
-
-

PROJEKT MUZEJ OVČARSTVA

mr. sc. MARIO ŠLOSAR □ Centar za održivi razvoj – Ekopark Pernat, Cres

Težnja za ponovnim uspostavljanjem prekinutoga kulturnog kontinuiteta nastaje sa spoznajom da je prekid s prošlošću osiromašio ukupnost društvenog života, a pokatkad se to odrazilo i na sam ekonomski razvoj. Revitalizaciju povijesnih događanja treba sagledavati na planu materijalnog nasljeđa, vremena i prostora, kao i na identitetu urbanih i ruralnih zajednica. Ruralne sredine, osobito one s nepovoljnim demografskim prilikama, mogle bi vrlo lako izgubiti svoje autentično nasljeđe s izvornim tradicijskim sadržajima i etnografskim prikazima života u prošlosti te predajnu tradiciju koja svjedoči o postojanju jednog vremena ako se ne poduzmu određeni postupci integralne zaštite.

Da bi se izašlo iz okvira klasičnih tradicijskih predložaka muzejske ustanove u kojima pohranjeni predmeti dokumentiraju ono što je nastalo, morao se organizirati i osmisлити specifičan oblik muzeja koji će djelotvornom zaštitom oživjeti određeni prostor, provoditi edukativne programe, stimulirati trajni boravak i omogućiti lokalnom stanovništvu i trenutačnom posjetitelju toga kraja da budu dio aktivnog procesa.

Cjelokupni ruralni prostor otoka Cresa zaokupljen je ponajviše ovčarstvom kao glavnim oblikom poljoprivredne djelatnosti. Zbog trenda starenja stanovništva i stalne depopulacije, sve je manje obitelji koje se mogu brinuti za brojna stada, pa se ta djelatnost svodi na mali broj ovaca. Ono što je donedavno bila njihova tradicija nestaje, propada, biva napušteno ili se degradira i umanjuje mu se vrijednost. To je slika koju pruža svako domaćinstvo, poglavito na rubnim položajima, tijekom povijesti dovoljno izdvojenim od središnjih događanja, kao što su Lubenice na otoku Cresu, odnosno na području lokalnog miljea zvanog Gerbin.

Centar za održivi razvoj Ekopark Pernat osnovan je 1999. godine kao pravni i organizacijski subjekt sa svrsishodnim promicanjem integralnog pristupa revitalizacijom, zaštitom i osmišljavanjem socijalnog poduzetništva na izrazito ruralnom području otoka. Riječ je o neprofitnoj organizaciji koja na području poluotoka Pernat, odumirućem dijelu otoka Cresa, cjelovitim pristupom nastoji očuvati i oživjeti razne oblike svakodnevnog života.

Cilj rada te organizacije jest sveobuhvatnim pristupom

promicati očuvanje autohtonoga pučkoga graditeljstva, valorizaciju prirodnoga i kulturno-povijesnog nasljeđa, revitalizaciju lokalne ekonomije, primjenu obnovljivih izvora energije, zaštitu okoliša, uređenje krajolika interpretacijom okoline te razvijanje i osmišljavanje projekata vezanih za otočni turizam.

U aktivnosti se uključuje i otočno pučanstvo kako bi se stvorila sprega njegova dugogodišnjeg iskustva i novih holističkih ideja Centra.

Čvrsta podloga u idejnom konceptu postavljena je na temelju detaljnog elaborata dr. sc. Marijana Vejvode, izrađenoga krajem 1980-ih godina.

Nakon višegodišnjeg postojanja na lubeničkom prostoru, uz percipiranje životnih promjena svakodnevice na toj ruralnoj sredini, Centru za održivi razvoj nužno se nametnula potreba osmišljavanja integralnog projekta Muzej ovčarstva, kojim se u nekoliko zasebnih cjelina želi na pristupačan način prezentirati etnološko, društveno, socijalno bogatstvo te važnost tradicijskog ovčarstva na hrvatskim otocima, s naglaskom na otoku Cresu.

Uvodna prezentacija ovčarstva koncipirana je od sredine 2008. godine stalnim postavom izložbe pod nazivom *Tradicijsko ovčarstvo*, čime se u potpunosti nastoje na trajan način dokumentirati i javnosti prezentirati svi mnogobrojni poslovi koje treba obavljati tijekom godine da bi se uspješno uzgajale ovce, kao i običaji vezani za ovčarstvo kao dominantan oblik privredivanja.

Autori teksta i fotografija (Marina Jurkota-Rebrović i Walter Salković) uspjeli su potpuno neupućenima u ovčarstvo prenijeti najvažnije slike o ovčarskoj svakodnevici, i to na vrlo pristupačan, jednostavan i zanimljiv način, a domaće su stanovništvo podsjetili da je zaborav njihova načina preživljavanja još daleko. Na četrnaest panoa mijenjaju se zbivanja poput striženja ovaca, izrade sira, ispaše, označivanje (bulanje) ovaca, janjenje te dodatni poslovi koji se rutinski obavljaju tijekom godine. Izložba je postavljena u Kulturno-edukativnom prostoru Škola, u Lubenicama, uz nakanu da to u skoroj budućnosti bude ishodište prezentacije ovčarstva.

Kako bi se trag započetih događanja glede osmišljavanja Muzeja ovčarstva dodatno predočio javnosti, u sklopu otvorenja navedene izložbe prezen-

sl.1. Plakat za izložbu "Muzej ovčarstva: tradicija-znanje-edukacija", Centar za održivi razvoj - Eko park Pernat, Cres

tirani su plakati kojima se najavljuje stvaranje stalnog postava te obilježava Međunarodni dan muzeja, u povodu kojega je održana rasprava o načinu osnivanja i interpretacije budućega tzv. muzeološkog središta. Na raspravi otvorenoj za javnost, na poziv organizatora, sudjelovali su znanstvenici s Filozofskog fakulteta iz Zagreba, s Katedre za muzeologiju: Žarka Vujić, Goran Zlodi, Darko Babić, Helena Stublić, te Branko Đaković s Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju; Irena Dlak, ravnateljica Lošinjskog muzeja; Inge Solis, kustosica Creskog muzeja; Dubravko Devčić, predsjednik Udruge ovčara Cresa i Lošinja te još 15-ak drugih sudionika. Prema zamisli Centra za održivi razvoj, to je ujedno bila prigoda da se prezentiraju plakati iz fondusa Muzejskoga dokumentacijskog centra Zagreb, koji su objavljeni u povodu obilježavanja prethodnih Dana muzeja. Usporedno s postavom trajne izložbe krenulo se u prikupljanje, dokumentiranje i interpretiranje značajnijih materijalnih predmeta kojima se iznose raznovrsna svjedočanstva i informacije o temi ovčarstva. To se ponajprije odnosi na runo, spone i zvono, iskorištavanje vune simbolizirano škarama za šišanje, grabunom za češljanje vune, mulinerom (kolovratom) za pređenje vune, priborom i posudama za mužnju i tradicionalnu izradu sira i sl. Interaktivni slijed i "dinamičnost" stalne izložbe očitovali bi se mijenjanjem, svake 2-3 godine, specifičnih tema ovčarstva (izrada sira, mužnja, striženje ovaca i sl.), obrađenih vrlo detaljno vizualnim i tekstualnim načinom. Trajnijim postavom pojedinih izložbi stvorile bi se kosonice za druga događanja – predavanja, radionice, održavanje škole u prirodi i sl., čime bi se osigurala dinamičnost i posjećenost.

Kako bi se novo poimanje reformirane definicije muzeja (ekomuzej, etnomuzej i sl.), pretežno okrenuto ruralnim zajednicama, što bolje uklopilo u kontinuitet osmišljavanja Muzeja ovčarstva, Centar je u 2009. g. započeo izradu replika i, u sklopu radionica, obnovu uporabe dvaju najosnovnijih oruđa za pređu vune - mulinera (kolovrata) i preslica.

Pod nazivom Muzej ovčarstva: tradicija – znanje – edukacija osmišljava se priča o interakciji vune i oruđa za njezino pređenje, do konačne pretvorbe u danas originalne i svakako unikatne uporabne ili dekorativne predmete. Kada se u te slike radionica, prema zamislima Centra, uklope otočani, neki od malobrojnih žitelja Lubenica ili drugih zaselaka, tada se sa sigurnošću, mogu naslutiti da ...cijela ta zajednica tvori živi muzej čiji se posjetitelji stalno nalaze u njemu. U muzeju nema posjetitelja, ondje su stanovnici... (Georges Henri Riviere).

Kao iduća faza u kvalitetnijoj prezentaciji sveobuhvatnog Muzeja ovčarstva svakako se zamišlja provedba multimedijских materijala koji bi dodatno oživjeli izložbeni prostor putem interaktivnog infostupa, čime bi posjetitelj mogao pogledati kratke dokumentarne priloge o životu ovaca na otvorenome, o šišanju i mužnji ovaca, preradi vune, pređenju, tkanju i pletenju, sušenju mesa i sl. te poslušati dijalekt domaćih ljudi.

Institucionalni pristup glede muzeloških formi zamišljeni će Muzej ovčarstva pokušati maksimalno zamijeniti terenskim prostorom od 30 km² jer će pojedina kalendarska ovčarska priča biti odigrana u miljeu dodatnih

triju zaselaka (Pernata, Zbičine, Malog Podola) na poluotoku Pernatu.

Navedenim slijedom očekuju se i ovi rezultati na lube- ničkom, odnosno creskom terenu:

- a) doprinos obogaćivanju mjesne turističke ponude destinacije,
- b) doprinos produženju turističke sezone,
- c) doprinos očuvanju etnološkoga i povijesnog nasljeđa destinacije,
- d) iskazivanje poljoprivredne djelatnosti kao kulturološkog segmenta,
- e) poticaj da dio ovčarstva bude valoriziran kao eduka- tivna djelatnost.

Smatrajući da scenarij Muzeja može u potpunosti i stvarno zaživjeti u iduće 2 - 3 godine, nameće se i realna skepsa, prepoznatljiva već niz godina: domaće stanovništvo u ulozi glavnih aktera, odnosno prenositelja znanja, najvjerojatnije će biti zamijenjeno samo povre- menim posjetiteljima koje će dočekivati ogoljeli artefakti.

Zacrtni programi Muzeja ovčarstva i njihovo provođenje prije svega će ovisiti o volji žitelja tog kraja, razumijeva- nju i potpori lokalne samouprave i aktivnom uključivanju raznih pravno i fizički relevantnih čimbenika te će, uz ostale segmente revitalizacije, Lubenice postupno steći svoju zasluženu i očekivanu cjelovitu afirmaciju.

Primljeno: 2. ožujka 2009.

PROJECT FOR A SHEEP FARMING MUSEUM

The Pernat Ecopark, Centre for Sustainable Development, was founded in 1999, the intention being to set off the promotion of an integral approach to the revitalisation, protection and devising of socially-aware enterprise in the highly rural area of the island of Cres; with its entire approach it endeavours to preserve and bring to life various forms of everyday life.

The objective of the work of this organisation is to promote the preservation of indigenous vernacular architecture, to place a proper value on the natural and cultural and historical heritage, the revitalisation of the local economy, the use of renewable sources of energy, protection of the environment, arranging the landscape via an interpretation of the setting and the development and devising of projects related to the tourist industry of the island.

After several years of existence in the area of Lubenice and with the perception of the life changes of the quotidian in this rural milieu, the Sustainable Development Centre was naturally bound to think up the project Sheep Farming Museum, with which in several separate units there is a wish in an accessible way to present the ethnological and social wealth and the importance of traditional sheep rearing on the Croatian islands, with special emphasis on the island of Cres.

In order to get outside the box of classic traditional templates of the museum establishment, in which the objects stored document whatever has come to pass and passed away, a specific form of museum had to be devised and organised, to bring the space to life with effective protection, conduct educational programmes, encourage people to stay living here, enable the local population and the momentary visitor of and to the area to be a part of an active process.

ZBIRKA MODE, MODNOGA PRIBORA I TEKSTILA MUZEJA GRADA ZAGREBA

MAJA ARČABIĆ □ Muzej grada Zagreba, Zagreb

IM 39 (1-4) 2008.
IZ MUZEJSKE TEORIJE I PRAKSE
MUSEUM THEORY AND PRACTICE

sl.1. - 3. Izložba *Grand Prix u kosi: Umijeće češljanja u frizerskom salonu Kincl*, Muzej grada Zagreba, lipanj - rujan 2007.
Fototeka Muzeja grada Zagreba
Snimila: Maja Arčabić

Muzej grada Zagreba skuplja različite vrste predmeta, među inima i modne i odjevne, koji, osim što zadovoljavaju estetske, kulturološke i povijesne kriterije, ilustriraju povijest i svakodnevni život grada.

Dugo su moda i građansko odijevanje bili nepravedno zanemareni među muzejskim akvizicijama. U muzejskoj praksi prevladavalo je prikupljanje predmeta vezanih za događaje i osobe iz političke povijesti. Povijest svakodnevice, napose 20. stoljeća, bila je zanemarena, te je smatrana nedovoljno vrijednom i atraktivnom za muzejsku prezentaciju. S promjenom pristupa percepciji muzejskog predmeta, svoje mjesto u muzejskim prezentacijama pronašli su odjevni predmeti i modni pribor.

Posljednjih smo godina uobičajeno prikupljanje predmeta donacijama, otkupima i pohranama u Muzeju grada Zagreba intenzivirali izravnim kontaktima s vlasnicima odjernih predmeta. Rjeđe nam se ponuđači sami javljaju, vjerojatno zato što se odjeća u svijesti većine naših sugrađana još ne smatra potencijalno vrijednim muzejskim predmetom.

U Muzeju grada Zagreba, uz konkretne modne i odjevne predmete, prikupljamo i predmete koji ilustriraju kreaciju i nastanak pojedinoga predmeta, način njegova plasiranja na tržište, te "život" predmeta od trenutka kada on dođe do krajnjega korisnika. Modni i odjevni predmeti neodvojivi su od povijesti osoba koje su ih kreirale, proizvodele, kupovale, odnosno nosile - oni svjedoče o povijesti osobe, sredine i društva. Moda je posljedica i rezultat vremena, društvenih, političkih, gospodarskih i kulturnih događanja te nijedan predmet nije moguće promatrati izvan tog okvira.

Modu i odijevanje zorno ilustriraju različiti audio-vizualni dokumenti, ponajprije fotografije, potom tisak i arhivski

dokumenti. Dnevni i tjedni tisak, te modni časopisi, koji su još relativno neistražena tema, neiscrpan su izvor podataka. Arhivi, fototeke i hemeroteke, kako one institucionalne, unutar muzeja, udruga i organizacija povezanih s proizvodnjom odjeće, tako i privatne, u vlasništvu nekadašnjih sudionika modnih događanja, odnosno osoba koje su bile povezane s izradom i prezentacijom odjernih predmeta, nude korisne informacije.

Zbirka mode i modnoga pribora Muzeja grada Zagreba u svojem fondusu čuva odjevne predmete i modni pribor iz svih društvenih slojeva 19. i 20. stoljeća. Predmetima i dokumentima pratimo povijest zagrebačkih krojačkih salona, butika te odjevne industrije. Skupljačka politika u Zbirci mode, modnoga pribora i tekstila Muzeja grada Zagreba projekcija je planirane izlagačke politike kojom ćemo nastojati podsjetiti na osobe i institucije koje su oblikovale gradsku modu.

Prijev predmeta u Zbirku mode, modnoga pribora i tekstila utjecao je na formiranje zasebnih cjelina koje čine sačuvani artefakti krojačkih salona, butika, tekstilne industrije, industrije konfekcije i industrije obuće. Unutar tih cjelina izdvajaju se muška i ženska dnevna i svečana odjeća, vjenčanice, donje rublje, pidžame i spavačice, kupaći kostimi te modni pribor: cipele, torbice, šeširi, rukavice, lepeze i novčanici. Zasebnu cjelinu čini prekrajana i pletena odjeća, dječja odjeća i obuća te ulična moda, sportska i radnička odjeća i civilne uniforme.

Prikupljanje građe vezane za modu i odijevanje nametnulo je potrebu organiziranja zasebnih cjelina, odnosno podzbirki unutar drugih muzejskih zbirki – tako su nastale podzbirka modne fotografije, unutar koje se čuvaju fotografije i negativi vezani za osobe, institucije i modna događanja, a unutar Zbirke arhivalija čuvaju se priznanja, diplome i nagrade dodijeljene osobama i institucijama te prepiske i dokumenti vezani za modu i odijevanje. Muzejska knjižnica čuva modni tisak kao zaseban i značajan izvor informacija.

U suvremenoj muzejskoj interpretaciji i prezentaciji, koja nadilazi puko bilježenje formalnih odlika pojedinoga modnog razdoblja, odjeća prestaje biti samo dekorativni segment unutar većih i "ozbiljnijih" izložbenih projekata te i u nas konačno postaje samostalna istraživačka i izložbena tema.

Modne izložbe posebice su zahtjevne zbog specifičnog načina izlaganja odjeće, prije svega zbog nabave

sl.4. - 8. Izložba *Žuži Jelinek - ambassador mode*, Muzej grada Zagreba, lipanj - kolovoz 2008.
Fototeka Muzeja grada Zagreba
Snimio: Miljenko Gregl

prikladnih lutaka za izložbu. Osobit je izazov za svakoga istraživača izdizanje odjevnoga predmeta iznad tradicionalnoga muzejskog artefakta i njegovo interpretiranje u relaciji s društvom, običajima te kulturnim i političkim prilikama. Sukladno tome, u Muzeju grada Zagreba odijelo smatramo dokumentom vremena koji sublimira sve političke, ekonomske i društvene promjene.

U skladu s takvim shvaćanjima, dvjema realiziranim izložbama – *Grand Prix u kosi: Umijeće češljanja u frizerskom salonu Kinci* i *Žuži Jelinek – ambassador mode*, nastojali smo prezentirati jedan segment modne povijesti grada. Svjesni privlačnosti modnih izložaba, koje lako animiraju medije i posjetitelje, nastojali smo održati uobičajenu profesionalnu razinu muzejske struke i izdici se iznad stereotipa “dopadljivih i nostalgичnih” tema, ali i potaknuti sugrađane i nekadašnje aktere modne scene grada Zagreba na suradnju u popunjavanju muzejskoga fundusa, odnosno Zbirke mode, modnoga pribora i tekstila. Autorskom koncepcijom i likovnim postavom, utemeljenima na preglednosti i uvjerljivosti, željeli smo dati punu autonomiju predmetima i osnovnoj temi istraživanja, putem kojih će posjetitelj najjasnije steći predodžbu o značaju što su ga ti saloni imali u modnoj i društvenoj povijesti Zagreba.

Aktualnom sakupljačkom djelatnošću također nastojimo pratiti recentna modna događanja, mlade kreatore kao i one koji se tek afirmiraju, vodeći se načelom prikupljanja predmeta “danas za sutra”. U fundusu Zbirke svoje su mjesto našli predmeti stvarani u zagrebačkim modnim ateljeima posljednjih dvadesetak godina. Buduća rekonstrukcija i interpretacija aktualnih modnih događanja podrazumijeva prezentaciju odjevnih predmeta, ali i fotografija, dokumenata, nacрта i krojeva. Sukladno pretpostavljenim interesima budućih istraživača i muzejske publike, nastojimo stvoriti zbirku koja će nuditi iscrpne informacije i dokumentaciju modnih događanja u vremenu u kojemu živimo.

Vjerujemo da će prikupljeni odjevni predmeti i dokumentacija o osobama, institucijama i modnim događanjima u budućnosti potaknuti stvaranje iscrpnoga i na činjenicama utemeljenoga povijesnog pregleda razvoja proizvodnje, prodaje i prezentacije različitih odjevnih predmeta i modnoga pribora te da će stvoriti temelj daljnjim interdisciplinarnim istraživanjima teme mode i odijevanja.

Primljeno: 2. ožujka 2009.

THE COLLECTION OF FASHION, ACCESSORIES AND TEXTILES OF ZAGREB CITY MUSEUM

Zagreb City Museum collects various kinds of objects, including fashion and garments, which, apart from satisfying various aesthetic criteria, also illustrate the history and everyday life of the city. For a long time, fashion and fashion wear were unjustly neglected among museum acquisitions. In museum practice, the collection of objects related to events and persons from political history was the rule. The history of everyday life, of the 20th century in particular, was played down, and considered insufficiently worthwhile or attractive for museum presentation. With a change in approach to the perception of the museum object, garments and fashion accessories too have found a place for themselves in museum presentations. In the last few years the usual collection of objects by donations, purchase and storage in the museum has been stepped up by direct contacts with owners of items of dress.

The collection of fashion and fashion accessories of Zagreb City Museum keeps in its holdings garments and fashion accessories from all strata of societies in the 19th and 20th centuries. With items and documents, we follow the history of the Zagreb couturiers, boutiques and the garment industry. The collecting policy in this collection is a projection of the planned exhibition policy, with which we shall endeavour to recall the persons and institutions that created the image of fashion in the city.

DOCUMENTA 12 - PLATFORMA ZA PREZENTACIJU I PROPITIVANJE ILI HERMETIČNA SMOTRA SUVREMENE UMJETNOSTI?

LOVORKA MAGAŠ □ Filozofski fakultet, Zagreb

sl.1. Muzej Fridericianum, 1955.
© documenta Archiv, photo Günther Becker

¹ *Documentu* je "Muzejom 100 dana" ("Museum of 100 Days") prvi put nazvao Arnold Bode u predgovoru kataloga *Documente 3*, održane 1964. Te je godine *Documenta* trajala sto dana i ta se praksa održala do danas.

² 52. *Esposizione Internazionale d'Arte - La Biennale di Venezia* pod motom *Think with the Senses - Feel with the Mind. Art in the Present Tense* održala se od 10. lipnja do 21. studenoga 2007.

³ U Münsteru se od 17. lipnja do 30. rujna 2007. održao *Skulptur Projekte Münster 07*, manifestacija u sklopu koje se svakih deset godina u Münster pozivaju umjetnici kako bi unutar tkiva grada izveli projekte - skulpture, instalacije i objekte. Od prve manifestacije, održane 1977. godine, Münster je postao središte suvremenih tendencija u skulpturi, mjesto na kojemu se svakih deset godina aktualiziraju pitanja o odnosu umjetnosti, javnog prostora i urbanog konteksta. Većina izložaka nakon zatvaranja izložbe ostaje sastavni dio javnih prostora Münstera, osiguravajući mu poziciju i ulogu jednoga od najreprezentativnijih prostora za proučavanje javne skulpture u proteklih četrdeset godina.

⁴ Bijenale u Veneciji, kako i sam naziv govori, održava se svake druge godine, *Documenta* svake pete, a *Skulptur Projekte Münster* svake desete godine.

U njemačkom gradu Kasselu se svakih pet godina održava *Documenta*, jedna od najpoznatijih i najvažnijih smotri suvremene umjetnosti, zahvaljujući kojoj grad postaje mjesto *hodočašća* brojnih umjetnika, kritičara, kustosa, muzealca i ostalih protagonista muzejsko-galerijskoga i likovnog svijeta, ali i posjetitelja koji nemaju izravne i tješnje veze sa svijetom umjetnosti. Ono što ih povezuje jest interes i želja da u kasselskome "Muzeju 100 dana"¹ dobiju uvid u suvremenu umjetnost. Naime, *Documenta* se tijekom svoje povijesti dulje od pedeset godina *specijalizirala* i odredila kao manifestacija koja daje uvid u recentno stvaralaštvo. Pri tome je bitno istaknuti kako je uvid koji pruža krajnje osobne prirode i odčitan iz rakursa umjetničkog ravnatelja zaslužnoga i odgovornoga za konačni izgled manifestacije – od odabira umjetnika koji će izlagati na smotri do realizacije postava izložbe. Iako je konačni rezultat svake *Documente* različit, manje ili više uspješan, ostaje činjenica da je manifestacija sama po sebi važan kulturni događaj koji u javnosti redovito uzburka i izazove rasprave i polemike, pozitivne ili negativne kritike, te osim što sondira strujanja i previranja unutar umjetničke

scene redovito aktualizira pitanja o položaju, karakteru i statusu umjetnosti u suvremenom društvu.

Izložbenu kartu Europe je u ljeti 2007. uz *Documentu 12* obilježilo istodobno održavanje još dviju značajnih europskih manifestacija koje daju uvid u kretanja na području suvremene umjetnosti – 52. *Biennale di Venezia*² i *Skulptur Projekte Münster 07*³. Te tri priredbe održavaju se u različitim vremenskim intervalima⁴ i polaze s drugačijih stajališta – bijenale u Veneciji osim kustoske koncepcije određuje postojanje nacionalnih paviljona, a *Skulptur Projekte* je usmjeren ponajprije na promišljanje skulpture i intervencija u prostor. Međutim, njihovo vremensko podudaranje svakih deset godina indirektno stvara jasnu platformu za promišljanje aktualnog trenutka i polazište je za razmišljanje o načinima, strategijama i mogućnostima izlaganja suvremene umjetnosti te o položaju koji danas zauzimaju *megalomanski* izložbeni projekti.

Documenta je, kao i bijenale u Veneciji, tijekom svoje povijesti ključno utjecala na umjetničke trendove, nerijetko bila mjesto fermentiranja i lociranja novih

sl.2. Orangerie u Karlsaue, Kassel
© documenta Archiv, photo Günther Becker

stilskih kategorija i činila poligon za postavljanje uvijek aktualnih pitanja o karakteru umjetnost, njezinoj poziciji i ulozi u širem društvenom, povijesnom i političkom kontekstu. O *Documenti* i bijenalu s pravom se može govoriti kao o institucijama s obzirom na utjecaj koji su imali na umjetničke scene te ulogu u uspostavljanju i kanoniziranju stavova i vrijednosti. Međutim, kakvo značenje te manifestacije imaju danas – da li je još uvijek o izložbenim projektima poput *Documente* uopće moguće govoriti kao o utjecajnim i važnim manifestacijama koje pridonose utvrđivanju stajališta, iznose nov pogled na umjetnost i relevantno odgovaraju na pitanja o karakteru umjetnosti ili je doba velikih izložbi i *kustosa zvijezda* ipak iza nas?

KRONOLOGIJA JEDNE INSTITUCIJE – DOCUMENTA OD 1955. DO DANAS

Prva *Documenta* održana je u Kasselu 1955. godine, na poticaj Arnolda Bodea, kao prateća manifestacija Bundesgartenschaua, njemačke nacionalne hortikulturalne priredbe. Bode je želio ponovno uspostaviti ratom prekinute veze Njemačke s međunarodnom umjetničkom scenom, te je u prostoru razrušenog muzeja Fridericianum organizirao izložbu pod nazivom *Umjetnost 20. stoljeća*. Izložba je bila retrospektivna i na njoj su izložena ključna djela fovista, kubista, ekspresionista, futurista i pojedinaca koji su obilježili modernu umjetnost stvarajući izvan spomenutih smjerova, a čija je djela 1937. nacistička propaganda proglasila i deklarirala izopačenima. Izložba je, s više od 130 000 posjetitelja, postigla neočekivan uspjeh i ostvarila

inicijalno zacrtan cilj uspostavljanja ratom prekinutih spona. Jedan od zanimljivih muzeoloških momenata iz kronologije *Documente* jest razmišljanje o načinima prezentiranja umjetničkih djela s obzirom da se postav izložbe redovito doživljavao kao poligon za promišljanje i izricanje širih ideja i koncepata. U tom je smislu bila ključna uloga Arnolda Bodea, umjetničkog ravnatelja prve četiri *Documente* koji se u primijenjenim strategijama izlaganja umjetnosti iskazao kao intuitivan i senzibilan mislilac. Jedna od njegovih intervencija odnosila se na izlaganje skulptura ispred ratom razrušene Orangerije čime im je kao scenografiju osigurao arhitektonski kontekst te afirmirao umjetnička djela kao moguće prijenosnice između prošlosti i sadašnjosti, nositelje značenja i moguće intelektualne, ali i realne obnove urbanih prostora.

U početku vrijeme održavanje *Documente* nije bilo fiksirano, te se izložba održavala naizmjenice svake četvrte ili pete godine⁵, a tek se od *Documente 5* (1972.) uspostavio ritam od pet godina. Prve su tri *Documente* nastale kao plod suradnje Bodea i povjesničara umjetnosti Wenera Haftmanna i premda usmjerene na promišljanje suvremenog trenutka, bile su ponajprije retrospektivne⁶. Dok su na prvoj *Documenti* prikazani radovi međaša moderne umjetnosti, na drugoj je uz izbor prijeratnih radova težište stavljeno na poslijeratno razdoblje, a o tome svjedoči i podnaslov izložbe *Umjetnost nakon 1945*. Velik dio izložbe činili su radovi nastali u sklopu američke scene, a poseban je naglasak bio na apstraktnom ekspresionizmu. Uspostavljanje veza prijeratne i poslijeratne umjetnosti, koncentriranje

sl.3. Aue-Pavillion
© documenta GmbH

⁵ Prve četiri *Documente* održane su 1955., 1959., 1964. i 1968.

⁶ “Rađena je (izložba, nap.a.) s mišlju na naše mlade generacije (...) kako bi prepoznali vlastite temelje, nasljeđe koje moraju njegovati i nasljeđe koje trebaju nadvladati” (citat W. Haftmanna s <http://www.documenta12.de/d1.html?&L=1>, 7. listopada 2007.).

sl.4. Iole de Freitas, Bez naziva, 2007.
© Iole de Freitas; photo Roman März /
documenta GmbH

sl.5. Iole de Freitas, Bez naziva, 2007.
© Iole de Freitas; photo Ines Agostinelli

sl.6. Kerry James Marshall, The Lost Boys,
1993.

Postav u zbirci starih majstora u dvorcu
Wilhelmshöhe
© Kerry James Marshall / photo Frank
Schinski / documenta GmbH

sl.7. Zofia Kulik, The Splendour of Myself
(II), 1997.

Postav u zbirci starih majstora u dvorcu
Wilhelmshöhe
© Zofia Kulik; photo Lidwien van de Ven

sl.8. Postav izložbe u documentahalle
© Photo Julia Zimmermann / documenta
GmbH

na stvaralaštvo starije generacije i njihov utjecaj na mlade umjetnike bilo je u teoretskoj osnovi i *Documente 3* (1964.). Podloga je i dalje bila Haftmannova teza o "apstrakciji kao svjetskom jeziku", pri čemu su zane-marene i iz izložbe isključene suvremene tendencije koje nisu odgovarale toj tezi, što je prouzročilo brojne polemike u javnosti.

Situacija 1968., političke i društvene promjene koje su bile imanentne aktualnom trenutku osjetile su se u organizaciji i realizaciji *Documente 4*, koja je izazvala niz rasprava o ulozi i budućnosti same manifestacije. Nazvana "najmlađom *Documentom* koja je ikada postojala"⁷, bila je usmjerena na umjetničke prakse šezdesetih. Izložba je nastojala zahvatiti pulsiranje suvremene scene obilježene radikalnim promjenama u načinu usvajanja umjetnosti, te propitivanjem realnosti i odnosa umjetnosti i života. Kroz prezentiranje radova od minimalizma do pop arta nastojalo se klasificirati Haftmannovu ideju "apstrakcije kao svjetskog jezika" kao stvar prošlosti i prevladani historijski model shvaćanja umjetnosti.

Documenta 5 (1972.) je bila radikalna rez u povijesti same institucije – uloga umjetničkog ravnatelja dobila je značajniju poziciju, a sama manifestacija, za koju su djela birana prema načelu individualne kvalitete, ustupila je mjesto selekciji na temelju zadane teme manifestacije. Harald Szeemann, umjetnički ravnatelj značajne pete *Documente*, pod tematskom je odrednicom *Questioning Reality – Pictorial Worlds Today* locirao aktualne trendove na prijelazu u sedamdesete.

⁷ <http://www.documenta12.de/d4.html?&L=1>, 7. listopada 2008.

sl.9. Sanja Iveković, *Polje makova / Poppy Field*, 2007.
© Photo: Julia Fuchs

Umjetnički ravnatelj *Documente 6* (1977.) i *Documente 8* (1987.) bio je Manfred Schneckeburger. Dok je *Documentu 6* obilježilo propitivanje mjesta umjetnosti u medijskom društvu i fokusiranje na film, fotografiju i videoumjetnost, *Documenta 8* bila je usmjerena na propitivanje socijalne relevantnosti umjetnosti, njezine samostalnosti i primijenjenosti te je izložba obuhvatila arhitekturu i dizajn. Rudi Fuchs, ravnatelj *Documente 7* (1982.), usmjerio se na prezentaciju tradicionalnih medija, slikarstva i kiparstva, te na uspostavljanje dijaloga između individualnih umjetnika. Pri tome djela nisu bila izlagana prema pripadnosti određenoj grupaciji ili stilu niti prema nacionalnosti autora. *Documenta 9* (1992.) Jana Hoeta bila je usmjerena na umjetnika i njegovo djelo te na subjektivne kategorije, uz napuštanje prethodno zadane tematske okosnice koja je bila ključna paradigma manifestacije od *Documente 5*. Catherine David bila je prva umjetnička ravnateljica u povijesti manifestacije i odgovorna za izgled *Documente 10* (1997.). Ona je na kraju tisućljeća, pod motom *pogleda natrag u budućnost*, dala kritički pregled stvaralaštva u proteklih pedeset godina, locirala svoju *Documentu* u kontekst prijašnjih manifestacija i svoj pristup nazvala *retroperspektivom*. Polazeći od povezanosti umjetnosti sa širim političkim i društvenim kontekstom, opisala je *Documentu 10* kao *manifestation culturelle* te najveću pozornost pridala kritičkim umjetničkim pozicijama s kraja šezdesetih i početka sedamdesetih godina.

Documentu 11 (2002.) obilježila je interdisciplinarnost i propitivanje povijesnih, socijalnih i institucionalnih uvjeta suvremenoga umjetničkog stvaralaštva. Izložba u Kasselu bila je posljednja od pet platformi održanih od

ožujka 2001. do rujna 2002. na kojoj je Okwui Enwezor (prvi umjetnički direktor *Documente* koji nije Europljanin) radio sa skupinom od šest suautora. Oni su proširili područje djelovanja na više kontinenata, te stvorili široku platformu za promišljanje suvremene umjetnosti i iščitavanje korelacija između umjetnosti i ostalih životnih sfera.

DOCUMENTA 12

Kratak povijesni pregled *Documente* zanimljiv je zbog nekoliko razloga, ponajprije zbog upoznavanja kronologije i teoretskih postavki koje su tijekom više od pedeset godina bile utkane u problemska polazišta dosadašnjih izdanja, a važne su za kontekstualiziranje posljednje, dvanaeste po redu *Documente* koja se održala od 16. lipnja do 23. rujna 2007. Također, izložba se tijekom proteklih desetljeća pokazala kao poligon za promišljanje o mogućnostima prezentiranja i izlaganja umjetničkih djela u sklopu toliko zahtjevne i velike manifestacije.

Polazišne točke kustosa i autora posljednje *Documente*, umjetničkog ravnatelja Rogera M. Buergela i kustosice Ruth Noack, bila su tri lajtmotiva postavljena u obliku pitanja i obznanjena u prosincu 2005. godine: *Je li moderna naša antika?, Što je goli život? i Što učiniti?*⁸ Prvo je pitanje bilo usmjereno na propitivanje različitih aspekata, oblika, naslijeđa i utjecaja modernizma, odnosno Buergelove napomene da je "ljudska imaginacija puna modernističkih vizija i oblika".⁹ Drugo se pitanje odnosilo na filozofsko i egzistencijalno tumačenje pojma "goli život", prožimanja umjetnosti i života te "potpunog izlaganja osobnosti".¹⁰ Treće je pitanje bilo povezano s

⁸ *Is modernity our antiquity?, What is bare life? i What is to be done?*

⁹ Roger M. Buergel, <http://www.documentar2.de/leitmotiv.html?&L=1>, 7. listopada 2007.

¹⁰ Isto.

sl.10. Mary Kelly, *Love Songs: Multi-Story House*, 2007.

© Photo Roman März / documenta GmbH

sl.11. Cosima von Bonin, *Swatch of Fabrics I* i Romuald Hazoumè *Maske / Masks*

© Photos: Julia Zimmermann / documenta GmbH

pojmom edukacije i popraćeno sljedećom Buergelovom konstatacijom: "Umjetnici se educiraju putem forme i teme, a publika putem estetskog doživljavanja stvari. Jedan od velikih izazova izložbi kao što je *Documenta* jest pitanje kako prenijeti specifičan sadržaj i oblik tih stvari bez žrtvovanja specifičnosti i posebnosti."¹¹

Više od pet stotina djela 109 umjetnika iz 43 zemlje bilo je izloženo na nekoliko lokacija u Kasselu – u Museum Fridericianum, Neue Galerie, Documenta Halle, Aue-Pavillon, dvorcu Wilhelmshöhe itd. Segmentiranje i održavanje manifestacije na brojnim lokacijama i u različitim prostorima kao nositeljima izložaka pridonijelo je dinamiziranju izložbe i oživilo je sam grad. Također je omogućilo prezentiranje radova u različitim kontekstima – od već tradicionalnih prostora *Documente* u Museum Fridericianum i Neue Galerie do novoizgrađenog Aue-Pavillona ili implementiranja suvremenih djela u stalni postav zbirke starih majstora u dvorcu Wilhelmshöhe.¹² Pri tome se težilo uspostavljanju veza između prošlosti i sadašnjosti, iako su poneke konfrontacije bile vrlo *nespretno*.¹³ Svaki je posjetitelj, koji je obišao sve lokacije, mogao ustvrditi da je riječ o velikoj i nepreglednoj te za usvajanje i svladavanje izuzetno zahtjevnoj manifestaciji. Jedan od razloga tomu bio je način na koji su djela izložena te postav koji je djelovao nasumično i proizvoljno na razini koncepta, ali i u odnosima koji su se uspostavljali među postavom sučeljenim djelima. Najveći broj radova bio je izložen u Aue-Pavillonu, djelu pariških arhitekata Lacaton&Vassel, koji je posebno za *Documentu 12* izgrađen u parku Karlsaua ispred Orangerie. Želja da se prekine prezentacija umjetnosti u modernističkoj "bijeloj kocki", a umjetnost uspostavi komunikaciju s okolinom nije postignuta te je umjesto "kristalne palače 21. stoljeća" rezultirala plastičnim kontejnerom neprikladnim za prezentaciju umjetnosti. Transparentni plastični zidovi su, zbog muzeoloških standarda te činjenice da je prevelik prodor svjetlosti onemogućivao nesmetano gledanje umjetnina, morali biti zaklonjeni zavjesama. Osvjjetljenje prostora nije bilo dobro riješeno, nepregrađena prostrana hala i labirintska struktura nisu udovoljavali prezentaciji tolikog broja individualnih djela, a pod s tapisonom i rastvorena konstrukcija pridonosili su općem lošem dojmu. Kustosi su, smještajući umjetnost u takav kontekst, nanijeli štetu djelima koja su neadekvatno prezentirana, ali i pridonijeli razočaravajućem dojmu cijele manifestacije.

(NE)TRANSPARENTNA MIGRACIJA OBLIKA

Odabir umjetnika je do samog otvorenja izložbe čuvan kao najstroža tajna, a nakon objavljivanja je izazvao čuđenje od strane kritike jer je velik broj umjetnika bio slabo poznat ili potpuno nepoznat. Naime, u stvaranju vlastite vizije suvremene umjetnosti, Buergel i Noach su s *Documentom* željeli napustiti naglašeno zapadnjačku vizuru i kao svojevrsan *korektiv* izložiti djela umjetnika iz Istočne Europe, Azije, Afrike, Južne Amerike itd. Pri tome su se vodili idejom o "migraciji oblika" i pratili slične vizualne modele i ideje kako fluktuiraju različitim dijelovima svijeta i različitim vremenskim koordinatama, te su u izložbu uklopili minijature, sagove i djela nastala od 14. do 19. stoljeća. Takav pristup su objasnili izjavom: "Dok smo radili na izložbi, susreli smo se s fascinantnim novim motivom, migracijom oblika. Kao uočljivo zemljopisno kretanje oblika s jednoga mjesta na drugo kroz vrijeme i medije, migracija oblika je u najmanju ruku pokazala da je globalizacija stari fenomen. Kao kustoski koncept, to je način da se stvore spekulativne veze među umjetničkim djelima. Umjesto povlaštene ispravne interpretacije, naš je cilj bio osloboditi individualno djelo predeterminirane i identitetom utemeljene percepcije." Nasuprot želji da se posjetitelj prepusti "direktnom kontaktu s umjetničkim djelom" stoji činjenica da je velik broj djela ipak zahtijevao kontekst da bi se uopće mogao shvatiti i cijeniti, a mnogi su posjetitelji bili zbunjeni i nisu bili sigurni kako se postaviti prema navedenim sučeljavanjima i ne uvijek transparentnim *migracijama*. Ipak, autori su izvlačenjem nedovoljno afirmiranih imena svakako kanalizirali interes za pojedine umjetnike i ponudili još jednu mogućnost za interpretaciju umjetnosti lišenu strogo zapadnocičikih premisa. Iako takav pristup nije ništa novo, prisjetimo li se prijašnjih *Documenti* i bijenala u Veneciji, može se reći kako su ponegdje uspjeli razotkriti novo u starome. Međutim, zbog spomenutog procesa izvlačenja novih, odnosno afirmiranja starih imena omjer radova kojima su pojedini umjetnici zastupljeni radikalno je varirao. Pri tomu je najviše začuđivalo Buergelovo i Noachino kontinuirano inzistiranje na radovima Juana Daville ili fotokolažima Zofije Kulik, koji su bili izloženi u svim izložbenim prostorima. Iako je cjelokupan dojam izložbe bio daleko od strukturiranoga – kako teoretski, tako i kustoski – a rezultat golema, zahtjevna i za prosječnog posjetitelja nerazumljiva izložba, na *Documenti* su

¹¹ *Documenta Magazine* N° 1 -3 Reader. Köln: Taschen, 2007., str. 445.

¹² U stalnom postavu zbirke starih majstora bila su izložena suvremena djela na koja je posjetitelj nailazio istraživanjem zbirke. Radovi su uspostavljanjem veza po načelu analogije i motivske srodnosti dovedeni u isti kontekst kao što je slučaj s ciklusom Kerryja Jamesa Marshalla motiviranim definiranjem i ispitivanjem zastupljenosti i položaja crnaca u zapadnjačkoj povijesti umjetnosti.

¹³ Previše doslovno povezivanje autoportreta Zofie Kulik, fotokolaža s eksplicitno seksualnim konotacijama, s dva vrhunska Rembrandtova djela nije pridonio afirmiranju teze o "migraciji oblika" niti uspostavljanju dubljih poveznica već se iscrpljivao na razini slične impostacije likova.

bili izloženi i brojni zanimljivi radovi. Iako pojedinačne interpretacije i analize izloženih radova izlaze izvan koordinata ovoga teksta, nužno je spomenuti barem jedan od projekata po kojima će *Documenta 12* ostati zapamćena – akciju *Fairy tale*, u sklopu koje je Ai Weiwei u Kassel doveo tisuću i jednog Kineza koji su mjesec dana živjeli u gradu. Okosnica te akcije (*socijalne skulpture*) bila je društvena interakcija dviju kultura, te sve dimenzije i mijenjanje percepcije koji iz toga proizlaze. Od hrvatskih autora na *Documenti* su bili predstavljeni Sanja Iveković sa site specific intervencijom *Polje makova* na Friedrichplatzu ispred Muzeja Fridericianum, Ivan Ladislav Galeta s radovima uključenim u popratni filmski program, te odlično prezentirani Mladen Stilinović koji se s kontejnerom s ciklusom *Eksploatacija mrtvih* dobro uklopio u inače nesretno riješeni labirintski prostor Aue-Pavillona.

DOCUMENTA MAGAZINES – TEORETSKA POTKA POSLEDNJE DOCUMENTE

Kustosi su s tri inicijalna pitanja željeli postići dublje dekodiranje stvarnosti i nastojali su stvoriti platformu za promišljanje i debatiranje, ali je ona umjesto u mediju izložbe bolje postignuta na razini teoretskih tekstova uključenih u časopis *Documenta Magazine*. Buergel je determinirajući *Documentu* kao izložbu “bez forme” i aludirajući pri tome na specifičan položaj same manifestacije koja nije posvećena nekoj posebnoj temi, umjetniku ili razdoblju, izjavio da “radi *Documentu*, izložbu bez forme, znači ući u područje kontradiktornih sila”.¹⁴ U pozadini takvih i sličnih izjava u tekstu kratkog predgovora u katalogu *Documente* jest činjenica da je nakon postavljanja pitanja i stvaranja polazišta za debatiranje izostao detaljniji i sveobuhvatniji prikaz koncepta same izložbe od strane kustosa, kao i zauzimanje jasne pozicije, kako s teoretskog polazišta, tako i u kreiranju postava, te je većina postavki bila naknadno objašnjavana u brojnim intervjuima koji su pratili otvorenje.

Iako upravo izložba koja se tijekom sto dana održava u Kasselu čini srž manifestacije, nerijetko se sam prostor djelovanja *Documente* proširuje izvan granica izložbe i izložbenog prostora ne samo metaforički (zahvaćanjem političkih, socijalnih i inih dimenzija), već i fizički¹⁵. Tako se i teoretska platforma posljednje *Documente* ostvarila trima brojevima časopisa, od kojih je svaki bio posvećen jednome od inicijalno zacrtanih lajtmotiva izložbe – *Modernity?, Life!, Education:* – koji su realizirani u suradnji s 94 časopisa iz cijelog svijeta. Buergel i Noack su u debatu uključili širok raspon časopisa¹⁶, tjednika i mjesečnika različitih orijentacija posvećenih umjetnosti, kulturi i teoriji medija te ih pozvali da zajedno razmisle o lajtmotivima buduće *Documente*. Proces je rezultirao velikim brojem članaka, eseja, intervjuja i priloga umjetnika, od kojih su neki objavljeni u *Documenta Magazines* i zborniku, a svi su bili dostupni na odlično organiziranim internetskim stranicama koje

omogućuju pretraživanje članaka preko jezika, autora, teme ili časopisa koji su u njemu sudjelovali.¹⁷ Upravo su časopisi ponudili niz opcija, mogućih čitanja i relevantnih tekstova kojima su dotaknuti različiti aspekti i promišljanja triju zacrtanih motiva, polazeći podjednako od čitanja pojedinih umjetničkih djela i opusa, odnosno od društveno šire definiranih i obrađenih tema. Spominjanje časopisa u kontekstu same izložbe važno je zbog nekoliko razloga. Naime, kako se isticalo, “online časopis, događaji u Documenta Halle i materijal naglašen u tri objavljena broja *Documenta Magazine* koji su prethodili izložbi – *Modernity?, Life! i Education:* – zamišljeni su kao navigacijska pomoć čitateljima i posjetiteljima *Documente 12*. Časopisi pokazuju put, otvaraju perspektive i na taj način povezuju izložbu s njezinom publikom”.¹⁸ Časopis je neosporno važan za struku i aktualizirao je i obradio različite aspekte postavljenih pitanja. Međutim, problem je drugdje i citirana izjava ponešto govori o nepristupačnosti izložbe i o kontradikciji prošlog izdanja *Documente*. Edukacija, važnost načina na koji posjetitelj usvaja izložbu, shvaćanje izložbe kao “medija”, želja za pristupačnosti široj publici naglašavane su u teoretskom diskursu, ali su nerijetko bile u kontradikciji s činjenicom da je većina posjetitelja bila prepuštena sama sebi, odnosno da se za shvaćanje i usvajanje izložbe bilo poželjno prethodno pripremiti iščitavajući teoretske tekstove u tiskanome ili digitalnom obliku. Nesklad između teorije i prakse nije bio nadvladan iako je u osnovi posljednje *Documente* bilo polemiziranje o edukaciji, zbog čega su brojni vodiči bili educirani za vodstva po izložbi¹⁹, a u Documenta Halle su se svakodnevno održavala predavanja.²⁰

PROBLEMI PREZENTIRANJA UMJETNOSTI – KAKO I ZA KOGA?

Postavlja se pitanje za koga se zapravo održava *Documenta*. Ruth Noack je početnu poziciju u jednom intervjuu opisala riječima: “Važno je zapamtiti da svih 650 000 posjetitelja *Documente* neće doći iz svijeta umjetnosti. Neki nikad nisu vidjeli izložbu suvremene umjetnosti i možda je nikad više neće pogledati te će se informirati o stanju u umjetnosti samo na toj jednoj

sl.12. Mladen Stilinović, *Eksploatacija mrtvih / The Exploitation of the Dead*, 1984-1990.

© Mladen Stilinović

Photo: Egbert Trogemann / *documenta* GmbH © VG Bild-Kunst, Bonn 2007

14 Roger M. Buergel, Ruth Noack: Preface. u: *Documenta 12. Catalogue*, Köln: Taschen, 2007., str. 11.

15 *Documentu 11* obilježilo je upravo takvo geografski dislocirano i prošireno polje djelovanja manifestacije, pri čemu je izložba u Kasselu bila završni korak mnogo šire definiranoga i lociranog projekta.

16 Među širokom plejadom časopisa bila je i zagrebačka *Frakcija*.

17 *Documenta Magazine* N° 1-3 Reader objavljen je naknadno i sadržava sva tri broja prethodno tiskanih i objavljivanih časopisa. Tekstovi su u digitalnom obliku dostupni na www.magazines.documenta.de

18 http://www.documenta12.de/fileadmin/pdf/PM/13_8_PressKit_en_gesamt.pdf, 7. listopada 2008.

19 Prema statističkim podacima tijekom *Documente* održano je 7 635 vodstava, od čega 1 500 za škole.

20 *Exhibition as production space: 100 Lunch Lectures*, odnosno sto predavanja realiziranih suradnjom *Documenta Magazines*, *Documenta 12 Advisory Boarda* i edukacijskog tima (tri ključne jedinice u organizaciji izložbe) nastojali su u formi predavanja i debata približiti pojedine segmente izložbe publici.

sl.13. Ai Weiwei, *Template*, 2007.
© Courtesy the artist; Galerie Urs Meile,
Beijing-Lucerne;
Photos: Frank Schinski / documenta GmbH

izložbi. Stoga ne možete samo izložiti djela, a ništa ne objasniti. Istodobno, ne želite biti previše didaktički jer su tada sve oči usmjerene na tekstove legendi. Smatrali smo da su ta tri pitanja univerzalna i dovoljno sugestivna za snalaženje posjetitelja.²¹ Je li zbilja tako? Kada se pogledaju podaci o posjećenosti manifestacije, koji su objavljeni na internetskim stranicama neposredno nakon zatvaranja izložbe, vidi se da je posljednja *Documenta* po posjećenosti bila najuspješnija do sada i da je potvrđen trend rasta broja posjetitelja. Prema statističkim podacima, *Documentu 12* je tijekom sto dana vidio 754 301 posjetitelj koji je platio ulaznicu, 4 390 ljudi iz struke te 15 537 novinara iz 52 zemlje. Fascinantne brojke svjedoče o interesu za manifestaciju i brojne popratne programe, ali iz njih nije vidljiv krajnji rezultat ni percepcija izloženih djela / koncepata od publike prepuštene da se sama snalazi u labirintima *Documente 12*. Jedna od ključnih zamjerki u prezentiranju djela jest činjenica da su legende bile nepotpune, bez ikakvih podataka o djelima, a izostalo je i navođenje nacionalnosti umjetnika, koja je za brojne izložke bila važna radi dekodiranja konteksta i iščitavanja značenja i poruke. Lišavanjem djela njegova konteksta i izostavljanjem ključnih napomena koje su bile važne za njegovo razumijevanje rezultiralo je hermetičnom izložbom. U predgovoru kataloga spominje se da "... djela nisu bez konteksta, da je svako djelo povezano s lokalnom poviješću. Ipak, izložbe su vrijedne gledanja samo ako uspijemo riješiti unaprijed određenih kategorija i dođemo do razine na kojoj umjetnost prenosi samu sebe putem vlastitih termina. To je estetsko iskustvo u pravom smislu: izložba postaje medij u punom smislu te riječi..."²². Međutim, velik broj izloženih djela nije mogao biti usvojen samo "estetski" i iščitavanje djela pretpostavljalo je dublje poznavanje političke, društvene i kulturne situacije države iz koje umjetnik dolazi. Stoga i ne čudi činjenica da su mnogi usvajali izložbu s dvojezičnim katalozima u rukama, nastojeći u tekstovima o umjetnicima i izloščima naći ključ za njezino shvaćanje.²³ Naravno, izložbe takvog tipa ne mogu osigurati jasno iščitavanje svih djela, niti se može inzistirati na didaktičkoj dimenziji tako velikih izložbenih projekata. Ipak, malo opsežnije legende i jasnije detektiran koncept zasigurno bi pridonijeli "usvajanju građe" za sve one koji izravno ne participiraju u svijetu umjetnosti i nisu se spremni prethodno pripremati za svladavanje izložbe čitanjem objavljenih časopisa ili online izdanja.

Međutim, o svim dimenzijama i opsegu izložbe svjedoči činjenica da su u realizaciju projekta bile uključene mnoge organizacijske jedinice, među kojima i Savjetodavni odbor, usmjeren na popularizaciju izložbe među lokalnim stanovništvom.²⁴ Takva je inicijativa svakako dobrodošla i izuzetno pozitivna jer uključivanje lokalne zajednice u samu manifestaciju putem brojnih pojedinačnih projekata²⁵ tijekom i nakon održavanja izložbe dugoročno jamči stalnu, aktivnu i informiranu publiku. Također, takvo je kretanje u skladu sa svjetskim

trendovima u kojima se vodi briga o pulsiranju okoline i pri realiziranju pojedinog projekta se nastoji što aktivnije uključiti zajednicu u njegovu provedbu.

Usprkos propustima na razini prezentacije građe, činjenici da u formatu izložbe nisu jasno bile definirane ideje koje su činile inicijalnu potku same manifestacije i unatoč tome što izložbeni projekti kao *Documenta* nerijetko egzistiraju na razini hermetičnosti i nepristupačnosti široj javnosti, pokazani su i brojni zanimljivi radovi te *otkrivena* pojedina imena iako je njihovo prihvaćanje bilo otežano nepreglednošću na razini cjelokupne manifestacije. Međutim, za razliku od nekih prethodnih izdanja *Documente*, posljednja neće ostati zapamćena kao značajan događaj u kreiranju ili aktualiziranju novih tumačenja i stajališta u domeni izložbene prezentacije. U tisku analizirana kao "najgora izložba ikada"²⁶ te istodobno hvaljena, svoju poziciju je ipak pronašla negdje na sredini, kao još jedna u nizu velikih izložbenih manifestacija suvremene umjetnosti.

Primljeno: 25. listopada 2007.

DOCUMENTA 12 – A PLATFORM FOR PRESENTATION AND TESTING OUT OR A HERMETIC REVIEW OF CONTEMPORARY ART?

This article is a review of Documenta 12, held in Kassel in Germany in 2007, and includes a chronological account of the event ever since the first exhibition of 1955. The article examines how much the big contemporary arts shows are still relevant for the creation of viewpoints and values in art, and how curators Roger M. Buergel and Ruth Noack approached the task of devising the selfsame event, that is, how much they succeeded in their initial intentions. Their theoretical considerations are composed around a backbone of three questions raised in 2005 and taken as the leitmotifs of the exhibitions – Is modernity our antiquity?, What is bare life?, What is to be done? In addition, there is the idea of the migration of forms (of visual paradigms) through space and time. The article does not focus on individual exhibits, rather on the museological aspects of the exhibition, and the positive and negative sides of Documenta 12 as seen from the aspect of the visitors and communication with them. Although education is stressed as an important feature of the event, the hermetic nature of the actual exhibition and concept of the last Documenta, both opaque and insufficiently set out for the public, as well as the artistic works devoid of context, resulted in an exhibition aimed at the expert public and an event that was in many of its segments closed to the average visitor. But the exhibition was marked by positive moves in the direction of involving the local community in the goings-on around the event itself (through projects of artists, as well as organised forms of working together). One of the greatest contributions of Documenta 12 was in the making of a theoretical platform through the involvement of numerous world journals in the consideration of the three initial questions, which at the end resulted in numerous articles and studies partially published in Documenta Magazines, and entirely available in virtual space on the Documenta 12 site.

21 Jennifer Allen: *What is to be done?* (intervju), u: ARTFORUM 9, 2007., str. 173.

22 Roger M. Buergel, Ruth Noack (bilj.14.), str. 11-12.

23 Pri tome nije zanemarivo spomenuti da je primjerak meko uvezenog kataloga koštao 25 eura.

24 U tom smislu postignuti su pozitivni pomaci te se broj građana Kassela koji su posjetili *Documentu* udvostručio i činio 14% od ukupnog broja posjetitelja (u odnosu prema 7% tijekom prošle *Documente*).

25 Jedan od projekata je i *Inhabiting the World*, u kojemu su 54 kasselska školarca 178 puta vodila odrasle osobe po izložbi, što je pozitivan primjer kako potaknuti mlade generacije i osobe ih uključiti u samu izložbu.

26 Richard Dorment, *The worst art show ever*, u: Daily Telegraph, 19. 6. 2007.

MARIJA KULIŠIĆ □ Odjel za umjetnost i restauraciju, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik

UVOD

U tekstu ćemo nastojati objasniti informacijski aspekt konzervatorsko-restauratorske djelatnosti tako da se postave temeljne sličnosti, s ostalim informacijskim znanostima, prije svega muzeologijom, ali i razlike. Budući da je naglasak na konzervatorsko-restauratorskoj djelatnosti ima na praksi odnosno na izravnom kontaktu s objektom/umjetninom, često se zaboravlja rasprava o onim segmentima posla koji se ne odnose na izravan dodir s predmetom. Ipak, konzervatorsko-restauratorska djelatnost je interdisciplinarno područje koje se zbog golemog napretka u tehnologiji, o kojoj uvelike ovisi, upravo nastoji etablirati kao znanost. Stoga je razumljivo da se sve češće propituju pojedini dijelovi procesa rada u toj struci koji omogućuju preciznije odluke i provjeru metodologije. Način na koji se obavlja moderna intervencija čini razliku između konzervatora-restauratora i tradicionalnog obrtnika (Philippot, 2007.:141). Ona se, uz ostalo, temelji i na konzervatorsko-restauratorskoj dokumentaciji koja omogućuje i osigurava metodološki pristup radovima (Vokić, 2007.:258). Digitalizacija takvih opsežnih i specifičnih INDOK sustava zahtijeva kompleksna aplikacijska rješenja koja bi morala biti rezultat interdisciplinarnog rada, a njihovo oblikovanje kontinuirano treba biti u skladu s potrebama korisnika. Informacijski sustavi Breuh i Teuta aplikacije su koje su trenutačno u upotrebi na razini Republike Hrvatske, u Hrvatskome restauratorskom zavodu i Ministarstvu kulture. Većina sustava nema ni potpuno zadovoljavajuća rješenja, ni zatvorenu financijsku konstrukciju unutar koje bi se mogli nesmetano razvijati. Otvorenost prema ostalim znanostima koje bi mogle ponuditi praktična znanja, kao i studentski rad na sustavima, koji bi mogao biti poticaj za eventualnu buduću reviziju sustava, čine se u trenutačnom kontekstu nužnim korakom dalje.

INFORMACIJSKA UKLJUČENOST KONZERVATORA-RESTAURATORA

Konzervator-restaurator često je zaposlen upravo u većim informacijskim ustanovama, u zasebnim restauratorskim radionicama, što je dovoljan razlog da se podrobnije razmotri uključenost konzervatorsko-resta-

uratorskog rada u informacijski proces odnosno da se osvijetli njihov odnos. Kako ne bi došlo do zabune, važno je naglasiti da nije riječ o još jednom području informacijskih znanosti, iako među tim djelatnostima postoje mnoga preklapanja u pojedinim segmentima rada i teorije. Ono što im je svakako zajedničko jest da su obje znanosti mlade te interdisciplinarno koncipirane. Sve veća uloga tehnološkog proučavanja umjetničkog djela podigla je restauriranje i konzerviranje sa stupnja tradicionalnoga, radioničkog bavljenja umjetnošću na stupanj egzaktne znanosti, te se smatra jednim od rijetkih područja u kojima se humanistička kultura i tehnologija mogu sjediniti (Philippot, 2007.:100-109). U konzervatorsko-restauratorske projekte uključeni su mnogi stručnjaci kao što su antropolozi, antikvari, arhitekti, povjesničari umjetnosti, biolozi, kemičari, geolozi, hidrolozi, urbanisti, sociolozi, geografi i dr., ali i arhivisti, muzeolozi, upravitelji dobara, administratori (Feilden, 1981.:6).

Predmet bavljenja obaju područja jest kulturna baština, no s različitim aspektata. Dok se u informacijskim znanostima kulturna baština poima kao temelj INDOK sustava, kojemu uvjetuje promjene, te je za nj neprestani input (Maroević, 1993.:107), temeljna je zadaća konzervatora-restauratora njezino očuvanje na blagodat sadašnjih i budućih naraštaja (ECCO, 2002.).

Konzervatorsko-restauratorsku struku ne možemo promatrati isključivo kroz prizmu INDOK sustava, kao što je to moguće s granom informacijskih znanosti muzeologijom, no zasigurno je INDOK sustav te djelatnosti važan konstruktivni element pri prosudbi i izboru metodologije i zahvata koji će osigurati odgovarajuću interpretaciju i trajnost materijalne forme obrađivanog predmeta ili objekta. Dok se muzeologija bavi izučavanjem obilježja sklopova kulturne baštine koji mogu organizirano i usmjereno prenositi poruke čovjeka čovjeku ili čovjeka društvu (Maroević, 1993.:100), konzervatorsko-restauratorska struka nastoji (kad god je to moguće) osigurati trajnost materijalne forme takvih sklopova koji su djelomičan ili cjelovit izvor informacija. Odnos je svakako recipročan jer bez adekvatne interpretacije kulturne baštine ne bi bilo ni svijesti o potrebi zaštite njezina materijalnog dijela.

Promotrimo još jedanput osnove teorije informacijskih znanosti i Težakov model E-T-Ak-S-A kompleksa koji informacijsko-dokumentacijske sustave određuje kao raspon između emisije (E) i apsorpcije (A) preko transmisije (T), akumulacija (Ak) i selekcije (S) informacija. Prema Maroeviću, Težakov kompleks obuhvaća muzeologiju, ali i ostale djelatnosti koje se bave interpretacijom kulturne i prirodne baštine i smješta ih u okvir specifičnih INDOK službi (Maroević, 1993.:106). Pokušajmo model implementirati u konzervatorsko-restauratorsku djelatnost. Apsorpcija bi bila evidencija objekata/predmeta na terenu, selekcija čin izdvajanja objekta/predmeta ili nekog njegova dijela iz okoline zbog očite potrebe za zaštitom, akumulacija se odnosi na prikupljanje rezultata svih istraživanja i stvaranje dokumentacijskih fondova, transmisija je i etička obveza konzervatora-restauratora da informacije prenosi kolegama, te emisija koja se provodi prema načelu da informacije i znanje koje nastaje u konzervatorsko-restauratorskom radu moraju biti javni i dostupni, a po mogućnosti i objavljeni.

Iako evidentno primjenjiv u jednom segmentu rada, Težakov model ne daje bit postojanja konzervatorsko-restauratorske struke jer restauriranje nije pomoćna tehnička aktivnost već čin kritičkog prosuđivanja i određenja djela - drugim riječima, to je aspekt filološkoga i estetskog istraživanja u smjeru razumijevanja umjetnosti (Melucco Vaccaro, 2007.:95). Ono je metodološki čin u kojemu je umjetničko djelo prosuđeno u svojoj materijalnoj formi i u svom povijesnome i estetskom dualitetu, s ciljem da budu preneseni u budućnost (Brandt, 2007.:111). Moderan znanstveni pristup konzervatorsko-restauratorskim radovima temelji se na laboratorijskom radu koji više nije pomoćno sredstvo, već glavna referentna točka konzervatorstva i restauratorstva (Melucco Vaccaro, 2006.:91). Laboratorijska istraživanja koja prethode svakom restauriranju esencijalna su kako za predmet, tako i za njegovu interpretaciju (Philippot, 2007.:108). Dodatnu ulogu u tome imaju metode dokumentiranja pojedinih dijelova konzervatorsko-restauratorskih zahvata jer odluka o zahvatu upućuje na slobodu, ali i na kulturnu odgovornost restauratora u stvaranju prošlosti (Philippot, 2007.:145) te bi morala biti utemeljena na relevantnim informacijama.

Stoga možemo zaključiti da naglasak nije na uočenoj komunikacijskoj funkciji, već na zaštiti vrijednosti, kako kulturnih i emotivnih, tako i upotrebni (Feilden, 1981.:17), kojima se potom dalje koriste ostali stručnjaci u komunikacijskom procesu, i to kao selektivnim, znanstvenim ili kulturnim informacijama.

Iako je za konzervatora-restauratora najvažniji rad u praksi, na objektu i u konfrontaciji s njim (Feilden, 1981.:49), radi boljeg uvida informacijski je aspekt te djelatnosti korisno promotriti i kroz neke druge prizme. Tako se u knjizi *Uvod u konzerviranje kulturnog nasljeđa* među sedam predmeta koji se uvrštavaju u temeljno teorijsko školovanje konzervatora-restauratora ubraja i

predmet metode izvještavanja i dokumentiranja (Feilden, 1981.:49). U istoj se knjizi govori o izvođenju pripremnih poslova prije samih konzervatorskih zahvata, pri čemu se stavlja naglasak na iscrpnu i potpunu dokumentaciju prije, za vrijeme i nakon svake intervencije, te na izradu analitičkih i kritičkih izvještaja, ilustriranih fotografijama i crtežima, koji se trebaju ustupiti arhivima javnih ustanova i omogućiti da se njima koriste i drugi istraživači. Ako intervencija na bilo koji način može poslužiti proširivanju općeg znanja, izvještaji se moraju publicirati, dok se za projekte koji traju više godina smatra nužnim izraditi prethodne izvještaje kojima će se javnost informirati o radovima i na taj će način projekt zadržati potporu javnosti (Feilden, 1981.:21). Iste se metode primjenjuju i pri konzerviranju gradskih cjelina, gdje se na temelju precizne dokumentacije, istraživanja, analiziranja i mjernih crteža mogu iščitati značenja i vrijednosti pojedinih središta. Zanimljivo je da se naglašava potreba za informiranjem stanovnika o analizama kako bi oni mogli ocijeniti vrijednosti i značenja svoje sredine, te sudjelovati u konzerviranju, održavanju i uživanju u vlastitoj povijesnoj okolini (Feilden, 1981.:32).

U Etičkom kodeksu struke koji je sastavio ECCO (Europska konfederacija konzervatorsko-restauratorskih udruga), a Hrvatsko ga restauratorsko društvo usvojilo u neizmijenjenom obliku, u članku 10. također se navodi da konzervatorsko-restauratorski tretman kulturne baštine treba biti dokumentiran pisanim i slikovnim zapisima dijagnostičkog istraživanja bilo koje konzervatorske/restauratorske intervencije i drugim relevantnim informacijama. U članku 13. toga kodeksa stoji da konzervator-restaurator treba surađivati s drugim stručnjacima te s njima u potpunosti razmjenjivati informacije, a članak 23. nameće obvezu da se pridonosjenja razvoju struke razmjenom iskustava i informacija. U ECCO-ovim Smjernicama struke III, Osnovne potrebe u obrazovanju konzervatorsko-restauratorske struke, iz 2004. godine među petnaest teorijskih predmeta predviđen je kolegij Metode dokumentacije te, kao zaseban predmet, Komunikacijske vještine, koje uključuju informacijsku tehnologiju.

Iz svega navedenog očito je da se u konzervatorsko-restauratorskoj djelatnosti pojavljuje fenomen informacije kao konstruktivni element samog procesa rada, te da u tom interdisciplinarnom području postoji potreba za znanjima i rješenjima i iz informacijskih znanosti.

DOKUMENTACIJA

Kao što je već navedeno, dokumentacija je sastavni dio konzervatorsko-restauratorskoga stručnog djelovanja, pa je nužno da je podrobnije razmotrimo kako bismo lakše razumjeli potrebu za informacijskom tehnologijom i na tom području. U metodologiji konzervatorsko-restauratorskog rada navodi se da se radovima pristupa nakon pozornog proučavanja konkretnog predmeta/objekta i njegova konteksta, te bilježenja potrebnih informacija. Taj se sustav naziva konzervatorsko-re-

stauratorskim dokumentiranjem (Vokić, 2007.:258). Konzervatorsko-restauratorska dokumentacija znači bilježenje onih informacija koje su dobivene konzervatorsko-restauratorskim aktivnostima na stabilni format i primarno je usmjerena na evidenciju stanja, na dokumentiranje radova i na otkrivanje informacija o kulturnom dobru i uz pomoć njega (Vokić, 2004./2005.:184).

Dokumentacija je, među ostalim, i jedan od oblika fizičke zaštite objekta/predmeta jer služi za bilježenje analitičkih procesa registriranjem vrste materijala, njihovih značajki ili međusobnih odnosa (Maroević, 1993.:178), što je presudno u konzervatorsko-restauratorskoj djelatnosti. Budući da je interaktivno povezana sa svim oblicima pristupa kulturnoj baštini, od duhovnih i intelektualnih, do fizičkih i sanacijskih, dokumentacija postaje medij putem kojega se prenose poruke kulturne baštine, ali je ujedno i skup informacija koje je nužno čuvati unutar adekvatnoga informacijskog sustava, kako bi se međusobno oplemenjivale i bile dostupne kad zatreba (Maroević, 1986.:260). Možemo reći da konzervatorsko-restauratorsku dokumentaciju razvrstavamo na onu koja je vezana za neposredni zahvat na predmetu i onu koja to nije, no obje uključuju neke bitne postavke i smjernice konzervatorsko-restauratorskog rada.

Ciljevi prve jesu:

- omogućiti i osigurati metodološki pristup konzervatorsko-restauratorskim radovima
- jasno utvrditi intencije i vrijednosti sadržane u kulturnoj baštini, utvrditi što je materija koja se čuva i kakve je promjene ta materija pretrpjela kako bi se mogao što preciznije definirati prijedlog (plan) konzervatorsko-restauratorskih radova (Vokić, 2007.:258), iz čega je vidljivo da dokumentacija odnosno relevantne i pravodobne informacije čine okosnicu konzervatorsko-restauratorskog procesa.

Kako navodi profesor Maroević, dokumentacija je u organizaciji zaštite kulturne baštine najvažnija sporedna stvar (Maroević, 1986.:251).

Ostali ciljevi konzervatorsko-restauratorske dokumentacije jesu:

- davanje informacija koje će pomoći kolegama u budućim konzervatorsko-restauratorskim tretmanima konkretne kulturne baštine
- bilježenje informacija koje će pridonositi općem spoznajnom razvoju struke ili ga zabilježenim informacijama omogućiti u budućnosti
- pomoći valoriziranju kulturne baštine podizanjem razine razumijevanja njezinih estetskih, konceptualnih i fizičkih obilježja
- pomoći u osiguranju primjerene socijalne uporabe i održavanju kulturne baštine
- pomoći u izbjegavanju nesporazuma i nepotrebnih neslaganja (Vokić, 2007.:259).

Donekle se može zaključiti da je konzervatorsko-restauratorska dokumentacija svojevrsno svjedočanstvo intervencija, što je njezina vrlo važna zadaća jer nedostatak takvih informacija dovodi kasnije u opasnost samu opstojnost kulturne baštine (Maroević, 1986.:263).

TEUTA I BREUH

Metode i oblici dokumentiranja moraju nužno biti u funkciji informacijskog sustava jer se inače prekida osnovna veza između dokumentacije i diseminacije dokumentiranih podataka bez koje nema suvremenog proučavanja ni suvremene zaštite kulturnih dobara (Maroević, 1986.:289). Polazeći od toga, na razini Republike Hrvatske na području konzervatorsko-restauratorske struke razvijena su dva informacijska sustava, od čega jedan posluhuje i obrađuje podatke središnjeg inventara kulturne baštine i registra kulturnih dobara na području Hrvatske, a drugi čini bazu restauriranih umjetnina u Hrvatskoj.

U prvom primjeru riječ je o informacijskom sustavu kulturne baštine Teuta, čiji je razvoj potpomoglo Ministarstvo kulture RH, u kojemu se sustav aktivno i primjenjuje. Zadatak sustava jest pružiti uvid u cjeloviti spomenički fond RH, stvoriti baze znanja nužne za rad na zaštiti kulturne baštine u smislu pružanja uvida u razinu dokumentiranosti spomenika i u postojeću dokumentaciju o spomeniku, te izravno osigurati i zaštitu kulturne baštine (Križaj, 2004./2005.:196).

Projekt je definiran 2000./2001., a u jesen 2002. godine pokrenuta je programska provedba tog projekta, kada su postojeće baze podataka, izrađene u dBASEIV i nekolicina "kućnih" Access aplikacija, uspješno prenesene na SQL server i objedinjene u jedinstvenu relacijsku bazu podataka, dok je korisničko sučelje razvijeno u Accessu. Važno je istaknuti da su praćena iskustva drugih zemalja na području dokumentiranja i inventariziranja, te da je sustav usklađen s europskim standardima, kako u smislu sadržaja i strukture podataka, tako i u smislu tehničke platforme na kojoj je sustav razvijen, čime su ostvareni preduvjeti za brzu i laku razmjenu podataka sa srodnim ustanovama u Hrvatskoj, ali i u međunarodnim razmjerima. U sljedećoj se razvojnoj fazi predviđa integriranje geospacijalnih podataka u sustav (GIS), što bi trebalo osigurati kvalitetniju podlogu za potrebe prostornog planiranja i interpretaciju baštine u prostoru i prirodnom okolišu, te omogućiti interdisciplinarni pristup očuvanju kulturne baštine (Križaj, 2004./2005.:196-197). U tijeku izrade sustava vodila se briga o potrebi uspostavljanja jedinstvene klasifikacije spomenika kulture i jedinstvenoga spomeničkog nazivlja, te je za potrebe sustava napravljen i tezaurus spomeničkih vrsta (Križaj, 2004./2005.:202).

Nešto ranije započeo je razvoj sustav s jednakom platformom u Hrvatskome restauratorskom zavodu (HRZ-u), koji čini bazu restauratorski evidentiranih

umjetnina u Hrvatskoj - Breuh. Dok se sustavom Teuta nastoji izraditi središnji inventar i registar RH, Breuh je koncipiran kao objektna baza za obradu i upis svih skupina podataka koji se vežu za umjetnine u HRZ-u. Ipak treba reći da je segment baze koji se odnosi na konzervatorsko-restauratorske radove i faze zahvata, te na primijenjene tehnike i materijale i dalje u fazi pripreme. Točnije, aplikacija je izvedena, no sve do sada nije integrirana u bazu. Umjetnine koje su upisane pretražuju se prema smještaju, i to na načelu slijeda od šireg pojma prema manjemu: geografsko mjesto/ lokalitet/ objekt/ dio objekta/ predmet/ dio predmeta. Za tu je bazu karakteristično da se svakoj stavci dodjeljuje dio jedinstvenog broja koji je u korelaciji s drugim dijelovima skupa, što osigurava jednoznačno određivanje svakog objekta ili predmeta unutar određene skupine. Daljnje uvođenje dvodijelnoga jedinstvenog matičnog broja umjetnine tipična je potreba restauratorske dokumentacije jer pojedine dijelove umjetnine često obrađuju različiti restauratori (Braun, 2002.:27-28).

Oba sustava, Teuta i Breuh, programski su osmišljeni u suradnji s tvrtkom Sail, d.o.o. Baze su predviđene za buduće integriranje geospacijalnih podataka GIS, kao i za međusobno povezivanje te podizanje sustava na internetsko sučelje i dostupnost dijela podataka na webu (Braun, 2002.:27-29; Križaj, 2004./2005.:203), kao i za implementaciju u sve konzervatorske i restauratorske odjele diljem Hrvatske kako bi se omogućio simultani rad i pristup svim potrebnim podacima, što do sada ipak nije realizirano. Ukratko, planiran je XML razvoj ekspertnih sustava, metabaza i tezaurusa, web aplikacije i WAN replikacija podatkovnih poslužitelja.

Ono što je postignuto jest postavljanje CMS sustava na postojeće web stranice HRZ-a u 2005./2006. godini, što je trebalo omogućiti aktivno sudjelovanje svih djelatnika HRZ-a u njihovu administriranju. Dodatan je poticaj to da se sadržaj obavljenih konzervatorsko-restauratorskih radova može lako i brzo objaviti on-line, no zbog nekog razloga ideja nije dovoljno zaživjela. Nakon toga, 2007. godine, ipak je napravljen korak dalje i uspostavljen je Intranet, kojemu pristupaju svi zaposlenici HRZ-a i restauratorskih odjela. Zamisao je bila da se ubrza poslovanje i omogućiti protok potrebnih dokumenata, putnih naloga, zapisnika i sl., što se vrlo uspješno obavlja.

ZAKLJUČAK

U konzervatorsko-restauratorskom poslu poznato je da isključivo timski rad osigurava adekvatan tretman objekta/predmeta, te da problemi nastaju u procesu istraživanja i korištenja istraživačke dokumentacije različitih dislociranih korisnika, u procesu formiranja prijedloga zahvata, u izradi projektne dokumentacije te u primjeni popratnih dokumentoteka za različite potrebe. Kao što je već spomenuto, segment informacija o materijalima i okolini, te njihovo dokumentiranje slabije je

percipiran i digitalizacija tog dijela podataka nije dovoljno razrađena, iako su upravo te informacije ključne ne samo za spoznavanje, već i za praktičan pristup. Osim toga, sve veći broj disciplina ili struka sudjeluju u izradi restauratorske dokumentacije, pa se nerijetko pojavljuje prevelik broj raznorodnih podataka (Braun, 2002.:24-26), što dodatno govori o kompleksnosti informacijskih sustava te djelatnosti.

Sljedeći bi korak bila eventualna revizija i daljnji razvoj postojećih informacijskih sustava, ponajprije Breuha kao baze koja bi trebala pratiti potrebe konzervatorsko-restauratorskih radova i njihove prezentacije. HRZ sa svojim podružnicama financijski ne uspijeva samostalno omogućiti brz razvoj i daljnje održavanje tog kompleksnog sustava, pa su stoga potrebni dodatni izvori financiranja i dodatni poticaj. Takve programe eventualno bi mogle iznijeti udružene institucije, pri čemu bi Odjel za umjetnost i restauraciju Sveučilišta u Dubrovniku svakako bila jedna od njih. Važan segment programa bila bi realizacija pristupa informacijama online, čime bi se potaknulo zanimanje za kulturnu baštinu i podigla opća društvena svijest o njezinim vrijednostima, što svakako pridonosi njezinu očuvanju i zaštiti te utječe na kreiranje identiteta zajednice i pojedinca.

Naime, ako nije omogućen pristup dokumentaciji, ona ostaje širem krugu korisnika nepoznata, nekomparabilna i nejednolika, pa nema sinteze spoznaja, te ne može biti javno dobro (Maroević, 1986.:289).

Primljeno: 12. ožujka 2009.

LITERATURA

1. BRANDI, Cesare: Teorija restauriranja I., *Smjernice konzervatorsko-restauratorskog rada*, ur. D. Vokić, Hrvatsko restauratorsko društvo i udruga za očuvanje i promicanje hrvatske kulturne i umjetničke baštine *Gradine i godine*, Dubrovnik - Zagreb, 2007.; str. 87-98.
2. BRAUN, Mario: Baza restauratorski evidentiranih umjetnina u Hrvatskoj; BREUH između potreba i mogućnosti, *Arhivi, knjižnice, muzeji - mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastructure*, 6. seminar, ur. Tinka Katić, Hrvatsko knjižničarsko društvo, Zagreb, 2003.; str. 23-29.
3. E.C.C.O. Professional Guidelines and Code of Ethics, *THE PROFESSION Promoted by the European Confederation of Conservator-Restorers' Organisations*, dostupno na: www.wipo.int/export/sites/www/tk/en/folklore/creative_heritage/docs/ecco_guidelines.pdf 15. svibnja 2008.
3. FEILDEN, Bernard: *Uvod u konzerviranje kulturnog naslijeđa*, Društvo konzervatora Hrvatske, Zagreb, 1981.
4. KRIŽAJ, Lana: *Informacijski sustav kulturne baštine RH TEUTA, Proceedings of the CIDOC Annual Conference Zagreb, 2005.*, Muzeologija br. 41/42, Zagreb 2004./2005.; str. 196-204.
5. MARASOVIĆ, Tomislav: *Zaštita graditeljskog naslijeđa - Povijesni pregled s izborom tekstova i dokumenata*, Društvo konzervatora Hrvatske, Zagreb, 1983.
6. MAROEVIĆ, Ivo: *Sadašnjost baštine*, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Zagreb, 1986.

7. MAROEVIĆ, Ivo: *Uvod u muzeologiju*, Zavod za informacijske studije Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 1993.
8. MELUCCO VACCARO, Alessandra: Radanje moderne konzervatorsko-restauratorske teorije, *Smjernice konzervatorsko-restauratorskog rada*, ur. D. Vokić, Hrvatsko restauratorsko društvo i udruga za očuvanje i promicanje hrvatske kulturne i umjetničke baštine *Gradine i godine*, Dubrovnik - Zagreb, 2007.; str. 87-98.
9. PHILIPPOT, Paul: Restauriranje iz perspektive humanističkih znanosti, *Smjernice konzervatorsko-restauratorskog rada*, ur. D. Vokić, Hrvatsko restauratorsko društvo i udruga za očuvanje i promicanje hrvatske kulturne i umjetničke baštine *Gradine i godine*, Dubrovnik - Zagreb, 2007.; str. 99-109.
10. PHILIPPOT, Paul: Povijesno očuvanje: filozofija, kriterij, smjernice I., *Smjernice konzervatorsko-restauratorskog rada*, ur. D. Vokić, Hrvatsko restauratorsko društvo i udruga za očuvanje i promicanje hrvatske kulturne i umjetničke baštine *Gradine i godine*, Dubrovnik - Zagreb, 2007.; str. 139-146.
11. VOKIĆ, Denis: Ferdo Goglia i Zvonimir Wyrubal: začetnici sustavne restauratorske dokumentacije u Hrvatskoj, *Proceedings of the CIDOC Annual Conference Zagreb, 2005.*, Muzeologija br. 41/42, Zagreb 2004./2005.; str. 184-196.
12. VOKIĆ, Denis: Metodologija konzervatorsko-restauratorskog rada, *Smjernice konzervatorsko-restauratorskog rada*, ur. D. Vokić, Hrvatsko restauratorsko društvo i udruga za očuvanje i promicanje hrvatske kulturne i umjetničke baštine *Gradine i godine*, Dubrovnik - Zagreb, 2007.; str. 258-264.

E-INCLUSION: THE INFORMATION TECHNOLOGY ASPECT OF THE CONSERVATION-RESTORATION PROFESSION

The conservation-restoration profession is one of the last heritage professions that can be readily expected to get involved in the process of the computerisation and digitalisation of the cultural heritage and in this manner to enable an approach to inform about individual cultural properties. This applies in the first place to the extensive accompanying documentation that is created in treatment applied to works of art or buildings, and at the same time provides information about a given object or structure that is useful for later work or even for a re-evaluation of the cultural heritage. The need for conservation and restoration processes and methods to be accompanied with extensive documentation that should also be publicly available and if possible published is set by the Venice Charter, that international conservation document of 1964.

As ECCO states in the guidelines, the documentation of any diagnostic investigations and conservation-restoration treatments carried out is one of the basic tasks of the profession. This kind of documentation means the registration of information obtained by conservation and restoration activities on a stable format and is primarily aimed at recording the condition, the documentation of the operations and revelation of information about the cultural property and with the help of the cultural property (Vokić, 2004/2005: 185).

In this segment of the job the information system makes it easier to draw up documentation as well as to exchange and access the necessary information rapidly and effectively. In Croatia, two such information systems are being developed, Teuta and Breuh, which require continuity in their use, and thus a critical testing out of the applications that are available.

MODEL RAZVOJA DIGITALNE BAŠTINE GRADA ZAGREBA U KONCEPTUALNOM OKVIRU PROJEKTA DONACIJE GRADU ZAGREBU ONLINE

mr. sc. MAJA ŠOJAT-BIKIĆ □ Muzej grada Zagreba, Zagreb

sl.1. Iz Registra donatora – zapis o donaciji Tille Durieux

sl.2. Iz Registra donatora – zapis o donaciji Ivana Gerersdorfera

Muzej i prijatelji Međunarodni dan muzeja 18. svibnja

DONACIJE MUZEJU GRADA ZAGREBA I GRADU ZAGREBU

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Zahvaljujemo našim donatorima													

Muzej i prijatelji Međunarodni dan muzeja 18. svibnja

DONACIJE MUZEJU GRADA ZAGREBA I GRADU ZAGREBU

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Zahvaljujemo našim donatorima													

1 Pregled donacija gradu Zagrebu, koji je načinio Veljko Mihalić, stručni savjetnik u Gradskom uredu za obrazovanje, kulturu i šport, dostupan je na službenoj stranici grada Zagreba www.zagreb.hr, rubrika Kultura, Muzejsko-galerijska djelatnost.

2 Zgaga, Višnja. Donacije gradu Zagrebu online. // *Muzeologija*, 41/42 (2004./2005.), str. 240-249.

3 Projekti sadržajne digitalizacije i online prezentacije muzejskih zbirki u Hrvatskoj još su uvijek malobrojni. Kao primjere možemo navesti dijelom digitaliziranu Grafičku zbirku Nacionalne i sveučilišne knjižnice (www.nsk.hr) te projekt *Croato-Aegyptica electronica*: staroegipatski predmeti u muzejskim i privatnim zbirkama u Hrvatskoj (za sada dijelom digitalizirano, www.croato-egyptica.hr). Početkom 2008. godine na internetu su objavljene sve zbirke Muzeja moderne i suvremene umjetnosti (MMSU) u Rijeci, što je prvi primjer cjelovite digitalizacije muzejskog fonda u Hrvatskoj (zbirke.mmsu.hr). Digitalna zbirka MMSU pretraživana je po zbirci, autoru, naslovu, vrsti, tehnici, materijalu i vremenu nastanka, a ti podaci ujedno čine i katalošku jedinicu pojedinog djela. Sadržaj je prezentiran na objektno-orijentirani način i korisniji je stručnjacima nego krajnjim korisnicima jer nije didaktički proširen. Nedostaju naracija i dodatni intelektualni sadržaji.

1. UVOD

Spomenička baština i tehnologija čine danas nerazdvojive dijelove sustava u informacijskom društvu. Digitalna baština koristi se informacijskom i komunikacijskom tehnologijom za pohranu, povezivanje, prezentaciju, pristup (mjesni i globalni) te za efikasno pretraživanje različitih baštinskih sadržaja u različitim elektroničkim formatima radi komuniciranja baštinskih sadržaja korisnicima, s ciljem dokumentiranja, istraživanja, interpretacije i učenja. Ona pridonosi znanju, novom razumijevanju, stajalištima i ponašanju, estetskim iskustvima, kritičkom propitivanju i samoučenju te čini protutežu komercijalizmu masovne kulture i medija te eskapističkoj uporabi interneta. Digitalni baštinski sadržaji pridonose dinamizmu baštine, promoviraju uporabu baštinskih izvora i obrazovanje, a u višejezičnom izdanju promoviraju susrete različitih kultura te očuvanje kulturnih identiteta i raznolikosti.

Digitalna je baština fenomen s brojnim varijacijama. Pokatkad se bavi jednom temom, razrađenom do razine detalja, drugi put višetematskim pristupom, ne zalazeći u detaljnije informacije. U oba slučaja mora biti vjerodostojna, ali ne preusko orijentirana, odveć akademski i institucionalno fokusirana. Kako raste volumen digitalnih baštinskih informacija, tako raste i značenje agregatnih izvora i portala baštinskih informacija. Tematsko oblikovanje digitalnih baštinskih projekata s integriranom narativnom komponentom vodi upotrebljivim i pristupačnim digitalnim zbirkama, prikladnima za krajnje korisnike.

U Hrvatskoj su projekti digitalizacije, koji bi krajnjim korisnicima osigurali kvalitetne sadržaje i razuman okvir za e-učenje, još uvijek u početnoj fazi razvoja. Većina projekata digitalizacije proizvodi digitalne inačice dokumenata i muzejskih predmeta radi zaštite i interne dokumentacije te online kataloge, različite popise i registre. Muzejska online produkcija u Hrvatskoj uglavnom se odnosi na stranice s informacijama o muzejima, zbirkama i izložbama (online brošure).

Projekt *Donacije gradu Zagrebu online*, koji prezentira zbirke spomeničke baštine darovane gradu Zagrebu, rijedak je primjer tematske, sadržajne digitalizacije hrvatske baštine. Iako predstavlja zbirke darovane gradu Zagrebu, projekt nesumnjivo nosi nacionalni predznak jer okuplja više baštinskih ustanova, a Muzejski dokumentacijski centar, kao nacionalna središnja ustanova u muzejskoj djelatnosti, koordinira projekt. Kako darovane zbirke imaju ne samo lokalno već i nacionalno značenje, tako i digitalne zbirke na mrežnim stranicama MDC-a donose nacionalno prepoznatljive i relevantne digitalne sadržaje. U radu je izložen model razvoja digitalne baštine grada Zagreba u konceptualnom okviru projekta *Donacije online*, koji je dosad rezultirao digitalnim zbirkama umjetnina Tille Durieux i mehaničkih glazbenih automata Ivana Gerersdorfera. Istaknute su zajedničke polazišne osnove razvoja: fokusiranost na krajnjeg korisnika, komunikativnost, edukativnost, emotivnost (potaknuta osobnim iskazom donatora), integriranost različitih baštinskih izvora, lakoća navigacije i multimedijalnost.

2. PROJEKT DONACIJE ONLINE – PLATFORMA ZA DIGITALIZACIJU KULTURNE BAŠTINE GRADA ZAGREBA

Od 1946. do 2008. godine građani Zagreba darovali su svome gradu 29 privatnih zbirki kulturno-povijesne i umjetničke vrijednosti, koje čine tematsku ili neku drugu sadržajno suvislu cjelinu.¹ Grad Zagreb povjerio je zbirke na čuvanje, stručnu obradu i prezentiranje muzejskim i galerijskim ustanovama. Zahvaljujući projektu Donacije gradu Zagrebu online, koji je pokrenuo Muzejski dokumentacijski centar (ideju i koncepciju projekta potpisuje muzejska savjetnica Višnja Zgaga²), uz financijsku potporu Gradskog ureda za obrazovanje, kulturu i šport, darovane se zbirke, osim tradicionalne prezentacije u autentičnom ambijentu ili u muzejskom postavu, sustavno prezentiraju na internetu. Koncepcija projekta obuhvaća sadržajnu digitalizaciju svih darovanih zbirki, pretraživost po različitim kategorijama te dodatne intelektualne sadržaje (biografije donatora, povijesni kontekst donacija itd.). MDC kao krovna organizacija upravlja projektom i na njemu okuplja baštinske ustanove koje se brinu za darovane zbirke. Ustanove daju ekspertizu, obavljaju digitalnu obradu zbirki, izrađuju koncepciju i uređuju mrežne stranice, a vanjska multimedijaska kuća zadužena je za produkciju i grafičko oblikovanje. Taj je projekt jedan od malobrojnih primjera cjelovite sadržajne digitalizacije hrvatske spomeničke baštine i primjer je dobre prakse kooperativnog djelovanja.³ Do danas su tako obrađene i prezentirane četiri donacije (dostupne na www.mdc.hr): *zbirka Hrvatske slikarice rođene u 19. stoljeću dr. Josipa Kovačića* (2002.),⁴ *Zbirka umjetnina Tille Durieux* (2006.), *Zbirka umjetničkih djela akademskog slikara Josipa Crnoborija* (2007.) i *Zbirka mehaničkih glazbenih automata Ivana Gerersdorfera* (2008.).

3. DIGITALNE DONIRANE ZBIRKE U SUSTAVU UPRAVLJANJA MUZEJA GRADA ZAGREBA

Muzeju grada Zagreba povjereno je na upravljanje sedam zbirki darovanih gradu Zagrebu:

- Ambijentalna zbirka akademskog kipara profesora Roberta Frangeša-Mihanovića; darovateljica Ivana Frangeš, Rokov perivoj²⁵,

- Memorijalna zbirka i stan arhitekta Viktora Kovačića; darovateljica Terezija Kovačić, Masarykova 21/III⁶,
- Memorija Miroslava i Bele Krleže; darovatelj dr. Krešimir Vranešić, Krležin Gvozd 23/I⁷,
- Zbirka dr. Ivana Ribara i Cate Dujšin-Ribar; darovateljica Cata Dujšin-Ribar, Demetrova 3/II⁸,
- Zbirka mehaničkih glazbenih automata Ivana Gerersdorfera; darovatelj Ivan Gerersdorfer, Muzej grada Zagreba, Opatička 20,
- Zbirka stare ambalaže dr. Ante Rodina; darovatelj Ana i dr. Ante Rodin, Muzej grada Zagreba, Opatička 20⁹,
- Zbirka umjetnina Tille Durieux; darovateljica Erika Dannhoff, njemačka glumica, dramska i filmska pedagoginja, Muzej grada Zagreba, Opatička 20.

Zbirke Ivana Gerersdorfera, Tille Durieux i dr. Ante Rodina sastavni su dio stalnoga postava Muzeja grada Zagreba.

Ostale darovane zbirke smještene su u izvornim ambijentima, stanovima ili kućama, s kojima čine jedinstvenu cjelinu. U Muzeju grada Zagreba vodi se Registar donatora (autorica Maja Šojat-Bikić), u kojemu su zapisani podaci o donatorima (ime, prezime, adresa, godina rođenja i smrti, zvanje), a zapis o donatoru povezan je s predmetima u knjizi ulaska (iste autorice).

Tako u knjizi ulaska čitamo zapis o ulasku Zbirke umjetnina Tille Durieux u Muzej grada Zagreba 3. veljače 1982. godine (sl. 1.) te zapis o predaji Zbirke mehaničkih glazbenih automata Ivana Gerersdorfera 25. svibnja 1994. godine (sl. 2.). U Registar donatora upisana je i udovica Ivana Gerersdorfera, Jagoda Šarić-Gerersdorfer, koja je Muzeju grada Zagreba darovala nosače zvuka (papirne perforirane vrpce i kartonske perforirane ploče) te jednu muzičku kutiju (sl. 3.).

U ovom su radu izloženi projekti digitalizacije Zbirke umjetnina Tille Durieux (sl. 4.) i Zbirke mehaničkih glazbenih automata Ivana Gerersdorfera (sl. 5.).¹⁰ Oba projekta dijele ista polazišna načela i pretpostavke:

- razvoj u sklopu planiranoga i vođenog projekta Donacije gradu Zagrebu online, koji vodi muzejska savjetnica Višnja Zgaga,
- analogne zbirke, stručno obrađene (i obrnuto, digitalizacija potiče stručnu obradu),

sl.3. Iz Registra donatora – poklon Jagode Šarić-Gerersdorfer

sl.4. Početna stranice online zbirke Tille Durieux

4 Zgaga, Višnja; Nikola Albanež; Goran Zlodi. Računalna obrada donacije Hrvatske slikarice rođene u 19. stoljeću dr. Josipa Kovačića. U: 5. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji: Mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2002., str. 150-157.

5 Zbirka nije digitalizirana i privremeno je zatvorena za javnost. Zbirku vodi kustosica Vesna Vrabec.

6 Osnovne informacije o zbirci, koja je otvorena za javnost četvrtkom od 10 do 17 sati, mogu se naći na stranici Muzeja grada Zagreba (www.mgz.hr). Zbirku vodi kustosica Vesna Vrabec. O povijesti i muzeološkoj obradi zbirke vidjeti: Premerl, Nada. Stan arhitekta Viktora Kovačića. Zagreb: Muzej grada Zagreba, 2000. Katalog je objavljen i na CD-ROM-u 2005. godine.

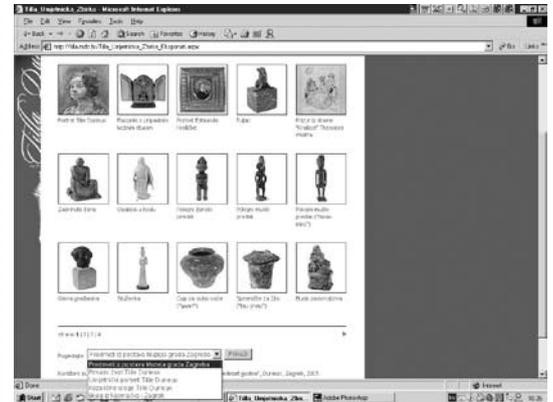
7 Zbirka nije digitalizirana. Osnovne informacije o zbirci, koja je otvorena za javnost utorkom od 11 do 17 sati, mogu se naći na stranici Muzeja grada Zagreba (www.mgz.hr). Muzeološku koncepciju postava načinio je muzejski savjetnik Slavko Šterk. Zbirku danas vodi kustosica Vesna Vrabec. Vidjeti: Šterk, Slavko. Memorija Miroslav i Bela Krleža. // *Informatica Museologica* 33(1/2) (2002.), str. 78-84.

8 Zbirka nije u cijelosti digitalizirana. Zbirku vodi kustosica Vesna Vrabec, a za javnost će se otvoriti tijekom 2008. godine.

sl.5. Početna stranica online zbirke Ivana Gerersdorfera

sl.6. Navigacija kroz online zbirku Tille Durieux

9 Digitaliziran je dio zbirke koji je izložen u stalnom postavu (ukupno 1.119 predmeta od oko 2.000, koliko se čuva u Muzeju grada Zagreba). Bazu podataka, računalnu obradu predmeta, skeniranje i digitalnu obradu fotografija obavila Maja Šojat-Bikić. Zbirka je pretraživa po vrsti ambalaže, materijalu, vrsti spremnica, vrsti proizvoda i proizvođačima. Osnovne informacije o zbirci mogu se pronaći na stranici Muzeja grada Zagreba (www.mgz.hr). Zbirku danas vodi kustosica Zrinka Jelčić. O životu donatora, povijesti zbirke te kataložskoj obradi vidjeti: Premerl, Nada; Vjeročka Rukavina; Boris Mašić. Zbirka stare ambalaže dr. Ante Rodin - donacija gradu Zagrebu. Zagreb: Muzej grada Zagreba, 2002.

10 Koncepcija, modeliranje zbirki, digitalna obrada i unos građe: Maja Šojat-Bikić, stručna muzeološka obrada: Slavko Šterk, fotografije: Miljenko Gregl.

11 Šterk, Slavko. Tilla Durieux i njena umjetnička zbirka u Muzeju grada Zagreba. Zagreb: Muzej grada Zagreba, 2006. Zbirku danas vodi kustosica Vesna Vrabec.

12 CIDOC Guidelines for Museum Object Information. URL:<http://www.willpowerinfo.myby.co.uk/cidoc/guide> [citirano: 19. veljače 2008.]

13 Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi. // Narodne novine 108/02.

14 Durieux, Tilla. Mojih prvih devedeset godina. Zagreb: Durieux, 2001.

15 Uz izložbu je tiskan katalog: Simić-Bulat, Anka; Ivan Gerersdorfer. Automatonfoni, muzički automati. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1963.

- prepoznatljiv, relevantan, raznovrstan i jedinstven sadržaj,
- korištenje osobnog iskaza Tille Durieux, odnosno Ivana Gerersdorfera u naraciji (komunikativnost, neposrednost, emotivnost, veća evidencijska vrijednost),
- integriranje različitih baštinskih izvora (pristup arhivskome i dokumentarnome materijalu koji formalno nije dio zbirke, ali je s njom povezan),
- lakoća navigacije,
- integrirana multimedijalnost,
- dvojezičnost (hrvatski/engleski),
- dostupnost najširem krugu korisnika (e-baština, e-učenje),
- promicanje hrvatskih kulturnih i znanstvenih sadržaja.

3.1. Digitalna zbirka Tille Durieux

Tilla Durieux (rođ. Ottilia Godefroy; Beč, 1880. – Berlin, 1971.), jedna od najznačajnijih glumica njemačkog kazališta, pred Hitlerovim je progonima našla utočište u Zagrebu (1934.-1952.), a od 1938. godine u vili Zlate Lubienski u Jurjevskoj 27 našla je svoj novi dom. Nakon Drugoga svjetskog rata djelovala je u Zagrebačkom kazalištu lutaka kao krojačica kostima za lutke. Godine 1955. vratila se u Berlin i ponovno posvetila glumi. Tilla Durieux, koja nije bila profesionalna kolekcionarka, naslijedila je zbirku umjetnina od supruga Paula Cassirera. Zbog zbirke su u Jurjevsku 27 svaćali književnici, umjetnici, konzervatori i studenti povijesti umjetnosti, a organizatori tematskih izložbi posuđivali su predmete iz nje. Godine 1982. njezina je prijateljica Erika Danhoff u zgradi Sabora potpisala povelju o darivanju dijela zbirke gradu Zagrebu, a imenovano je povjerenstvo u ime Muzeja grada Zagreba preuzelo devetnaest umjetničkih predmeta.¹¹ Zbirka je izložena u stalnom postavu Muzeja grada Zagreba i dopunjena građom iz Zagrebačkog kazališta lutaka (lutkama, plakatima, skicama za scenografiju) te fotografijama koje oslikavaju život i djelovanje Tille Durieux. Izloženo je 90 predmeta.

Projekt digitalizacije zbirke Tille Durieux započeo je 2006. godine. Izgrađena je vlastita baza podataka, u koju su uneseni svi predmeti, s pripadajućim slikovnim i tekstovnim podacima. Izgradnja baze izvedena je prema međunarodnim standardima¹² i standardima za obradu

muzejske građe koji vrijede u Republici Hrvatskoj.¹³ Predmeti su radi lakšeg pretraživanja razvrstani u sljedeće kategorije (u zagradama je naveden ukupan broj predmeta):

1. Umjetnički predmeti iz donacije (19)
2. Osobni predmeti Tille Durieux (2)
3. Autobiografske knjige (2)
4. Predmeti iz Zagrebačkog kazališta lutaka (23)
 - 4.1. Scenografske skice (4)
 - 4.2. Kostimografske skice (11)
 - 4.3. Lutke (2)
 - 4.4. Kazališni plakati (6)
5. Fotografije (40)
 - 5.1. Privatni život Tille Durieux (14)
 - 5.2. Umjetnički portreti Tille Durieux (5)
 - 5.3. Kazališne uloge Tille Durieux (11)
 - 5.4. Bijeg iz Njemačke i Zagreb (10).

Iz sljedeće skupine podataka u bazi generiran je zapis o predmetu na mrežnoj stranici:

identifikacija
kategorija
kataložni broj
naziv predmeta
naslov
proizvođač
autor
mjesto nastanka
vrijeme nastanka
tehnika
materijal
veličina
inventarna oznaka
komentar
slika
dodatni tekst
literatura.

Digitalizirani su i dodatni tekstovi koji kontekstualno interpretiraju predmete, uglavnom fotografsku građu. Kao dodatni tekstovi korišteni su, uz odobrenje nakladnika, osobni iskazi Tille Durieux iz autobiograf-

ske knjige.¹⁴ Autentični iskazi pridonose evidencijskoj vrijednosti digitalne zbirke i ujedno joj daju neposredniju narativnu dimenziju. Za nas su posebno dragocjeni tekstovi koji prikazuju grad Zagreb očima Tille Durieux prije i nakon Drugoga svjetskog rata ili donose njezinu percepciju hrvatskih povijesnih ličnosti, primjerice biskupa J. J. Strossmayera. Iz baze podataka generirana je mrežna stranica zbirke (sl. 6. i 7.).

3.2. Digitalna zbirka Ivana Gerersdorfera

Ivan Gerersdorfer (Zagreb, 1927. – Zagreb, 1993.), urarski majstor, kolekcionar i restaurator satova i mehaničkih glazbenih automata prikupio je zbirku automata iz vremena od 1814. do 1914. godine. Priredio je nekoliko tematskih izložaba o povijesti mehanizacije glazbe i tehnike zapisivanja zvuka (Muzej za umjetnost i obrt,¹⁵ Muzej grada Zagreba¹⁶). Tekstovi su mu objavljeni u katalozima izložaba i stručnoj periodici (*Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, Iz starog i novog Zagreba*). Ostavio je rukopis *Fenomen mehaničkog glazbenog automata u općoj kulturnoj revoluciji ili Mehanička automatizacija glazbe*.

Godine 1966. u svome je stanu u palači Jelačić, Demetrova 7 otvorio zbirku za javnost. Prvi, i do danas jedini, katalog tiskan je 1970. godine.¹⁷ Godine 1976. zbirka je prvi put valorizirana, a 22. lipnja 1977. godine potpisan je darovni ugovor kojim Ivan Gerersdorfer ostavlja svoju zbirku automata gradu Zagrebu (ukupno 22 predmeta; naknadno je darovao još šest automata). Ostala kulturno-povijesna građa u vlasništvu Ivana Gerersdorfera dijelom je završila u Hrvatskomu povijesnom muzeju.¹⁸ Godine 1994. udovica Jagoda Šarić-Gerersdorfer darovala je Muzeju grada Zagreba nosače zvuka za automate (voštane valjke i papirne vrpce), nekoliko osobnih predmeta Ivana Gerersdorfera i jedan automat (muzičku kutiju Polyphon).

U stalnom postavu Muzeja grada Zagreba izložena su 74 predmeta,¹⁹ a u muzejskoj čuvaonici pohranjene su papirne perforirane vrpce za fonolu, kartonske perforirane ploče za herofon, metalne perforirane ploče za ariston, gramofonske ploče i katalozi.

Projekt digitalizacije zbirke Ivana Gerersdorfera započeo

je 2007. godine. Izgrađena je vlastita baza podataka, uneseni svi predmeti te pripadajući slikovni, tekstovni i zvučni materijal. Specifičnost digitalne zbirke Ivana Gerersdorfera jest njezina multimedijalnost (uz tekst i sliku, tu su i digitalni objekti s protokom vremena: zvuk i video). Predmeti su razvrstani u sljedeće kategorije (u zagradama je naveden ukupan broj predmeta):

1. Glazbeni automati (29)
 - 1.1. Muzička kutija (12)
 - 1.2. Fonograf (3)
 - 1.3. Orgulje (4)
 - 1.4. Gramofon (2)
 - 1.5. Orkestrion (4)
 - 1.6. Ariston (1)
 - 1.7. Eufonion (1)
 - 1.8. Fonola (1)
 - 1.9. Herofon (1)
2. Nosači zvuka i pribor (34)
 - 2.1. Metalna perforirana ploča (5)
 - 2.2. Kartonska perforirana ploča (1)
 - 2.3. Metalni cilindar (1)
 - 2.4. Papirna perforirana vrpca (6)
 - 2.5. Voštani valjak (4)
 - 2.6. Gramofonska ploča (10)
 - 2.7. Kutijica za gramofonske igle (7)
3. Promidžbeni materijal i katalozi (11)
 - 3.1. Reklamni tisak (6)
 - 3.2. Katalog (4)
 - 3.3. Knjiga dojmova (1).

Zapis svakog predmeta u bazi podataka, među ostalim, sadržava sljedeće podatke iz kojih je generiran zapis o predmetu na mrežnoj stranici:

- 1.-17. Podaci kao u 3.1. Digitalna zbirka Tille Durieux
18. zvučni zapis
19. video zapis
20. glazbeni repertoar
 - 20.1. autor glazbe
 - 20.2. vrsta djela
 - 20.3. naslov djela
 - 20.4. opus
 - 20.5. broj.

sl.7. Narativna komponenta online zbirke Tille Durieux

sl.8. O Ivanu Gerersdorferu

¹⁶ Uz izložbe su tiskani katalozi: Gerersdorfer, Ivan; Franjo Buntak. *Koncerti sa starih ploča*. Zagreb: Muzej grada Zagreba, 1973. te Gerersdorfer, Ivan. *100 godina zapisivanja zvuka*. Zagreb: Muzej grada Zagreba, 1977.

¹⁷ Gerersdorfer, Ivan. *Kabinet muzičkih automata: Zbirka Ivan Gerersdorfer, Zagreb, Demetrova 7*. Zagreb: Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture, USIZ kulture grada Zagreba, 1970.

¹⁸ Škiljan, Maja. *Dokumenti o Jelačićevoj ostavštini u Hrvatskom povijesnom muzeju*. // *Muzeologija* 35 (1998).

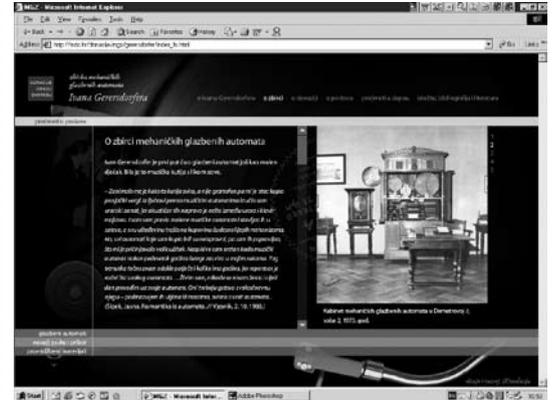
¹⁹ Šterk, Slavko. *Ususret stalnoj postavi zbirke glazbenih automata Ivana Gerersdorfera*. // *Iz starog i novog Zagreba VII*. Zagreb: Muzej grada Zagreba, 1996., str. 299-308. Zbirku danas vodi kustosica Zrinka Jelčić.

²⁰ Na kartonskim perforiranim pločama za herofon iz druge pol. 19. st., proizvedenima u Berliner Musikinstrumenten-Fabrik u Leipzigu, zabilježene su ove skladbe: BOŽE ŽIVI! - HRVATSKA HIMNA, od Tovačovskoga, MGZ 6418 FRANKOPANKA, MGZ 9381 HRVATSKA POLKA, od Štoosa, MGZ 9382 JOŠ HRVATSKA, MGZ 9378 JOŠ NIJEDAN ZAGOREC, MGZ 9379 OJ, HRVATI, OJ, JUNACI, MGZ 39163 SELSKO KOLO, MGZ 9380 U BOJI, od Zajca, MGZ 9377 (skladano u Beču 1866. god., nap. a.)

sl.9. Navigacija kroz online zbirku Ivana Gerersdorfera

sl.10. O zbirci glazbenih automata

21 Na papirnim perforiranim vrpčama za fonolu (uređaj za sviranje glasovira) s početka 20. st. (naziv njemačke tvrtke na etiketi vrpce nečitak) zabilježene su skladbe Dore Pejačević: ABENDGEDANKE, Op. 32 A, Nr. 4, MGZ 9365 (klavirska minijatura iz ciklusa Vier Klavierstücke, 1912. god., nap. a.) IMPROMPTU, Op. 32 B, MGZ 39045 (1912. god., nap. a.) NOCTURNO, Op. 50, Nr. 2, MGZ 38708 (1920. god., nap. a.)

22 Korišteni su ovi izvori:

1. Muljević, Vladimir. Ivan Gerersdorfer. U: Hrvatski biografski leksikon, 4. Zagreb: Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", str. 657.
2. Križić Roban, Sandra. Ivan Gerersdorfer. // Start, 525, 4. ožujka 1989.
3. Muljević, Vladimir. Zbirka muzičkih automata Gerersdorfer u Zagrebu. // Zbornik radova IV. međunarodnog simpozija o novim materijalima, Pula, 1993., str. 210-213.
4. Stara muzika iz prastarih kutija. // Vjesnik, 8. ožujka 1970.
5. Šipek, Jasna. Romantika iz automata. // Vjesnik, 2. listopada 1988.
6. Škiljan, Maja. Dokumenti o Jelačićevoj ostavštini u Hrvatskom povijesnom muzeju. // Muzeologija 35 (1998.)
7. Šterk, Slavko. Ususret stalnoj postavi zbirke glazbenih automata Ivana Gerersdorfera. // Iz starog i novog Zagreba VII. Zagreb: Muzej grada Zagreba, 1996., str. 299-308.

23 CHIN. Producing Online Heritage Projects. Gatineau, QC: Canadian Heritage Information Network, 2002., str. 47-48.

Budući da više od 90% predmeta u muzejskoj čuvaonici čine nosači zvuka, koji tipološki pripadaju jednoj od kategorija predmeta u postavu (čiji zapis na mrežnoj stranici prati fotografija), oni su na stranici predstavljeni samo izborom podataka iz kojih se može saznati glazbeni repertoar zabilježen na nosaču zvuka (popis zvučnih zapisa razvrstan je prema vrsti nosača zvuka, autoru glazbe, vrsti djela, opusu, broju i naslovu djela). Primjer jednog zapisa:

BEETHOVEN, Ludwig van
SONATE ("Mondschein"), Op. 27, Nr. 2, cis-moll, 1. Adagio sostenuto, 2. Allegretto
Ludwig Hupfeld, Fabrik von Klavierspiel Instrumenten, Leipzig, 1914. god.
MGZ 39048

Na taj je način omogućeno stručno, muzikološko istraživanje zbirke, kao i proučavanje povijesti bilježenja zvuka prije pojave gramofona. Za nas su iznimno važna hrvatska djela zabilježena u drugoj pol. 19. st.²⁰ i početkom 20. st.²¹ Mrežna stranica zbirke konceptualno je organizirana u sedam tema:

1. O Ivanu Gerersdorferu
 - 1.1. Ivan Gerersdorfer – pasionirani život
 - 1.2. Obiteljsko okrilje
 - 1.3. Druženje s obitelji grofa Đure Jelačića
2. O zbirci
3. O donaciji
4. O postavu
5. Predmeti u postavu
 - 5.1. Glazbeni automati
 - 5.2. Nosači zvuka i pribor
 - 5.3. Promidžbeni materijal i katalogi
6. Predmeti u depou
 - 6.1. Papirne perforirane vrpce za fonolu
 - 6.2. Kartonske perforirane ploče za herofon
 - 6.3. Metalne perforirane ploče za ariston
 - 6.4. Gramofonske ploče
 - 6.5. Katalogi
7. Izložbe, bibliografija, literatura
 - 7.1. Izložbe

7.2. Bibliografija

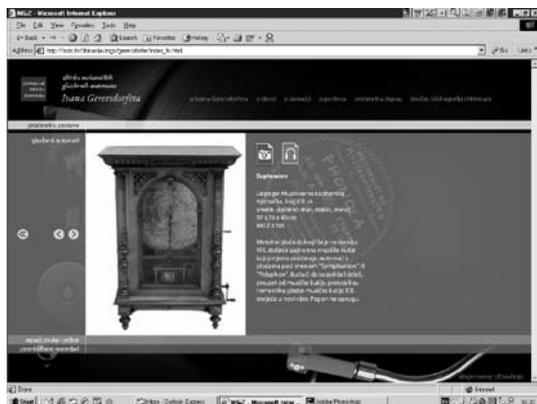
7.3. Literatura.

Teme 1. - 4. donose priču o kolekcionar i donatoru (sl. 8. i 9.), a kao stručna podloga poslužili su dostupni izvori.²² Valja istaknuti kako se pisanje tekstova za internet bitno razlikuje od pisanja za tradicionalne tiskane medije (kataloge, stručnu i znanstvenu periodiku, tematske i predmetne legende za izložbe itd.). Tekstovi moraju biti fragmentirani u manje cjeline jer se online korisnici više koriste tehnikom skeniranja teksta nego linearnim čitanjem. Dugački, previše stručni tekstovi neprimjereni su mediju interneta pa veliki muzeji u svijetu za pisanje tekstova angažiraju posebne stručnjake – web writere.²³

Navigacija kroz predmete metaforički korespondira s tematikom zbirke – riješena je navigacijskom vrpcom koja "nosi" predmete, kao što je kroz povijest bilježenja glazbe vrpca "nosila" zvučni zapis (sl. 10.). U podlozi navigacijske vrpce animirana je gramofonska ploča s ručicom gramofona metafora povijesnog razvoja zapisivanja zvuka. Predmetna jedinica glazbenog automata sadržava poveznicu na zvuk (sl. 11.). Tijekom 2008. godine snimit će se i videozapisi automata koji će biti ugrađeni u digitalnu zbirku i dodani na mrežnu stranicu.

Ivan Gerersdorfer je, osim što je bio kolekcionar, kustos i vrstan restaurator svoje zbirke, objavio i niz stručnih članaka s područja urarstva i mehanizacije glazbe. Njegova je bibliografija sadržajno digitalizirana i ugrađena u digitalnu zbirku (sl. 12.). Na taj su način online korisnicima dostupni Gerersdorferovi tekstovi, koji su dragocjeni prilog proučavanju povijesti zagrebačkoga urarstva i početaka bilježenja zvuka u Zagrebu.²⁴ Pretraživanjem interneta nismo pronašli slično koncipiranu i oblikovanu stranicu o zbirci mehaničkih glazbenih automata.²⁵

Projekti digitalizacije ne bi smjeli rezultirati samo jednim proizvodom, primjerice mrežnom stranicom ili CD-ROM-om, i na tome stati. Projekt digitalizacije zbirke Ivana Gerersdorfera dat će više digitalnih proizvoda. Tijekom 2008. godine objavit će se nosač zvuka s

sl.11. Zapis o glazbenom automatu s poveznicom na zvuk

sl.12. Sadržajna digitalizacija bibliografije Ivana Gerersdorfera

popratnom dvojezičnom knjižicom, a na njemu će se naći izbor melodija, posebice hrvatskih²⁶ te instalirati "virtualni jukebox" u stalnom postavu MGZ-a (sl. 13.), koji će omogućiti slušanje i gledanje automata na zahtjev posjetitelja (mehanička je glazba "akustično-vizualni doživljaj"). Na taj način zamišljen projekt digitalizacije slijedi temeljne postavke svakoga digitalizacijskog procesa: iskoristivost, isplativost i održivost razvoja. Gradski ured za obrazovanje, kulturu i šport osigurao je sredstva za nastavak projekta i proizvodnju novih digitalnih proizvoda tijekom 2008. godine.

4. ZAKLJUČAK

Projekti razvoja digitalne baštine moraju biti posebno osjetljivi na potrebe korisnika i težiti komunikativnosti, edukativnosti, emotivnosti i senzibilizaciji javnosti za vrijednost i značenje lokalne i nacionalne baštine. Atributi baštinskih izvora poput kvalitete, rijetkosti, jedinstvenosti, kulturološkog značenja za lokalnu i nacionalnu zajednicu itd. imaju ključnu ulogu.

Raznolikost baštinskog materijala i veliki skupovi podataka zahtijevaju tematski pristup oblikovanju digitalnih baštinskih zbirki te stvaranje agregatnih baštinskih izvora i tematskih portala. Portal *Donacije online* središnje je mjesto koje omogućuje pristup i pretraživanje digitalnih zbirki nastalih digitalizacijom analognih zbirki darovanih gradu Zagrebu. Portal će u konačnici prezentirati sve darovane zbirke, a do danas su digitalizirane i dostupne četiri. Među njima su dvije zbirke kojima upravlja Muzej grada Zagreba. U radu je prikazan model digitalizacije tih zbirki i konačni digitalni proizvodi dostupni na mrežnim stranicama Muzejskoga dokumentacijskog centra i Muzeja grada Zagreba. Digitalne su zbirke logički i tehnički oblikovane, definirani su tipovi digitalnih objekata koje sadržavaju te je izgrađen model podataka i format datoteka za pohranu podataka o njima. Konačni je proizvod konceptualno, podatkovno i funkcionalno definiran u skladu s tematikom zbirke.

Projekt *Donacije online* razvija se na temelju usvojenih kriterija za odabir građe, planiranja i vođenja projekta te definiranja osnovnoga funkcionalnog modela portala. Budući da u Hrvatskoj ne postoje šire prihvaćene i

preporučene norme ni postupci u svezi s digitalizacijom baštine, kao ni model metapodataka za digitalne zbirke, projekt se ne može osloniti na postojeća rješenja. Zato prezentirani model digitalizacije baštinskih zbirki može poslužiti kao polazna osnova za slične projekte digitalizacije.

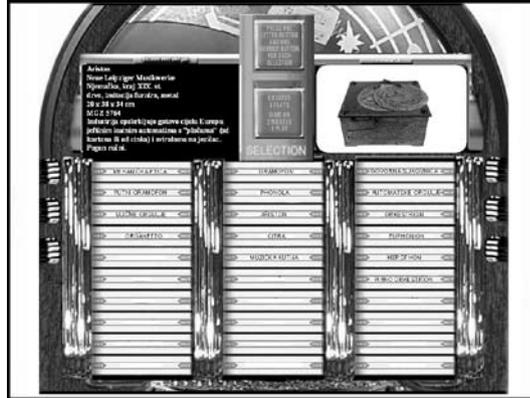
Digitalne zbirke, za razliku od analognih, zahtijevaju složeniju infrastrukturu i organizaciju znanja o temi zbirke. Dok, prema svome mandatu za prikupljanje, čuvanje i tradicionalnu prezentaciju baštine, ustanove obavljaju svoju temeljnu djelatnost, još uvijek postoje neodlučnosti o razvoju ozbiljnijih projekata proizvodnje digitalne baštine. Baštinske ustanove nose atribut vjerodostojnosti i kao takve moraju biti nositelji projekata digitalizacije. Međutim, većina baštinskih ustanova još dugo neće biti stručno ni tehnički sposobna proizvoditi i dugotrajno čuvati digitalne sadržaje. Male ustanove ne uspijevaju u efikasnoj konverziji spomeničke baštine u digitalne sadržaje jer imaju skromna, sporadična ili nikakva financijska sredstva, nedostatne tehničke mogućnosti, a nemaju ni potrebnu ekspertizu pa se u svijetu već govori o nastanku "digitalnog jaza". Mogućnost i održivost digitalnog razvoja leži u organizaciji mreža ustanova kako bi se integrirao pristup različitim baštinskim resursima kojima upravljaju različite ustanove. Digitalna baština nadilazi institucionalne podjele te u svojoj konceptualnoj biti promovira suradnju i komunikaciju te omogućuje pristup baštinskim izvorima. U tome je jest najveća vrijednost projekta *Donacije online*, koji se kontinuirano dograđuje uz redovitu financijsku potporu Gradskog ureda za obrazovanje, kulturu i šport. Održivost podrazumijeva provođenje takvih projekata digitalizacije koji imaju sagledivi kraj i ispunjavaju zadani cilj.

U budućnosti će, nesumnjivo, uz tradicionalni mandat, muzeji imati i digitalnu misiju, koju će morati ugraditi u svoju temeljnu djelatnost, kao što će morati otvoriti radno mjesto kustosa digitalnih zbirki. Muzeji povijesti će modeliranje dobrih digitalnih zbirki/tema/priča temeljiti na konceptu ljudi/mjesta/događaji te načiniti odmak od uvriježenoga i, dakako, jednostavnijega i udobnijeg koncepta zbirka/predmet. "Sirova" informacija neće sama po sebi donijeti uspjeh muzejskim ustanovama.

24 Digitalizirani su i online dostupni ovi tekstovi:

1. Simić-Bulat, Anka; Ivan Gerersdorfer. *Automatofoni, muzički automati (katalog izložbe)*. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1963.
2. Gerersdorfer, Ivan. *Novootkriven sat zagrebačkog urara Tome Leuthnera iz 18. stoljeća*. // *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 1(1969.), str. 3-5.
3. Gerersdorfer, Ivan. *Automatske orgulje iz godine 1814*. // *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 5(1970.), str. 13-15.
4. Gerersdorfer, Ivan. *Kabinet muzičkih automata: Zbirka Ivan Gerersdorfer, Zagreb, Demetrova 7*. Zagreb: Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture, USIZ kulture grada Zagreba, 1970.
5. Gerersdorfer, Ivan; Franjo Buntak. *Koncerti sa starih ploča (katalog izložbe)*. Zagreb: Muzej grada Zagreba, 1973.
6. Gerersdorfer, Ivan. *100 godina zapisivanja zvuka (katalog izložbe)*. Zagreb: Muzej grada Zagreba, 1977.
7. Gerersdorfer, Ivan. *Lik-ura iz 18. stoljeća sa zapisom zagrebačkog urara*. // *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 4(1979.), str. 20-23.
8. Gerersdorfer, Ivan. *Pravila za obilaženje i sviranje sa orguljicama u Zagrebu*. // *Iz starog i novog Zagreba VI*. Zagreb: Muzej grada Zagreba, 1984., str. 179-181.
9. Gerersdorfer, Ivan. "Progovorio je". // *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 3/4(1989.), str. 27.

sl.13. "Virtualni orkestrion" – digitalna zbirka Ivana Gerersdorfera *in situ*

Ni zbir "sirovih" informacija neće donijeti veći uspjeh kod korisnika, već samo složenije i bogatije informacijske strukture u kojima su ustanove zabilježile znanje o određenoj tematici.

Priljeno: 12. ožujka 2008.

25 Navodimo neke muzeje koji su dio svoje zbirke mehaničkih glazbenih automata stavili na internet: Das Museum für Musikautomaten Seewen, Švicarska (www.landesmuseen.ch/d/seewen/index.php), Deutsches Musikautomatenmuseum, Karlsruhe, Njemačka (www.landesmuseum.de), Elztalmuseum, Waldkirch, Njemačka (www.elztalmuseum.de), Das Museum Mechanische Klangfabrik, Haslach, Austrija (www.cusoon.at/webseite/das-museum-mechanische-klangfabrik), Museum mechanischer Musikinstrumenten, Königslutter am Elm, Njemačka (www.museen-koenigslutter.de), Morris Museum, Morristown, New Jersey, SAD (www.morrismuseum.org).

26 Ivan Gerersdorfer objavio je tri LP-ploče (snimke su načinjene u Zagrebu, a ploče su objavljene u Marburgu, Njemačka, u nakladi Janka Jezovškega). To su: J&Co 1012 J&Co 1013 Opernmelodien J&Co1014 Ivan Gerersdorfer am Spielapparat: Hupfelds Phonola, Flügel: Bechstein.

A MODEL OF THE DEVELOPMENT OF THE DIGITAL HERITAGE OF THE CITY OF ZAGREB WITHIN THE CONCEPTUAL FRAMEWORK OF THE PROJECT DONATIONS TO THE CITY OF ZAGREB ONLINE

The cultural heritage and technology today comprise inseparable parts of the system in the information society.

Digital heritage contents contribute to making the heritage more dynamic, they contribute to the use of heritage sources and education, and in a multi-lingual edition they will promote the encounters of different cultures and the preservation of cultural identities and diversities.

The project called *Donations to the City of Zagreb Online*, which presents the heritage collections that have been gifted to the city of Zagreb, is a rare example of a thematic and content-related digitalisation of the Croatian heritage. Although it presents collections gifted to Zagreb city, it undoubtedly has a national significance, for it brings together several heritage institutions, while the Museum Documentation Centre, the national and central establishment in museum activity, is coordinating the project. Since donated collections have not only a local but also a national implication, so the digital collections on the Web site of the MDC provides nationally identifiable and worthwhile digital contents. This paper expounds a model of the development of the digital heritage of Zagreb city within the conceptual framework of the Donation Online project, which has so far resulted in digital collections of the artworks of Tille Durieux and the music automata of Ivan Gerersdorfer. The common starting points of the development are brought out: focus on the end user, communication, education, emotion (brought on by the personal statement of the donator), the integration of different heritage sources, ease of navigation and multimediality.

From 1946 to 2008, 29 private collections, cultural and historical as well as artistic, that make up some thematic or other whole that is coherent in its substance have been given to the town by its townspeople. The city of Zagreb has then confided these collections to museum and gallery institutions for safekeeping, expertise and presentation. Thanks to the project *Donations to the City of Zagreb Online*, set off by the Museum Documentation Centre (the idea and conception behind the project are owed to museum adviser Višnja Zgaga), in concert with the financial support of the City Office for Education, Cultural and Sport, the collections donated, as well as traditional presentations in an authentic setting or in a museum display, are also systematically presented on the Internet. The conception of the project includes the digitalisation of the contents of all the collections donated, their searchability according to various categories and additional intellectual contents (biographies of donors, historical contexts of donations and so on). The umbrella organisation, MDC, manages the project, uniting in it the heritage institutions that look after the donations. The institutions give their expertise, carry out the digital treatment of the collections, work out the conception and edit the web pages, and production and graphic design is outsourced. This project is an example of good practice of cooperative activity. So far, four such donations have been processed and presented (and are available at www.mdc.hr): the collections the Dr Josip Kovačić Collection of Croatian Women Painters Born in the 19th Century, the Tille Durieux Artworks Collection (2006), the Josip Crnobori Artworks Collection (2007) and the Collection of Mechanical Musical Automata of Ivan Gerersdorfer (2008).

MONOGRAFIJA *STOLJEĆE MUZEJA GRADA ZAGREBA 1907. – 2007.:* KONCEPCIJA I SMJERNICE

IM 39 (1-4) 2008.
IZ MUZEJSKE TEORIJE I PRAKSE
MUSEUM THEORY AND PRACTICE

GORAN ARČABIĆ □ Muzej grada Zagreba, Zagreb

Muzej grada Zagreba obilježio je 2007. godine stoljeće djelovanja studijskom izložbom i objavljivanjem monografije, kojima je javnosti cjelovito prezentiran rad te ustanove od utemeljenja do suvremenosti.

Prihvatiti dužnost glavnog urednika monografije *Stoljeće Muzeja grada Zagreba 1907. – 2007.*, osmisliti njezinu koncepciju i provesti je u djelo, bila je odgovorna zadaća. Pokušaj sumiranja rada ustanove s dugom tradicijom na nekoliko stotina stranica nezahvalan je, vremenski zahtjevan i kritici podložan posao. Međutim, posjetiteljima Muzeja, čitateljima monografije, a ponajprije građanima Zagreba bilo je potrebno približiti nastanak, razvoj i probleme s kojima se Muzej tijekom godina nosio da bi postao onim što danas jest – važan čimbenik u kulturi grada Zagreba.

Obilježnice su prigoda za pogled unatrag, za promišljanje o dosad učinjenome i vrednovanje prošlih djela, ali i za pogled u budućnost. *Stoljeće Muzeja grada Zagreba* svojevrstni je osobni karton Muzeja kojim se želi opravdati dosadašnji rad, a na određen način i tražiti legitimitet za njegov nastavak.

Monografija je koncepcijski osmišljena kao cjelina koja se sastoji od devet dijelova. Želeći izbjeći isključivo eseiističke tekstove i vlastite interpretacije prošlosti, nastojali smo ponuditi objektivnu informaciju u opsegu u kojemu je to bilo moguće.

Uvodni tekst ravnatelja Vinka Ivića daje uvid u proteklih petnaest godina djelovanja Muzeja grada Zagreba. U tom dinamičnom razdoblju, koje se jednim dijelom vremenski podudarilo sa stvaranjem hrvatske države u ratnim prilikama, ostvareni su tehnički i osigurani logistički preduvjeti za prerastanje Muzeja grada Zagreba u suvremenu muzejsku ustanovu. Tekst govori o izazovima i ulozi Muzeja u potrošačkom društvu, koje se ne zadovoljava tradicionalnom ponudom već zahtijeva nove načine konzumiranja kulture, primjerenije generacijama odraslima u informacijsko doba.

Profesionalni vrhunac muzejske djelatnosti – prezentacija rezultata stručnoga rada – najočitija je u realizaciji stalnih postava. Temeljeći svoj tekst na dobrom poznavanju činjenica, uvelike zahvaljujući dugogodišnjem radnom iskustvu, muzejska savjetnica Nada Premerl

nastojala se kritički osvrnuti na pet stalnih postava Muzeja grada Zagreba u proteklom stoljeću. Projekcijom društvenih okolnosti i utjecaja, taj stručni prilog ocrtava i specifičnosti pojedinih razdoblja u kojima je Muzej djelovao.

Opsegom sadržaja u monografiji dominira prvi put izrađena kronologija Muzeja grada Zagreba, koja prati tijek nastanka, razvoj i rad te ustanove od 1905. do kraja 2007. godine. Iza višemjesečnoga istraživačkog rada autor kronologije Kristijana Strukića i Danijela Vojaka, slijedio je gotovo tromjesečni urednički posao, kojim su se u rekonstrukciji povijesti Muzeja nastojali zadovoljiti temeljni metodološki kriteriji vjerodostojnosti, dostupnosti i provjerljivosti informacija. Stoga uz svaki podatak naveden u kronologiji stoji izvor i relevantna literatura. Ne ograničavajući se isključivo na stručne muzejske projekte, kronologija nudi informacije o cjelokupnoj djelatnosti Muzeja, naglašavajući njegovu ulogu u društvu. Premda je u proteklih stotinu godina kultura bila podložna utjecajima i kontroli režimskih politika, Muzej je vlastitim projektima nastojao održati profesionalnu razinu, nudeći posjetiteljima mogućnost konzumacije raznolikih kulturnih sadržaja (izložaba, koncerata, kazališnih izvedaba, tribina, predstavljanja knjiga i publikacija).

Popis izložaba koji prati kronologiju zamišljen je kao pregledno pomagalo jedne od temeljnih muzejskih djelatnosti. Djelatnice Ocjela muzejske dokumentacije Dajana Batinić (voditeljica) i Dubravka Zaninović Stančec izradile su popis koji sadržava mjesto, vrijeme i naziv izložaba održanih u Muzeju grada Zagreba te gostujućih izložaba Muzeja. Za starije izložbene projekte ne postoje pouzdani i provjerljivi podaci o autorstvu pa je u popisu izložaba izostala ta kategorija, kako bi se izbjegla neujednačenost informacija.

Informacije o djelatnicima Muzeja dostupne su u biografijama stručnih djelatnika, odnosno u popisu zaposlenika koje su izradili tajnik Muzeja Branko Beštak i glavni urednik monografije. Odrednica za uvrštenje biografije pojedine osobe u monografiju bila je zadovoljavanje kriterija stručnih zvanja propisanih Zakonom o muzejima.

Biografije prati bibliografija izdanja Muzeja grada Zagreba, koju je prema pravilima knjižničarske struke izradila voditeljica muzejske knjižnice Slobodanka Radovčić. Uz kataloge izložaba, deplijane i vodiče po stalnom postavu i zbirkama, Muzej je izdavačku djelatnost kontinuirano upotpunjavao monografijama te posebnim izdanjima – *Edicijama muzeja grada Zagreba* i zbornikom *Iz Starog i novog Zagreba*. Posljednjih sedam godina nakladništvo je osuvremenjeno elektroničkim publikacijama na prijenosnom mediju, koje su nastale kao dopuna izložbenim projektima ili kao samostalni projekti.

Znatan dio fundusa Muzeja grada Zagreba čine predmeti prikupljeni donacijama građana, gradskih i državnih ustanova te tvrtki. Objavljivanje imena više od tisuću prijatelja Muzeja skroman je čin zahvale osobama i institucijama koje pomažu istraživanju i prezentiranju povijesti grada Zagreba. Popise donatora Muzeja i muzejske knjižnice izradila je kustosica Marina Perica Krapljanov, koristeći se informacijama dostupnim u inventarnim knjigama, knjigama ulaska i drugim izvorima muzejske dokumentacije.

Monografija završava popisom važnijih nagrada dodijeljenih Muzeju grada Zagreba, njegovim djelatnicima i suradnicima.

Dana 30. siječnja 2008., kada je monografija *Stoljeće muzeja grada Zagreba 1907. – 2007.* službeno predstavljena, svi suradnici na projektu prepustili su svoj rad sudu javnosti, svjesni činjenice da je teško zadovoljiti očekivanja različitih profila čitatelja, a pritom zadržati postavljene kriterije.

Priljeno: 30. ožujka 2009.

THE MONOGRAPH *CENTURY OF ZAGREB CITY MUSEUM 1907-2007*: CONCEPTIONS AND GUIDELINES

In 2007 Zagreb City Museum marked its centenary with a dossier exhibition and the publication of a monograph that entirely presented the work of the institution, as a whole from its foundation to contemporaneity. The editor in chief of the book *Century of Zagreb City Museum 1907-2007*, also the author of this paper, pointed out that the attempt to sum up the work of an establishment with a long tradition on a few hundred pages is an unrewarding, time-demanding and critically exposed task. However, for visitors to the museum, to readers of the monograph and above all for citizens of Zagreb, it was necessary to make the origin and development of the museum more familiar, as well as the problems with which it had to put up for so many years in order to become what it is today – an important factor in the culture of the city of Zagreb.

The monograph is conceived as a single unit that consists nevertheless of nine parts. Basing her text on a good knowledge of facts, to which she must thank many years of working experience, museum adviser Nada Premerl endeavoured to give a critical review of the five permanent displays of Zagreb City Museum in the past century. With a projection of social circumstances and influences, this well-informed article outlines the specific features of given periods in which the museum was at work.

In terms of length, the monograph is dominated by the first ever chronology of the museum, drawn up to track the origins, development and work of the establishment from 1905 until the end of 2007.

The monograph also contains a list of exhibitions, biographies of expert workers, a list of donors to the museum and the museum library, as well as a list of major prizes and award that have gone to Zagreb City Museum, its staff and associates. Without restricting itself to expert museum projects, the chronology gives information about the whole of the work of the Museum, stressing its role in society. Although in the last century culture has been subject to influences and the control of regime policies, the museum has, through projects of its own, endeavoured to keep up a professional level giving visitors the ability to enjoy a diversity of cultural contents (exhibitions, concerts, theatre performances, discussion panels, book and new publication launches).

IZRADA KRONOLOGIJE MUZEJA GRADA ZAGREBA KAO DIO OBILJEŽAVANJA STOGODIŠNJICE MUZEJA GRADA ZAGREBA

IM 39 (1-4) 2008.
IZ MUZEJSKE TEORIJE I PRAKSE
MUSEUM THEORY AND PRACTICE

KRISTIJAN STRUKIĆ □ Muzej grada Zagreba, Zagreb

DANIJEL VOJAK □ Muzej grada Zagreba, Zagreb

sl.1. Stalni postav Muzeja grada Zagreba u Umjetničkom paviljonu; fotografija iz časopisa *Svijet*, 11.rujna 1926.

sl.2. Predstavnici Družbe *Braća Hrvatskog zmaja* - dr. Velimir Deželić, zamjenik velikog meštra, veliki meštar Emilij pl. Laszowski i protonotar Stjepan Širola, 1907.

sl.3. Pečat Muzeja grada Zagreba, 1928.

Muzej grada Zagreba (dalje MGZ) obilježio je 2007. stotu obljetnicu svoga postojanja nizom akcija, izložaba i promocija. Kao dio te obljetnice izdana je monografija *Stoljeće Muzeja grada Zagreba*, a tom prigodom prvi je put u povijesti MGZ-a izrađena opsežna *Kronologija Muzeja grada Zagreba 1907. – 2007.* Temeljila se na znanstvenom istraživanju dostupnih izvora i literature, čime se nastojao napraviti iskorak u istraživanju povijesti jednoga od najstarijih muzeja u Zagrebu. Jedan od ciljeva rada jest osvrnuti se na izradu navedene *Kronologije* u kontekstu znanstveno-muzeološkog istraživanja i analizirati njezin doprinos potpunijem razumijevanju povijesti MGZ-a.

Predstavnici „Braće hrvatskog Zmaja“.
Dr. Velimir Deželić. Emilij pl. Laszowski. Stjepan Širola.

sl.4. Slikar Mijo Bišćan izrađuje crtež s temom *Kaptolsko naselje* u sgrafitto tehnici za stalni postav Muzeja grada Zagreba, 1949.

sl.5. Izložba *Klasicizam u Zagrebu*, listopad 1958.

sl.6. Izložba *Satovi zagrebačkih urara* 18. i 19. stoljeća, prosinac 1968. – siječanj 1969.

sl.7. Poziv MGZ-a građanima u povodu izložbe *Satovi zagrebačkih urara*; objavljen u *Vjesniku*, 6. prosinca 1968.

Iz povijesti MGZ-a

U ovom dijelu rada ukratko su istaknuti pojedini važniji događaji vezani za povijest MGZ-a. Temeljni pregled povijesti Muzeja upućuje nas na četiri osnovna razdoblja. Ta su razdoblja vezana za prostore u kojima je Muzej bio smješten tijekom svoje povijesti i obuhvaćaju rad i djelovanje Muzeja u prostorima Kule nad Kamenitim vratima, Umjetničkog paviljona i Opatičke ulice 8, što se odnosi na razdoblje od 1907. do 1945. Nakon toga slijedi prelazak u bivši samostanski kompleks u Opatičkoj ulici 20, gdje se Muzej i danas nalazi, a obuhvaća razdoblje od 1945. do danas.

Ideju o osnivanju Gradskog muzeja i knjižnice u Zagrebu inicirala je grupa entuzijasta s Emiljem Laszowskim na čelu, nekoliko godina prije utemeljenja Muzeja. Tako su 1905. i 1906. osigurana određena sredstva iz gradskog proračuna za njihovo osnivanje. Družba Braće Hrvatskog zmaja (dalje BHZ) pokrenula je 1907. službeni postupak utemeljenja i pritom su se obvezali da će urediti (utemeljiti) gradski muzej i knjižnicu i u

TKO IMA STARU URU?

MUZEJ GRADA ZAGREBA POZIVA VLASNIKE STARIH URA DA IH POSUDE ZA IZLOŽBU STO ĆE SE DO KRAJA MJESECA ODRŽATI U OPATIČKOJ, 20

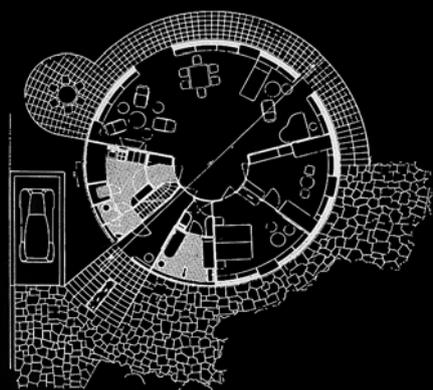
Od Muzeja grada Zagreba zamoljeni smo da objavimo ovu fotografiju stare ure. Nalazi li se nešto slično u kućama Zagrepčana? Ako je odgovor da, onda imamo još jednu molbu: Neka ih vlasnici pažljivo pregledaju i nastoje otkriti nalazi li se na njima (najčešće je na broječniku) kakva oznaka, signatura. Ukoliko otkriju jednu od signatura koje ćemo nabrojati, znači da njihova ura potječe iz 18. ili 19. stoljeća i da je vjerojatno djelo jedno od urarskih majstora koji su djelovali u Zagrebu u toku protekla dva stoljeća. Evo o kakvim se signaturama radi.

Najstariji primjerci satova mogu biti signirani s Thomas Leuthner in Agram 1776. Ali osim njega u drugoj polovici 18. stoljeća djelovali su i urari Ignatius Raiff, Antonius Faler, Benedict Schwabauer, Petrus Froehlich, Anton Geisler, Mathias Onitich, Heinrich Rosenberg i dr. U 19. stoljeću bili su poznati: Engelbert Dorfmeister, Ivan Exner, Pavao Jurančić, Adolf König, Bartolomeus Lenart i drugi.

Muzej posjeduje lijepu zbirku ura s oznakama zagrebačkih urara, koju će do kraja mjeseca pokazati publici, ali želja je muzeja da izložba bude što potpunija pa poziva Zagrepčane da posude svoje stare ure za izložbu. Sve ure će, kako nas uvjeravaju stručnjaci muzeja, biti dobro čuvane za vrijeme izložbe i osigurane kod DOZ-a.

E. C.

zagrebačka moderna arhitektura između dva rata

muzej grada zagreba-opatička 20 · od 30. 12. 76. do 15. 1. 1977.

određenom razdoblju njima besplatno upravljati. Za smještaj navedenih institucija bio je predložen prostor Kule nad Kamenitim vratima. Gradsko je zastupstvo 11. svibnja 1907. donijelo dekret u kojemu je izvjestilo BHZ da je prihvatilo njihovu ponudu i pritom se obvezalo na snošenje materijalnih troškova za adaptaciju i opremanje kule nad Kamenitim vratima.¹ Taj se dekret smatra temeljnim dokumentom tadašnjega Gradskog muzeja. Za ravnatelja Muzeja izabran je Emilij Laszowski, koji je tada bio istaknuti hrvatski povjesničar i član BHZ-a.² Iako je Muzej svečano otvoren 7. prosinca 1907. godine, bio je slabo posjećen jer zbog malog broja prikupljenih predmeta nije imao stalni postav niti je bio otvoren za javnost, već se mogao razgledati isključivo uz prethodnu najavu. Osnovna muzejska djelatnost u početnom razdoblju bila je skupljanje predmeta, a već se 1907. u dnevnom tisku pojavljuje prvi poziv na doniranje predmeta Gradskome muzeju. Nakon toga uslijedio je niz drugih poziva građanima i institucijama, poput poziva građevinskim poduzećima u Zagrebu da pri rušenju starih kuća ili kopanju temelja i kanala obrate pozornost na starine te da nalaze predaju Gradskome muzeju.³ Iako je premali broj prikupljenih predmeta u

samim počecima ograničavao rad Muzeja, ubrzo je on zbog velikog broja prikupljenih predmeta postao pretrpan. Veći broj skupljenih predmeta i skućeni prostori za njihovo čuvanje i izlaganje potaknuli su od 1910. niz apela u javnosti da se za Muzej pronadu adekvatniji prostori. Kao moguća rješenja bile su predlagane gornjogradska pučka škola u Opatičkoj ulici 22, kuća Jurja Plemića na Dolcu te palača Dverce na Katarininu trgu, koju je grofica Klotilda Buratti darovala gradu Zagrebu.⁴ Tekstovi objavljeni u dnevnom tisku govore o prikupljenim predmetima koji su bili inventirani i izloženi u prostorijama Muzeja, ali se zbog skućenih prostora i većeg broja predmeta Muzej mogao razgledati samo uz prethodnu najavu. Stoga je prva izložba Gradskog muzeja u kuli nad Kamenitim vratima *Franjo barun Trenk i njegovi panduri*, postavljena 1909., ujedno bila i jedina izložba održana u tom prostoru.⁵

Takva je situacija potrajala sve do 1925., kada je u organizaciji Grada Zagreba postavljena velika *Kulturno-historijska izložba povodom 1000. godišnjice Hrvatskog kraljevstva*. Gradski je muzej bio jedan od organizatora te izložbe, a pritom su članovi Izvršnog odbora *Kulturno-historijske izložbe* Vjekoslav Klaić i Svetozar Rittig pokrenuli akciju za preustroj i proširenje Muzeja. Kao privremeno rješenje bio je predložen njegov smještaj u prizemnim (suterenskim) prostorijama Umjetničkog paviljona.⁶ Gradsko zastupstvo prihvatilo je spomenuti prijedlog i 1926. odobrilo određenu svotu za izgradnju nove muzejske zgrade, te imenovalo tročlani kuratorij koji je upravljao Muzejom u provizoriju Umjetničkog paviljona. Vjekoslav Heinzl, zagrebački načelnik, sredinom kolovoza 1926. svečano je otvorio stalni postav Gradskog muzeja. Pritom treba spomenuti kako su na izradi koncepcije i izvedbi postava radili Emilij Laszowski, Andrija Miličević, Stjepan Pužar te Ljubo Babić kao autor likovnog oblikovanja.⁷ Prostori u prizemlju Umjetničkog paviljona bili su znatno bolji od onih u kuli nad Kamenitim vratima, ali su i oni bili neprikladni za čuvanje i izlaganje predmeta. Ograničeni i vlažni prostori onemogućivali su daljnje predstavljanje građe i adekvatnu zaštitu predmeta. Iako su prizemni prostori Umjetničkog paviljona bili predviđeni kao privremeno rješenje, Gradski muzej ostao je u njima sve do 1945.

sl.8. Plakat izložbe *Zagrebačka moderna arhitektura između dva rata* (likovno osmislio Josip Ladović), prosinac 1976. – siječanj 1977.

sl.9. Koncert Zagrebačkog kvarteta u sastavu Josip Klima, Ivan Kuzmić, Ante Živković i Josip Stojanović, 1971.

sl.10. Deplijan za *Koncert melodija s gramofonskih ploča s početka 20. stoljeća*, 1973.

KONCERTI
SA STARIH PLOČA

MUZEJ GRADA ZAGREBA 1973.

1 Strukić, Kristijan, Vojak, Danijel, *Kronologija Muzeja grada Zagreba*. U: *Stoljeće muzeja grada Zagreba*. Zagreb, 75.

2 Biografije djelatnika Muzeja objavljene su u monografiji *Stoljeće muzeja grada Zagreba*. Zagreb, 254-267.

3 Strukić, Kristijan, Vojak, Danijel, *Kronologija Muzeja grada Zagreba*. U: *Stoljeće muzeja grada Zagreba*. Zagreb, 76-77.

4 Isto, 77-78.

5 Isto, 76-77.

6 Isto, 80.

7 Isto, 81.; zanimljivo je da se iste godine u časopisu *Svijet*, 11.9.1926., str. 215-216., objavljuju prve poznate fotografije Gradskog muzeja čiji je autor Rudolf Firšt.

sl.11. Katalog izložbe *Potres u Zagrebu 1880. i izgradnja nakon potresa* (Josip Ladović), siječanj – travanj 1981.

sl.12. Katalog izložbe *Diplome zagrebačkih društava u 19. stoljeću* (Željka Kašnar), prosinac 1986. – siječanj 1987.

sl.13. Deplijan izložbe *Zaboravljena lica Zagreba* (Josip Ladović), svibanj – lipanj 1977.

POTRES 1880. I IZGRADNJA ZAGREBA

Novim ravnateljem 1928. imenovan je Đuro Szabo⁸, koji je bio autorom prvoga muzejskog statuta, a njime je dotadašnji Gradski muzej preimenovan u Muzej grada Zagreba.⁹ Za vrijeme Szabina upravljanja MGZ-om pokrenuto je izdavanje stručne publikacije *Edicije Muzeja grada Zagreba*, koja je izlazila od 1929. do 1939., i časopisa *Narodne starine*, objavljivanoga od 1930. do 1935. U tim su se publikacijama obrađivale teme vezane za povijest grada Zagreba te su objavljivane vijesti o radu MGZ-a. I u tom su razdoblju bile pokrenute razne inicijative za preseljenje MGZ-a u nove, prikladnije prostorije. U tom kontekstu može se shvatiti i odluka Gradskog zastupstva iz 1930. kojom je ono izdvojilo 100.000 dinara za kupnju palače Oršić-Rauch u Zagrebu. Grad Zagreb u početku je dio prostora dodijelio MGZ-u, no kasnije je tu odluku povukao te prostore namijenio samo gradskim uredima. Broj posjetitelja bio je malen zbog "akutne borbe" MGZ-a s neodgovarajućim prostorom u Umjetničkom paviljonu (Muzej je u prosjeku posjetilo oko 2 500 osoba u godini). Zagrebačka Gradska štedionica aktivno se uključila u tu problematiku te je 1938. donirala 1,5 milijuna dinara Gradskom zastupstvu, uz preporuku da se, među ostalim, novac utroši za preseljenje MGZ-a u primjereniji prostor. Pritom treba napomenuti kako se tada sve češće kao primjeren prostor za smještaj MGZ-a spominjala palača bivšega Narodnog doma u Opatičkoj ulici 18. No Grad je odlučio da se za MGZ uredi postojeći Umjetnički paviljon, a tu je odluku, među ostalim, kritiziralo i Društvo Zagrepčana.¹⁰ Ratne prilike tijekom Drugoga svjetskog rata dodatno su onemogućile preseljenje MGZ-a u novi prostor, a 1943., nakon smrti Đure Szabe, Franjo Buntak preuzeo je upravljanje Muzejom.¹¹

U srpnju 1945. Predsjedništvo Privremenog narodnog odbora grada Zagreba dodijelilo je MGZ-u Baroknu palaču u Opatičkoj ulici 8, u koju je MGZ iste godine uselio. Krešimir Filić, dotadašnji ravnatelj Gradskog muzeja u Varaždinu, imenovan je direktorom Muzeja. Stalni muzejski postav bio je otvoren krajem ožujka

⁸ Isto, 84.

⁹ Isto, 84.

¹⁰ Isto, 84-87.

¹¹ Isto, 87-88.

¹² Isto, 88-90.

¹³ Isto, 92.

¹⁴ Isto, 96.

DIPLOME ZAGREBAČKIH DRUŠTAVA U 19. STOLJEĆU

1946., a nastao je prema zamisli Krešimira Filića. Iste godine novim je direktorom bio imenovan Franjo Buntak, a 1947. MGZ je preseljen u nekadašnji samostan redovnica klarisa u Opatičkoj ulici 20. Tada je Muzej dobio na korištenje samo dio prostorija tog kompleksa, a u idućem se razdoblju postupno širio unutar te zgrade. Iste je godine bila postavljena prva izložba u novom prostoru, naslovljena *Razvoj zagrebačkog kazališta*. Nakon te izložbe MGZ postupno priprema i realizira niz drugih izložaba, koncerata i drugih kulturnih priredbi. Stalni postav u novoj zgradi svečano je otvoren krajem studenog 1949. pod imenom *Historijski razvitak Zagreba, od razdoblja prapovijesti do kraja 18. stoljeća*. Novi stalni postav realiziran je u skladu s načelima suvremene muzeološke znanosti i prema koncepciji Franje Buntaka te uz suradnju kustosice Lelje Dobronić i akademskog slikara Mije Biščana.¹² Osim na prostornom i sadržajnom planu, MGZ je postupno povećavao broj svojih zaposlenika i službi te je 1953. osnovana vlastita stalna fotoslužba s prvim fotografom Vladimirom Gutešom.¹³ Svečana proslava pedesete godišnjice osnutka Muzeja, održana pod pokroviteljstvom predsjednika GNO-a Većeslava Holjevca, uz niz događanja, obilježena je predstavljanjem nove muzejske publikacije – prvog broja zbornika *Iz starog i novog Zagreba*.¹⁴ Zbornik je povremeno izlazio do 1996., a do danas je izdano sedam svezaka, u kojima su obrađene mnoge teme iz povijesti Zagreba.

Tijekom 1968. započeto je preuređenje stalnog postava otvorenjem dviju dvorana čiji su autori bili Vanda Ladović i Josip Ladović, a ono je potrajalo idućih devet godina. Tijekom preuređenja stalnog postava 1974. bilo je uvedeno plinsko grijanje jer je za zimskih mjeseci hladnoća odbijala posjetioce.¹⁵ Nakon umirovljenja Franje Buntaka novim je ravnateljem MGZ-a 1979. imenovan Zdenko Kuzmić. MGZ-u je početkom 1980. dodijeljeno pravo korištenja zgradom nekadašnje osnovne škole "August Šenoa" u Opatičkoj ulici 22.¹⁶ Nakon opsežnih priprema 1984. započela je prva faza obnove muzejskog kompleksa radovima na zgradi u Opatičkoj 22, čijom su se adaptacijom namjeravali dobiti odgovarajući radni prostori, depoi i restauratorske radionice.¹⁷ Odlukom Gradskog poglavarstva Arhiv Geodetske uprave i Arhiv Hrvatske iseljeni su 1991. iz prostorija u Opatičkoj ulici 20, čime je omogućena sveobuhvatna obnova urbanističko-arhitektonskog kompleksa muzeja, kojoj su prethodila arheološka i konzervatorska istraživanja. Od ožujka 1991. do ožujka 1992. funkciju vršiteljice dužnosti ravnatelja MGZ-a preuzela je Nada Premerl.¹⁸ Novim ravnateljem MGZ 1992. imenovan je Vinko Ivić, koji je vodio projekt obnove Muzeja i novog stalnog postava, u suradnji s Nadom Premerl, Željkom Kolveshi, Ivanom Ružičem, Slavkom Šterkom, Želimirom Škoberneom i Aleksandarom Durmanom. Uz njih su oko 3 500 predmeta obrađivali svi stručni djelatnici Muzeja.¹⁹ Novi stalni postav bio je otvoren 1997. i 1998.,²⁰ pri čemu treba istaknuti da je za oblikovanje stalnog postava arhitekt Željko Kovačić dobio nagradu "Bernardo Bernardi" Udruženja hrvatskih arhitekata za 1997.

godinu²¹, a iste je godine MGZ nagrađen Nagradom grada Zagreba.²² Također, MGZ je bio nominiran za nagradu *Europski muzej godine* za 2000. godinu.²³

O obilježavanju 100. godišnjice MGZ-a

Tijekom 2007. i 2008. MGZ je mnogobrojnim aktivnostima proslavio svoju stotu obljetnicu. Obilježavanje stogodišnjice obuhvatilo je održavanje izložaba *Korak do novog stoljeća/Gospodarska izložba u Zagrebu 1891.*, *Mister Morgen – Ivo Robić i Grand prix u kosi: umijeće češljanja u frizerskom salonu Kincl. Kroz Izložbenu atrakciju mjeseca* mjesečno je predstavljan određeni predmet iz različitih zbirki fundusa MGZ-a. Tom prigodom, unutar pojedine tematske cjeline, predstavljeni su stereoskopska fotografija, portret arhitekta i gradskog načelnika Zagreba Janka Holjca, violončelo

sl.14. Pročelje Muzeja grada Zagreba nakon restauracije, 1997.

sl.15. Izložba *Stari zagrebački obrti, siječanj – listopad 1991.*

sl.16. Arheološka istraživanja u sjevernom dvorištu Muzeja grada Zagreba, 1992.

sl.17. Stalni postav Muzeja grada Zagreba: tema *Senzacije s početka 20. stoljeća*, 1998.

sl.18. Katalog izložbe *Šime Radović – zagrebački novinar i fotoreporter* (Studio Rašić - Artresor design), srpanj – kolovoz 1999.

15 Isto, 105., 122.; Večernji list, 26. ožujka 1975., str. 7.

16 Isto, 132-133.

17 Isto, 139.

18 Isto, 150.

19 Isto, 153-156.

20 Isto, 162-175.

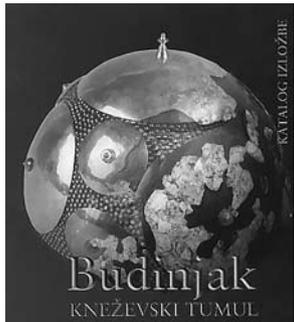
21 *Vjesnik*, 9. svibnja 1998., str. 21.

22 Strukić, Kristijan, Vojak, Danijel, *Kronologija Muzeja grada Zagreba. U: Stoljeće muzeja grada Zagreba.* Zagreb, 163.

23 Isto, 179.

sl.19. Katalog izložbe *Kasnogotički pećnjaci s Nove Vesi* (Miljenko Gregl), svibanj – lipanj 2002.

sl.20. Katalog *Zbirke stare ambalaže* – donacije kolekcionara Ante Rodina (Miljenko Gregl), srpanj - 2002.

sl.21. Katalog izložbe *Budinjak – kneževski tumul* (Miljenko Gregl), studeni 1999. – veljača 2000.

24 Isto, 218-222.

25 *Vjesnik*, 4. prosinca 2007., str. 17.

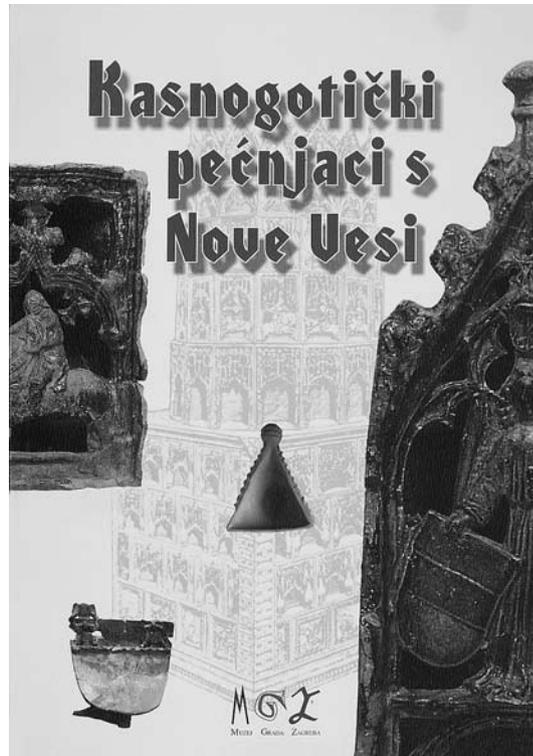
26 *Vjesnik*, 7. prosinca 2007., str. 35.

27 Hrvatski enciklopedijski rječnik (K-Ln). Zagreb, 2004., str. 263.; Hrvatska enciklopedija, sv. 6. (Kn-Mak). Zagreb, 2004., str. 200-291.

28 Ramušćak, Ljubica, *Kronologija djelatnosti Muzeja Međimurja Čakovec*. U: Muzej Međimurja Čakovec. Čakovec, 1995., str. 5-22.

29 Uspoređi: *Muzej Brodskog Posavlja 1934. - 2004.* Slavonski Brod, 2004.; *Trideset godina muzeja Brdovec 1973. - 2003.* Brdovec, 2003.; Ukrainčik, Lea, *Umjetnički paviljon 1898. - 1998.* Zagreb, 2000.; *Gradski muzej Vinkovci 1946. - 1996.* Vinkovci, 1996.

30 Uspoređi: Diana, Deša, *Muzej grada Splita*. Split, 1997.; *Muzej grada Koprivnice 1951. - 2001.* Koprivnica, 2001.; *40 godina Muzeja Moslavine*. Kutina, 2000.; *80 godina Gradskog muzeja Varaždin*, Varaždin, 2006.; *Muzej Slavonije Osijek 1877. - 1997.* Osijek, 1997.

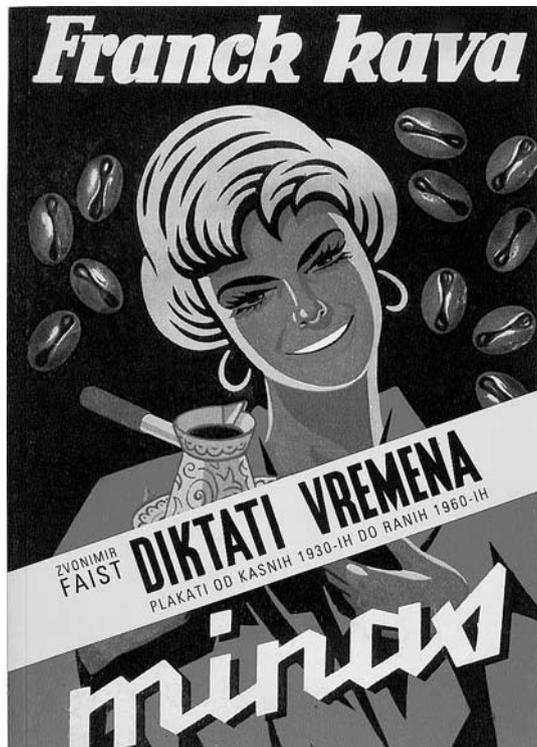
Rudolfa Matza, prijenosni bidermajerski sobni zahod, slika I. Koudelke *Smaknuće Matije Gupca na Markovu trgu 1573. godine*, slika Vittorea Crivellija *Madona s Djetetom* iz Zbirke Cate Dujšin-Ribar i Ivana Ribara, automati za slatkiše iz 1930-ih godina i novac grčke kolonije Mesina, pronađen 2005. tijekom arheoloških istraživanja na lokalitetu parka Grič. U muzejsko-pedagoškoj radionici bio je organiziran obrazovno-kreativni program u kojemu su sudjelovali učenici osnovnih škola, a tema je bio stil odijevanja u 1907. kao godini utemeljenja Muzeja. Tada je izdana prigodna poštanska marka *MGZ 1907. - 2007.*, a odlukom Gradskog poglavarstva MGZ je dobio na korištenje palaču Magdalenić-Drašković-Jelačić u Demetrovoj ulici 7, u kojoj će se organizirati Muzej donacija.²⁴ Vrhunac svih tih događanja, koja povezujemo s proslavom obljetnice Muzeja, jest otvorenje izložbe posvećene samome Muzeju. Programom otvorenja te izložbe nastojali su se dodatno naglasiti događaji od prije sto godina i povezati ih s ovom izložbom. Na prvotnu adresu MGZ-a djelatnici su željeli podsjetiti održavanjem konferencije za novinare na kojoj je najavljena izložba u Kuli nad Kamenitim vratima.²⁵ Izložba *Stota obljetnica Muzeja grada Zagreba / 100 / sto / C / cent / cento / hundred / ...* otvorena je 7. prosinca 2007. u 18 sati, točno kada je i prije sto godina otvoren Muzej.²⁶ U sklopu proslave izrađena je bista dugogodišnjeg ravnatelja MGZ-a Franje Buntaka. Akcija obilježavanja završila je predstavljanjem monografije *Stoljeće Muzeja grada Zagreba* u siječnju 2008. Jedan od dijelova navedene monografije čini *Kronologija Muzeja grada Zagreba*.

Kronologija Muzeja grada Zagreba

Nešto više od polovice monografije *Stoljeće Muzeja grada Zagreba*, objavljene na 259 stranica, čini *Kronologija Muzeja grada Zagreba*. Prije svega, potrebno je napomenuti kako se Nada Premerl u tekstu *Povijest Muzeja grada Zagreba u zrcalu stalnih postava osvrnula* na znatan dio povijesti samog MGZ-a. Nakon *Kronologije*, kao njezin svojevrsan sažetak, donesen je *Popis izložaba Muzeja grada Zagreba, Biografije i popis djelatnike Muzeja grada Zagreba te Bibliografija izdanja Muzeja grada Zagreba*.

Znanstvenici shvaćaju kronologiju kao *...redoslijed koji obvezuje u pisanju i popisivanju prošlih događaja... ili kao redoslijed zbivanja*.²⁷ S tim se možemo složiti jer je upravo tako bilo koncipirano istraživanje kronologije MGZ-a. U početku izrade kronologije nismo se mogli ugledati na slične primjere jer je samo manji broj muzeja u Hrvatskoj, koliko nam je tada bilo poznato, izradio sličnu kronologiju. Potrebno je istaknuti kako je u monografskom djelu *Muzej Međimurja Čakovec 1955. - 1995. izrađena Kronologija djelatnosti Muzeja Međimurja Čakovec*, u kojoj su popisane izložbe i značajnija događanja vezana za povijest Muzeja.²⁸ U nekoliko muzejskih monografija kronološki su prikazane izložbe, dok su ostali događaji vezani za povijest određenog muzeja izostavljeni iz kronološkog pregleda.²⁹ U pojedinim primjerima nailazili smo na različite oblike povijesnih osvrti, objavljene uz preglede izložaba.³⁰ U ostalim analiziranim muzejskim spomenicima nisu bili izrađeni kronološki prilozi povijesti određenog muzeja ili njegovih izložaba. To može sugerirati kako uvrštavanje

kronologije kao oblika povijesnog prikaza rada nekog muzeja nije uobičajeno ili je vrlo rijetko.³¹

Istraživački proces za izradu Kronologije MGZ zahtijevao je drugačiji pristup od uobičajenoga jer je dokumentacijska služba u MGZ-u osnovana prije pet godina. Istraživanje je obuhvatilo postojeću građu Dokumentacije MGZ-a, u suradnji s voditeljicama Dajanom Batinić i Dubravkom Zaninović Stančec.³² Potrebno je napomenuti kako je muzejska dokumentacija sustavno izrađen, prikupljen, organiziran i pohranjen skup podataka čija je namjena da se na temelju pregledno i sustavno obrađenih segmenata dođe do relevantnih informacija o pojedinim izložbama, manifestacijama ili aktivnostima muzeja, te o povijesti muzeja, sa stručnog i znanstvenog aspekta, a važan jedio u radu svakog muzeja.³³

Zbog navedenog nedostataka istraživanje se temeljilo na izvorima koje su činile novine i časopisi te na dijelu arhivskih izvora. Pretpostavka (ili kriterij) za odabir novina bio je da se istraže važnije dnevne i tjedne novine te relevantni znanstveni i drugi časopisi u kojima bi bilo vjerojatno da je praćen rad MGZ-a. Naravno, bilo je potrebno imati na umu kako je istraživanje bilo usmjereno na one dnevne novine koje su pratile (kulturne) događaje vezane za Zagreb, a time i za rad MGZ-a kao jedne od značajnijih (kulturnih) gradskih institucija. Stoga je istraživanje novina obuhvatilo analizu *Obzora* i *Narodnih novina* iz razdoblja od 1907. do 1945., *Jutarnjeg lista* od 1912. do 1941. te *Hrvatskog naroda* od 1941. do 1945. Uz to su kao dodatni izvori korišteni dnevni listovi *Hrvatstvo* i *Novosti* za razdoblje do 1941. Za razdoblje od 1945. do 2007. godine

sl.22. Katalog izložbe Zvonimir Faist – *Diktati vremena – Plakati od kasnih 1930-ih do ranih 1960-ih* (Miljenko Gregl), listopad 2003. – veljača 2004.

sl.23. Katalog izložbe *Umjetnost ulice – zagrebački grafiti 1994. – 2004.* (Miljenko Gregl), rujan – prosinac 2004.

istraženi su *Narodni list* (1945. – 1959.), *Večernji list* (1959. do danas) te *Vjesnik* (od 1945. do danas).

Sličan kriterij kao za novine prenesen je i na časopise, tj. istraživanje je obuhvatilo časopise u kojima su obrađivane teme iz kulture grada Zagreba ili časopisi koji su pokrivali muzejsku tematiku u Hrvatskoj. Tako su obrađeni časopisi *Hrvatski zmaj* i *Prosvjeta* jer ih je izdavala BHZ, a pritom ne treba zaboraviti kako su oni bili jedni od inicijatora osnivanja i pokrovitelji rada MGZ-a. Zatim su obrađeni časopisi u kojima se pisalo o gradu Zagrebu poput *Gradskog namještenika*, *Gradskog vjesnika* i *Zagreba* te časopisa *Svijet*. Analizirani su muzeološki časopisi *Narodna starina*, *Informatica Museologica* (1970. – 2006.), *Vijesti muzealaca i konzervatora* (1952. – 2004.) i *Muzeologija* (1953. – 2004.).

Istraživanje je obuhvatilo analizu relevantne literature poput zbornika *Iz starog i novog Zagreba* (sv. I. – VII.). Potrebno je istaknuti tekst Franje Buntaka o povijesti MGZ-a u povodu pedesete obljetnice, objavljen u zborniku *Iz starog i novog Zagreba I* i knjigu Milivoja Petkovića *Emilij Laszowski Szeliga*, čija su se istraživanja temeljila na arhivskoj građi Fonda Braće Hrvatskog zmaja i Fonda Emilija Laszowskog iz Hrvatskoga državnog arhiva. Također je analiziran manji dio arhivskih izvora te su tako za razdoblje od 1907. do 1941. obrađeni *Zapisnici skupštine Slobodnoga i kraljevskoga grada Zagreba*.

Problemi u izradi *Kronologije* bili su odabir odgovarajuće metodologije i dostupnost (i manjak) izvora i literature. U razgovorima s Goranom Arčabićem, glavnim urednikom monografije MGZ-a, autori *Kronologije* raspravljali su o načinu pristupa građi ili o metodologiji kojom bi se na

³¹ Potrebno je istaknuti kako je takav zaključak donesen na temelju djelomične analize dostupnih muzejskih spomenika te može poslužiti kao poticaj za daljnja istraživanja te teme.

³² Dajana Batinić znatan je dio (temeljne) dokumentacije MGZ-a koja se odnosi na izložbe, za razdoblje do 2003., istražila i preuzela iz arhiva Muzejskoga dokumentacijskog centra, koristeći se pritom sačuvanom građom iz MGZ-a, npr. pozivnicama, plakatima i katalozima.

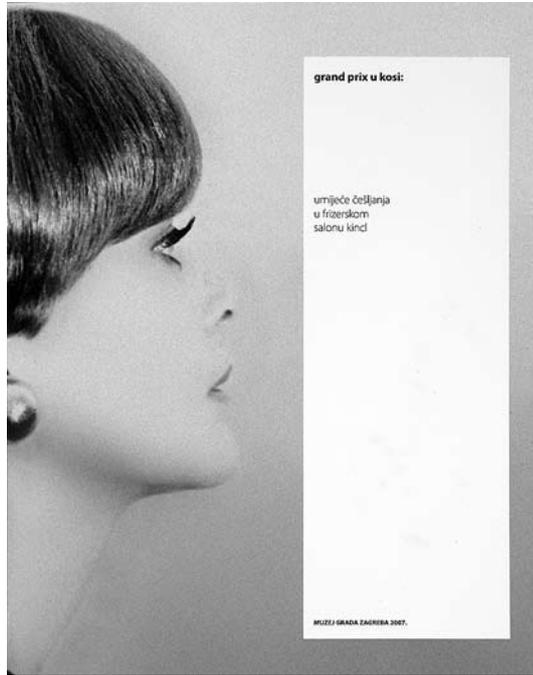
³³ *Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja Muzejske dokumentacije o muzejskoj građi*, Ministarstvo kulture, Zagreb, 2002., čl.1-3.

sl.24. Katalog izložbe *Dobro mi došel prijatelj* – Viki Glovacki (Miljenko Gregl), svibanj – listopad 2006.

sl.25. Katalog izložbe *Grand Prix u kosi* – Umijeće češljanja u frizerskom salonu Kincl (Bilić_Muller - design studio), lipanj – listopad 2007.

sl.26. Predsjednik Hrvatskog saveza slijepih Vojin Perić na predstavljanju Vodiča po Muzeju grada Zagreba namijenjenog slijepim osobama, 13. listopada 2005.

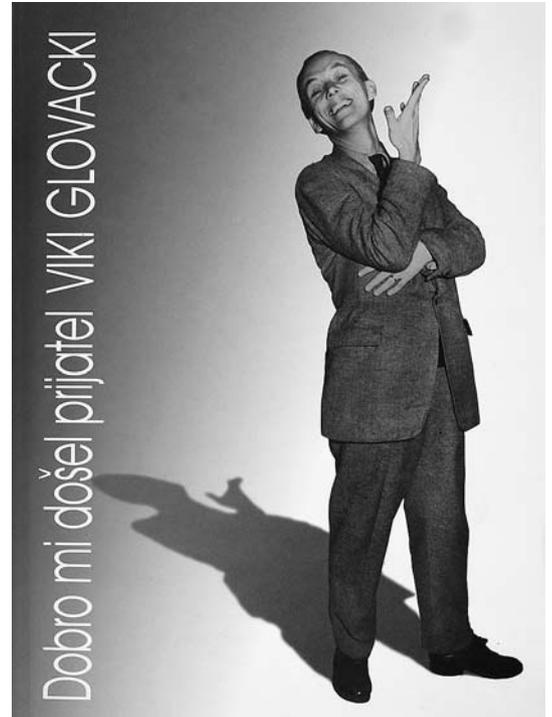
najbolji i sveobuhvatan način prikazala povijest Muzeja. Odlučeno je da se svaki tekst, bio on u novinama ili u literaturi, koji se odnosi na povijest MGZ-a zabilježi, fotokopira, a zatim nakon analize uvrsti u Kronologiju. Primjetno je da je istraživanje većim dijelom bilo usmjereno na analizu novina, časopisa i relevantne literature, dok se zbog nekontinuirano vodene muzejske dokumentacije, koja je ustanovljena tek 2003., nismo mogli u potpunosti osloniti na taj dio izvora. Također, zbog vremenske ograničenosti istraživanja, koja je bila određena od travnja 2007. do rujna iste godine, nije se moglo provesti i arhivsko istraživanje (poput arhivskih fondova BHZ-a, Društva Zagrepčana itd.). Usto, bilo je logično pretpostaviti kako za razdoblje do 1945. postoji manje podataka nego za ono od 1945. do danas. Upravo je za razdoblje od 1945. do danas postojao popis izložaba, koji je uvelike služio kao orijentir za buduće istraživanje. No povijest MGZ-a ne čini samo njegova izložbena djelatnost, nego je ona bila, a i danas je, mnogo šira. U Muzeju su se održavali razni koncerti, promocije knjiga i skupovi, što je sve bilo dodatni poticaj za detaljnije istraživanje njegove povijesti.

Istraživanje je pokazalo da su analizirane dnevne novine pratile rad i događaje vezane za MGZ, posebno u razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata, kada MGZ dobiva primjereniji prostor, što mu omogućuje kontinuirani razvoj. Za razdoblje od 1907. do 1945. najviše je podataka nađeno u dnevnim novinama *Obzoru*, *Jutarnjem listu*, *Narodnim novinama* i *Novostima*, što sugerira kako je djelatnost MGZ-a konstantno praćena. Kao jedan od primjera istaknuo bih članak Marije Jurić Zagorke *Svetinje grada Zagreba*, u kojemu opisuju Gradski muzej smješten u Kuli nad Kamenitim vratima. U njemu stoji kakosu uske i malene te sobice,

34 Jurić-Zagorka, Marija, *Svetinje grada Zagreba*. Jutarnji list, 11. rujna 1919., str. 2.

35 *Novosti*, 1. listopada 1910., str. 3.

36 *Narodne novine*, 28. prosinca 1910., str. 3.

koje sadržavaju bezbroj svetih uspomena davne stare historije našega grada.³⁴

Pojedini podaci, iako nisu uvršteni u *Kronologiju*, bit će osobito važni i zanimljivi tijekom obrade pojedinih tema koje nam govore o djelatnosti MGZ-a u širem kontekstu. Skupljanje predmeta jedan je od takvih primjera. Ono je kao jedna od osnovnih muzejskih djelatnosti u početnom razdoblju rada i djelovanja MGZ-a bilo osobito važno. Jedan od niza primjera koji opisuje tu djelatnost jest članak o tiskari *Ljudevita Gaja*, u kojemu se s neskrivenim zadovoljstvom ističe kako ..sada iznosimo radostnu vijest, da su ostanci ove tiskare, koja je u ilirsko doba toli blagotvorno djelovala, dospjeli u gradski zagrebački muzej. Tom tečevinom opet je znatno obogaćena zbirka "Ilirska" ovog muzeja. Među ovim ostancima nalazi se nekoliko drvenih klišaja, koje je rezao Franjo Freudenberg, brat našeg slavnog glumca Josipa. Dok se uredi ova zbirka "Ilirska", otvorit će se posjetu...³⁵ Također je zanimljiv tekst u kojemu se ističe kako Gradskomu muzeju ...pošlo je za rukom, da su posredovanjem šestinskog učitelja g. Josipa Boranića dobila od mlinara gosp. Josipa Gospodarića ostatke staroga mlinarskoga "ceha" zagrebačkoga, koji ima svoja pravila od god. 1811. Otac g. Gospodarića bio je "meštar" toga ceha, koji se je već razišao, pa je ostao krasni svileni barjak (od god. 1862.) sa slikama Sv. Nikole i Sv. Ivana, cehovska ladica sa knjigama i spisima, pečatima i pozivnom "pločicom". Osobito je lep komad "cehovski grb" u staklenom ormariću, koji se je dobro sačuvalo...³⁶ U jednom od tekstova ističe se kako ...danas je dobio i potpuno svečano odijelo dra Eugena Kvaternika. Odijelo se sastoji od surke od

sl.27. Projekt *Žive slike*, 2005.

plavoga sukna, sa srebrenim gajtanima i kopčama, od hlača od istoga materijala i jednako urešenih srebrenim gajtanima te kape iz crvenoga baršuna optočene sa bijelim krznom. Ove uspomene na pokojnoga Kvatemika gradski muzej dobio je posredstvom obitelji g. J. Trpinac iz ostavštine Crnčić...³⁷ Spomenuti tekstovi omogućiti će uvid u dosad nepoznate detalje o predmetima koji se nalaze u fondusu MGZ-a.

Zaključak

Muzej grada Zagreba krajem 2007. i početkom 2008. godine obilježio je stotu obljetnicu postojanja nizom akcija, izložaba i promocija. U povodu toga je izdana monografija *Stoljeće Muzeja Grada Zagreba*, u kojoj je objavljena *Kronologija Muzeja grada Zagreba 1907. – 2007.* Rad na *Kronologiji* temeljio se na znanstvenom istraživanju dostupnih izvora (posebice relevantnih novina i časopisa) i literature, čime se nastojao napraviti iskorak u istraživanju povijesti jednoga od najstarijih muzeja u Zagrebu. Jedna od zadaća izrade *Kronologije* bila je da se na jednostavan način prikaže povijesni razvoj jednog muzeja u Zagrebu, od njegovih skromnih početaka u malim i neprimjerenim prostorima do njegova preseljenja u sadašnji prostor u Opatičkoj ulici i kandidature za *Europski muzej godine*. Upravo je nakana izrade *Kronologije* bila da se cjelovitim prikazom razvoja jednog zagrebačkog muzeja, rada njegovih djelatnika, vidljivoga u otvaranju mnogih izložaba te održavanju mnogobrojnih društveno-kulturnih koncerata, dramskih izvedbi, modnih revija i drugih muzejskih akcija i djelatnosti, prikaže na koji se način Muzej razvija, živi i raste. Zasiurno su potrebna daljnja istraživanja, posebno ona u gradskim i državnim

arhivima. Možda će *Kronologija* poslužiti kao daljnji poticaj za slična istraživanja kako bi povijest MGZ-a bila potpunija, što je jedan od uvjeta za kvalitetnije razumijevanje kulturne povijesti ne samo Zagreba, već i Hrvatske.

Primljeno: 3. srpnja 2008.

THE PRODUCTION OF *THE CHRONOLOGY OF ZAGREB CITY MUSEUM* AS PART OF THE CELEBRATION OF THE CENTENARY OF ZAGREB CITY MUSEUM

Zagreb City Museum marked its centenary in 2007 with a number of actions, exhibitions and promotions. Part of this celebration was the issue of the book *Century of Zagreb City Museum*, and on this occasion for the first time in the history of MGZ an extensive *Chronology of Zagreb City Museum 1907-2007* was produced, based on scholarly investigation of the available sources and references, the aim being to make some progress in research into one of the oldest museums in Zagreb.

One of the aims of this review is to refer to the making of the said *Chronology* in the context of scholarly and museological research and an analysis of its contribution to a fuller understanding of the history of Zagreb City Museum.

NEKE ZAKONITOSTI I NAČELA INDIVIDUALNOG PRISTUPA POSJETITELJU OŠTEĆENA VIDA

dr. sc. MORANA VOUK □ Tifološki muzej, Zagreb

Muzeji, mjesta gdje se prožimaju i isprepleću iskustva i spoznaje posjetitelja s prezentiranim i oblikovanim izložbenim sadržajem, danas sve veću pozornost pridaju komunikacijskom aspektu svog djelovanja kvalitetnom komunikacijskom politikom, i tako zapravo djeluju kao inkluzijski čimbenik u društvenom angažiranju najšire populacije, uključujući i osobe s invaliditetom. Kako bi takvo djelovanje bilo potpuno uspješno, potrebno je pomno razraditi metode i tehnike rada te poznavati publiku i uspostaviti kvalitetnu komunikaciju. Posjetitelji s invaliditetom, poglavito oni s oštećenjem vida, specifična su populacija posjetitelja kojoj treba prići na ponešto drugačiji način.

Specifičnost posjetitelja oštećena vida proizlazi iz njihova oštećenja. Naime, poznato je kako vidom dobivamo više od 75% svih informacija oko sebe. Slijedi sluh, potom dodir te ostala osjetila. Svijet u kojemu nedostaje komponenta vizualnih informacija funkcionira drugačije, nama katkad vrlo strano. Potrebno je pronaći drugačiji modus, koji ne podrazumijeva samo intervencije u prostoru, već i način komunikacije. Kvalitetna komunikacija s posjetiteljem oštećena vida prva je "stepenica" koju treba svladati kako bi se na prikladan način prenijele informacije i dobio zadovoljan posjetitelj. U nedostatku iskustva i potrebnih vještina, često se postavlja pitanje KAKO. Usprkos najboljim namjerama, može se pogriješiti. Zato je potrebno uz pomoć posebnih znanja i vještina profesionalno kompetentnog vodiča mogućnost pogreške svesti na minimum. Posebnost posjetitelja oštećena vida nameće isključivo individualan pristup. Pod takvim se pristupom ne razumijeva samo vodstvo posjetitelja oštećena vida od osoblja muzeja, koji u toj situaciji postaju ne samo fizička pomoć u kretanju i orijentaciji, nego i interpretatori, već se misli i na audiovodič, kojim se posjetitelj može koristiti uz pomoć videće pratnje ili bez nje. Naravno, unutar te dvije navedene mogućnosti postoje varijacije, odnosno kombinacija pristupa, ovisno o željama posjetitelja, znanju stručnog osoblja ili mogućnostima određene muzejske ustanove.

Individualno vodstvo uz pomoć educiranog vodiča

Pri susretu s posjetiteljem oštećena vida važno je uspostaviti prvi kontakt. Treba mu se obraćati izravno, kako

bi bilo jasno da se obraćamo upravo njemu. Potrebno je razgovijetno se predstaviti. Bilo bi dobro reći tko je sve nazočan i predstaviti se svaki put imenom dok vas osoba ne upozna dovoljno dobro da sama identificira vaš glas.

Kako opisati prostor

Na samom ulasku u muzej, odnosno u izložbeni prostor potrebno je objasniti o kakvom je prostoru riječ, koliko je velik i koliko prostorija ima. Treba objasniti stupanj prilagođenosti prostora osobama s invaliditetom.

Naime, nije isto ako se u cijelom prostoru nalaze samo određeni muzejski predmeti na različitim mjestima koji su dostupni na dodir ili ako je neka cjelina namjenski koncipirana tako da se može upoznati taktilno.

Ako na ulazu postoji taktilna karta, sve je te informacije jednostavnije povezati s njom. Kako se na taktilnoj karti nalaze označeni smjerovi kretanja, eventualne prepreke, raspored i organizacija prostora, svojim dodatnim verbalnim uputama posjetitelju ćemo uvelike pomoći da stvori mentalnu sliku prostora, koja će mu olakšati orijentaciju i kretanje. Posjetitelj je tek tada spreman krenuti dalje.

Tijekom kretanja potrebno je spomenuti sve prepreke i situacije do kojih se dolazi. Ako se na putu nalaze stube, treba napomenuti idu li one prema gore ili prema dolje. Kada posjetitelj dolazi do vrata, vrlo je bitno da zna otvaraju li se vrata prema vama ili od vas, otvaraju li se ulijevo ili udesno, te o kakvim je vratima riječ. Ako se mijenja visina prostora, treba se na trenutak zaustaviti i objasniti o čemu je riječ. Najvažnije od svega jest da posjetitelj cijelo vrijeme treba biti svjestan činjenice kako zauzimate širinu dviju osoba. To je osobito važno imati na umu kad se nailazi na uske prolaze ili hodnike. Tako će se izbjeći mogućnost ozljeđivanja posjetitelja ili eventualne štete, što bi na posjetitelja zasigurno djelovalo loše i demotivirajuće.

Kako opisati izloženi predmet

Potrebno je da vodič bude konstantno svjestan da je on taj koji vidi i da se nalazi u situaciji kada on, kako se to često kaže, predstavlja "oči koje vode". Pri opisanju i interpretaciji muzejskog predmeta osobi koja

ne vidi važno je biti što je moguće deskriptivniji jer se na taj način omogućuje stjecanje što jasnije slike o predmetu. Ako se muzejski predmet nalazi iza stakla i nije dostupan dodiru, detaljni je opis još važniji. Pri opisivanju predmeta, osim njegove povijesti i svrhe, trebaju se objasniti i detalji vezani za njegovu *veličinu*. Pri opisivanju veličine predmeta treba biti što precizniji, a dimenzije predmeta mogu se čak usporediti s nečim poznatim iz svakodnevnog života. Važno je opisati i *oblik* predmeta, odnosno opisati je li nešto ravno, okruglo, pod kutom, jesu li rubovi oštri ili nejasni i sl. Možda je teže opisati *boju*, pogotovo posjetitelju koji nema sjećanje na boju, ali taj dio nikako se ne bi smio izostaviti. Nužno je spomenuti i intenzitet i sjene, jesu li boje možda blijede, tamne ili pastelne, kao i opisati *teksturu*, odnosno materijal od kojega je predmet napravljen. Za dodir je važno je li premet metalni, drveni, stakleni, od terakote... jer su oni različito ugodni na dodir i pobuđuju različite osjećaje.

Individualno vodstvo uz pomoć audiovodiča

Postoji još jedna mogućnost individualnog vođenja osim vodiča, a to je audio vodič, koji ima veliki potencijal za povećanje pristupačnosti osobama oštećena vida. Takav je način vođenja osobito važan za one posjetitelje oštećena vida koji ne umiju čitati Brajevo pismo (a njihov broj nije zanemariv). Prije koncipiranja audiovodiča važno je razmotriti neka pitanja. Prije svega, potrebno je odlučiti želimo li audiovodič koji će sadržavati samo opis izloženih muzejskih predmeta i hoće li to biti samo predmeti koji su dostupni na dodir ili će audiovodič zapravo biti samo vodič za kretanje kroz prostor. U tom slučaju u postavu treba postojati mogućnost upoznavanja s muzejskim predmetima putem taktilnih sadržaja kao što su taktilni crteži i slike, replike te tekstualni materijali dostupni slijepima i slabovidnima. Postoji, naravno, i treća mogućnost, a to je kombinacija obaju pristupa. Taj je način najkompleksniji i zahtijeva najviše znanja i umješnosti.

Nikako se ne smije zanemariti činjenica kako sam audiovodič neće riješiti sva pitanja vezana za pristupačnost muzejskog postava slijepim i slabovidnim posjetiteljima te nikako ne smije biti jedina prilagodba koju im pružamo. Oprema vodiča mora biti što jednostavnija za rukovanje i otporna na udarce i padove. Oznake funkcija moraju biti jasne i dobro taktilno označene. Bilo bi dobro da aparat ima obje slušalice (na taj se način smanjuju šumovi iz okoline) i trebao bi se moći objesiti oko vrata ili staviti u džep, kako bi posjetitelj imao obje ruke slobodne. Rukovanje vodičem mora biti jednostavno jer je posjetitelj ipak došao primarno posjetiti muzejsku izložbu, a ne učiti kako se koristiti određenim uređajem. S tehnološke strane taj je problem moguće jednostavno i jeftino riješiti. Uređaji poput discmana ili mp3 playera nisu skupi. Postoje, naravno, i sofisticiranija i skuplja rješenja.

Kome je audiovodič namijenjen

Bilo da je vodič koncipiran namjenski, za slijepce osobe, ili je opći vodič, od samog početka njegove izrade pristupačnost odnosno dostupnost mora biti temeljni uvjet. Vodič namijenjen slijepima trebao bi sadržavati detaljnije deskripcije i informacije o orijentaciji i kretanju, za razliku od općeg vodiča. Specifični vodič može obuhvaćati cjeloviti sadržaj muzejske izložbe ili postava, s informacijama o orijentaciji i kretanju, ili pak može biti vodič kojim su obuhvaćeni samo određeni muzejski predmeti dostupni dodiru ili na drugi način prilagođeni posjetiteljima oštećena vida, uz pomoć, primjerice, taktilnih karata, crteža, uvećanog tiska ili brajice, a vodič ih vodi od točke do točke u postavu, koje su prilagođene slijepom posjetitelju. Te specifične informacije koje su takvom posjetitelju nužne, mogu se nalaziti i na općem vodiču; drugim riječima, jedan inkluzivni vodič može zadovoljiti potrebe različitih skupina posjetitelja.

Positivan primjer individualnog pristupa posjetitelju s izložbenog projekta *Dodir antike*

Izložbu *Dodir antike* evaluirali smo kako bismo možda odredili smjernice daljnjeg djelovanja. Cilj je toga međunarodnog izložbenog projekta bila promocija dostupnosti umjetnosti svim kategorijama posjetitelja i, sukladno tome, vrednovanje same prilagodbe i izložbenog projekta od osoba s invaliditetom. Na uzorku od 25 odraslih posjetitelja s područja Zagrebačke i Primorsko-goranske županije s oštećenjem vida (10 slabovidnih i 15 slijepih) provedeno je anketno istraživanje. Od 17 varijabli, ovdje ćemo, s obzirom na to da se tematski vežu za ovaj rad, spomenuti njih nekoliko. Sve ispitane posjetitelje oštećena vida (100%) osoblje je upoznao s osnovnim podacima o izložbi prije njezina razgledavanja. Svi su ispitanici pozitivno odgovorili na pitanje je li ih na ulazu u muzej dočekalo stručno osoblje. Ti odgovori potvrđuju potrebu i korisnost individualnog prihvata posjetitelja oštećena vida, pri čemu posjetitelj dobiva sve potrebne informacije vezane za izložbu. Jedno od pitanja odnosilo se na moguće nejasnoće vezane za sadržaj izložbe. Na to je pitanje čak 92% ispitanika odgovorilo kako nakon razgledavanja nije imalo nikakvih nejasnoća. Svi ispitanici (100%) bili su zadovoljni količinom svih informacija koje su dobili na izložbi. Na pitanje vezano za korištenje usluge stručnoga individualnog vodstva kroz izložbu, tj. kustosa, 68% ispitanika je odgovorilo potvrdno. Ostali su se ispitanici koristili audiovodičem te su se kretali uz pomoć vodiča s kojim su došli u muzej. ...*Potvrdilo se kako prilagodba, osim fizičkih intervencija u prostoru, podrazumijeva i individualizirani pristup te educirane djelatnike muzeja koji će znati na primjeren način voditi posjetitelja kroz izložbu...*(Vouk, Sušić, 2007.)

Zaključak

Populacija osoba oštećena vida vrlo je heterogena i upravo je zato važan individualni pristup u svakom aspektu rada. Muzeji kao sve prepoznatljiviji inkluzijski čimbenici svakako trebaju mnogo ulagati kako bi istinski djelovali u smjeru uključivanja osoba s invaliditetom u zajednicu. Ulaganje nije samo materijalno, iako zakonski propisi na to obvezuju, već i ulaganje u stjecanje znanja i vještina, ali i kreativnosti, koje su nužne za rad s tom kategorijom posjetitelja. Važno je ponuditi što više mogućnosti i rješenja kako bi posjetitelj oštećena vida imao mogućnost izbora. Neki će preferirati stručno vodstvo kroz muzej uz pomoć vodiča. To je osobniji pristup, ali u tom slučaju stupanj neovisnog kretanja nije toliko velik. Takav način vođenja ne iziskuje dodatne troškove, ali osoblje muzeja mora biti adekvatno educirano. Vodič treba znati kako voditi posjetitelja oštećena vida i kako komunicirati s njim, ali mora dobro poznavati i sadržaj vizualiziran u muzejskom prostoru. Druga mogućnost jest audiovodič, koji ima mnogo prednosti poput veće neovisnosti u kretanju i konstantno visoke razine deskripcije. No upotrebom audiovodiča gubi osobni pristup. U oba slučaja individualnog vodstva posjetitelja oštećena vida treba voditi brigu da njegove ruke ne budu zauzete jer su mu potrebne za razgledavanje dodirnom.

Primljeno: 3. srpnja 2008.

LITERATURA

1. Revesz, G. *Psychology and art of the blind*. London: Longmans, Green and Co, 1950.
2. Groff, Gerda; Laura Gardner. *What Museum Guides Need to Know: Access for Blind and Visually Impaired Visitors*. New York: America Foundation for the Blind, 1989.
3. *How to use a tactile Map: A small User's Guide*, www.romaccessibile.it/en/Ausili/MappaTattileLeggere.htm, (20. listopada 2005.)
4. *Museums Without Barriers, A new deal for disabled people* / gl. urednik Andrew Wheatcroft. London: Fondation de France / ICOM, 1991.
5. *Resource Disability Portfolio Guide*. Vol. 1 - 9. London: The Council for Museums, Archives and Libraries, 2001.
6. *The Talking Images Guide, Museums, galleries and heritage sites: improving access for blind and partially sighted people*. London: RNIB and Vocaleyes, 2003.
7. Welsh, Richard; Bruce Blasch. B. B. *Foundations of Orientation and Mobility*. New York: American Foundation for the Blind, 1980.
8. Vouk, Morana; Šušić, Željka. *Evaluacija izložbe "Dodir antike"* (Plava knjiga sažetaka sa 7. međunarodnog znanstvenog skupa *Istraživanja u edukacijsko-rehabilitacijskim znanostima*). Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, 2007.
9. *15 godina zajedno* / ur. Mira Katalenić. Zagreb: Hrvatska udruga za školovanje pasa vodiča i mobilitet, 2005.
10. *Disability Directory for Museums and Galleries*. London: Resource: The Council for Museums, Archives and Libraries, 2001.
11. Stančić, Vladimir. *Oštećenja vida, biopsihosocijalni aspekti*. Zagreb: Školska knjiga, 1991.

SOME LAWS AND PRINCIPLES OF AN INDIVIDUAL APPROACH TO A VISITOR WITH IMPAIRED SIGHT

The population of persons with impaired sight is extremely heterogeneous, and hence an individual approach in every aspect of the work is always very important. Museums, like all well-defined inclusive factors, should certainly invest a lot in order to act very genuinely in the direction of including persons with a disability into the community. Investment is not just material, although legal regulations enjoin this, but also investment in the acquisition of knowledge and skills, as well as of the creativity necessary for work with this category of visitor. It is important to provide as many opportunities as possible for the sight-impaired visitor to be able to have the possibility of choice.

Some will prefer an expert guided tour through the museum; this is a more personal approach, but then the ability to move independently is restricted. It does not require additional costs, but the museum staff has to be properly trained. The guide has to know how to guide persons who cannot see very well and how to communicate with them, and yet also has to know the contents visualised in the museum venue.

A second possibility is the audio-guide, which has many advantages such as greater independence in movement and a constantly high level of description. But the use of the audio-guide does entail a loss of the personal approach. In both cases, care should be taken that the hands of a person with visual impairment are not occupied, since they are necessary for sightseeing via touch.

ANA KUNAC □ Gradski muzej Makarska, Makarska

*Dokle bude žarko sunce sjati,
I na sv'jetu teklo pametara,
Viški će se otok spominjati
I junaštvo hrvatskog mornara.*

Procvvalo je dvadesetipeto proljeće, od kada je ime čarobnoga Visa zlatnim slovima napisano u knjizi ljudskih posmjeha i ljudskih suza.

Četvrt vijeka je što je sinje more naše krvlju porumenilo na obranu krasnih žala Dalmacije kršne.

Četvrt vijeka je što vječni san snivate na viškom grobištu, o brabri sinovi majke junakinje, koji izginuste braneci otačbinu našu.

Da i ja pospem struk ljubica na glave vaše i na sveti grob vaš, o junaci domaći, pružam narodu svome ovu bijelu knjigu, u kojoj je ocrtan plač i posmjeh Vile Humkinje.

Idi, knjigo, pričaj Hrvatima o njegovu junaštvu i sred pjena mora srebrenoga, a vama, neumrlu sinovi: Slava, Slava, Slava! Vis, prvi dan proljeća 1891.

Petar Kuničić¹

Ushit kojim viški pučki učitelj piše o junaštvu hrvatskih mornara četvrt stoljeća nakon bitke kod otoka Visa ne jenjava ni danas. Ne samo da je sjećanje na tu bitku živo u mislima unuka i praunuka sudionika bitke već je i slijed povijesnih zbivanja stalno tražio ponovno dokazivanje junaštva hrvatskih mornara kroz burno 20. stoljeće. Otok Vis je zbog svoga strateški važnog položaja kroz povijest bio na meti raznih osvajača, a na njegovim obalama vodile su se brojne bitke, od kojih je svakako najpoznatija ona koja se dogodila 20. srpnja 1866. g., u narodu zapamćena kao Viški boj.

Uz 140. obljetnicu Viškog boja u Zbirci Issa splitskoga Arheološkog muzeja u Visu postavljena je izložba posvećena tom važnom povijesnom događaju. Dvije godine kasnije, autor izložbe Boris Čargo postavio ju je i u Gradskome muzeju Makarska, u nešto smanjenom opsegu zbog ograničenosti prostora. Posjetiteljima su pružene sve najvažnije informacije o okolnostima koje su dovele do bitke, o području na kojemu se vodila, o samom tijeku bitke te o konačnom ishodu. Turistima je omogućeno praćenje izložbe prijevodom teksta i legendi na engleskom jeziku. Izložene su slike i crteži te fotografije brodova i njihovih zapovjednika, motivi iz samog sukoba te članci iz suvremenih europskih novina. Zanimljiva su i dva brzojava: u jednome admiral Tegethoff, zapovjednik pobjedničke austrijske vojske, 21. srpnja 1866. izvještava o ishodu bitke, a u drugome Car hvali junaštvo Dalmatinaca. U prostoru su postav-

ljeni originalni predmeti: durbini, briketi za loženje u brodovima nađeni u podmorju Visa, granata i topovska kugla iz bitke kod Visa.

Bio je to sukob između talijanske i austrijske flote, a posljedica je težnji jednih i drugih za osvajanjem i ujedinjavanjem teritorija u Europi koje su smatrali svojima. Jedan od glavnih strateških ciljeva Italije bilo je zauzimanje otoka Visa, što bi olakšalo borbeno djelovanje na istočnoj jadranskoj obali, a to Austriji nije odgovaralo. U pripremama za sukob i Austrija i Italija ojačale su svoje flote, što se u konačnom ishodu nije pokazalo baš važnim jer je presudila bolja taktika austrijskog zapovjednika Tegethoffa. Iako su talijanske snage posjedovale veće i brojnije brodovlje te izvrsno organiziranu špijunsko-obavještajnu službu, dakle sve preduvjete za brzu i trijumfalnu pobjedu, poraženi su od slabijeg neprijatelja zato što na čelu flote nisu imali iskusnog zapovjednika, već dobrog teoretičara, ali uglavnom političara - admirala Persana, koji je napravio niz katastrofalnih strateških pogrešaka te izgubio bitku koju nije smio izgubiti.

U deplijanu kojim je popraćena izložba u Makarskoj Boris Čargo piše:

Bitka koja se odigrala u akvatoriju Visa ima značajnu ulogu u razvoju pomorske vještine:

□ *to je prva bitka nakon trafalgarske (1805.), koja se vodila na pučini*

□ *prva je bitka sastava oklopljenih brodova u povijesti*

□ *također i prva pomorska bitka u kojoj su korišteni topovi s užlijebljenim cijevima*

□ *zadnja bitka u kojoj je prevladavala taktika borbe u "metežu" i primijenjena taktika napada brodskim kljunom.*

Viška pomorska bitka i izvanredna Tegethoffova taktika i danas se izučava na svim akademijama u svijetu.

Predanje o viškoj bitci živi do danas na Visu i hrvatskoj obali Jadrana, što nije čudno jer su Hrvati (najvećim dijelom iz Dalmacije i Istre), sačinjavali gotovo 80% posade na brodovima, istovremeno je na njima bilo i najviše poginulih.²

Među Hrvatima koji su sudjelovali u viškom boju bilo je više stanovnika današnjega Makarskog primorja, stoga

¹ Kuničić, *Viški boj*, predgovor, Zagreb, 1892. (pretisak 2006.).

² Boris Čargo, *Viški boj 1866.*, deplijan istoimene izložbe u Gradskome muzeju Makarska (9. srpnja - 16. kolovoza 2008.), Makarska, 2008.

3 Kuničić, nav. dj., 68. Ivan Pavličević, mornar III.r., poginuo na brodu "Kaiser" (Car).

4 *Narodni list* (NL), 1866/62., Zadar, 1866.

5 Kuničić, nav. dj., 69. Gabijer je mornar koji iz koša na jarbolu rukuje jedrima.
NL 1866/61, Zadar, 1866.; NL 1866/62, Zadar, 1866. O Nikoli Vrsaljku iz Podgore postoji i dokumentacija u obiteljskim zbirkama njegovih nasljednika, kao i u Arhivu našeg muzeja. Tako saznajemo da je kao iznemogli vojnike III. Raz. č. i k. Ratne mornarice odlukom Ratnog ministarstva iz Beča dobio godišnju novčanu pripomoć iz zaklade "Tegetthoff" u iznosu od 21 kruna, 2. marča 1909. (Arhiv GMM, kutija 41.).

6 *Novo doba* (ND), 284/1933., Split, 1933.

7 *Jadranska straža* (JS), 1936/9-388, Split, 1936.

O Miji Maduniću postoje brojni zapisi, a i mnogi ga se Makarani sjećaju jer je doživio gotovo 100 godina. U Arhivu GMM-a postoje i fotografije M. Pavića iz 1937. g., koji je viškog veterana Madunića snimio u makarskoj Kalalargi.

8 Frano Glavina, *Kulturno-politička strujanja u Makarskoj i njenom Primorju u 19. stoljeću*, Makarski zbornik, 448., Makarska, 1970.

9 Petar Puharić, *Zavičajne uspomene*, 39., Makarska, 2002. Za Andriju Sušana autor piše da je bio makarski zet i potom kapetan na jednom od Rismondovih parobroda, te ovdasnji svjetioničar pod starije dane.

10 *Smotra dalmatinska* 60/1916., Zadar, 1916. Moguće je da je ime veterana Madunića pogrešno napisano (Grgo umjesto Mijo).

11 Prilog uz *Narodni list* br. 88, Zadar, 4. studenoga 1865.

ne čudi da je izložba izazvala snažne emocije i reakcije posjetitelja. Mnogi od njih imaju dokumente i fotografije svojih predaka koji mogu pomoći u daljnjem istraživanju i donošenju novih i važnih zaključaka o tom poznatom pomorskom sukobu. Tako prema usmenoj predaji i ponekom zapisu u staroj periodici možemo zaključiti da se barem desetak Hrvata iz Makarskog primorja borilo na Visu. U borbama je poginuo Ivan Pavličević iz Makarske³, a Nikola Vrsaljko iz Podgore teško je ranjen kao *gabijer na oklopnici Drache* (Zmaj).⁴ Kao sudionici bitke spominju se još Grgo Ribarović iz Basta, Mijo Madunić iz Makarske⁵, Frane Turina iz Velikog Brda, Antun Cvitanović iz Baške Vode⁶ i Andrija Sušan, makarski zet.⁷ Periodika s početka 20. stoljeća donosi napise o proslavi pedesete obljetnice čuvene bitke, kojom prigodom *na osobitoj počasnoj klupi kod oltara bijahu 4 viška veterana, koji g. 1866 sudjelovaše u viškoj bitki a ti bijahu: Zamarija Bašković, Grgo (?) Madunić, Antun Mihaljević i Jure Bašković*⁸.

Bitka kod Visa dogodila se u vremenu kada u Hrvata jača nacionalna svijest, i u samoj Makarskoj dolazi do velikih promjena. Narodnjaci pobjeđuju autonomaše na izborima 1865. te se na sjednici Općinskog vijeća 24. listopada odlučuje, *po predlogu Vičnika Kažimira Ljubića: Makarsko Obćinsko Vijeće određuje, da sam jezik hrvatski biva jezik službeni, ka što je sam narodni sve občine Makarske; njim da se imaju pisati svi uredni spisi, razpravljati svi posli, dopisivati i odpisivati s kojim mu drago uredom i sa svakom kraljskom Vlasti*.⁹

U takvim okolnostima shvatljivo je što je bitka kod Visa, u kojoj su Hrvati sudjelovali pod austrijskom zastavom, u narodu shvaćena kao borba protiv talijanskih težnja za našim otocima i obalom. Premda je Austrija i prije i nakon bitke povremeno sklapala razne sporazume s tadašnjim ljutim protivnicima Talijanima, ne mareći mnogo za želje hrvatskoga naroda, u godinama koje su prethodile viškom okršaju politika Beča se donekle poboljšala u odnosu prema narodnjacima u Dalmaciji. Rezultat takvih političkih okolnosti bila je činjenica da je većinu posade austrijske flote činio narod Dalmacije, Istre i Primorja, koji su austrijsku pobjedu smatrali svojom pobjedom. Valjda zbog neočekivane i nevjerojatne pobjede Davida nad Golijatom, borba kod Visa dobila je romantične obrise u brojnim junačkim desetercima napisanima u slavu hrabrosti i srčanosti hrvatskih mornara, koji polako prelaze u legendu.

Bez obzira na činjenicu da su ratovali pod tuđinskim stijegom, hrvatski su mornari i u Viškoj bici, kao mnogo puta u svojoj povijesti, nažalost i ne tako davnoj, branili svoje more i obalu. Zbog toga nam je veliko zadovoljstvo što je izložba Viški boj u Gradskome muzeju Makarska postavljena u godini kada se središnja proslava Dana hrvatske mornarice održava baš u Makarskoj.

Priljeno: 3. srpnja 2008.

THE BATTLE OF VIS – MORE THAN A BATTLE

To mark the 140th anniversary of the Battle of Vis, the Issa Collection of the Split Archaeological Museum in Vis has put on an exhibition devoted to this important historical event. All the most important information about the circumstances behind the battle is given to the visitors, including the area in which it was waged, the actual course of the battle, and the outcome.

This was a fight between the Italian and Austrian fleets, and was the consequence of the ambitions of both sides to conquer and unite territories in Europe that they considered their own. One of the main strategic aims of Italy was to capture the island of Vis. In their preparations for the conflict, both sides strengthened their fleets, which was not actually in the event all that important, for the crucial factor was the superior tactical ability of the Austrian commander, Tegetthoff. Although the Italians had bigger and better ships and an excellent intelligence service, they were defeated by a weaker opponent simply because they did not have an experienced commander at the head of their fleet, rather a good theorist but on the whole just a politician, Admiral Persano, who committed a number of catastrophic mistakes, losing a battle he never should have.

The Battle of Vis, often known in Western-written history as the battle of Lissa, in which Croats took part under the Austrian flag, was understood by the people as a fight against Austrian designs on the islands and coastline. Among those Croats who took part in the battle were a number of inhabitants of what is today the Makarska coastal area.

Hence it is not surprising that the exhibition excited strong emotions and reactions from the visitors. It transpired that many of them possess documents and photographs from their forebears, which might be able to help in further research and the drawing of new and important conclusions about this famed sea battle.

DOROTEJA ŽIVČEC ▫ Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb

UVOD

Negdje sam naišla na misao kako će jednog dana računalo postati uobičajeno pomagalo u muzejima koje će služiti za potrebe izložaba, organizaciju zbirki, edukaciju i ostale muzejske aktivnosti. Tehnološki napredak djeluje kao *perpetuum mobile* i ne možemo predvidjeti gdje će nas i dokle odvesti, no danas sigurno svjedočimo činjenici da je računalo ne samo uobičajena već i neizostavna stvar utkana u sva područja ljudske djelatnosti.

Baš nedavno sam, ispijajući podnevnu kavu u predvorju hotela u kojemu smo prisustvovali seminaru i gledajući laptop na svakom stolu, komentirala kako ih je samo prije godinu dana na istom seminaru u istom hotelu bilo samo nekoliko. I morala sam se zapitati do kojeg će stupnja tehnologija ući u život pojedinca i društva uopće? Živi bili, pa vidjeli.

No neću sada zadirati u svijet suvremenih filozofskih pitanja, već ću se koncentrirati na svoj zadatak i dati pregled provođenja informatizacije u Muzejskome dokumentacijskom centru.

NEŠTO O INFORMATIZACIJI

Informacija je rezultat obrade, manipulacije i organiziranja podataka na način koji proširuje znanje primatelja, a informatizacija je proces kojim se olakšava protok, spremanje i pristup informacijama. Uz pojam informatizacije najčešće se vezuje pojam kompjutorizacije, odnosno opremanja uređajima koji mogu brzo, uspješno i pouzdano zamijeniti djelatnike pri repetitivnom korištenju informacijama. No informatizacija se, osim procesima kompjutorizacije, provodi na još nekoliko načina. Tako su organizacija, edukacija, ali i unapređenje komunikacije također važni oblici informatizacije. Organizacija omogućuje da raspoloživa sredstva budu primjenjiva svrhovito, dok edukacija osposobljava korisnike informacija da se u potpunosti koriste dostupnim informacijama, ali i da što više posla prepuste strojevima. Važno je i da informacije budu trenutačno dostupne korisnicima bez obzira na fizičku udaljenost, što se ostvaruje unapređenjem komunikacije. Svi spomenuti oblici informatizacije uklopljeni su u rad stručnjaka u Muzejskome dokumentacijskom

centru, no uglavnom ću se ograničiti samo na jednu dimenziju informatizacije, tj. na kompjutorizaciju.

INFORMATIZACIJA MDC-a

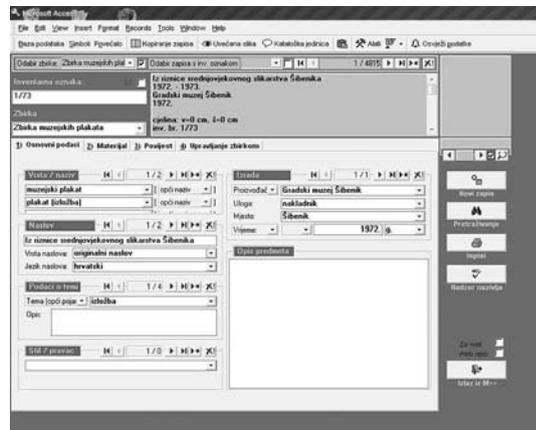
Muzejski dokumentacijski centar informacijska je, dokumentacijska i komunikacijska (INDOK) točka muzejske mreže, osnovana 1955. godine. Uz pomoć suvremenih informacijsko-komunikacijskih tehnologija i novih znanja, djelovanje MDC-a obuhvaća promidžbu muzejske, odnosno kulturne baštine, prikupljanje i obradu dokumentacije te širenje informacija, ali je uloga MDC-a i podizanje stručnoga i profesionalnog rada u muzejima putem izdavačke djelatnosti, organizacije predavanja, tečajeva i dr. Tako je MDC postao mjesto stalnog učenja i dodatnog usavršavanja, ali omogućuje i stalnu izmjenu informacija s muzejskom zajednicom te međunarodnim ustanovama i udruženjima.

Prikupljanjem i obradom dokumentacije nastala je građa MDC-a koja se može podijeliti u četiri osnovne kategorije, od kojih se svaka, osim muzejske zbirke, još dijeli bilo prema mediju (dokumentacijske zbirke), tematici (arhivske zbirke) ili vrsti građe (knjižnične zbirke).

Applaudo projekt

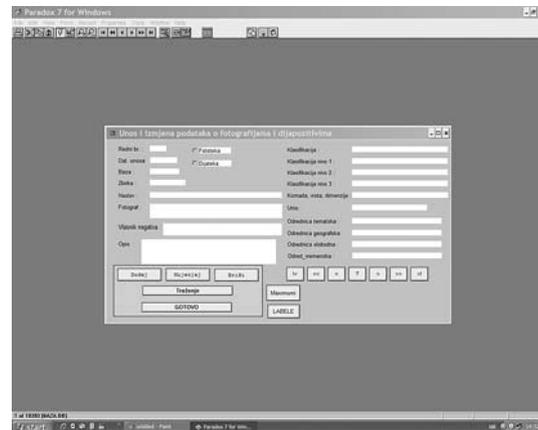
Krajem 2001. godine Applaudo Grupa je napravila elaborat pod nazivom *Razvoj informatičke infrastrukture MDC-a*, kojim je analizirano tadašnje stanje (računalna oprema, programska oprema, izobrazba, website) te prema tim elementima izrađena strategija razvoja. Neću sada uspoređivati ondašnju računalnu infrastrukturu s današnjom, jer je, uzimajući u obzir vrtoglavi razvoj tehnologije, jasno da je ona danas drugačija. Dat ću samo pregled današnje računalne opreme.

Prema prikazanoj strategiji razvoja u elaboratu, trebalo je dograditi memorije računala na 128MB po računalu, procesor Pentium III 1000MHz, hard diskove na min 20 GB te mrežne kartice na Fast Ethernet 100Mbit. Ti su zahtjevi na izmaku 2008. godine djelovali vrlo zastarjelo i jasno da su oni zadovoljeni danas, jer su neka računala u međuvremenu dograđivana, a druga pak zamijenjena. Da ne detaliziram, navest ću samo zadovoljene zahtjeve elaborata. Instalirana su dva mrežna printera, u mrežnoj su infrastrukturi postavljeni Planet FNSW-2401

sl.1. Modul M++ za obradu muzejske dokumentacije

sl.2. Maska baze podataka Fototeka u Paradox 7.0 (u razdoblju 1996.-2006.)

Muzejske zbirke MDC-a

U istom programu počinje se 1991. računalno obrađivati Zbirka muzejskih plakata MDC-a. Zbirka je osnovana 1973. godine, a sastoji se od muzejsko-galerijskih plakata koji dokumentiranjem izložbi, predavanja i drugih muzejskih aktivnosti prati djelatnost muzeja i galerija u Hrvatskoj, pa i izvan nje. Osim muzejskih plakata, zastupljeni su i plakati čiji su izdavači nemuzejske institucije, ali su dio baštine. Zasebne su cjeline plakati koje MDC objavljuje u povodu Međunarodnog dana muzeja i plakati nastali u razdoblju Domovinskog rata u Republici Hrvatskoj.

MODES je već 1994. godine zamijenjen UNESCO-ovim programskim paketom Micro CDS/ISIS, koji se temeljio na MS DOS operativnom sustavu, a u nj su prebačeni svi računalno obrađeni podaci. No od njega se zbog tehničkih poteškoća (rušenje sustava kao posljedica računalnog virusa) 1999. odustalo. Podaci su prebačeni u MS Word dokument i otada se inventarizacija provodi u tablici napravljenoj u MS Word-u. Godine 2004. prihvaćen je muzejski informacijsko-dokumentacijski programski paket M++ tvrtke Link2, koji je usklađen s *Pravilnikom o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi* i međunarodnim smjernicama za podatke o muzejskom predmetu (CIDOC). Dio podataka nije adekvatno konvertiran iz MS Word dokumenta, ali ti su podaci ove godine prebačeni u MS Excel dokument, prilagođen prijenosu podataka u MS Access, u kojemu je razvijen i sam M++. Trenutačno još uvijek imamo instaliranu verziju programa M++ u MS Accessu 1997. i čekamo na instalaciju novije verzije.

Dokumentacijske zbirke

Fond **Fototeka** okuplja fotografije, negative, dijapozitive i digitalne zapise od 1930-ih godina do danas, nastalih pri obilascima terena, stručnim putovanjima, darovanjima, pri realizaciji projekata MDC-a, ali i od autora zvučnih imena kao što su Antun Bauer, Tošo Dabac, Krešimir Tadić, Đuro Griesbach, Marija Braut i drugi ne manje važni autori.

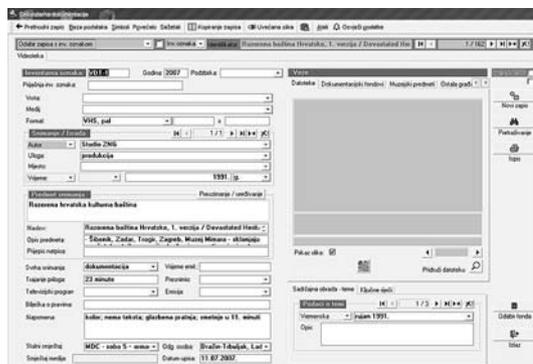
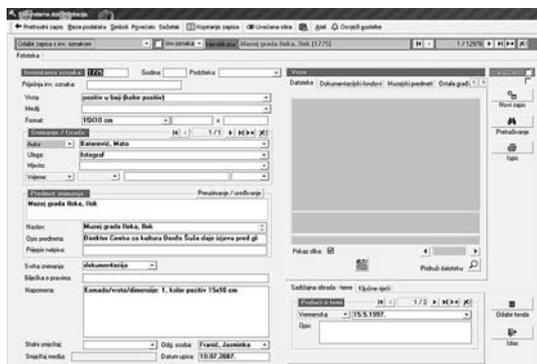
24 port switch i Siemens Wireles ADSL router, na file serveru svakom je zaposleniku kreiran vlastiti direktorij, no postoje i dijeljeni direktoriji za razmjenu podataka i/ili zajedničke podatke, implementiran je Norton Antivirus program, zaposlenicima je osigurana stalna veza od 5Mbit/s prema internetu, uspostavljen je informatički odjel sastavljen od voditelja informatičkog odjela i administratora, službeni tečaj korištenja MS Office aplikacija za sve zaposlene nije održan, no tadašnji je informatičar MDC-a Edin Zvizdić pomagao svojim suradnicima i podučavao ih kako se koristiti MS Office alatima.

Website je doraden s uslugom Traži, koja očito daje mogućnost pretraživanja sadržaja web stranica, postavljen je Kalendar događanja - izbor vijesti iz Hrvatske i svijeta, pri čemu je preko CMS sustava i samim muzejima omogućen unos vijesti, kao i pregled nekih baza podataka MDC-a.

Detaljnije ću prikazati razvoj programskih aplikacija, što je posljednja kategorija zahtjeva elaborata.

Još 1976. godine, kada je dr. Antun Bauer, osnivač MDC-a, od Smithsonian instituta dobio donaciju programskog paketa za obradu podataka muzejskih predmeta SELGEM, čime se trebala kreirati glavna baza podataka, što je u to vrijeme bilo jedino logično rješenje s obzirom na tadašnju računalnu (ne)opremljenost muzeja. Kako nisu postojali standardi unosa, obvezni minimum podataka nije bio propisan, fondovi nisu bili obrađeni, dokumentacija muzejskih predmeta bila je neujednačena, projekt nije bilježio uspjehe, osim u prirodoslovnim i tehničkim muzejima.

Godine 1980. MDC pokreće projekt *Osnove dokumentacije i klasifikacije muzejskih i galerijskih predmeta u SR Hrvatskoj*, čiji je cilj bio uključivanje podataka u nacionalni informacijski sustav i međunarodne UNESCO-ove informacijske sustave, pri čemu je od međunarodnih standarda preuzet CIDOC-ov minimum standardnih podataka za opis muzejskog predmeta. Kao softversko rješenje izabran je računalni program koji je razvila MDA (Museum Documentation Association), zvan MODES (Museum Object Data Entry System).

Građa je tematski podijeljena u više skupina:

- Muzeji i galerije Hrvatske
- MDC
- Muzeji i njihova građa u ratu
- Kolekcionari
- Crkvene zbirke i inventari
- Edukativna djelatnost u muzejima
- Inozemstvo

Računalna obrada vodi se od sredine 1996. godine u programu Paradox 7.0 koju je prema potrebama voditelj fonda izradio tadašnji informatičar MDC-a Edin Zvizdić. Uvođenjem softverskog paketa M++ u poslovanje MDC-a, tvrtka Link2 instalirala je i tzv. S++ za obradu sekundarne dokumentacije u kojemu se od 2006. godine fototeka nastavlja obrađivati.

Prirodnim se slijedom čini spomenuti fond **Videoteka**, koji je osnovan tek 1990-ih godina i najnoviji je dokumentacijski fond MDC-a. Svojim opusom pokriva video zapise (VHS, DVD) o djelatnostima hrvatskih (ali i nekih europskih) muzeja i galerija u smislu otvaranja povremenih izložbi i stalnih postava, predavanja, zapise o kolekcionarima i drugim stručnim djelatnicima. Iako su u početku zapisi nastajali snimanjem TV emisija i priloga, a i manji je broj muzeja u svojoj produkciji kreirao video-zapise, danas, s napretkom audio-vizualne tehnologije, sve se više upotrebljavaju za dokumentiranje rada muzeja.

Od 2003. godine videoteka se obrađuje računalno, u inventarnoj knjizi kreiranoj u MS Wordu, a od 2007. godine počinje se obrađivati u modulu S++.

Osim fototeke i videoteke, i ostale se dokumentacijske zbirke - **Zbirka mikrofilmova**, **Zbirka digitalnih zapisa**, **Arhiv MDC-a**, koji obuhvaća stručne i znanstvene radove MDC-a, izložbenu, pedagošku i izdavačku djelatnost MDC-a, marketing i odnose s javnošću te osnivanje i povijest MDC-a - računalno obrađuju u modulu S++.

Od 2007. godine unutar Arhiva MDC-a vodi se i zbirka zaštićenih izdanja MDC-a koja se prije računalno obrađivala u alatu MS Word. Zbirka mikrofilova vodila se u programu Paradox 7.0, dok je računalna obrada ostalih spomenutih dokumentacijskih zbirki započela s modulom S++.

Hemeroteka i Zbirka muzejskih kalendara i razglednica dvije su dokumentacijske zbirke MDC-a koje su zatvorene cjeline i kao takve više se računalno ne obrađuju. Na temelju podataka koje sam uspjela prikupiti, utvrđeno je da se hemeroteka obrađivala u programu Micro CDS/ISIS do 1996. godine, a idućih se godina, do 2004., obrađivala u MS Wordu.

Knjižnične zbirke

Knjižnica MDC-a specijalna je muzeološka knjižnica utemeljena 1955. donacijom dr. Antuna Bauera. Svojim fondom podijeljenim u nekoliko velikih zbirki (Referalna zbirka, Zbirka Bauer, Zbirka bibliografija, Zbirka elektroničkih publikacija, Zbirka kataloga izložaba, Zbirka magistarskih radova i doktorskih disertacija, Zbirka monografskih publikacija, Zbirka periodike, Zbirka rukopisa, Zbirka separata) informacijsko je izvoriste ne samo za akademsku skupinu korisnika i muzejske djelatnike, već

sI.3. Modul S++ za obradu sekundarne dokumentacije – fond Fototeka

sI.4. Modul S++ – fond Videoteka

sI.5. Modul S++ – fond MDC (Personalni arhiv)

sI.6. Maska baze podataka Registar muzeja, galerija i zbirki u RH u Paradox 7.0 (u razdoblju 1996.-2003.)

sl.7. Registar muzeja, galerija i zbirki u vlasništvu vjerskih zajednica

sl.8. Registar muzeja, galerija i zbirki u RH

je otvorena i za korisnike s drugih znanstvenih područja, restauratore, konzervatore...

Od 1993. do 2005. godine stručna obrada knjižničnog fonda provodi se u bazi podataka u Micro CDS/ISIS sustavu (UNESCO). Konverzijom podataka u novu bazu sačuvani su svi podaci te je do srpnja 2007. rad nastavljen u bazi kućne izrade, čija je autorica Mirna Šimat tadašnja informatičarka MDC-a. Nova baza Knjižnice izrađena je u MS Accessu 2000. U srpnju 2007. usvojeno je rješenje u obliku knjižničnoga informacijskog sustava K++ (također Link2) za stručnu obradu knjižnične građe u muzejima (inventarizacija, katalogizacija, predmetno označavanje i klasifikacija), za stručnu obradu monografskih i serijskih publikacija te za analitičku obradu članaka. U suradnji s knjižničarkom MDC-a, baza K++ je pri konverziji podataka dograđena poljima i potpoljima za standardiziranu obradu građe prema međunarodnim smjernicama i tendencija je da se ona i dalje dograđuje u skladu sa standardima. Iz baze se generiraju posebne mrežno dostupne baze podataka: Prinove knjižnice MDC-a, Jeste li čitali i Zbirka Bauer. Uz to se planira i realizacija međusobne povezanosti podataka iz ostalih fondova MDC-a obrađivanih u modulima M++ i S++ te s Registrom muzeja, galerija i zbirki u Republici Hrvatskoj. To je jedan od glavnih razloga zašto je prihvaćena baza podataka K++, da bi se krajnjem korisniku dala što potpunija informacija.

Arhivske zbirke.

Sljedeći, nimalo manje važan fond jesu Arhivske zbirke. U njemu se skuplja arhivsko gradivo o muzejima i galerijama unutar nekoliko tematskih cjelina:

1. Arhiv muzeja i galerija Hrvatske; sadržava podatke o ustanovama, njihovom smještaju, preseljenjima i adaptacijama prostora, zapise o javnom djelovanju ustanove koji obuhvaćaju izvještaje o radu, programe rada, aktivnosti, postave i ostalo. U Arhiv muzeja i galerija Hrvatske uključeni su i sljedeći podaci objedinjeni u dvije zbirke:

□ Arhiv Domovinskog rata koji objedinjuje dokumente vezane za Domovinski rat 1991.-1995. Riječ je o podacima vezanim za muzejske i galerijske ustanove smještene na okupiranom području, o stanju građe tijekom rata, evidencijama o mjerama zaštite kulturne baštine te podacima o krađi kulturnog blaga,

□ Arhiv muzeja, zbirki i riznica u vlasništvu vjerskih zajednica RH, čiji su podaci prikupljeni u razdoblju od 1996. do 2002. Dio podataka prikupljen je anketama MDC-a 1997., 1998. i 2001. godine, dok je ostatak podataka dobiven iz različitih izvještaja, deplijana, kataloga, registracija pokretnih spomenika kulture Ministarstva kulture RH, Uprave za zaštitu kulturne baštine i njezinih povjerenstava, prijava za upis u očevidnik muzeja Ministarstva kulture RH...

2. Personalni arhiv zaslužnih muzealaca, kao dio Arhiva muzeja i galerija Hrvatske, vodi se od 2002. radi skupljanja i čuvanja podataka o istaknutim pojedincima koji su svojim djelovanjem pridonijeli razvoju i usponu muzejske struke.

Baza arhiva, koja se dijeli na Arhiv muzeja i galerija i Arhiv Domovinskog rata, napravljena je u Paradox 7.0, a vodi se od studenog 1996. godine. Trenutačno je u tijeku konverzija u S++. Personalni arhiv zaslužnih muzealaca već se vodi kao zasebna cjelina unutar modula S++, ali kao specifičnost MDC-a.

Podaci iz Arhiva muzeja, zbirki i riznica u vlasništvu vjerskih zajednica RH računalno se obrađuju od 1996. godine u MS Wordu, no u 2008. godini podaci su prebačeni u MS Access 2003 te tako MDC odnedavno u svojoj paleti baza podataka ima i najnoviju bazu podataka Registar muzeja i zbirki u vlasništvu vjerskih zajednica. U kreiranju te baze vizualni je predložak bila već postojeća baza - Registar muzeja, galerija i zbirki u RH (o njoj nešto kasnije), kako bi bila što pristupačnija i "prirodnija" korisnicima iz MDC-a. Unos izmjena podataka riješen je nešto drugačije. Napravljen je elektronički obrazac u koji se za odabrani konzervatorski odjel prikupljaju podaci iz baze, i takav se šalje konzervatorskom odjelu koji provjerava zaprimljene podatke, unosi izmjene i vraća ih MDC-u. Podatke koje dobijemo natrag unosim izravno u tablice u samoj bazi podataka. Prednost je to što pristigle izmjene ne treba ručno unositi u bazu, čime štedimo vrijeme, a nedostatak je činjenica da taj posao može raditi samo jedna osoba (Doroteja Živčec) jer on zahtijeva rad s ključnim tablicama baze podataka i stoga nije prilagođen kustosima. Jasno, takvo rješenje nije idealno, no dokle god se ne osiguraju dostatna financijska sredstva moramo se njime zadovoljiti.

Ostale baze podataka

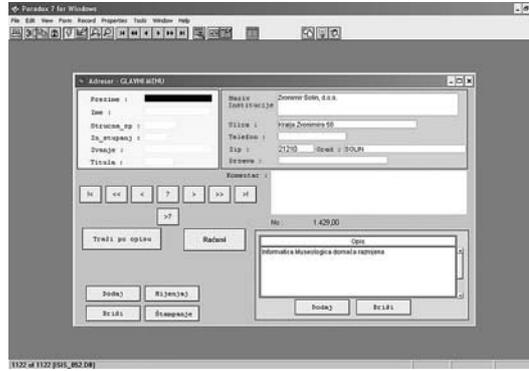
Registar muzeja, galerija i zbirki u Republici Hrvatskoj

Središnja je baza MDC-a koja sadržava svojevrsne složeno strukturirane osobne iskaznice svakog muzeja,¹ tj. sve osnovne podatke vezane za pojedini muzej u Republici Hrvatskoj, od bazičnih podataka kao što su servisne informacije do podataka o zaposlenima u muzejskim ustanovama i do samih zbirki u sastavu muzeja. Svake godine muzeji nam šalju svoje podatke, te se eventualne promjene u podacima evidentiraju u Registru. Međutim, kako bi se izbjegao rad "na traci", tj. ručno kopiranje i "lijepljenje" izmijenjenih podataka u bazu, ideja nam je što više automatizirati evidenciju tih izmjena u obliku tzv. sustava OREG, uz pomoć kojega bi svaki od 222 zastupljena muzeja dobio account u koji bi se mogli logirati uz pomoć lozinke.

Muzeji bi imali ovlasti dodavati, brisati i uopće mijenjati podatke. Time bi se ne samo znatno olakšao posao kustosima u MDC-u, već bi se i riješilo pitanje arhiviranja provedenih izmjena, s vremenom i datumom unesene izmjene podataka. U toj bi arhivi za željeno razdoblje bilo moguće pretraživati evidentirane izmjene za dani muzej te time omogućiti pregled promjena podataka tijekom određenog vremenskog razdoblja.

Kao takav, središnji izvor podataka, Registar je jedan od najvećih, ako ne i najveći prioritet MDC-a. Ta je baza podataka, kreirana u MS Accessu 2003, u razvojnoj fazi "naslijeđena". Kao prvi zadatak, uz upoznavanje cjelokupne programske strukture te baze, valjalo je ispraviti funkcionalnost pretraživanja. Određene rubrike nisu bile pretražive, neke nisu bile jednoznačno prikazane, a kako je upravo ispravno pretraživanje glavni argument egzistencije baza podataka, najprije je riješen taj problem. Zatim je, prema zahtjevima korisnika, točnije suradnika iz MDC-a, uslijedilo restrukturiranje baze kao posljedica uvođenja novih kategorija podataka, ispravljanje već postojećih funkcionalnosti i uvođenje novih, te popratno prilagođivanje prikaza podataka.

Zahtjev za izradu Registra formuliran je još 1990., te je iduće dvije godine baza podataka i napravljena. Program za održavanje baze podataka isporučen je u format dBASE IV unutar MS DOS operacijskog sustava. U istoj se bazi radilo do 1996. godine, kada MDC počinje raditi u programu Paradox 7.0, koji je izradio informatičar Edin Zvizdić. Baza se održala do 2003. godine², kada su podaci konvertirani u novu bazu

sl.9. Uručbeni zapisnik

sl.10. Adresar

izrađenu u MS Accessu 2003, u kojoj se podaci i danas obrađuju.

Uručbeni je zapisnik baza podataka koja sadržava podatke koji se rabe u svakodnevnom poslovanju MDC-a. Računalno se obrađuje od početka 1995. u programu Micro CDS/ISIS koji se do danas održao, iako se planira konvertiranje u neki moderniji format.

Za **Uručbeni zapisnik** vezuje se i Adresar, koji je u prvoj polovici 1996. godine izradio informatičar Edin Zvizdić u Paradoxu 7.0.

ZAKLJUČAK

Neki zahtjevi elaborata nisu još zadovoljeni. Baze podataka Adresar i Uručbeni zapisnik nisu prebačene u nove programske aplikacije, nije izrađena programska aplikacija za evidenciju ratnih šteta, neke baze podataka MDC-a nisu još predstavljene online. Također nije organiziran online istraživački centar u koji bi se korisnici prijavljivali putem dodijeljenoga korisničkog imena i lozinke i skupljali podatke tijekom korištenja tom uslugom te u kojemu bi korisnici online mogli podnijeti zahtjev za ispravkom podataka.

Nasuprot tome, MDC je obnovio postojeće aplikacije (osim Adresara i Uručbenog zapisnika), a Zbirka muzejske građe u vlasništvu vjerskih zajednica, Plakatoteka, Videoteka i Personalni arhiv zaslužnih muzealaca dobili su nove aplikacijske programe. U tijeku je faza testiranja i prilagođivanja softverskih rješenja kako bi se ona unaprijedila, uklonile pogreške u radu te zadovoljili specijalizirani zahtjevi korisnika. Osim toga, uspostavljaju se veze između podataka različitih područja. Neke veze već postoje, primjerice veza Knjižnica – Personalni arhiv ili pak Knjižnica – Registar muzeja, galerija i zbirki u Republici Hrvatskoj, ili pak Fototeka – Plakatoteka, Personalni arhiv – Registar muzeja, galerija i zbirki u Republici Hrvatskoj itd., no tendencija je uspostaviti što više veza, jer je i to primarni argument usvajanja softverskih paketa M++, S++ i K++, kako bi podaci bili objedinjeni na jednome mjestu i kao takvi dali korisniku traženu informaciju ili mu ponudili širi spektar informacija iz kojega može sam, prema svojim interesima i zahtjevima, izvući upravo ono što ga zanima.

¹ <http://www.trend.hr/clanak.aspx?BrojID=35&KatID=10&ClanakID=441>

² Pisana dokumentacija nije pronađena, pa su godine utvrđene prema dostupnim podacima.

Prihvatanjem novijih softverskih rješenja olakšan je rad korisnicima tako da su pošteđeni ponavljanja istovrsnih radnji te im je omogućen lakši pristup i manipulacija informacijama. U smislu ostalih oblika same informatizacije, valja reći da se oni ostvaruju putem seminara, tečajeva i predavanja što ih MDC redovito organizira. Gotovo sav rad stručnjaka iz MDC-a praćen je i predstavljan na web stranicama MDC-a www.mdc.hr, čime se ostvaruje i tzv. unapređenje komunikacije.

Gledajući dani pregled razvoja informatizacije MDC-a, godina 1976. može se smatrati njezinim početkom. Početkom 1990-ih godina počinje vladavina CDS/ISIS softvera koja traje do 1996., kada se usvaja Paradox 7.0. Konačno 2004. godine Ministarstvo kulture RH nabavom softverskog paketa tvrtke Link2 započinje eru programa M++, S++, tj. K++. Hoće li se taj paket zamijeniti nečim novim, čime bi se počela ponavljati povijest? Ne znam, no znam da ćemo i dalje međusobno povezivati baze podataka po razinama i vidjeti hoće li cjelokupni sustav kao cjelina zaživjeti.

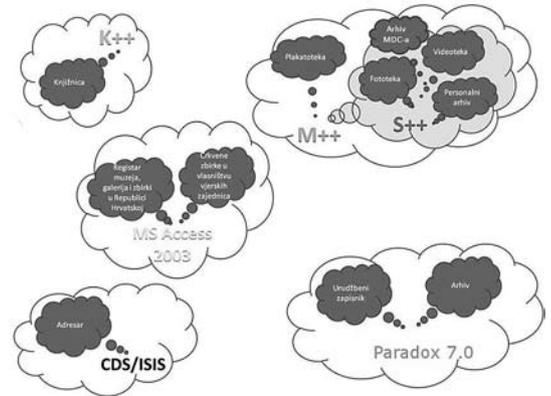
Napomena: Tekst *Stanje i perspektiva informatizacije MDC-a* je pismena radnja Doroteje Živčec na stručnom ispitu za zvanje muzejske informatičarke.

Mentorica: Maja Šojat Bikić

Zbirka rukopisa, Knjižnica MDC-a, Zagreb

LITERATURA

1. *Bulletin o informatizaciji muzejske djelatnosti Hrvatske*, br.4, 1990., Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb, 1991. Str. 10-21, 26
2. *Bulletin o informatizaciji muzejske djelatnosti Hrvatske*, br.1-2, 1991., Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb, 1991. Str. 5-15
3. *Bulletin o informatizaciji muzejske djelatnosti Hrvatske*, br.1-2, 1992., Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb, 1992. Str. 8-28
4. *Bulletin o informatizaciji muzejske djelatnosti Hrvatske*, br.5 (1-2), 1994., Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb, 1994. Str. 27-28
5. *Bulletin o informatizaciji muzejske djelatnosti*, br.7 (1-4), 1996., Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb, 1997. Str. 35-37
6. *Elaborat - Razvoj informatičke infrastrukture MDC-a*, Applaudo grupa, Zagreb, 2001.
7. *Informatica Museologica*, 31 (1-2) 2000., Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb, 2000. Str. 5-9, 40-45, 49-53
8. *Informatica Museologica*, 35 (1-2) 2004., Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb, 2004. Str. 24-27
10. *Muzeologija*, 41./42., 2004./2005., Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb, 2007. Str. 123-128, 277-285, 296-300

COMPUTERISATION IN THE MDC: THE CURRENT STATE AND THE OUTLOOK

The time for consideration of whether computers should be used or not is long behind us. But computerisation is not the only aspect of information technology. When did information technology begin to be carried out in the MDC, and how?

The begins go back to 1976, when Dr Antun Bauer, founder of the MDC, received from the Smithsonian a donation of an application for museum object data processing called SELGEM, with which a central database was supposed to be set up. How far have we come? In 1990, Selgem was replaced by CDS/ISIS, and this was put out of commission by the appearance of Paradox 7.0. Finally, in 2004 came the start of the era of the M++, S++ and K++ programmes in MS Access. This specialised paper gives an exact chronological review of the development of information technology in the MDC, structured according to collections (museum, documentation, archive and library collections).

But where do we go from here, and how? Technological advances require the constant engagement of computer personnel to monitor the novelties in skills updating and individual work in examining the expert literature, which quite naturally entails the need to accept new software approaches, which then naturally lead to a never ending spiral of possibilities and changes in the previous hardware and software structure. And where these possibilities are going to take us will have to be found out during the work itself.

ARCHIVING THE PROJECT MUSEUMS OF CROATIA ON THE INTERNET 1996-2008

MDC launched the project Museums of Croatia on the Internet (MHI in the Croatian version) in 1996. To date, 33 museum institutions have been presented under the aegis of the project, all told 50 museums, when their local collections and subsidiaries are included.

It was our ambition, through the systematic presentation of museums as a valuable and interesting part of the Croatian cultural heritage, to bring museums and the museum material closer to the public via a medium that has from the beginning of the project undergone such vigorous expansion and such enormous changes. This was in fact a pioneering undertaking at that time, when there were still very few museums in the world at large to have their own Web sites. It was the first step taken by Croatian museums out of their own physical spaces, many of which at that time had been damaged by the war, the material being placed in secure stores and thus made inaccessible. It was also the way to make the fastest and most effective use of the new information technologies in museums. The first steps in the digitalisation of the museum material, which is to say the cultural heritage as a whole and the creation of digital collections, were also closely tied to MHI. This move into the global virtual world contributed to museums being more open and communicative, and conversely its aim was to bring more real visitors into the museum.

Because of the obsolescence of certain technological approaches (particularly those on the early Web sites), and because of our wish to use our database about Croatian museums and to automate the updating of information, particularly under the headings General Information and Activities, we decided to archive the existing situation of the MHI project (February 20, 2008), as a document of the state of affairs in the museums presented at a given moment, of the ways of thinking about museums and the technological solutions. But the descriptions of collections and depictions of museum objects as well as the numerous permanent displays are still current and topical, can still be used as a worthwhile source of data.

IZ PERSONALNOG ARHIVA MDC-a: mr. sc. MARIJA ŠERCER

IM 39 (1-4) 2008.
IZ DOKUMENTACIJSKIH FONDOVA MDC-a
FROM MDC'S DOCUMENTATION HOLDINGS

JOZEFINA DAUTBEGOVIĆ □ Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb

JOZEFINA DAUTBEGOVIĆ: Pozdrav iz doma gospođe Marije Šercer, gdje razgovaramo za Personalni arhiv Muzejskoga dokumentacijskog centra. Kad biste se sami predstavljali, što biste najprije rekli o sebi?

MARIJA ŠERCER: Najprije bih spomenula svoje roditelje i svoje mjesto odrastanja, a to je bila Subotica. Istina, rođena sam u Zagrebu, što je bila zasluga moga oca, koji je izgubio prvog sina pa je inzistirao da mama rađa na odjelu prof. Dursta u Petrovoj. Inače, odrastanje u krugu obitelji bilo je sasvim normalno. To je bila građanska obitelj. Otac je bio liječnik, specijalist za očne bolesti, i vodio je Očni odjel Gradske bolnice u Subotici. Majka mi je bila domaćica. Zahvaljujući tome što je bila Mađarica, od nje sam naučila mađarski jezik. Prenijela je na mene svoju toplinu i određeni način razmišljanja. Možda je čak i njezin način vođenja kuhinje i kućanstva imao nacionalno, mađarsko obilježje. Osnovnu sam školu završila u Subotici.

Naravno, s početkom Drugoga svjetskog rata dosta se toga promijenilo. Došla je mađarska okupacijska vojska, jasno da je i nastava u školi bila na mađarskom jeziku. Međutim, kad danas razmišljam o tome, shvaćam da je moj otac bio izuzetan. Iako je osnovana Bunjevačka gimnazija, on je sestru i mene dao u mađarsku školu jer je u njoj i nastavno osoblje i sve ostalo bilo na višoj razini. Tako sam prvi razred gimnazije završila još za vrijeme rata. Nakon 1944. počelo je opet novo razdoblje, puno poremećaja: ruska okupacija i mnogi šokovi koje smo doživljavali. Zatim različite manifestacije za Trst i za oslobođenje pojedinih gradova. Dobro se sjećam oslobođenja Beograda 20. listopada 1944. Ponovno smo morali masovno ići na miting s kojekakvim parolama koje samo nakon toga ostavljali po raznim ulicama. No i to je vrijeme nekako završilo.

Onda je došla 1948. godina, koja je bila dosta pogubna za mene. Dva puta sam imala upalu porebrice i uspjela sam dobiti tuberkulozu, tako da sam s tom bolešću odležala šest mjeseci na Golniku. To je bilo presudno za moje daljnje školovanje. U obitelji se počelo razmišljati što dalje. Donesena je odluka da nakon mature upišem neki lakši studij, nešto što neće biti osobito zahtjevno.

I tako je odlučeno da idem u Zagreb studirati povijest umjetnosti. Maturirala sam 1951. i došla sam u Zagreb na upis. Uspjela sam položiti prijamni ispit. Međutim, profesor Gamulin spojio je našu grupu s grupom povijesti, sa željom da svojim studentima povijesti umjetnosti osigura radno mjesto. Zajedno s dijelom svojih kolega završila sam taj dvopredmetni smjer povijesti i povijesti umjetnosti. Otežan mi je studij i on je dulje trajao, ali mislim da mi je to koristilo. Kad sam 1957. diplomirala, vratila sam se u Suboticu očekujući da će me ondje primiti u službu i da ću dobiti nekakvo radno mjesto. Međutim, jasno – nigdje ništa.

Po preporuci jednoga svog profesora počela sam proučavati Službene novine i otkrila sam da škola u Ivancu traži profesora povijesti. Prijavila sam se i doista su me primili. To je bilo posebno iskustvo. Zapravo, nešto čega se s radošću sjećam jer je bilo posebno, djeca su bila osobita. Tada sam se prvi put susrela s kajkavštinom u njezinu punom bogatstvu jer su se tu govorili različiti dijalekti. To nije bila obična kajkavština već ona iz okolice Varaždina. Uglavnom to živ čovjek, odnosno ja kao štokavka, nisam mogla razumjeti, ali su mi neki pojedinci bili izuzetno dragi. Sjećam se učenika Stjepana Šambara, koji je dolazio po zemljopisne karte, pa mi je cijelo vrijeme nešto pričao, a ja sam samo kimala glavom jer nisam znala o čemu govori. Evo, ti mali nesporazumi pratili su me u mojim počecima. Onda je uslijedila tatina smrt 1959. godine.

Trebalo je odlučiti što dalje, pa smo se doselili u Zagreb. Moja je sestra u to doba već završila medicinu i bila je zaposlena u Rijeci. Htjeli smo se nekako približiti i biti na okupu. Ovdje bih spomenula svog strica prof. dr. Antu Šercera, koji nas je primio u svoju kuću i osigurao nam dom. Tada je trebalo naći i zaposlenje. I opet sam imala sreću da je Muzej Srba u Hrvatskoj raspisao natječaj za mjesto kustosa. Javila su se tri kandidata, i nekim sam čudom upravo ja uspjela dobiti to mjesto. Dobila sam na obradu zbirku oružja; tako je počelo moje bavljenje oružjem. Bila je to Zbirka Desnica, koja se nekad nalazila u Islamu Grčkom. Vladan Desnica prodao je zbirku zbog nekih materijalnih razloga, a to je bio dosta zanimljiv materijal. Usput sam preuzela dio arhivske građe obitelji Desnica. Unutar te zbirke bila je vrlo zanimljiva korespondencija sudionika Bosansko-hercegovačkog ustanka 1875. g. S obzirom na to da sam odrasla u Vojvodini, u kojoj smo svi znali ćirilicu, s tim pismom nisam imala problema. Obavila sam latiničku transkripciju pisama, a dr. Hajrudin Ćurić, jedan od suradnika povjesničara, obradio je i objavio cijelu tu korespondenciju.

Muzej Srba u Hrvatskoj pripojen je 1963. g. Povijesnome muzeju Hrvatske. Tako je započeo zajednički život s kolektivom u kojemu nas, moram priznati, nisu primili s baš velikom radošću.

Evo - to je prva faza moje djelatnosti.

sl.1. Marija Šercer u svom domu, 2002.

sl.2.-3. Svečanost dodjele magisterija, 1975.

J. D.: Koje ste poslove radili u Hrvatskome povijesnome muzeju?

M. Š.: S obzirom na to da smo došli kao nekakav "višak", dali su mi zbirke koje nikome nisu bile potrebne a nazivale su se zbirkama dnevnog života. Bile su dosta nesređene i neinventirane, zapravo je to bilo nekakvo svaštarenje. Pokušala sam pronaći i prikupiti sve predmete koji su bili na različitim mjestima u muzejskoj palači, koja je tada bila dosta zapuštena. Zapravo, u tom poslu nisam našla sebe. Na svu sreću, došao je jedan dopis. Mađarsko Ministarstvo za kulturu raspisalo je natječaj za muzeologa koji bi htio otići na usavršavanje u Mađarsku. Prijavila sam se s obzirom na znanje mađarskog jezika. I tako sam 1966. godine otišla u Mađarsku, najprije na tri mjeseca, pa su mi onda produljili na još tri mjeseca. Obišla sam, tako reći, sve poznatije mađarske muzeje. Jasno je da mi je baza bila Mađarski nacionalni muzej u Budimpešti. Mislim da je taj boravak u Mađarskoj bio važan dio mog stručnog sazrijevanja i u pravom smislu riječi stručno usavršavanje. Već sam se tada nekako zbližila s cehovskom građom. Naravno, upoznala sam i zbirku oružja u Mađarskome nacionalnome muzeju. Vidjela sam muzeje u Sopronu, Szombathelyju, Debrecenu, Egeru, Miskolcu, Segedinu i Pečuhu - sve one koji su mi mogli u radu koristiti. Upoznala sam mnoge ljude koji su mi i kasnije ostali prijatelji i veza u struci.

J. D.: Što smatrate svojim najvećim uspjehom?

M. Š.: Pa onda kad sam nastavila... Kad sam se vratila, dr. Hrvoje Matković napustio je Muzej i ostala je slobodna Zbirka oružja. Preuzela sam tu zbirku jer sam i u Muzeju Srba vodila Zbirku oružja. Te su se zbirke spojile i ja sam na njima radila. Istina, uvijek naglašavam da nisam ni sanjala da ću kao povjesničarka umjetnosti voditi Zbirku oružja. Trebalo mi je neko vrijeme da se kao žena prilagodim tome, da se naviknem na te predmete koji sami po sebi izazivaju odbojnost. Međutim, s vremenom sam pronašla ornamentiku te oblikovne i tipološke značajke tih predmeta. I tako sam 1975. uspjela magistrirati. Magisterij smatram svojim dostignućem u stručnom smislu, jer je dio zbirke koji pripada razdoblju baroka dobio "svoje mjesto pod Suncem". Naslov moga magistarskog rada bio je *Umjetnički ukrašeno hladno oružje 17. i 18. stoljeća* u Povijesnom muzeju Hrvatske.

J. D.: To baš nije bilo za žene.

M. Š.: Pa nije bilo baš za žene, ali kad sam već počela, trebalo je i nastaviti. Slijedile su izložbe. Samo jedan dio predmeta bio je inventiran, i to zaslugom prof. Brunšmidta i njegovih nasljednika. S obzirom na to da je materijal većim dijelom bio neinventiran, slijedilo je zapravo inventiranje a usput, jasno, i izložbe. Direktorica mi je dulje vrijeme bila dr. Lelja Dobronić, koja je nastojala da Muzej bude što aktivniji. I onda, kako su se koje zbirke obradile, tako su prolazile katalošku obradu, publiciranje i ulazile u izložbeni prostor. Među prvim izložbama bila je ona općeg naziva *Staro oružje*, a postavljena je u Turističkom društvu. Znam da je nakon toga jedan dio tih predmeta - oružje za udaranje i oružje na motki - bio izložen u Domu JNA. Kada je objavljen katalog zbirke, u Muzeju je priređena jedna veća izložba pod nazivom *Staro oružje na motki*. Za tu izložbu se zainteresirao i dr. Peter Krenn iz Graza, koji je bio voditelj Landeszeughausa, tj. gradačke oružane, i zapravo smo zajednički napravili izbor predmeta za jednu manju izložbu. Ona je nastavljena izložbom jatagana, a potom izložbom *Sablje Povijesnog muzeja Hrvatske*. Sve je izložbe pratio katalog na njemačkom jeziku.

J. D.: Te su izložbe imale međunarodno značenje.

M. Š.: Da. Pogotovo je važna izložba priređena 1982./83., u povodu 300. obljetnice turske opsade Beča 1683. g. Dr. Peter Krajacich, ravnatelj muzeja u Željeznom (Eisenstadt) tražio je da se postavi izložba koja bi imala, kako ste vi rekli, međunarodno značenje. Ona je bila postavljena u Dvorcu Schlaining. Naravno, oružju su pridodani i grafički listovi. To je bila lijepa izložba i smatram da je dobila krasan katalog, koji je austrijski likovni umjetnik opremio na europski način. Mogu reći da mi se taj katalog čini najboljim od svih mojih kataloga toga vremena. Naši su katalogi zapravo bili bez posebnoga likovnog rješenja, a rađeni su vrlo skromnim sredstvima. Kad danas vidim naše nove kataloge koje izdaje Hrvatski povijesni muzej, moj muzej, čini mi se da možda osjećam malo zavisti. To ovako tiho kažem.

sl.4. Izlet u Hrvatsko zagorje s Hrvatskim povijesnim muzejem, 1974.

sl.5. Simpozij ICOMOS-a u Hrvatskome povijesnom muzeju, 1988.

J. D.: Jeste li surađivali s mađarskim muzejima?

M. Š.: S mađarskim muzejima, nismo... zapravo, jesmo! Jedan jedini put, i to s Vojnim muzejom u Mađarskoj. Oni su 1986. imali izložbu o oslobođenju Budima. Zanimljivo je da oni u fundusu nemaju baš previše turskog oružja. Je li ono prebačeno u Beč ili možda u Karlsruhe, ili u ono vrijeme nije bilo za njih zanimljivo - ne znam. Uglavnom, mi smo došli s našim turskim oružjem kao dodatkom koji im je upravo bio potreban. Surađivali smo samo jedanput, ali je to bila vrlo lijepa kolegijalna suradnja.

J. D.: Je li bilo kakvih promašaja u vašem radu?

M. Š.: Bilo ih je, dapače. U vrijeme kad sam počela raditi nije bilo gotovo nikakve literature, osim Praunspergerove knjige *Oružje starih Hrvata*. Ona mi je bila jedina literatura uz, možda, Demmina, kojega sam posuđivala iz Arheološkog muzeja. Uglavnom, literature je bilo vrlo malo. Počela sam prikupljati literaturu i kupovati knjige kad bih bila u Grazu. Tako sam širila svoje horizonte. Normalno, bilo je pogrešnih atribucija, primjerice među sabljama. Znaite, prema tipologiji postoje sablje koje su vrlo slične turskima jer imaju lukovičasto povijenu glavicu i križnicu savijenu u obliku slova S. Međutim, to nisu turske sablje, već jednostavnije i laganije sablje koje su nosili studenti prava, tzv. juratske sablje. Opisane su u mađarskoj literaturi. Kad sam to pročitala u knjizi Ferenc Csillaga, shvatila sam da je kod mene cijela skupina sablji objavljena pod pogrešnim nazivom. Ali, Bože mili, svi smo mi ljudi, pa i griješimo.

J. D.: Tko su vam bili uzori, tko je utjecao na vas?

M. Š.: Naučila sam raditi uz profesora Fedora Moaćanina, bivšeg ravnatelja Muzeja Srba u Hrvatskoj. Bio je vrlo vrijedan i pedantan čovjek koji nije štedio ljude kada bi pogriješili i koji nas je stavljao na kušnju. Jedna od prvih izložbi, na kojoj je prikazana Desničina korespondencija, bila je Obrovački odbor i Bosanski ustanak. To je zapravo bilo ono "kovanje", učenje o tome što znači izložba i kako izabrati najvažnije predmete. Točno tako, "kovanje zanata". Naime, nije dovoljno samo izložiti mnoštvo predmeta. Točno je da možete napraviti izložbu i staviti 350 fotografija, papira, izložaka i ne znam čega a da time zapravo ništa ne kažete. Treba izabrati baš ono pravo, ono što je bitno, a za to morate vrlo dobro poznavati građu i morate znati što želite reći.

J. D.: Koja vam je izložba najdraža?

M. Š.: Najdraža mi je posljednja izložba. Zapravo su mi dragi i Cehovi, izložba koju smo priredili u Muzeju grada Zagreba, zajedno s kolegama iz toga muzeja. Tada sam prvi put surađivala s postavljачem likovnim suradnikom, arhitektom gosp. Olegom Hrčićem.

Svoju posljednju izložbu, *Znamenja vlasti i časti*, postavila sam nakon odlaska u mirovinu. Otvorenje je bilo 16. siječnja 1991., a ja sam od 1. siječnja već bila u mirovini. I za tu sam izložbu imala likovnog suradnika, gosp. Berislava Brajkovića. On je osmislio tu izložbu raspoređujući predmete: činovničke i paradne sablje, razne znakove kao što su žezla i sl. To je bila izložba na kojoj je materijal doista pratio svoju popratnu građu. Na izložbi je bio portret jednoga od Pejačevića i kada smo smještavali magnatski nakit i stavili ga u vitrinu uz sliku - taj je nakit bio identičan onome na portretu a nije pripadao toj osobi.

J. D.: Jeste li imali kakvog sukoba s kolegama?

M. Š.: Uglavnom smo se svi slagali. Možda zvuči pretenciozno, ali iskreno priznajem, nisam nikad imala sukoba sa svojim kolegama. Dolazile su i mlađe kolegice. Kad bi mi trebala kakva pomoć, nikad nije bilo problema. Sve su to osobe koje danas imaju svoju reputaciju, svoje mjesto u struci. Iskreno, ne mogu reći da sam se s nekim baš sukobila. Ako je nečega i bilo, to su bili administrativni ili slični problemi koje možda treba zaboraviti. To je bilo vrijeme koje je donosilo probleme. Znaite, bili su to izbori direktora, razna natezanja i dugotrajne sjednice. Sve su to bile uglavnom ružne stvari na koje ne treba više misliti.

sl.6. Otvaranje izložbe "Stari zagrebački cehovi", Muzej grada Zagreba, 1991.

J. D.: Spominjali ste Lelju Dobronić. Kakva je ona bila direktorica?

M. Š.: Lelja je bila svojevrsan *spiritus movens* - ona je unijela pokret u taj muzej. Možda je katkad bilo i malo previše toga. Međutim, ona je izmislila muzeobus, odlaske u tvornice, odlaske u pojedine škole s tim malim izložbama koje su možda bile na neki način zanimljive. Iskreno rečeno, katkad mi se činilo da je to bilo prisiljavanje ljudi na obvezno razgledanje, a bez njihovih vlastitih pobuda. No, možda je i to imalo nekakav učinak. Ne znam. U svakom slučaju, bila je posebna. Osnovala je Društvo prijatelja muzeja. Imali smo muzičke priredbe na koje su ljudi dolazili i navikavali se dolaziti u prostor našega muzeja. Uredili smo ga da ljepše izgleda, da bude privlačniji. Mislim da je ona mnogo učinila za taj muzej.

J. D.: Jeste li imali teškoća, koji su bili nedostaci u vašem radu?

M. Š.: Nedostajalo je pomoćnih radnika. Ako ste, primjerice, radili s jednim preparatorom koji je "podijeljen" između nas petero-šestero, koji je usput morao obavljati i druge poslove. To čekanje na pomoć usporavalo je naš rad. Teško je inventirati predmet koji je uprljan. Na njemu praktički ne vidite ni natpise. Često vam nešto i promakne pri inventiranju. Sigurna sam da moji kolege koji danas rade na tom oružju nailaze na propuste jer sigurno ima predmeta na kojima mi je promaknuo neki natpis, žig ili kakva pojedinost.

J. D.: Jeste li radili u timovima ili individualno?

M. Š.: Više sam radila individualno, iako sam sudjelovala i na skupnim izložbama. U timovima su pripremane velike izložbe, primjerice *Bitka kod Siska*, *Bitka na Mohačkom polju*, *Ilirski preporod* ili velika izložba *Hrvatski narodni preporod* u Muzeju za umjetnost i obrt, na kojoj sam sudjelovala s cehovskom građom. Iskreno govoreći, više sam voljela rad na samostalnim izložbama. Pri radu na oružju automatski sam se zainteresirala i za zagrebačke oružare i njihovu proizvodnju, pa sam tako došla i do cehova. Ta se građa malo-pomalo prikupila i krenuli smo u jednu zajedničku izložbu pod nazivom *Zagrebački cehovi*. Postavljena je u Muzeju grada Zagreba, u cijelom njihovu ranijem prostoru. Ne znam više koliko je točno bilo soba. Bilo je dobro i pregledno izloženo. Jedino sam imala peh što je to bio siječan 1991. i ubrzo je započeo Domovinski rat. A zbog ratne opasnosti arhivsku i drugu građu trebalo je ranije vratiti vlasnicima da ne bi stradala.

J. D.: Što je u muzejskom poslu najvažnije?

M. Š.: Teško je to reći. Važne su mnoge stvari. To uvijek ovisi o temi, o tome što radite. Recimo, postoje teme za koje morate biti povjesničar. Morate se snalaziti u prikupljanju arhivske građe. Usto morate dobro poznavati i vlastitu građu, morate pratiti kataloge drugih muzeja da biste saznali što oni imaju kako biste se time mogli poslužiti. To je vrlo složen posao i mislim da se on ne može raditi na brzinu. Treba mu dati određeno vrijeme, jer ako se nešto radi na brzinu, neće donijeti željene rezultate.

mr. sc. MARIJA ŠERCER, BIBLIOGRAFIJA OBJAVLJENIH RADOVA

Katalozi zbirki

1. *Staro oružje na motki*, katalog muzejskih zbirki VII, Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb, 1972.
2. *Jatagani*, katalog muzejskih zbirki XI, Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb, 1975.
3. *Mačevi, bodeži, noževi*, katalog muzejskih zbirki XIV, Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb, 1976.
4. *Sablje*, katalog muzejskih zbirki XVIII, Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb, 1979.
5. *Zbirka Dragutina Schwarzara*, Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb, 1983.

Katalozi izložbi

1. *Alte Schlag-und Stangenwaffen aus Kroatien*, Landeszeughaus, Graz, 1974.
2. *Jatagane aus dem Historischen Museum von Kroatien*, Landeszeughaus, Graz, 1976.
3. *Sabel aus dem Historischen Museum von Kroatien*, Landeszeughaus, Graz, 1981.
4. *Türkische Waffen, Amt der Burgenlandischen Landesregierung - Landesmuseum*, Eisenstadt, 1982.
5. *Tursko oružje*, Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb, 1983.
6. *Oružje 16. i 17. stoljeća*, Muzej seljačkih buna, Gornja Stubica, 1987.
7. *Tursko oružje od 16. do kraja 19. stoljeća*, Muzej seljačkih buna, Gornja Stubica, 1988.
8. *Staro oružje od 16. do kraja 19. stoljeća*, Centar za kulturu Senj, Gradski muzej, Senj, 1989.
9. *Stari zagrebački obrti*, Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb, 1991.
10. *Znamenja vlasti i časti u Hrvatskoj u 19. stoljeću*, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb, 1993.

Vodiči po izložbama

1. *Hladno oružje od 13. do 19. stoljeća*, Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb, 1968.
2. *Umjetnički ukrašeno oružje*, Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb, 1970.
3. *Jatagani Povijesnog muzeja Hrvatske*, Dvorac Ilok, Ilok, 1977./1978.
4. *Kroz prozore prošlosti*, Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb, 1984./1985.
5. *Zbirka oružja Od mužara do puškomitraljeza*, Motovun, 1987.
6. *Stari zagrebački obrti*, Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb, 1991.

Znanstveni prilozi

1. *Zagrebačke cehovske tablice*, Iz starog i novog Zagreba, IV, Muzej grada Zagreba, Zagreb, 1968., 155-169.
2. *Cehovska organizacija u Brodu na Savi*, Zbornik Historijskog instituta Slavonije, Slavonski Brod, 1972., 43-62.
3. *Mačevi schiavone Povijesnog muzeja Hrvatske*, Vesnik Vojnog muzeja JNA, 18, Vojni muzej, Beograd, 1972., 95-118.
4. *Naoružanje i vojna oprema u Hrvatskoj u XVI. stoljeću*, Vesnik Vojnog muzeja JNA, 19-20, Vojni muzej, Beograd, 1974., 35-50.
5. *Mač s prikazom legende o Josipu Egipatskom*, Vesnik Vojnog muzeja JNA, 21-22, Vojni muzej, Beograd, 1976., 49-67.
6. *Ikonografska analiza prikaza legende o Josipu Egipatskom na sječivu mača u Povijesnom muzeju Hrvatske*, Zbornik radova I. kongresa Saveza društava povjesničara umjetnosti SFRJ, Ohrid, 1976., 121-126.
7. *Prilog problemu opskrbe oružjem čete u Crnim Potocima*, Posebna izdanja Akademije nauka i umjetnosti BiH, knj. XXX., Odjeljenje društvenih nauka, knj. 4., Sarajevo, 1977., 229-236.
8. *Elaboration on the jatagan collection of the Croatian Museum of History in Zagreb*, International Association of Museums of Arms and Military History, VIII Congress, Warszawa - Krakow, 1978., 231-237.
9. *Oružarska djelatnost karlovačkog slikara Jakoba Šašela*, Zbornik radova II. kongresa Saveza društava povjesničara umjetnosti SFRJ, Celje, 1978., 75-78.
10. *A zágrebi gömbkötőcéh magyar szakkifejzései (Mađarska strukovna terminologija zagrebačkog gumbarskog ceha)*, Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Akadémiai Bizottságának Értesít_je (Saopćenja Vesprenske komisije Mađarske akademije znanosti), II, Veszprém, 1979., 285-288.
11. *Paradne sablje u prvoj polovini 19. stoljeća*, Hrvatski narodni preporod (katalog izložbe), Povijesni muzej Hrvatske, Muzej za umjetnost i obrt, Muzej grada Zagreba, ČEP Delo Ljubljana, OOUR Globus, Zagreb, 1985., 380-382.
12. *Cehovska organizacija u prvoj polovini 19. stoljeća*, Hrvatski narodni preporod, Povijesni muzej Hrvatske, Muzej za umjetnost i obrt, Muzej grada Zagreba, ČEP Delo Ljubljana, OOUR Globus, Zagreb, 1985., 388.
13. *Zbirka starog oružja obitelji Vladana Desnice*, Zadarska revija Narodni list, 4-5, Zadar, 1985., 363-374.
14. *Cehovska pravila gradečkih i kaptolskih djetića (kalfi) 17. stoljeća*, Zagrebački Gradec 1242-1850, Skupština grada Zagreba i Gradsko poglavarstvo, Zagreb, 1992., 149-166.

15. *Cehovi u Hrvatskoj u 17. i 18. stoljeću*, Od svagdana do blagdana - Barok u Hrvatskoj, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1993., 188-195.
16. *Oružje 17. i 18. stoljeća*, Od svagdana do blagdana - Barok u Hrvatskoj, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1993., 210-217.
17. *Vojna oprema i naoružanje u vrijeme bojeva kod Siska 1591.-1593., Sisačka bitka 1593.*, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Institut za suvremenu povijest, Povijesni arhiv Sisak, Zagreb - Sisak, 1994., 243-254.
18. *Povijest Udruge frizera Hrvatske 1904.-1994.*, Udruga frizera, Zagreb, 1994.
19. *Pečatnjaci gradečkih i kaptolskih cehova*, Kaj, časopis za književnost, umjetnost i kulturu, 6, Kajkavsko spravišće, Zagreb, 1994., 31-51.
20. *Pravila djetića varaždinskog Velikog ceha iz 1708. godine*, Kaj, 1-2, Kajkavsko spravišće, Zagreb, 1995., 49-63.
21. *A céhlegények bérei a 17. században* (Plaće djetića u 17. stoljeću, Zagreb, Koprivnica), IV. Nemzetközi Kézművesipartörténeti Szimpózium (IV. međunarodni simpozij o povijesti obrta i rukotvorstva, Veszprem, 9. - 11. rujna 1994., Veszprémska komisija Mađarske akademije znanosti i umjetnosti, Budapest - Veszprém, 1995., 86-91.
1. *Vrč djetića kaptolskog gumbarskog ceha*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, XVIII, 3, Muzejsko društvo Hrvatske, Podružnica za Hrvatsku Društva konzervatora Jugoslavije, Zagreb, 1969., 28-30.
2. *Srebrni novci na kundaku puške*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, XVIII, 4, Muzejsko društvo Hrvatske, Podružnica za Hrvatsku Društva konzervatora Jugoslavije, Zagreb, 1969., 22-24.
3. *Cehovska organizacija u Brodu*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, XVIII, 5, Muzejsko društvo Hrvatske, Podružnica za Hrvatsku Društva konzervatora Jugoslavije, Zagreb, 1969., 22-24.
4. *Adam Baričević i kaptolski obrtnici*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, XXI, 2, Muzejsko društvo Hrvatske, Podružnica za Hrvatsku Društva konzervatora Jugoslavije, Zagreb, 1972., 23-25.
5. *Muzeobus i ljetnji dječji dani Povijesnog muzeja Hrvatske*, Umjetnost i dijete, 83, Zagreb, 1982., 44-49.
6. *O kartoteci izlaganog oružja Povijesnog muzeja Hrvatske*, Informatica Museologica, 1-2, Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb, 1983., 31-34.
7. *Izložba "Štajerska - most i bedem" u dvorcu Herberstein kraj Stubenberga*, Informatica Museologica, 1-4, Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb, 1988., 66-68.
8. *Sprovodna kola Stjepana Radića*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, XL, 1-4, Muzejsko društvo Hrvatske, Podružnica za Hrvatsku Društva konzervatora Jugoslavije, Zagreb, 1991., 33-34.
9. Dr. Balogh Jolán, Julije Klović u Ugarskoj (prikaz teksta iz Művészettörténeti Értesit), Budapest, 1983., Peristil, XXXII, 3, Zagreb, 1986., 29.
10. *Otkup sablje bana Josipa Jelačića*, Magnum, I, travanj, Zagreb, 1992., 32-33.
11. *Instalaciona sablja bana Josipa Jelačića*, Magnum, 2, svibanj, Zagreb, 1992., 34.
12. *Zbirka oružja Milana pl. Praunspergera u Hrvatskome povijesnome muzeju*, Muzeologija, 32, Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb, 1995., 57-72.
13. *Pazinski kaštel i bune kmetova u XV. i XVI. stoljeću, Oružje Pazinske knežije u XV. i XVI. stoljeću*, Narodno sveučilište Pazin, Muzej grada Pazina, Pazin, 1997., 17-24.
14. *O dokumentima, fotografijama, vjerskim predmetima, posudu i namještaju*, Iz baštine bačkih Hrvata - Bunjevaca, Etnografski muzej, Zagreb, 1998., 49-50.
15. *Između Árpáda i Dušana, ulomci iz pisama dr Ive Šercera (1892.-1959.) upućenih majci 1919.*, Iz baštine bačkih Hrvata - Bunjevaca, Etnografski muzej, Zagreb, 1998., bez pag.
1. *Godišnjak mađarskog narodnog i povijesnog muzeja, Folia archaeologica, XI/1958., XI/1959.*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, XI, 4, Muzejsko društvo Hrvatske, Podružnica za Hrvatsku Društva konzervatora Jugoslavije, Zagreb, 1960., 133, 134.
2. *Godišnjak Dérijeva muzeja u Debrecenu 1957., Debrecen, 1958.*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, IX, 4, Muzejsko društvo Hrvatske, Podružnica za Hrvatsku Društva konzervatora Jugoslavije, Zagreb, 1960., 134.
3. *Iz starog i novog Zagreba, III, Zagreb, 1963.*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, XIII, 4, Muzejsko društvo Hrvatske, Podružnica za Hrvatsku Društva konzervatora Jugoslavije, Zagreb, 1964., 122-124.
4. *Hladno oružje od 13. do 19. stoljeća u Povijesnom muzeju Hrvatske*, Matica iseljenika Hrvatske, Zagreb, 1968.
5. *Riznica stare Mezopotamije*, Prosvjeta, 574/575, Zagreb, rujan/listopad 1968.
6. *Krešimir Filić, Varaždinski mesarski ceh, Varaždin, 1968.*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, XVIII, 2, Muzejsko društvo Hrvatske, Podružnica za Hrvatsku Društva konzervatora Jugoslavije, Zagreb, 1969., 36, 37.
7. *Zbirka oružja u Povijesnom muzeju Hrvatske*, Gospodarski list, 35, Zagreb, 1970.
8. *Izložba oružja u Povijesnom muzeju Hrvatske*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, XIX, 5, Muzejsko društvo Hrvatske, Podružnica za Hrvatsku Društva konzervatora Jugoslavije, Zagreb, 1970., 25, 26.

Stručni i muzeološki prilozi

Prilozi u novinama i časopisima

9. *Hrvatsko Zagorje 1-6/1969. i 1-22/1970.*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, XX, I, Muzejsko društvo Hrvatske, Podružnica za Hrvatsku Društva konzervatora Jugoslavije, Zagreb, 1971., 38, 39.
10. *Uz jednu vrijednu izložbu u Muzeju za umjetnost i obrt*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, XX, 5, Muzejsko društvo Hrvatske, Podružnica za Hrvatsku Društva konzervatora Jugoslavije, Zagreb, 1971., 37.
11. *Šetnja jednom zamišljenom izložbom oružja*, Gospodarski list, 4, Zagreb, 1971.
12. *Muzeobus Povijesnog muzeja Hrvatske*, Končarevac, 286, Zagreb, 1971.
13. *Staro oružje na motki*, Gospodarski list, 21, Zagreb, 1972.
14. *Obrada povijesne građe (o izdavačkoj djelatnosti PMH)*, Vjesnik, Zagreb, 15. travnja 1976.
15. *Slikar Ivan Zaslche* (monografija dr. Marijane Schneider), Vjesnik, Zagreb, 9. srpnja 1976.
16. *Partizana*, Oko, Zagreb, 15. - 29. srpnja 1976.
17. *Tablica zagrebačkog klobučarskog ceha iz 1822. godine*, Oko, Zagreb, 9. - 23. rujna 1976., 2.
18. *Vrč djetića kaptolskoga gumbarskog ceha iz 1717. godine*, Oko, Zagreb, 7. - 21. listopada 1976.
19. *Škrinja stolarskog ceha*, Oko, Zagreb, 30. prosinca 1976. - 13. siječnja 1977.
20. *VIII. kongres Međunarodnog udruženja muzeja oružja i vojne povijesti*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, XXVII, 3-4, Savez muzejskih društava Hrvatske, Društvo konzervatora Hrvatske, Zagreb, 1978., 65.
21. *Tečaj etruskologije u Perugi*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, XXVIII, 3, Savez muzejskih društava Hrvatske, Društvo konzervatora Hrvatske, Zagreb, 1979., 39.
22. *Izložba oružja u Povijesnom muzeju Hrvatske*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, XXVIII, 3, Savez muzejskih društava Hrvatske, Društvo konzervatora Hrvatske, Zagreb, 1979., 40.
23. *Ljudski pristup temi (u povodu izložbe Josipa Vanište)*, Oko, Zagreb, 12. - 26. lipnja 1980., 10.
24. *Genealogije i minijature* (prikaz izložbe portreta u Povijesnom muzeju Hrvatske), Vjesnik, Zagreb, 7. kolovoza 1982.
25. *Tursko oružje u Povijesnom muzeju Hrvatske*, Front, 29, Zagreb, 22. srpnja 1983.
26. *Zbirka Dragutina Schwarza*, Sam svoj majstor, 1, Zagreb, 1984.
27. *Tursko oružje*, dvorac Schlaining, Austrija, 15. svibnja - 10. listopada 1982., Portreti 16.-18. stoljeća u Povijesnom muzeju Hrvatske, Vera Borčić (personalne promjene), Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, XXXII, I, Zagreb, 1983.
28. *Otkupi u Povijesnom muzeju Hrvatske, Zbirka oružja Dragutina Schwarza u PMH*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, XXXII, 2, Savez muzejskih društava Hrvatske, Društvo konzervatora Hrvatske, zagreb, 1983., 9.
29. *Nove akvizicije, Zagrebački muzeji na Beogradskom sajmu, dr. Marijana Schneider (personalne promjene)*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, XXXIII, 1-2, Savez muzejskih društava Hrvatske, Društvo konzervatora Hrvatske, Zagreb, 1984., 4, 13, 15.
30. *Zagrebački muzeji na Beogradskom sajmu*, Vjesnik, Zagreb, veljača 1984.
31. *Slike i predmeti iz muzejskih zbirki*, Vjesnik, Zagreb, travanj 1984.
32. *Tursko oružje od 16. do kraja 19. stoljeća*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, XXXVII, 3/4, Savez muzejskih društava Hrvatske, Društvo konzervatora Hrvatske, Zagreb, 1988., 27.
33. *Pet stoljeća zemljopisnih karata Hrvatske*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, XXXVII, 3/4, Savez muzejskih društava Hrvatske, Društvo konzervatora Hrvatske, Zagreb, 1988., 27.
34. *In memoriam - Dr. Balogh Jolán (1900.-1988.)*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, XXXVIII, 1/2, Hrvatsko muzejsko društvo, Društvo konzervatora Hrvatske, Zagreb, 1989., 28.
35. *Izložba "Stari zagrebački obrti"*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, XL, 1/4, Hrvatsko muzejsko društvo, Društvo konzervatora Hrvatske, Zagreb, 1991., 3-4.
36. *Nit duga šest stoljeća (povijest ceha: tkalci)*, Nit, stručni časopis za tekstil, kožu i odjeću, I, I, Zagreb, 1994., 17-18.
37. *Križevi iz fundusa Hrvatskoga povijesnog muzeja*, Informatica Museologica, 25 (1-4), Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb, 1994., 91-92.
38. *Oružje prošlosti, uz postav oružja, oklopa i konjske opreme u Posavskome muzeju u Brežicama*, Vjesnik, Zagreb, 21. srpnja 1995.
39. *In memoriam: dr. Gisela Cenner Wilhelmb*, Informatica Museologica, 26 (1-4), Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb, 1995., 114-115.
40. *Mađarski muzeji, jesen 1995./1*, Informatica Museologica, 27 (1-2), Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb, 1996., 120-121.
41. *Mađarski muzeji 1996./1, 2, 3, 4*, Informatica Museologica, 27 (3-4), Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb, 1996., 109-111.

Ostali prilozi

1. *Staro oružje, mali priručnik hladnog i vatrenog oružja prema predmetima zbirke oružja Povijesnog muzeja Hrvatske*, Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb, 1971.
2. *Gumbarski djetić*, Modra lasta, Školska knjiga, Zagreb, 1977.

3. *Oružje u prošlosti*, Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb, 1980.
4. *Iz prošlosti zagrebačkih postolara*, Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb, 1989.
5. *Martin iz Zagreba* *Martin u Zagreb, iz povijesti zagrebačkih cehova (s crtežima Julesa Radilovića)*, "Zagreb", Samobor, 1990.
6. *Cehovske škrinje*, Radost, god. XLI., 1, Zagreb, 1991., 19.
7. *Cehovski pečatnjaci*, Radost, god. XLI., 2, Zagreb, 1991., 51.
8. *Cehovske tablice*, Radost, god. XLI., 3, Zagreb, 1991., 83.
9. *Cehovski oltari i zastave*, Radost, god. XLI., 4, Zagreb, 1991., 115.
10. *Krojački i gumbarški proizvodi*, Radost, god. XLI., 5, Zagreb, 1991., 147.
11. *Zlatarski, kovački i bravarski proizvodi*, Radost, god. XLI., 6, Zagreb, 1992.
12. *Drvodjelski proizvodi*, Radost, god. XLI., 7, Zagreb, 1992., 211.
13. *Graditeljska djelatnost*, Radost, god. XLI., 8, Zagreb, 1992., 243.
14. *Šegrti*, Radost, god. XLI., 9, Zagreb, 1992., 275.
15. *Kalfe*, Radost, god. XLI., 10, Zagreb, 1992., 307.
16. *Antun Mazek (1836-1920), profesor klasične filologije i dugogodišnji ravnatelj požeške gimnazije*, Encyclopedia Moderna XVII, HAZU, Institut "Ruder Bošković", Zagreb, 1997., 28-32.
17. *Povijesne crtice obitelji Šercer i Mazek; Ivo Padovan, Život i djela Ante Šercera*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1997., 279-288.
18. *Životno djelo kipara i restauratora Neste Orčića (1929.-1993.)*, Klasje naših ravni, 2, Subotica, 1999., 30-35.
19. *Djelatnost Giovannija Riccija i njegovih pomoćnika na području Hrvatskog primorja*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 38, Ministarstvo kulture RH, Konzervatorski odjel Split i Književni krug Split, Split, 1999. - 2000., 179-214.
20. *Nadgrobnna ploča Stjepana II. Frankopana*, Modruški zbornik, 2, Katedra Čakavskoga sabora Modruša, Modruš, 2008., 37-52.
21. *Djela akademskog kipara Neste Orčića*, u: Naco Zelić, Monografija Nesto Orčić, Hrvatska riječ Subotica i Katolički institut za kulturu, povijest i duhovnost "Ivan Antunović" Subotica, Subotica, 2007., 21-30.

STRUČNI RADOVI ZA ZVANJA U MUZEJSKOJ STRUCI U 2008.

mr. sc. SNJEŽANA RADOVANLIJA MILEUSNIĆ □ Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb

Nastavljajući tradiciju predavljanja mladih i novih članova hrvatske muzejske zajednice, u anotiranoj bibliografiji opisujemo stručne radove 60 kandidata koji su svoja zvanja u muzejskoj struci stekli polaganjem stručnih ispita tijekom 2008. g.

Kustos(ica)

BEŠLIĆ, Uršula (Zagreb, Kabinet grafike HAZU). *4. hrvatski trijenale crteža i povijest manifestacije*. - 12 str.; 31 cm Bibliografija.

Mentorica: Leonida Kovač

Autorica je dala kraći povijesni pregled manifestacije "Hrvatski trijenale crteža", koji se u organizaciji Kabineta grafike HAZU održao u 2008. godini četvrti put. Hrvatski trijenale crteža nastavak je tradicije "Zagrebačke izložbe jugoslavenskoga crteža", koja se održavala od 1968. do 1993. g. Autorica je u radu veću pozornost dala predavljanju 4. trijenala na kojemu je sudjelovala kao volonterka Kabineta grafike HAZU.

BRAJKOVIĆ, Toni (Šibenik, Muzej grada Šibenika). *Natpisi i prikazi božanstava na antičkim spomenicima iz fundusa Muzeja grada Šibenika*. - <50> str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.- Bibliografija.

Mentor: Ante Rendić Miočević

Autor je dao prikaz spomenika vezanih za antički kult na prostoru djelovanja Muzeja grada Šibenika. Radi potpunije slike rasprostranjenosti štovanja određenih božanstava, opisao je spomenike koji se nalaze u šibenskome, ali i u drugim muzejima ili u privatnim zbirkama. Većinu spomenika čini kamena muzejska građa, žrtvenici i reljefni prikazi, a najveći dio posvećen je Jupiteru i Silvanu. Kataloški dio rada donosi opis i ilustracije 43 spomenika.

BRKOVIĆ, Daria (Sinj, Muzej Cetinske krajine). *Skupni nalaz novca iz Trilja u fundusu Numizmatičke zbirke Muzeja Cetinske krajine u Sinju*. - <50> str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.- Bibliografija.

Mentor: Ante Rendić-Miočević

Numizmatičku zbirku Muzeja Cetinske krajine čini oko 2 380 komada novca, od čega je većina iz antičkog razdoblja. U radu je predavljen skupni nalaz novca iz Trilja, slučajno pronađen 1971. g., a čini ga 279 primjeraka. Autorica je kataloški obradila 106 primjeraka, uz njihove popratne ilustracije u boji. Analizirani novac pripada razdoblju Rimskoga Carstva s početka 4. st.

BULETIĆ, Mario (Rovinj, Zavičajni muzej grada Rovinja). *Etnološki pogledi u muzejskoj djelatnosti Zavičajnog muzeja grada Rovinja*. - 43 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliografija.

Mentorica: Smiljana Petr-Marčec

U prvom dijelu rada autor donosi odrednice razvojnoga puta etnološke znanosti radi prepoznavanja njezina djelovanja u sklopu muzejske ustanove. Drugi dio rada donosi opise praktičnoga rada što ga je autor kao vježbenik obavljao u Zavičajnome muzeju grada Rovinja. Poseban je naglasak stavljen na pripremu tematske izložbe „Komoda none Fume“. Treći dio rada sadržava spoznaje o novim izražajima u muzejskim aktivnostima iz etno-antropološke perspektive.

BULIĆ, Davor (Pula, Arheološki muzej Istre). *Žigovi na amforama iz fažanske keramičarske radionice: (rezultati zaštitnog arheološkog istraživanja, siječanj- ožujak 2007.)*. - 17, 7 str.: ilustr.; 30 cm

Bibliografija.- Table.

Mentor: Ante Rendić-Miočević

U radu je dana analiza žigova otisnutih na obodu amfora pronađenih tijekom zaštitnih sondažnih istraživanja 2007. g. na tri lokacije unutar fažanske starogradske jezgre. Proučavanjem žigova dobivene su nove spoznaje o fažanskim keramičarskim radionicama te o kronologiji žigova. Rad donosi i kataloški popis tridesetak nalaza i njihove crteže na popratnim tablama.

CODACCI-TERLEVIĆ, Giulia (Pula, Arheološki muzej Istre). *Istraživanja tumula u Istri*. - 26 str.: ilustr.; 30 cm

Bibliografija.

Mentor: Želimir Škoberne

U radu je dan kronološki prikaz istraživanja tumula u Istri. Započela su krajem 19. st., i otada je istraženo mnogo tumula, ali je samo u manjem broju njih pronađen i poneki sačuvani grob. U tekstu su istaknuti važniji nalazi, a u zaključku je naglašeno da još postoje brojna nerazriješena pitanja vezana za istarske tumule, čemu pridonosi i nedostatak detaljnijih antropoloških analiza. Tekst je ilustriran crtežima i fotografijama.

ČEPO, Mirko (Biograd na Moru, Zavičajni muzej Biograd na Moru). *Arheološka zbirka Zavičajnog muzeja Biograd na Moru*. - 15 str.: ilustr.; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta. - Bibliografija.

Mentor: Ante Rendić-Miočević

U radu je dan povijesni razvoj i djelovanje Zavičajnoga muzeja Biograd na Moru od početaka amaterske djelatnosti Škarpine zbirke krajem 19. st. i osnivanja Muzeja hrvatskih starina 1925. do 2008. g. Posebna pozornost dana je ustroju i djelovanju Arheološke zbirke, koja posljednjih 25 godina nije imala kustosa.

ČUČKOVIĆ, Zoran (Umag, Muzej grada Umaga). *Sustavni terenski pregled u muzejskoj praksi*. - 14 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliografija.

Mentor: Ante Rendić-Miočević

Autor je predstavio sustavni terenski pregled kao arheološku metodu kojoj je cilj proučavanje (pra)povijesnoga prostora putem sustavnoga dokumentiranja cijeloga istraženog područja. Naglasio je korisnost i učinkovitost te metode u muzejima pri prikupljanju podataka te pri planiranju i provođenju arheoloških projekata. Teorijski dio rada autor je potkrijepio opisom terenskoga pregleda okolice Umaga, koji je Muzej grada Umaga proveo 2007. g. Rad je ilustriran kartama arheoloških nalazišta i dokumentarnim arheološkim crtežima.

ČUKA, Maja (Pula, Arheološki muzej Istre). *Prapovijesna keramika iz pećine ispod sela Srbani*. - 31 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta. - Bibliografija.

Mentor: Želimir Škoberne

Autorica je analizirala prapovijesnu keramiku iz pećine ispod sela Srbani, koja je po svojem arheološkom bogatstvu jedan od važnijih lokaliteta u Istri. Tipološkom obradom niza ulomaka keramike, od kasnoeneolitskih i tipičnih bronzanodobnih, nastojala je dati uvid u kronologiju toga lokaliteta. Tekst je ilustriran crtežima i fotografijama analiziranih arheoloških nalaza te potkrijepljen bogatim bibliografskim bilješkama.

ČURKOVIĆ, Marin (Benkovac, Zavičajni muzej Benkovac). *Tegule s pečatom iz Zavičajnog muzeja Benkovac*. - 20 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta. - Bibliografija.

Mentor: Ante Rendić-Miočević

U radu su obrađene tegule s pečatom iz Zavičajnog muzeja Benkovac, koje su pronađene na širem benkovačkom području na devet arheoloških lokaliteta. Autor je analizirao tegule i njihove pečate te izradio kataloški popis 27 primjeraka. Uz opise većinom neobjavljenih tegula priložio je i njihove ilustracije u boji.

DUNATO, Jelena (Rijeka, Muzej grada Rijeke). *Emigracija iz Austro-Ugarske u SAD preko Rijeke 1903.-1914.: koncepcija izložbe*. - 22 str.: ilustr. u boji; 31 cm

Bibliografija.

Mentorica: Ela Jurdana

Muzej grada Rijeke tijekom svoje povijesti obradio je i prezentirao niz tematskih cjelina vezanih za povijest Rijeke i istaknute Riječane. Projekt "Emigracija" započet je 2007. s ciljem istraživanja emigracije iz Srednje Europe u SAD, uglavnom preko Rijeke i Trsta. U radu je iznesena tematska koncepcija izložbe "Emigracija iz Austro-ugarske u SAD preko Rijeke 1903.-1914.", njezine tematske cjeline, smještaj građe u izložbenom prostoru i postupci preventivne zaštite.

ERGOVIĆ, Maja (Zagreb, Etnografski muzej Zagreb). *Nematerijalna baština u Etnografskom muzeju i njezino dokumentiranje*. - 21 str.: ilustr.; 30 cm

Bibliografija.

Mentorica Smiljana Petr-Marčec

Autorica prenosi definicije nematerijalne baštine te njezine klasifikacije iz međunarodnih konvencija i propisa. Opisala je napore Etnografskog muzeja u Zagrebu u skupljanju i čuvanju nematerijalne baštine te projekt "Čipkarstvo u Hrvatskoj" Nerine Eckhel predložen za kandidaturu za 3. proglašenje remek-djela usmene i nematerijalne baštine UNESCO-a 2004. g. Prikazani su i načini čuvanja nematerijalne baštine u sklopu muzejske pedagoške djelatnosti.

FILEP, Ana (Zagreb, Hrvatski povijesni muzej). *Plakat Domovinskog rata 1991-1995: (u Likovnoj zbirci 20. stoljeća Hrvatskog povijesnog muzeja)*. - 27 str.: ilustr.; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.- Bibliografija.

Mentorica: Leonida Kovač

U središtu interesa su plakati nastali tijekom Domovinskoga rata 1991.-1995. koji se čuvaju u Likovnoj zbirci 20. stoljeća Hrvatskoga povijesnog muzeja. Autorica opisuje društveno-politički kontekst njihova nastanka te načine nabave plakata za zbirku koja ima 300-tinjak jedinica. Plakate analizira prema njihovim sadržajnim i tematskim karakteristikama, morfološkim obilježjima (oblikovanje) i ikonografskim odrednicama. Predlaže načine muzejskog komuniciranja plakata (izlaganje, objavljivanje) te daje mogući izgled njihove kataloške jedinice.

GARAC, Ivana (Split, Arheološki muzej Split). *Antički natpisi u Imotskoj krajini*. - 55 str.: ilustr.; 30 cm

Bibliografske bilješke ispod teksta.- Bibliografija.

Mentor: Ante Rendić-Miočević

Radeći kao vježbenica na epigrafičkim spomenicima Arheološkoga muzeja Split, autorica je izdvojila i dokumentirala natpise pronađene u Imotskoj krajini. Prikupila je 58 natpisa na latinskome jeziku, uklesanih u kamen, većinom na nadgrobne spomenike. U radu ih je popisala grupirane prema mjestima pronalaska, od Studenaca prema Runoviću. Uz kataloške opise, pojedini su spomenici predstavljeni i ilustracijom.

GLUČINA, Toni (Vid-Metković, Arheološki muzej Narona). *Spomenici Dijanina kulta u Naroni*. - 17, V str.: ilustr.; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.- Bibliografija.- Prilozi.

Mentor: Ante Rendić Miočević

Na temelju epigrafskih i ikonografskih spomenika te objavljene literature, autor je opisao štovanje kulta božice Dijane te njegovu rasprostranjenost u rimskoj provinciji Dalmaciji. Posebnu je pozornost pridao spomenicima Dijanina kulta sačuvanima u Naroni. Na tablama u prilogu prikazani su crteži i crno-bijele fotografije predstavljenih spomenika iz Narone.

GOVIĆ, Vana (Mali Lošinj, Lošinjski muzej). *Arheološka zbirka Osor*. - 28 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.- Bibliografija.

Mentorica: Žarka Vujić

Autorica je dala prikaz povijesti i razvoja Arheološke zbirke Osor (AZO) koja djeluje kao odjel Lošinjskog muzeja. AZO je najstarija muzejska ustanova na otocima Cresu i Lošinju, čiji se počeci vezuju za ime osorskoga biskupa Dinaričića, koji je 1771. g. prikupio prvu zbirku lapida u biskupskom dvoru u Osoru. U radu je predstavljena i bogata arheološka građa koja obuhvaća 13 000 predmeta i ulomaka unutar četiri zbirke i osam podzbirki, postupci dokumentiranja i stupanj obrađenosti građe te kraći opis stalnoga postava iz 1985. g. U zaključku su istaknute i odrednice budućega muzeološkog djelovanja Zbirke.

HADELJAN, Barbara (Varaždin, Gradski muzej Varaždin). *Herbarijska zbirka Franje pl. Koščeca*. - 65 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliografija.

Mentor: Nikola Tvrtković

Autorica je predstavila Herbarijsku zbirku Franje pl. Koščeca, koja čini zasebnu cjelinu unutar fundusa Entomološkoga odjela Gradskoga muzeja Varaždin. Kako herbarij nije stručno ni znanstveno obrađivan, u radu su navedeni počeci rada na njegovu sustavnom uređivanju, postupci preventivne zaštite tehnikom smrzavanja, determinacija herbarijskih primjeraka, utvrđivanje udjela ugroženosti pojedinih vrsta te postupci pripreme za inventarizaciju u programu M++.

HRŠAK, Tomislav (Osijek, Arheološki muzej Osijek). *Zaštitno arheološko istraživanje u dvorištu Arheološkog muzeja u Osijeku kao prilog poznavanju stambene arhitekture grupe Belegiš II.* - <25> str.: ilustr. u boji; 30 cm
Bibliografija.

Mentor: Želimir Škoberne

Autor je predstavio provedbu i rezultate zaštitnih arheoloških istraživanja provedenih krajem 2006. i početkom 2007. u dvorištu Arheološkoga muzeja u Osijeku. Ispod slojeva koji su pripadali razdoblju kasnoga srednjeg vijeka i novoga vijeka pronađena je i u cijelosti istraжена zemunica koja je pripadala razdoblju kasnoga brončanog doba u kulturnoj grupi Belegiš II. U prilogu su dani crteži i dokumentarne fotografije.

JANKO, Ivana (Pula, Arheološki muzej Istre). *Nalazi uljanica sa lokaliteta Flaciusova ulica u Puli: (istraživanja 2007 / 2008).* - 26, <16 str. s tablama>: ilustr.; 30 cm
Table.- Bibliografija.

Mentor: Ante Rendić-Miočević

Autorica je obradila i kategorizirala 52 ulomka uljanica pronađenih tijekom zaštitnih arheoloških istraživanja na južnom rubu starogradske jezgre grada Pula (2007.-2008.) koje je provodio Arheološki muzej Istre. Uljanice koje je datirala u razdoblju od 1. do 4. st. analizirala je prema Loeschckeovoj tipologiji. Rad donosi kataloški popis opisanih nalaza i table s njihovim crtežima ili fotografijama.

JAPUNDŽIĆ, Dražen (Zagreb, Hrvatski prirodoslovni muzej). *Prezentacija nalaza špiljskog medvjeda u Veternici.* - 23, <14> str.: ilustr. u boji; 30 cm
Bibliografija.- Prilozi.

Mentorica: Zlata Jurišić-Polšak

Uvodni dio rada donosi geološku prošlost Parka prirode Medvednica te opis geologije i paleontologije špilje Veternice, smještene u jugozapadnom dijelu Medvednice. Ta je špilja najpoznatije, najbogatije i najistraženije nalazište špiljskog medvjeda u Hrvatskoj i od 1979. g. zaštićena je kao geomorfološki spomenik prirode. Opisana su posljednja istraživanja špilje (2006.-2007.) te prezentacija novih nalaza špiljskoga medvjeda in situ.

JELIĆ, Zvonimir (Knin, Kninski muzej). *SWOT analiza Kninskog muzeja.* - 22 str.: ilustr. u boji; 30 cm
Mentorica: Žarka Vujić

Autor je primijenio SWOT analizu (S – Strengths, W – Weaknesses, O – Opportunities, T – Threats) Kninskoga muzeja. Kroz četiri čimbenika nastojao je prikazati njegovu snagu (poput bogate kulturne baštine, dugogodišnje muzejske tradicije, potpore šire društvene zajednice itd.), slabosti (nedostatak stalnoga postava, sporu primjenu suvremenih tehnologija itd.), prilike (novi stalni postav, kulturni turizam itd.) i prijetnje (vanjski utjecaji), a sve to kao elemente budućeg planiranja rada Muzeja i upravljanja njime.

KARIĆ, Maja (Zagreb, Umjetnički paviljon). *Suradnja u organizaciji i pripremi izložbe "Kinetizam od početaka do danas" u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu.* - 10 str.; 30 cm
Bibliografija.

Mentorica: Leonida Kovač

Autorica je opisala svoje sudjelovanje u pripremama i organizaciji izložbe "Kinetizam od početka do danas", održane od 9. listopada do 11. studenoga 2007. u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu. Ukratko je opisala faze rada u izradi popisa i posudbi radova, poslove pripreme kataloga izložbe, postava izložbe te završne pripreme i naknadne radove tijekom izložbe. Tekst je popratila dokumentarnim fotografijama s izložbe.

KARMELIĆ, Marija (Zadar, Arheološki muzej Zadar). *Glazirana keramika s lokaliteta Vrana- crkva sv. Katarine.* - 9, <10> str.: ilustr. u boji; 30 cm
Bibliografija.

Mentor: Želimir Škoberne

Uz kraći opis arheološkoga lokaliteta Vrana i gotičke crkve sv. Katarine te arheoloških istraživanja provedenih 2003., 2004. i 2005. g., autorica je dala detaljan opis pronađenih ulomaka glazirane keramike. Od ukupno 454 ulomka, iznijela je stilsko-tipološku analizu za reprezentativne primjerke keramike koji daju povijesno-arheološki pregled lokaliteta kroz kasnosrednjovjekovno i ranonovovjekovno razdoblje. Ilustriranim kataloškim popisom predstavila je 18 ulomaka različitih tipova glazirane keramike.

KRSTULOVIĆ OPARA, Andro (Split, Muzeji Ivana Meštrovića). *Mogućnosti povezivanja konzervatorske dokumentacije s dokumentacijskim sustavom muzeja: znanstvene spoznaje o vili don Šime Ljubića u Starome Gradu na Hvaru kao dio muzejske dokumentacije Muzeja Staroga Grada.* - 10, <9> str.: ilustr.; 31 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.- Prilozi.

Mentorica: Dubravka Osrečki Jakelić

Na primjeru vile don Šime Ljubića u Starome Gradu na Hvaru autor je potkrijepio tezu o mogućnostima povezivanja konzervatorske dokumentacije s dokumentacijskim sustavom muzeja. Presentiranjem dokumentacije prikupljene i obrađene radi izrade konzervatorskog elaborata u sklopu Muzeja Staroga Grada na Hvaru postigla bi se, naglašava autor, potrebna sinergija konzervatorskih i ostalih stručnih kriterija koji se implementiraju u procesu obnove.

KUČAN, Maja (Jasenovac, Javna ustanova Spomen-područje Jasenovac). *Prikupljanje i inventiranje upitnika bivših zatočenika logora Jasenovac i Stara Gradiška.* - 28 str.; 30 cm

Bibliografija.

Mentorica: Ela Jurdana

Autorica je predstavila upitnike koje su od 1976. do suvremenih dana popunjavali preživjeli zatočenici logora Jasenovac i Stara Gradiška te članovi obitelji i prijatelji zatočenika stradali u logoru ili umrli nakon izlaska iz logora. Opisana je struktura upitnika korištenoga od 1984. do 1990. te upitnika koji se upotrebljava od 2005. g. Opisana je metodologija prikupljanja i čuvanja upitnika, njihova obrada i inventiranje te njihova sadržajna vrijednost. Spomen-područje trenutačno posjeduje 1 767 upitnika s podacima o 1 741 osobi, a podaci se i dalje skupljaju.

KUHAR, Mladen (Kumrovec, Muzej Staro selo). *Segmenti djelatnosti Muzeja "Staro selo" Kumrovec: istraživanja tradicijskog obrtništva Hrvatskog zagorja.* - 12 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliografija.

Mentorica: Iris Biškupić Bašić

Autor je predstavio projekt Muzeja Staro selo u Kumrovcu, proveden 2007.-2008. s ciljem utvrđivanja stanja i razine očuvanosti tradicijskog obrtništva na području Krapinsko-zagorske županije. Opisao je rad u sklopu priprema i provođenja terenskog istraživanja te mapiranja rasprostranjenosti pojedinih obrta, tradicijskih znanja i vještina. U zaključku je naveo i rezultate provedenih istraživanja.

LOVRIĆ, Tihana (Kumrovec, Muzej Staro selo). *Stvaranje baze podataka o tradicijskim obrtima Krapinsko-zagorske županije.* - 14 str.; 30 cm

Bilješke.- Bibliografija i izvori.

Mentorica: Iris Biškupić Bašić

Autorica je predstavila terenski rad usredotočen na istraživanje tradicijske (materijalne i nematerijalne) baštine Krapinsko-zagorske županije. Zapisni na terenu vodili su se o majstorima i naučnicima (šegrtima) tradicijskih obrta te poznavateljima i nositeljima tradicijskih znanja i vještina. Opisala je načine obrade prikupljenih terenskih podataka, njihovu pohranu i dostupnost te stvaranje sekundarne računalne dokumentacije. U zaključku je istaknula važnost suradnje muzeja i poznavatelja tradicijskih vještina, koja može rezultirati različitim radionicama i projektima očuvanja tradicijske baštine.

MAJKIĆ, Astrid Mirjana (Pula, Arheološki muzej Istre). *Freske s lokaliteta Pomer-marina, Pula.* - 22 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.- Bibliografija.

Mentor: Ante Rendić-Miočević

Rad sadržava kataloški popis fresaka s lokaliteta Pomer-marina u Puli. Te su freske pronađene tijekom iskopavanja 1984. i 1985. pod vodstvom Vesne Jurkić i Arheološkoga muzeja Istre u Puli. Kataloški popis donosi 38 jedinica grupe fragmenata koji pripadaju zidnoj dekoraciji i šest jedinica grupe fragmenata stropne dekoracije. Freske su predstavljene i ilustracijama u boji.

MALOVOZ, Andreja (Županja, Zavičajni muzej Stjepana Grubera). *Keramički žetoni kao dio brončanodobnih i željeznodobnih kulturnih manifestacija na srednjoeuropskom prostoru.* - 42 str.: ilustr.; 30 cm

Bibliografija.- Prilozi.

Mentor: Ante Rendić-Miočević

U radu su predstavljeni žetoni kao posebna kategorija brončanodobnih i ranoželjeznodobnih keramičkih nalaza pronađenih u naseljima srednjoeuropskoga prostora. Ti ulomci keramike u obliku kruga, obrađeni klijestima i

brušenjem, vrlo su rijetko predstavljani u arheološkim publikacijama. Autorica nudi nekoliko pretpostavki materijalnih i ritualnih strategija vezanih za proizvodnju i uporabu žetona. U prilogu je dan ilustrirani kataloški popis žetona iz Zavičajnoga muzeja Stjepana Grubera u Županji.

MAŠTROVIĆ, Petra (Zadar, Narodni muzej Zadar). *Keramika iz Narodnog muzeja Zadar*. - 26 str.: ilustr. u boji; 30 cm
Bibliografske bilješke ispod teksta.- Bibliografija.

Mentor: Stanko Staničić

Tijekom pripravničkoga staža u Narodnome muzeju Zadar autorica se detaljnije upoznala sa zbirkom keramike iz stalnoga muzejskoga postava. U radu je dala sažeti općeniti prikaz arheološke keramike, njezinu osnovnu klasifikaciju i povijest. Detaljnije je predstavila keramičku zbirku zadarskoga muzeja te majoličku građu pronađenu na zadarskom poluotoku ispod stare gradske jezgre. U svome se radu oslanjala na rad bivše kustosice zadarskoga Narodnog muzeja Sofije Petricioli. Rad je ilustriran reprodukcijama u boji, a tekst potkrijepljen bibliografskim bilješkama.

MATAIJA, Tamara (Rijeka, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja). *Analiza podobnosti Guvernerove palače u Rijeci za muzejski prostor*. - 23 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.- Bibliografija.

Mentorica: Žarka Vujić

Autorica je analizirala prikladnost Guvernerove palače u Rijeci radu Pomorskoga i povijesnog muzeja Hrvatskoga primorja, koji je u njoj smješten. Pri tome je posebnu pozornost pridala muzejskoj građi, muzeološkom programu te palači, koja je kao spomenik kulture i sama dio muzeološkoga postava. Prostornu organizaciju muzeja analizirala je po etažama zgrade, uz tlocrte palače iz 1893. godine. U zaključku je istaknula prednosti i nedostatke smještaja muzejskih sadržaja u staroj zgradi, adaptiranoj za muzeološke potrebe.

MAYHEW, Tea (Rijeka, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja). *Revolucionarna 1848./49. u Rijeci*. - 18 str.; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.

Mentorica: Ela Jurdana

U povodu 160 godina revolucionarnih zbivanja u Europi 1848.-1849. Pomorski i povijesni muzej Hrvatskoga primorja u Rijeci planira postaviti povremenu tematsku izložbu "Revolucionarna 1848./49. u Rijeci". Autorica je iznijela plan i koncept izložbe koja će se uglavnom koristiti građom Muzeja. U radu je dala i širi opis povijesnih prilika i događaja u Europi, Hrvatskoj i Rijeci te plan izložbe sa shematskim prikazom tematskih cjelina u pet predviđenih prostornih izložbenih cjelina.

MILEUSNIĆ, Ivo (Rijeka, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja). *Nastanak i razvoj Numizmatičke zbirke Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka*. - 51 str.; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.- Bibliografija i izvori.

Mentorica: Žarka Vujić

Autor je izradio vrlo detaljan i nizom bilješki potkrijepljen prikaz nastanka i razvoja Numizmatičke zbirke Pomorskoga i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja u Rijeci (PPMHP). U zaključku je istaknuo da je time došao do spoznaja koje će olakšati rad na građi Zbirke, stekao uvid u načine skupljanja građe u prošlosti, pretpostavio načela za stvaranje politike skupljanja te dao doprinos efikasnijem ustroju te planiranju i strategiji razvoja Numizmatičke zbirke PPMHP-a u budućnosti.

NIKOLIĆ MALORA, Ani (Sinj, Muzej Cetinske krajine). *Djela akademskog slikara Frane Šimunovića u fundusu Umjetničke zbirke Muzeja Cetinske krajine Sinj*. - 16 str.: ilustr. u boji; 31 cm

Bibliografija.

Mentorica: Leonida Kovač

Autorica je dala životopis akademskog slikara Frane Šimunovića (Dicmo, 1908. – Zagreb, 1995.) te kronologiju njegova likovnog stvaralaštva. Detaljnije se zadržala na umjetničkoj fazi "zreloga stila" Frane Šimunovića, u kojoj su nastala djela što se čuvaju u Muzeju. Navela je pet kataloških jedinica Šimunovićevih djela iz fundusa Umjetničke zbirke Muzeja Cetinske krajine Sinj, a u slikovnim prilogima donijela je njihove ilustracije u boji.

POROPAT, Elena (Poreč, Zavičajni muzej Poreštine). *Zbirka starih razglednica Zavičajnog muzeja Poreštine- Museo del territorio Parentino u kontekstu iskorištenosti u budućem muzejskom postavu.*- 30 cm: ilustr. u boji; 30 cm Bibliografija.

Mentorica: Ela Jurdana

Sinopsis novoga stalnog postava Zavičajnoga muzeja Poreštine, prvi put u dugogodišnjoj povijesti Muzeja, obuhvaća i izbor razglednica iz Zbirke starih razglednica kao vizualno pomagalo u predviđenim tematskim skupinama. Autorica stoga detaljnije predstavlja Zbirku koja je ustrojena 1999. godine i koja je kao dio Povijesne zbirke sa 1 464 jedinice jedna od opsegom najvećih zbirki porečkoga Muzeja. Rad donosi i ilustrirani kataloški popis 22 razglednice različitih tehnika izrade i tematika.

PRTENJAČA, Ivana (Zadar, Arheološki muzej Zadar). *Lončarski pečati s lokaliteta Sv. Ivan i kod "Zdravljaka" u Zadru.*- 19 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.- Bibliografija.

Mentor: Ante Rendić-Miočević

U radu su obrađeni ulomci terrae sigillatae (glatke i reljefne) s pečatima 17 lončara iz aretinskih i sjevernoitalskih radionica pronađenih tijekom arheoloških iskopavanja na lokalitetima Sv. Ivan i Zdravljak u Zadru, u razdoblju od 1990. do 1996. g. Kataloški dio popraćen je ilustracijama ulomaka u boji.

PUC, Tihana (Zagreb, Muzej suvremene umjetnosti). *Prostorno-specifični radovi u izlagačkoj praksi: primjer izložbe "Criss-Cross- pet pozicija u hrvatskoj i njemačkoj suvremenoj umjetnosti".*- 19 str.: ilustr.; 30 cm

Bibliografija.

Mentorica: Leonida Kovač

Dan je prikaz razvoja prostorno-specifičnih radova nastalih na izložbi "Criss-cross – pet pozicija u suvremenoj hrvatskoj i njemačkoj umjetnosti", održanoj u Muzeju suvremene umjetnosti u Zagrebu (24. studenog – 30. prosinca 2005.). Autorica je posebno naglasila ulogu kustosa kao aktivnog sudionika u cjelokupnom procesu postavljanja izložbe, od ideje, razrade te realizacije i postavljanja u prostor Muzeja. Tekst je popraćen dokumentarnim fotografijama.

RADOVIĆ, Mate (Zadar, Arheološki muzej Zadar). *Ranosrednjovjekovna groblja nastala uokolo stambenih objekata u Ninu.*- 15, V str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliografija.- Table.

Mentor: Želimir Škoberne

Arheološka istraživanja provedena na lokalitetu Banovac (2000.-2007.) bila su poticaj za pisanje rada o ranosrednjovjekovnim grobljima nastalima uokolo stambenih objekata u Ninu. U uvodnom dijelu autor je dao pregled arheoloških istraživanja koja su rezultirala vrijednim arheološkim spoznajama o razvoju starohrvatskih groblja. Drugi dio rada donosi popis grobova s lokaliteta Nin – Banovac i Nin – crkva Sv. Križa te analizu grobnih nalaza. U prilogu su table s crtežima i ilustracijama.

SENJANOVIĆ, Petra (Zagreb, Galerija Klovičevi dvori). *Razvoj privatnih zbirki hrvatskog modernog slikarstva- prvi kolekcionari.*- 13 str.; 31 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.- Bibliografija.

Mentor: Darko Schneider

Suradnja na izložbi "Hrvatsko moderno slikarstvo 1880.-1945. u privatnim zbirkama" (Galerija Klovičevi dvori, 19. studenog – 3. prosinca 2006.) za autoricu je bila poticaj da istraži nastanak prvih privatnih zbirki i obradi prve skupljače. Nakon kratkoga povijesnog pregleda hrvatskoga kolekcionarstva te prikaza održane izložbe, istaknula je važnost muzejskog prezentiranja tog dijela kulturne baštine koji se čuva u privatnim zbirkama.

SOGONIĆ, Ines (Jasenovac, Javna ustanova Spomen-područje Jasenovac). *Fond digitalnih i magnetskih zapisa Memorijalnog muzeja Spomen-područja Jasenovac.*- 16 str.; 30 cm

Bibliografija.

Mentorica: Ela Jurdana

Dan je prikaz fonda digitalnih i magnetnih zapisa kao jedne od dokumentacijskih zbirki Memorijalnog muzeja Spomen-područje Jasenovac. Fond se sastoji od 232 različita digitalna i magnetna zapisa (DVD-a, CD-a i disketa) i inventiran je u programu S++. Zapisi se prikupljaju od 1997.g. Fond je prikazan s obzirom na podjelu prema vrsti zapisa te prema njihovu sadržaju.

PAJIĆ, Marina (Nova Gradiška, Gradski muzej Nova Gradiška). *Nova Gradiška na starim razglednicama.* - 16, <10> str.: ilustr. u boji; 30 cm
Bibliograf. bilješke ispod teksta.
Mentorica: Ela Jurdana

Zbirka razglednica Gradskoga muzeja Nova Gradiška ima 900 razglednica koje prezentiraju grad s kraja 19. i u prvoj polovici 20. st. Zbirka starih razglednica dio je Kulturno-povijesnoga odjela i većim je dijelom poklon novogradiškoga liječnika i kolekcionara Karla Dieneša Muzeju. Autorica je predstavila sadržaj Zbirke, tehnike izrade razglednica i njihove nakladnike, kulturno-povijesni kontekst njihova nastanka i upotrebe. U prilogu rada je kataloški popis 19 razglednica s popratnim ilustracijama u boji.

ŠALOV, Teodora (Pula, Arheološki muzej Istre). *Keramički nalazi s lokaliteta Popove bare u Vidu kod Metkovića-antička Narona.* - 16 str.: ilustr.; 30 cm
Bibliograf. bilješke ispod teksta.
Mentor: Ante Rendić-Miočević

U radu su obrađeni nalazi s lokaliteta Popove bare-Kula u Vidu kod Metkovića, pohranjeni u Arheološkome muzeju u Splitu. Obrađena su ukupno 64 predmeta, što je trećina prikupljenoga i selektiranog materijala. Najstariji među njima datiraju se u vrijeme od 3. st. pr. Krista do 2. st. pr. Krista. Uz kraći uvodni dio i kataloški popis, autorica donosi i table s crtežima obrađenih arheoloških predmeta.

ŠOJAT, Silvije (Gospić, Muzej Like). *Zbirka pokućstva Muzeja Like Gospić: Kulturno-povijesna zbirka.* - 27 str.: ilustr. u boji; 31 cm
Bibliograf. bilješke ispod teksta. - Bibliografija.
Mentorica: Ela Jurdana

Autor je predstavio Zbirku pokućstva Muzeja Like Gospić, s prijedlogom njezina izlaganja u novom stalnom postavu, čime bi se pridonijelo prezentaciji građanskoga života grada Gospića od sredine 19. do početka 20. st. Rad sadržava kataloški popis Zbirke, tj. 21 predmeta iz Gospića ili njegove uže okolice. Kataloške su jedinice popraćene ilustracijama u boji.

“

ŠTEFANAC, Berislav (Zadar, Muzej antičkog stakla). *Stakleni vretenasti recipijenti iz fundusa Arheološkog muzeja u Zadru.* - 12 str.: ilustr. u boji; 30 cm
Bibliograf. bilješke ispod teksta. - Bibliografija.
Mentor: Ante Rendić-Miočević

Autor se bavi skupinom staklenih vretenastih bočica (recipijenata) iz fundusa Arheološkoga muzeja u Zadru. Recipijenti su pronađeni na antičkoj nekropoli Relja u Zadru i u nekropoli u Starigradu, a pripadaju razdoblju od 2. do 4. st. Kataloški dio donosi opise 15 primjeraka različitoga stupnja očuvanosti i njihove ilustracije u boji.

VIŠKOVIĆ, Olja (Labin, Narodni muzej Labin). *Dokumentarna građa ili arhivsko gradivo u Narodnom muzeju Labin.* - 20 str.; 30 cm
Bibliografija.
Mentorica: Ela Jurdana

Autorica predstavlja fondove arhivskoga gradiva Narodnoga muzeja Labin. Detaljnije je opisala fond anagrafa i obiteljskih listova te provedene postupke primopredaje toga fonda Državnome arhivu u Pazinu. Posebnu je pozornost pridala i usporedbi važećih muzejskih i arhivskih zakonskih propisa.

VUČIĆ, Jakov (Zadar, Arheološki muzej Zadar). *Ranokršćanske glinene svjetiljke u Arheološkom muzeju Zadar.* - 46, <7> str.: ilustr. u boji; 30 cm
Bibliograf. bilješke ispod teksta. - Bibliografija. - Table.
Mentor: Ante Rendić-Miočević

Autor nastavlja projekt kataloškog objavljivanja antičkih svjetiljki iz Arheološkoga muzeja Zadar, što su ga započeli njegovi prethodnici u samim počecima rada Muzeja. Pozornost je pridao ranokršćanskim glinenim svjetiljkama na zadarskom prostoru. Predstavio je 103 primjerka iz Zbirke prema njihovim tipovima, uz njihove kataloške opise. U prilogu rada su ilustracije opisanih svjetiljki i literatura.

WILD, Ana (Osijek, Muzej Slavonije). *Posljednji licitarski obrt u Osijeku*. - 41 str.: ilustr. u boji; 30 cm
Bibliografija. - Prilozi.

Mentorica: Smiljana Petr-Marčec

U radu je obrađena tema licitiranja i posljednjega osječkog licitarskog i medičarskog obrta obitelji Blažeković. Predstavljene su ciljevi i rezultati edukativne muzejske radionice ukrašavanja licitara za mlađu osnovnoškolsku djecu te idejna koncepcija izložbe s temom licitiranja. Kataloški dio rada donosi opis 15 predmeta vezanih za licitarsvo iz fundusa Muzeja Slavonije. U prilogima je slikovna građa.

ZEC, Daniel (Osijek, Galerija likovnih umjetnosti). *Web stranica Galerije likovnih umjetnosti, Osijek*. - <9> str.; 30 cm
Mentorica: Leonida Kovač

Autor je predstavio web stranice Galerije likovnih umjetnosti u Osijeku (URL: <http://www.gluo.hr>) koje su zamišljene kao sadržajno slojevit komunikacijski instrument za kvalitetniju interakciju Galerije s različitim profilima korisnika. Opisao je nacrt sadržaja web stranice i njezin dizajn. U zaključnim je poglavljima naveo nedovršene sadržaje te one koji se predviđaju (npr. prezentaciju stalnog postava Galerije, izradu indeksa autora zastupljenih u Galeriji itd.).

Muzejski pedagog (Muzejska pedagoginja)

BARIŠIĆ, Gorana (Split, Muzej grada Splita). *Razvojni plan pedagoško-edukativne djelatnosti u Muzeju grada Splita*. - 17 str.; 30 cm

Bibliografija.

Mentorica: Malina Zuccon Martić

U radu je dan pregled pedagoško-edukativnih aktivnosti Muzeja grada Splita u prošlosti, koji nije proveden planski ni sustavno. Stoga je autorica naglasila osnovne uvjete i nužna sredstva (stručno osoblje, prostori, suvremena pomagala za rad, materijal za rad) kao dio planiranja buduće pedagoško-edukativne djelatnosti Muzeja. Navela je i odrednice razvojnoga plana edukacije u Muzeju, tj. cjelovitoga i dugoročnoga modela pedagoško-edukativnog programa te ostvarene i za budućnost planirane oblike suradnje s odgojno-obrazovnim ustanovama i građanima Splita.

BOGATIĆ, Marijan (Sisak, Gradski muzej Sisak). *Edukativna aktivnost Gradskog muzeja Sisak*. - 19 str.; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta. - Bibliografija.

Mentorica: Malina Zuccon Martić

Uvodni dio rada donosi kraću povijest Gradskog muzeja Sisak te pregled njegovih edukativnih djelatnosti. Posebna je pozornost pridana edukativnim akcijama koje je autor osmislio, organizirao i provodio u Muzeju tijekom 2007. i 2008. g. Među njima su aktivnosti uz Međunarodni dan muzeja 2007. i 2008. g., rad i rezultati radionice (u)okvir(i), radionica "Kronološka tablica", ostvarena u suradnji s odgojno-obrazovnim ustanovama u gradu, edukativni projekt "Mala škola baštine" i dr. Dana je i analiza provedenoga anketnog istraživanja zadovoljstva i informiranosti korisnika edukativnim radom sisačkoga Muzeja.

MILJAK, Ivana (Vukovar, Gradski muzej Vukovar). *Muzejska pedagogija u vukovarskoj kulturnoj obnovi: povratak kontinuitetu baštine*. - 34 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliografija.

Mentorica: Malina Zuccon Martić

Autorica naglašava važnost pedagoške službe u kulturnoj obnovi zajednice u kojoj Muzej djeluje. Opisuje pedagošku djelatnost Gradskog muzeja Vukovar 2007.-2008. g., koja je obuhvaćala radionice ("Ja umjetnik – iznenađujem sebe, iznenađujem druge"; "Glinotisak"; "Što sve arheolog radi – vučedolska čizmica", "Noć muzeja" itd.), edukativna predavanja i igrokaze te iznosi odrednice budućega djelovanja.

Dokumentarist(ica)

KRNJAK, Ondina (Pula, Arheološki muzej Istre). *Sekundarna dokumentacija u Arheološkom muzeju Istre u Puli*. - 25 str.: ilustr.; 30 cm

Bibliografija.

Mentorica: Dubravka Osrečki Jakelić

Tema rada su postupci vođenja muzejske dokumentacije u Arheološkome muzeju Istre (Pula) od 1947. do 2008. g. Autorica se detaljno osvrnula na trenutačno stanje obrađenosti svakoga dokumentacijskoga fonda koji je u AML-ju razvrstan prema mediju i sadržaju te posebni fond terenskih izvještaja. Iznesena su iskustva u korištenju računalnoga programa S++ koji se počeo koristiti 2006. g. Opisani su i postupci zaštite sekundarne dokumentacije (mikrofilmiranje, izrada pričuvnih kopija i planiranje elektroničkoga repozitorija), revizije te oblici njezine primjene.

MAJDANČIĆ, Lana (Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt). *Dokumentacijska obrada donacije fotografija Marije Braut Muzeju za umjetnost i obrt.* - 16 str. ; 30 cm
Bibliograf. bilješke ispod teksta. - Bibliografija.
Mentorica: Dubravka Osrečki Jakelić

Donacijom svojih fotografija, negativa i kontakt kopija Marija Braut više je puta obogatila fundus Muzeja za umjetnost i obrt. Posljednja donacija primljena je 2008. g., kada je autorica donirala 15 000 negativa i kontakt-kopija nastalih u razdoblju 1967.-1999. U radu je dan prikaz obrade podataka doniranih djela, opisan način izrade primarne dokumentacije, baze podataka izložbi i baze hemeroteke iz sekundarne dokumentacije. U zaključnom su dijelu istaknuti i prijedlozi za bolju funkcionalnost baze podataka vezano za građu donacija.

SOLTER, Ana (Zagreb, Arheološki muzej u Zagrebu). *Arheološki terenski dnevnik kao dio muzejske dokumentacije arheoloških muzeja: putna bilježnica Josipa Brunšmida prema digitalizaciji.* - 20 str.: ilustr.; 30 cm
Bibliograf. bilješke ispod teksta. - Bibliografija.
Mentorica: Dubravka Osrečki Jakelić

Autorica upozorava na potrebu inventiranja, digitalizacije, zaštite i dostupnosti terenske arheološke dokumentacije. Važnost tih postupaka ilustrira na primjerima arheoloških terenskih dnevnika Josipa Brunšmida koji se čuvaju u Arheološkomu muzeju u Zagrebu. No Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije ne spominje inventiranje terenske dokumentacije, niti su u programu S++ za obradu sekundarne muzejske dokumentacije predviđeni parametri za njihovu obradu.

ZENZEROVIĆ, Katarina (Pula, Arheološki muzej Istre). *Dokumentacijska obrada izložbi u Arheološkom muzeju Istre u Puli u razdoblju od 2003. do 2008. godine.* - 27 str.: ilustr. u boji; 30 cm
Bibliograf. bilješke ispod teksta. - Bibliografija.
Mentorica: Dubravka Osrečki Jakelić

Autorica je opisala poslove dokumentiranja izložbene djelatnosti Arheološkoga muzeja Istre u Puli na predlošku pet reprezentativnih izložbi organiziranih od 2003. do 2008. g. ("Sjaj antičkih nekropola Istre"; "Kostel Petrapilosa"; "Srednjovjekovno zidno slikarstvo u Istri"; "Histria"; "Magični likovi iz antičke prošlosti"). Usto je dala i kronologiju svih izložaba održanih u tome razdoblju (ukupno 43 izložbe u pet godina).

Informatičar(ka)

ŽIVČEC, Doroteja (Zagreb, Muzejski dokumentacijski centar). *Stanje i perspektive informatizacije MDC-a.* - 26 str.: ilustr. u boji; 30 cm
Bibliografija. - Prilozi.
Mentorica: Maja Šojat Bikić

Autorica je dala pregled provođenja informatizacije u Muzejskome dokumentacijskom centru (MDC-u) od početka 1980-ih do danas. Detaljno je prikazala razvoj programskih aplikacija korištenih za stručnu obradu muzejskih, dokumentacijskih, knjižničnih i arhivskih zbirki MDC-a. Pozornost je pridala i prikazu razvoja baze podataka Registra muzeja, galerija i zbirki u Republici Hrvatskoj te najnovijoj bazi koju je kreirala u suradnji sa stručnjacima MDC-a – Registru muzeja i zbirki u vlasništvu vjerskih zajednica. U zaključnom je dijelu naglasila težnju povezivanja i objedinjavanja podataka iz različitih baza radi lakšeg pristupa i rukovanja informacijama.

Restaurator(ica)

ČVRLJAK, Goran (Pula, Arheološki muzej Istre). *Restauracija amfora: od selekcije keramike do izrade rekonstrukcije.* - 35 str.: ilustr. u boji; 30 cm
Bibliografija.
Mentorica: Maja Velicogna Novoselac

Tijekom zaštitnoga sondažnog iskopavanja uz južni zid zgrade Arheološkoga muzeja Istre polovicom veljače 2007.g. pronađen je drenažni sloj s amforama. Autor je dao detaljan prikaz provedenih restauratorskih postupaka na tri amfores različitim oštećenjima. Tekstualni dio popraćen je fotografskom dokumentacijom svakog postupka te tablama s crtežima.

MARKOVIĆ BOKO, Marija (Split, Muzej grada Splita). *Slika "Solin", M. Olivero, 1892. godina: opis zatečenog stanja i konzervatorsko-restauratorski zahvati.* - 22 str.: fotografije u boji; 30 cm

Mentorica: Alma Orlić

Opisani su restauratorski postupci na slici "Solin" M. Olivera iz 1892. g. koja se čuva u Muzeju grada Splita. Dani su osnovni identifikacijski podaci o umjetnini, opisano je zatečeno stanje prije zahvata, tj. brojne promjene uzrokovane starenjem, oštećenjima i držanjem u neodgovarajućim uvjetima. Navedeni su i opisani svi restauratorski zahvati na slici, uz dokumentarne fotografije u boji.

PAVETIĆ, Mirjana (Kutina, Muzej Moslavine). *Restauracija tradicijskog odjevnog predmeta iz Moslavine.* - 22 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliografija.

Mentorica: Iva Čukman

U radu je predstavljen postupak restauracije zobuna (lajbeka, zubuna), ženskoga tradicijskoga odjevnog predmeta iz ruralnih područja Moslavine. Analiziran je predmet i njegova oštećenja te opisani provedeni postupci restauracije (čišćenje, pranje, zatvaranje rupa i rasparanih šavova). Svaka je etapa rada dokumentirana fotografijama u boji. U zaključnom su poglavlju navedene upute za daljnju upotrebu i čuvanje tekstilnog predmeta, preporučena sobna temperatura i relativna vlažnost zraka, načini pohrane i zaštite od eventualnih oštećenja.

PETROVIĆ, Monika (Pula, Arheološki muzej Istre). *Restauracija antičke keramičke građe: amfore s lokaliteta Arheološkog muzeja Istre (AMI) Jug.* - 31 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliografija.

Mentorica: Maja Velicogna Novoselec

Uvodni dio rada ukratko predstavlja rezultate zaštitnoga sondažnog iskopavanja uz južni zid zgrade Arheološkoga muzeja Istre u Puli. Detaljno je opisana primarna zaštita i obrada arheološkog materijala te rekonstrukcija dviju amfora s lokaliteta AMI-jug. Svi su provedeni restauratorski postupci detaljno opisani i popraćeni dokumentarnim fotografijama.

KOLIKO KOŠTA VAŠE RAČUNALO?

IM 39 (1-4) 2008.
POGLEDI, DOGAĐAJI, ISKUSTVA
VIEWS, EXPERIENCES, EVENTS

ZORAN SVRTAN □ Muzeja za umjetnost i obrt, Zagreb

Koliko košta vaše računalo? Pogledajmo: računalo, standardno uredsko, prosječnih karakteristika, ekran, tipkovnica i miš 6.000 kuna, operativni sustav 1.000 kuna, paket uredskih aplikacija 3.000 kuna, aplikacija za vođenje muzejske dokumentacije 1.000 kuna, dodatni programi (Photoshop, Corel Draw, ACD See ...) 5.000 - 10.000 kuna. Zbrojimo li sve to, dobit ćemo iznos od 16.000 -21.000 kuna. Koristimo li se besplatnim programima (recimo Linuxom, OpenOfficeom itd.), iznos može ostati na samo 6.000 kuna.

Evo, izračunali smo: normalno računalo kojim se koristite košta 6 - 20 tisuća kuna (a može i više).

Tekst gotov, idemo doma. Ne tako brzo, još samo malo...

Sigurno ste napisali neki tekst za katalog, tekst za novine ili časopis, možda baš za ovaj broj časopisa, sigurno imate neke fotografije... i sve vam to treba, recimo sutra. A danas vam je loš dan... vašem računalu također. Ne želi se upaliti. Katastrofa. Nemate kopiju na disketi ili na CD-u, danas ste htjeli završiti tekst i poslati ga, ne možete do mailova.

Koliko sada vrijedi vaše računalo? (Primijetite vrijedi, ne košta!)

Računalo je samo hrpa elektronike kojom upravljaju neki programi. Ta hrpa ima cijenu. Vaši podaci, ne samo oni od jučer, nego oni koje ste stvarali godinama – oni vrijede, oni gotovo i nemaju cijenu. Naime, životni rad, bezbrojni sati provedeni ispred malo prije spomenute hrpe elektronike i programa, neprocjenjivi su. Što, dakle, učiniti da vaše životno djelo ne bude izloženo hirovima elektronike?

Pogledajmo najčešće uzroke "nestanka" podataka.

□ Podaci mogu biti izgubljeni ako tijekom rada nestane struje.

Kada se struja vrati, obično nađemo dio podataka, ali ne sve (recimo, u tekst procesoru s automatskim spremanjem obično bude izgubljeno posljednjih desetak minuta rada). Nestanak napajanja u trenutku kada operativni sustav sprema neke od svojih vitalnih podataka može onemogućiti ponovno pokretanje računala. Problem nestanka struje moguće je zauvijek riješiti kupnjom uređaja za neprekidno napajanje, tzv. UPS-a (Uninterruptible Power Supply). To je uređaj s ugrađenim baterijama i mrežnim filtrom, pa kad nestane struje, baterije vam omogućuju dovoljno vremena da sigurno spremite svoje podatke i ugase računalo, sigurni da ćete, kad struja ponovno dođe, imati sve svoje podatke. UPS također štiti vaše računalo i od strujnih udara – od promjena napona, koje katkad mogu oštetiti dio računala ili cijelo računalo.

□ Kvar stroja

Ako se pokvari računalo, ali hard disk ostane ispravan, podaci se uvijek mogu spasiti. Naravno, bit će potrebno kupiti novo računalo, a podatke VRL0 pažljivo rekonstruirati i prebaciti na pravo mjesto (ne samo tekstove i slike, nego i mailove, adresare itd.). Ne činite to sami, pogotovo ako ne znate gdje se što skriva. No ne vjerujte ni da stručnjaci sve mogu sami. Oni sigurno ne znaju što vam sve treba na vašem računalu. Rekonstrukcija podataka posao je za dvoje.

Ako je otkazao hard disk – e, tu ste u veeelikim i skupim problemima. U Hrvatskoj postoji samo jedna tvrtka koja se bavi spašavanjem podataka s oštećenih hard diskova. To je vrlo spor, mukotrpan i skup posao. Prije nego se upustite u to, potrebno je procijeniti isplati li se uopće spašavanje podataka s vašeg hard diska. (Budimo realni, vaše fotografije s ljetovanja vama su možda važne, ali poslodavac neće biti previše oduševljen plaćanjem njihova spašavanja, ali baza podataka koja je nastajala deset godina suradnjom 20 osoba ima bitno drugačiju vrijednost – i, nadam se, backup kopiju.)

Kako prepoznati kvar diska i što učiniti da kvar ne bude veći nego što je neizbježno?

□ Disk se sastoji od dva bitna dijela – elektronike i mehanike (to je vrlo pojednostavnjen opis).

Ako otkáže elektronika, podaci su i dalje neoštećeni, samo mi ne možemo do njih. Ako imamo drugi disk, identične serije, jednakih karakteristika i kapaciteta, zamijenimo li elektroniku – podaci su opet tu. Problem je u tome što se elektronika ne može kupiti kao rezervni dio.

Ako otkáže mehanika, onda disk ispušta prekasne zvukove, od visokofrekventnih zvižduka do ružnog struganja, ovisno o vrsti oštećenja. Tada je izuzetno važno ODMAH isključiti računalo, da vrijeme struganja osjetljive površine diskova bude što kraće, čime se povećava mogućnost spašavanja podataka.

Kvarove diskova ne možemo spriječiti niti pouzdano predvidjeti. Postoji tehnologija (SMART - Self Monitoring Analysis & Reporting Technology) kojom se koristi većina proizvođača i kojom se često mogu predvidjeti problemi u radu diska – upozorenja treba prihvatiti i hitno poduzeti potrebne korake za zamjenu diska i preseljenje podataka.

▫ Nepažnja

Podaci se mogu izgubiti i zbog nepažnje – nespremanja, nečitanja upita koje postavljaju programi i sl. Podaci se mogu i zagubiti – spremanje u pogrešnu mapu i zaboravljanje imena datoteka prilično su česti. Taj se problem rješava edukacijom korisnika i pridržavanjem pravila – općenitih ili vlastitih – bitno ih se pridržavati stalno. Događa se i to da se pri "velikom spremanju" obrišu podaci koje nije trebalo izbrisati. Srećom, iz "koša za otpatke" moguće je vratiti podatke, ali samo ako su obrisani s vlastitog diska. Pazite, podatak koji obrišete na mrežnom disku, obrisani je zauvijek. Preporuka – kapaciteti diskova danas su dovoljno veliki, a diskovi su jeftini. Ono što vam ne treba, nemojte brisati – radije to preselite u mapu koju ćete nazvati Staro ili Nepotrebno ili Arhiva. Vjerujte mi, baš će vam taj obrisani podatak vrlo brzo zatrebati.

Do sada smo shvatili da je oštećenje diska jedini ozbiljan uzrok nestanaka podataka. Što učiniti da se zaštitimo? Naravno, recept je jednostavan – spriječite da ne biste morali liječiti. Spremajte podatke na siguran način – na disk, ali i na neko drugo mjesto, spremite više kopija – backupirajte svoje podatke. Što to znači u praksi?

Jedini siguran način zaštite jest izrada sigurnosnih kopija – backupa. Backup je ime za redoviti periodični postupak izrade sigurnosnih kopija uz pomoć nekoga za tu svrhu namijenjenog programa ili za ručno kopiranje podataka. Backupova ima nekoliko vrsta – Normal, Copy, Incremental, Differential, Daily.

Normalni backup spremi će odabrane datoteke i označiti ih kao spremljene (brisanjem oznake – arhivskog atributa datoteke), copy će ih spremi, ali ih neće označiti kao spremljene, inkrementalni će backup utvrditi što se promijenilo od prošlog backupa, spremi samo promjene i te će datoteke označiti kao spremljene, diferencijalni će backup učiniti isto, ali neće obilježiti datoteke, a dnevni će backup spremi samo ono što se promijenilo ili dodalo danas.

Datoteke spremljene nekim od programa za backup obično su spremljene u pakiranom obliku (radi uštede prostora, poboljšane kontrole spremanja na medij i sl.) i nisu direktno čitljive, nego ih istim alatom treba vratiti natrag (restore). Pritom je, naravno, potreban velik oprez da ne bismo vratili i ono što nam ne treba, recimo starije verzije datoteka na kojima smo u međuvremenu radili.

Za naša poslovna računala možemo pojednostavniti stvar – uzmimo potpuni ili djelomični backup. Potpuni backup će presnimiti kompletan sadržaj diska. To najčešće nije nužno, jer možda nije sve podjednako važno. Djelomični će backup presnimiti samo odabrane dijelove diska, npr. samo mapu s dokumentima. To je najjednostavnije učiniti običnim kopiranjem: postupak je jednostavan, a podaci su uvijek dostupni u obliku u kakvom su bili i na našem disku. Time se ostvaruje još jedna korist – ne trebaju nam posebni programi za backup.

Preporučljiva minimalna strategija bila bi sljedeća: kad osjetite potrebu (dakle, nije riječ o redovitom postupku), napravite kopiju onoga za što mislite da vam je izuzetno važno (ne kopija svega i ne kopija cijeloga određenog dijela). Srednja strategija bila bi redovito, periodično (ovisno o tempu stvaranja sadržaja) spremanje kompletne mape s podacima (ili svih mapa s podacima, ovisno o strukturiranosti spremanja podataka na disku). Maksimalna je strategija, naravno, svakodnevno spremanje svega, ali taj pristup nema (uvijek) svoje opravdanje.

Napravite kopiju – gdje i kako? Ako na istom disku napravite mapu s nazivom Kopija i u nju iskopirate sve – kopiju imate, ali u slučaju kvara diska od nje nema koristi. Ugradite li u isto računalo još jedan disk i na njemu stvarate kopije – to je mnogo bolje rješenje, pogotovo ako se kombinira sa zaštitom napajanja. Ako imamo računalo s više diskova, možemo razmotriti i neke naprednije tehnologije koje su danas vrlo često među redovitim funkcijama osnovne ploče. Riječ je o RAID funkcijama. RAID je kratica za Redundant Array of Independent Disks, što znači da će ugrađeni diskovi biti povezani u polje, te će se na njima zapisivati podaci, i to tako da će podatak biti razdijeljen i istodobno spremljen na više diskova, uz korištenje i algoritмова za zaštitu i povrat podatka u slučaju kvara bilo kojeg diska.

Ovisno o broju diskova i željama, moguće su različite RAID konfiguracije, a najčešće su:

▫ RAID 0; način povezivanja koji povećava brzinu, ali bez mogućnosti povratka podataka u slučaju kvara - pola se podatka piše na jedan disk, a druga polovica na drugi,

▫ RAID 1; na svaki disk sprema isti podatak – diskovi su identične kopije, u slučaju kvara bilo kojeg diska, na drugome su svi podaci,

▫ RAID 5; kombinacija je prethodnih dviju konfiguracija – dijelovi podatka se zapisuju na različite diskove, a jedan služi za bilježenje sigurnosnih podataka za rekonstrukciju podataka u slučaju kvara nekog od diskova.

Ako ne želite u svoje računalo ugrađivati dodatni disk ili više njih, možda imate pristup nekomu mrežnom disku na serveru. Možda taj server može služiti kao backupserver, na koji se spremaju svi podaci sa svih računala u mreži, pa se onda obavlja backup podataka na tom računalu.

I, na kraju, najjednostavnija varijanta – svoje važne podatke možete iskopirati na neki vanjski medij – na disketu, CD ili DVD, na memory stick, na vanjski hard disk. Sjetimo li se disketa (pretpostavljam da ih već dugo niste rabili), sjetit ćemo se i njihove nepouzdanosti i malog kapaciteta. Danas bismo teško, osim nekog teksta, na disketu mogli spremiti neku fotografiju s digitalnog fotoaparata. Disketi kao backup mediju možemo reći baj, baj!

CD i DVD, sjećam se reklame za CD – na stolu gomila disketa – njih 600 ili 700, a iza njih informatičar s glavom među rukama i zabrinutog izraza lica, pokraj stola prekrasna nasmiješena djevojka s CD-om u ruci reklamira veliki kapacitet i veliku pouzdanost. Svi su bili sretni zbog uštede prostora, znatno bržeg vremena čitanja podataka i velike trajnosti CD medija.

Pretpostavljala se 30-godišnja trajnost medija, pa je CD postao idealan potencijalni arhivski medij za dugotrajnu pohranu podataka. A onda šok – podaci se nisu dali pročitati. Krivci su brzo nađeni – nedovoljno razvijeni standardi zapisa (riješeno), nedovoljna kvaliteta uređaja za zapisivanje (riješeno i to), loši programi za zapisivanje (riješeno i to), standard je još mlad (više nije) – a podaci se i dalje povremeno ne daju pročitati. Na kraju je ustanovljeno: tehnika izrade samog CD-a vrlo je neujednačena – radi postizanja što niže proizvodne cijene, kontrola kvalitete nije dovoljno temeljita i kao krajnji rezultat – očekuje se trajnost CD-a od samo godinu dana. Za postizanje potrebne razine sigurnosti preporučljivo je svaki CD redovito, svaka tri mjeseca, kontrolirati posebnim programom, a nakon godinu dana (ili prije ako je potrebno) kopirati. (Iz prakse: najstariji CD koji imam snimljen je 1996., još je uvijek čitljiv, imam i jedan koji je star nešto više od godinu dana i podaci su na njemu nečitljivi.)

Za DVD medij priča je vrlo slična, ali dodatno zakomplicirana postojanjem više standarda za zapisivanje.

Magneto-optički diskovi (WORM – Write Once Read Many) i DAT (Digital Archive Tape) trake najčešći su i najpreporučiviji mediji za pohranu backupova. Nedostatak standarda za WORM medij i sporost rada traka, kao i sekvencijski pristup podacima, u današnje vrijeme sve jeftinijih velikih hard diskova, guraju te medije u drugi plan.

Memory stick na najboljem je putu zamjene disketa. Malen i prenosiv, sve većeg kapaciteta (od 256 MB do 16 GB, s tendencijom stalnog rasta) idealan je medij za prijenos podataka s jednog računala na drugo. Nažalost, previše sam puta vidio da memory stick koji radi u jednom računalu ne radi u drugome, a nakon toga više ni u jednome. Nepažljivim rukovanjem može se oštetiti memorijski čip koji služi za pohranu podataka.

Memorijskom sticku tehnološki (prema načinu spajanja) vrlo su slični vanjski hard diskovi. Vanjski hard diskovi s različitim sučeljima (USB, FireWire ili Ethernet), različitih kapaciteta (od 40 GB do 2 TB i više), omogućuju brzu i jednostavnu pohranu velike količine podataka. Investicija je najčešće neznatno veća od cijene samog hard diska, a prenosivost omogućuje bekapiranje računala na raznim lokacijama, te pohranu vanjskog hard diska na sigurnoj lokaciji.

Vratimo se našem početnom pitanju: Koliko košta vaše računalo? Koliko god novca platili svoje računalo, bez vaših podataka to je računalo bezvrijedno. Računalo je samo alat i takvim ga treba smatrati. Cijela informatička industrija postoji zbog vaših podataka, a ne zbog vaših računala. Da bi vaše računalo vrijedilo – potrebno je ostvariti sigurnu harmoniju između elektronike i podataka.

Procijenite jesu li su podaci na vašem računalu važni, odvojite važno od nevažnoga i bekapirajte, bekapirajte, bekapirajte ... Na vama je da odaberete metodu – potpunu ili djelomičnu, odaberite učestalost – redovito, povremeno ili tek "kad zagusti", odaberite i medije – CD ili DVD, možda najbolje vanjski hard disk. Ne zaboravite: podaci su ono vrijedno, ne oprema. Ljudi kažu: Pametni uče na tuđim, a glupi na svojim pogreškama. Naučimo, dakle, ali prije negoli bude kasno!

Primitljeno: 3. srpnja 2008.

HOW MUCH DOES YOUR COMPUTER COST?

How much your computer costs is a question that is raised at the very beginning of this paper, the author in a casual manner endeavouring to explain to the users, in this case museum professionals, that however much they pay for their hardware, without their data, the machine is valueless. A computer is just a tool, and that is how it has to be considered. The whole of the information industry exists for the sake of the data, not of the computer. For the machine to be worth something – one has to achieve a secure harmony between electronics and data. The author suggests the following: Assess how important the data on your computer are, separate the important from the unimportant, and backup, backup, backup. It is up to you to choose the method – full or partial, to choose the frequency – regular, occasional or only when things get tricky, and choose the media – CD, DVD or perhaps external HD. Don't forget, it's the data that count, not the equipment. People say, smart people learn from others' and the thick from their own mistakes. Let's learn, then, but before it is all too late.

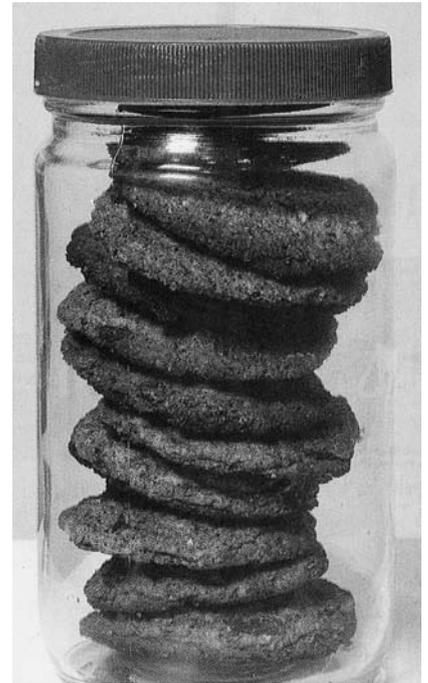
WASHINGTON DC OBILJEŽIO JE POČETAK 21. STOLJEĆA IZGRADNJOM NIZA NOVIH VELIKIH MUZEJA

DANICA DRAGANIĆ □ Virovitica

sl. 1. Natkriveno dvorište *Patent Office Buildinga*, u kojemu su dva velika muzeja američke umjetnosti

sl. 2. Oslíkana keramička posuda iz 10. st. iz Prednje Azije izbor je kustosice Freer-Sackler galerije

sl. 3. *Cremation Project*, John Baldesari, 1970. g., *Hirshhorn Museum*

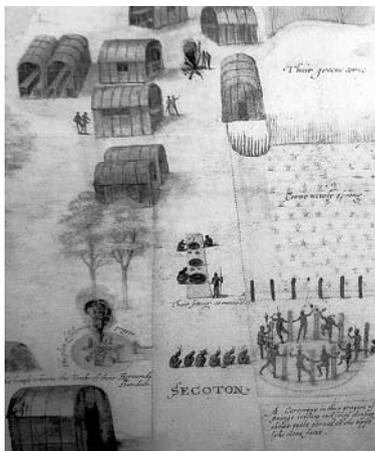

Posebni dodatak *The Washington Posta* u listopadu 2007. godine, pod naslovom *Budućnost od cigle i piksela*, na desetak je stranica donio pregled izgradnje, renoviranja i dogradnji muzeja u Washingtonu DC od 2000. do 2008. i pregled planiranih do 2015. godine. U nizu tema obrađuju se različiti pogledi na nove muzeje i rekonstrukcije te na dogradnje starih, nove ideje o budućnosti muzeja, brojni pokazatelji utrošenih sredstava i povećanje broja posjetitelja te donosi gledišta desetak kustosa, direktora i drugih muzejskih stručnjaka s obzirom na njihova očekivanja, želje i nade vezane za muzeje danas.

Kako ovdje nije moguće dati pregled svih projekata, nabrojiti ćemo barem najveće: *Udvar-Hazy Center*, uz trošak od 311 mil. USD (dodatak *National Air and Space Museum* koji se nalazi u središtu Washingtona); u *National Museum of Natural History* planira se za 2009. uređenje *Oceanske sale*, za što je predviđeno 49 mil. USD; za rekonstrukciju stare zgrade *Patent Office Building*, u kojoj su 2006. otvorena dva velika muzeja – *American Art Museum* i *National Portrait Gallery*, utrošeno je 283 mil. USD, a potkraj 2007. završena je i dogradnja dvorišnog prostora unutar zgrade pokrivanjem staklenim krovom, uz dodatne troškove od 63 mil. USD.

Od muzeja planiranih do 2016. godine nabrojiti ćemo samo najveće: 2008. bit će otvoren *Newseum* (435 mil. USD), dovršit će se dogradnja *Textile Museum*, renovirat će se *American History Museum*; 2009. *National Museum of Natural History* dobit će novu Oceansku dvoranu, a izgradit će se novi *National Slavery Museum* u nedalekom *Fredericksburgu*, uz predviđeni trošak od 200 mil. USD. Tri velika muzeja planirana su za 2012. godinu: *National Health Museum*, *Women's History Museum* i *National Children's Museum*. U taj veliki program izgradnje muzeja ulaze i *National Museum of the U.S. Army* (2013. g.) i *National Museum of the African American History and Culture* (2015. g.), za koji je osigurano 300 mil. USD, a i povlašteno mjesto u središtu Washingtona DC, neposredno uz obelisk-spomenik Georgeu Washingtonu.

Nije pretjerano tu veliku gradnju muzeja u Washingtonu nazvati *milenijskim boomom* jer je na sve do 2008. godine izgrađene objekte utrošena 1 milijarda USD, a za one planirane do 2016. bit će potrošeno 1,7 milijarda (nekidan je u radiovijestima objavljeno da najmoderniji američki nevidljivi vojni zrakoplov košta 1,2 milijarde, a SAD ih ima više, pa u usporedbi s tim to i nije velika suma za sve te muzeje).

sl. 4. Akvarel iz 1585. godine prikazuje indijansko selo u Sjevernoj Karolini (na povremenoj izložbi u *National Museum of the American Indian*)

sl. 5. Mokasinke iz bogate zbirke *National Museum of the American Indian*

Koje bi predmete kao najdraže kustosi izdvojili iz svojih zbirki

Novinarica Washington Posta Jessica Dawson provela je anketu i pitala nekoliko kustosa u raznim muzejima o njihovim najdražim predmetima.

Massumeh Farhad, glavna kustosica u *Freer-Sackler galeriji* (koja čuva građu Bliskog istoka i Azije), među tisućama se predmeta odlučila za jednu keramičku posudu iz 10. st., iz vremena dinastije Samanida (danas su to dijelovi Irana, Afganistana i Uzbekistana).

Ted Schultz, entomolog i istraživač u *National Museum of Natural History* izabrao je komad jantara iz Dominikanske Republike, u kojemu se sačuvao mravac od 3 mm, star 20 milijuna godina.

Liana Paredes, kustosica Zbirke zapadnoeuropske umjetnosti u muzeju *Hillwood*, izdvojila je rezbarenu hrastovu oplatu iz jedne palače u Parizu, izradenu oko 1730. g., koja je stigla u muzej 1956. g. Prisjeća se da je to bilo vrijeme Luja XIV., kad je aristokracija obnavljala svoje gradske palače, pa je u jednoj sačuvan savršeni primjerak rokokoa.

Jedan predmet iz novijeg vremena odabrala je Kristen Hileman iz muzeja Hirshorn, koji prikuplja predmete moderne umjetnosti. John Baldessari je 1970. g. spalio svoje stare i neprodane slike te od pepela napravio male okrugle pogačice kojima je ispunio jednu staklenku. Time je želio zorno predočiti proces stvaranja i uništavanja, a izložak je nazvao *Cremation Project*.

Kustos Dwight Blocker Bowers vodi Zbirku pop-kulture ili kulture zabave u *Nacionalnomu muzeju američke povijesti*. Muzej će biti dvije godine zatvoren radi preuređenja, ali Zbirka se i za to vrijeme popunjava. U spremištu je novinarke pokazivao neke zanimljivosti, npr. umjetne grudi koje je nosio Dustin Hoffman u filmu *Tootsie*. Sam kustos kaže da se prije 20 godina takvi predmeti nisu skupljali u muzeju, a danas se smatra da će to pridonijeti tumačenju strukture američke kulture. Suraduje s aukcijskim kućama *Christies* i *Sotheby*, a konkurenti su mu *Planet Hollywood* i *Hard Rock Cafe*. Oni su prikupili 70 000 predmeta u vrijednosti od 45 milijuna USD, a njegova muzejska zbirka ima 94 000 predmeta. Za svaku kupnju veću od 5 000 USD potrebno mu je odobrenje cijelog savjeta kustosa. Za svoju zbirku kustos Bowes ima dugačak popis želja - među njima je bijelo odijelo koje je nosio John Travolta u filmu *Groznica subotnje večeri*, pisaci stroj Angele Lansbury i još mnogo sličnih uspomena. Prošle godine Bruce Willis je darovao Muzeju svoju odjeću iz filmova, a u toj je prilici na ceremoniji izjavio kako mu je čast da je ušao u muzej. Kad sam 1997. g. prvi put bila u tom velikom muzeju, u jednoj su vitrini bile izložene cipelice Judy Garland iz *Čarobnjaka iz Ozza*, nekoliko teniskih reketa i boksačkih rukavica poznatih američkih športaša, a meni je bio najpoznatiji šešir, što ga je nosio Harrison Ford u filmu *Indiana Jones*.

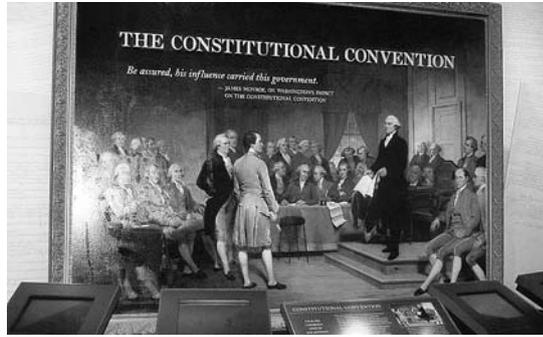
Izložbe o kojima kustosi sanjaju

Četiri kustosa iz različitih muzeja odgovorili su na pitanje kakve bi izložbe željeli postaviti, ali zbog nekih razloga to do sada nisu uspjeli ostvariti.

Paul Risser, direktor *National Museum of Natural History*, želio bi realizirati izložbu koja bi objedinila različite discipline prirodnih znanosti i pomogla ljudima da shvate kako znanstvenici dolaze do svojih spoznaja. Do sada to još nije ostvario jer su mu za to potrebna znatna sredstva i brojni stručnjaci, a trebalo bi i smisliti kako znanstvene činjenice približiti prosječnom posjetitelju. U tome je muzeju već nešto slično napravljeno. U velikoj dvorani s kosturima prapovijesnih životinja nalazi se radionica u kojoj stručnjaci obrađuju i rekonstruiraju te stare kosti, a posjetitelji imaju priliku sve to promatrati kroz velike staklene zidove.

sl. 6. George Washington predsjednik skupu pri osnivanju SAD-a (1787. g.). To je jedna u nizu sličnih slika u novom dijelu muzejskog kompleksa muzeja *Mount Vernon* (otvorenoga 2006.).

sl. 7. U tri dimenzije oživljen George Washington s obitelji u novom dijelu muzeja osobito privlači pozornost najmlađih posjetitelja.

Nickolas Penny, viši kustos u *National Gallery of Art*, misli da bi čitatelj mogao biti iznenađen kad čuje da bi on želio izložbu koja bi pokazala nešto potpuno novo, o čemu nisu ništa znali. Za njega bi na prvome mjestu bilo talijansko slikarstvo 19. st., i to bi bio Francesco Hayez (1791. - 1882.), vodeći slikar povijesnih tema i portreta. Njegove su slike uspoređivane s Ingresom, a danas malo tko zna za njega. Na pitanje koji je razlog da to još nije ostvario, kustos objašnjava da su izložbe skupe, a oni koji osiguravaju sredstva žele biti sigurni da će izložba imati veliki uspjeh, što za njih znači velik broj posjetitelja.

Daniel Walker, direktor *Textile Museum*a, govorio je o izložbi koja je već planirana za 2009. g. Radni joj je naslov *Hippie Chic*, pomalo neobičan za njihov muzej jer označava fashion show – modnu reviju, pogled na uličnu modu 1960-ih godina. Koliko on zna, to nije nitko obradio, a oni će poseban naglasak staviti na etnografski materijal, koji se u SAD donosio s putovanja po stranim zemljama. Usto, izložba će pokazati i odgovor visoke mode na tu popularnu modu. Spominje da je Yves Saint Laurent u svojim modelima počeo primjenjivati elemente hippie chica. To je bio važan trenutak jer se visoka moda počela mijenjati pod utjecajem ulice, a ne obrnuto, kako je do tada bilo.

Philip Brookman jedan je od direktora *Corcoran Gallery of Art*. Od više izložaba koje bi želio postaviti jedna je povijest fotografije u slikama djece. Već je odavno razmišljao kako se ta tema može prikazati na neki drugačiji i neobičan način. To vidi i kao mogućnost da se prezentira pogled na djecu u pojedinim kulturama, povijesni kontekst života djece (od Lewisa Carolla i dječjeg rada u tvornicama početkom 19. st. do radova slavnih fotografa). Dio izložbe zamišljen je da bi potaknuo djecu da izrađuju svoje fotografije.

Imaju li staromodni muzeji budućnost

U povodu izgradnje i otvorenja *Newseuma* novinar Joel Garreao bio je potaknut da piše o tome. Taj se muzej najavljuje kao velika prekretnica u izgradnji muzeja, kao novost koja bi mogla osloboditi posjetitelje da obilaze mnoštvo velikih izložbenih prostora. Smatra se da će to biti zapravo dva muzeja, jedan od stakla i čelika, a drugi od *piksela*, koji će se stvarati na Webu. Taj projekt potiče pitanje budućnosti svih tih velikih zgrada od granita i vapnenca koje niču naokolo. Svakako se može očekivati da se u današnje vrijeme prodora kompjutera na sva područja života, od prosvjete do zabave, od knjižnica do kazališta i u muzejima mora nešto promijeniti. Hoće li muzeji, sa svojim zanimanjem za *kost i pigmente*, ostati samo relikvija iz prošlosti? Jesu li muzeji prisiljeni da se sve više bave zabavljanjem posjetitelja i da se u tome natječu sa sportom i svijetom Disneya kako bi osvojili obiteljsko vrijeme i novac?

Nitko još ne zna hoće li taj pokus *Newseuma* biti uspješan. Jedna od odgovornih osoba za taj program, Paul Sparow, kaže da oni uče u hodu i da je tako bilo i s prvim stranicama Weba u 1990-im godinama.

William J. Michel, bivši dekan Odsjeka za arhitekturu na poznatom MIT-u, napisao je tri knjige o tome kako je digitalna era promijenila naš život. Nekad smo trebali utrošiti mnogo vremena za odlaske u kazalište, na koncerte, u biblioteke, na sportska događanja, a danas sve to uglavnom možemo udobno pratiti iz svoje sobe. Istodobno, upravo se zbog toga pojavljuje i druga suprotnost – želja za živim zbivanjem.

Muzejima kao opći savjet poručuje da trebaju držati korak s vremenom!

Elizabeth E. Merritt, jedna od direktorica Američkoga muzejskog društva (*American Association of Museums - AAM*) postavlja niz pitanja: Koja je definicija muzeja?, Treba li muzej imati materijalne objekte?, Što je uopće planetarij?, Treba li muzej interpretirati prošlost?, Što je bojno polje Manassas (iz vremena Građanskog rata)? Pritom je samo tlo veza sa zbivanjem, ali ljudi žele stajati baš na tome mjestu. Može li biti dovoljna samo emocionalna veza, kao na primjer spomenik poginulima u Vijetnamu?

Iz svega zaključuje da muzej treba biti mjesto koje pokušava prikazati viziju istine. Razni muzeji mogu doći do različitih zaključaka o tome što je istina. U *Muzeju biblijskog stvaranja* tumačenje čovjekova postanka nije isto kao

u Nacionalnomu muzeju povijesti prirode u središtu Washingtona DC. Jedni i drugi uvjereni su da imaju pravo. A čak i dva susjedna muzeja, spomenuti muzej i Nacionalni muzej američkih Indijanaca, koje dijeli samo 200 metara, pokazuju potpuno različitu verziju iste istine. U Nacionalnomu muzeju američkih Indijanaca nigdje se ne spominje odakle su se oni doselili u Ameriku, već se tumači da su njih stvorili njihovi bogovi, kao i Zemlju, te da postoje oduvijek.

Ford W. Bell, predsjednik AAM-a, podsjeća da je danas vrijeme koje čovjek ima za razonodu ograničeno, pa se i muzeji moraju natjecati za nj. Iznosi podatke o posjetiteljima, koji pokazuju da njihov broj opada. Tako je *The Air and Space Museum* od 14,5 mil. posjetitelja 1984. godine, 2006. imao samo 5 milijuna njih. Iznosi podatke o tome koji su muzeji najposjećeniji: na prvom su mjestu zoološki vrtovi, slijede muzeji znanosti i tehnologije, botanički vrtovi, dječji muzeji, umjetnički muzeji, a tek su na 11. mjestu povijesni.

Maxwell L. Anderson iz *Indianapolis Museum of Art* piše o problemima proširenja muzejskih zgrada i upozorava da to može biti velika opomena i prijetnja daljnjem napretku muzeja jer zahtijeva velika intelektualna i materijalna ulaganja, a ne donosi uvijek i novu kvalitetu. Daje jednostavan prijedlog kada se moguće odlučiti za proširenje nekog muzeja. Trebaju postojati tri pretpostavke: velika turistička ponuda, velike donacije i velike zbirke. Ako nedostaje samo jedan od ta tri uvjeta, nema smisla proširivati muzej. On spominje da postoji i pitanje jedinstvenog kriterija za uspješnost muzeja. Prije pola stoljeća umjetnički su se muzeji procjenjivali kao biblioteke, prema veličini i važnosti njihovih zbirki. Tako je nastao njegov rad *Metrics of Success in Art Museums* u *Center for Arts and Cultural Policy Studies at Princeton*. Ali danas se umjetnički muzeji procjenjuju po tome koliko mogu zabaviti, a ne podučiti publiku. Autor se zalaže za to da se uspjeh muzeja mjeri onime što posjetitelj doživi - odjekom i čudom umjetničkog djela, drugim riječima – magijom.

Veze u mozgu mogu pokazati emocionalni odgovor na ono što netko vidi u muzeju, tvrdi Antonio Damasio, direktor *Brain and Creativity Institute* na *University of Southern California* u svojoj knjizi *The Feeling of What Happens: Body and Emotion in the Making of Consciousness*. To je emocionalni odgovor koji je uvjetovan osnovnom značajkom primata – znatiželjom, istraživanjem, težnjom otkrićima. Kada hodajući muzejom naiđemo na nešto nepredviđeno, što nismo očekivali, što nam se sviđa, to iznenađenje pobuđuje osjećaj ugode. Tehničke mogućnosti razgledavanja muzeja na ekranu postat će bolje i jednostavnije od putovanja svijetom i guranja po muzejima. Ali to nikad neće postati zamjena za neposredan doživljaj. Duchamp je rekao: *Slikar stvara samo polovicu slike, a gledatelj je dovršava*.

Je li proširenje umjetničkih muzeja uvijek dobro

Poznati novinar *Washington Posta* za pitanja kulture Blake Gopnik tako je naslovio članak u kojemu je iznio svoje mišljenje i razgovore o toj temi s nekoliko uglednih muzealaca. Osim u SAD-u, mnogi veliki muzeji u svijetu planiraju proširenja i time privlače mnoštvo posjetitelja i pozornost javnosti više nego ikada ranije. Veći broj ljudi vidjet će više umjetničkih djela u većim prostorima. Novoprosireni muzeji nude posjetiteljima veće galerije nego što ih mogu obići, s više umjetnina nego što ih većina nas može pregledati.

Pri tome je najgore što nas to može spriječiti da u miru gledamo neko umjetničko djelo.

The Museum of Modern Art u New Yorku imao je površinu od 8 500 m² i izlagao oko 1 000 radova, a dnevno je imao i do 11 000 posjetitelja. Od proširenja 2004. godine broj izloženih radova povećao se za polovicu, na dvostruko većem prostoru i uz udvostručeni broj posjetitelja. Sada najavljuju povećanje prostora za još 6 000m².

Tate Modern u Londonu prije deset godina nije ni postojao, a danas je jedan od najvećih i najpoznatijih muzeja u svijetu. Prošle je godine zabilježio 4 milijuna posjetitelja na prostoru planiranom za polovicu tog broja. Takva masa posjetitelja potaknula je nedavno najavljeno proširenje. Novinar zaključuje kako su dobitnici u toj izgradnji velikih zdanja ponajprije donatori, čije će ime zgrada nositi, njezini arhitekti i direktori, gradonačelnici koji očekuju turističke dolare, ali ne i obični ljubitelji umjetnosti.

Nakon svojega mišljenja o tom problemu Blake Gopnik donosi izabrane i skraćene odlomke iz razgovora koje je vodio s direktorima nekoliko poznatih muzeja.

Phillipe de Montebello bio je trideset godina direktor *Muzeja moderne umjetnosti* u New Yorku. Za njega je svaki muzej prevelik ako ga posjetitelj ne može obići za jedan dan. Smatra da su zbirke nekad povećavali kvalitativno: kada bi kupili novo djelo, njime bi u postavu zamijenili neko slabije. Problem povećanja velikih muzeja jest i to što su njima teško upravljati, kako u pravnom, tako i u financijskom smislu. On sam danas ne bi prihvatio posao koji radi, morao ga je učiti s vremenom, ali to nije ono što je studirao. Katkada muzeji povećavaju prostor zbog nevažnih razloga, a jedan od tih je i želja za atraktivnom arhitekturom, kojom se mogu privući turisti, a muzej je ponajprije zadužen za čuvanje zbirki i njihovo izlaganje, zato svaki direktor treba imati na umu da je najvažnije umjetničko djelo, a sve ostalo proizlazi iz toga.

Timothy Potts bio je dugogodišnji direktor *Kimbell Art Museum* u Fort Worthu, koji je poznat po svojoj izvanrednoj zbirci i zgradi Louis Kahna iz 1972. godine. Za sebe kaže da se ubraja među one koji misle da ta manija proširenja muzeja ide predaleko, i to osobito zato što ti megaprojekti oduzimaju sredstva i intelektualnu energiju namijenjenu razvoju zbirke. To izaziva velike promjene tijekom gradnje, ali i pri daljnjem programiranju djelovanja ustanove jer treba opravdati postojanje tih novih velikih prostora. Način mišljenja u državnim i ostalim institucijama, koje osiguravaju sredstva za te akcije proširivanja muzeja ograničava se na procjenu vrijednosti programa prema broju posjetitelja. U njegovu dosadašnjemu muzeju dulje od pola godine tri četvrtine njihova stalnog postava bilo je pohranjeno u čuvaonice kako bi se mogle postaviti gostujuće izložbe.

Muzej je bio poznat upravo po pribavljanju kvalitetnih umjetničkih radova, a u novije se vrijeme i otkup novih djela ograničava zbog više razloga: visoke cijene mogu platiti samo privatni kolekcionari, a ne muzeji, osobito za djela iz 19. st. Muzeji pak lakše dobivaju novac za gradnju nego za otkup djela. Na kraju, Potts zaključuje: *Možda će za 50 godina svijet pitati zašto se nismo više usmjeravali na otkup, a ne na građevine?* Odgovor može biti samo pitanje nismo li mi danas zaboravili što je središnji razlog našega postojanja i što zapravo radimo.

Nakon opisanih velikih planova za budućnost muzeja zanimljivo se prisjetiti novinara koji je o muzejima počeo pisati daleke 1967. godine, kada još nije bilo gotovo desetak "danas već starih" muzeja. A i prilike u muzejima bile su mnogo skromnije nego danas. Kada je otvorena *National Gallery of Art*, u njoj nije bilo prostora za povremene izložbe, pa je izložba o Tutankhamonu 1976. postavljena u suterenu. Katalozi su bili crno-bijeli, a ni službenika nije bilo dovoljno. U poznatoj privatnoj *Phillips Gallery* svi su se djelatnici izmjenjivali na različitim poslovima. Danas je ulaznica za galeriju 14 USD, godišnji proračun je 11 milijuna USD, a zajedno s volonterima u njoj rade 244 službenika. Broj djelatnika *Nacionalne umjetničke galerije* od onda se utrostručio, sa 320 na 1 100, a zbirke su se udvostručile. Prošle godine muzej je posjetilo 4,7 milijuna posjetitelja.

Autor članka Paul Richard daje svoje tumačenje toga: *Svijet je općenito postao više vizualno razvijen, gledamo brže nego prije, slike u boji postale su uobičajene. To je kao put od pisaćeg stroja do ekrana u boji na računalu.* Danas svi znamo mnogo više o povijesti umjetnosti nego prije 40 godina. Što je nekad bilo ograničeno na manjinu, danas je dostupno svima.

Primljeno: 3. srpnja 2008.

WASHINGTON DC MARKED THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY WITH THE CONSTRUCTION OF A NUMBER OF BIG NEW MUSEUMS

The author provides a review of a special supplement to the *Washington Post* of October 2007, entitled, *A Future of Brick and Pixel*, which on a dozen pages gave a review of the development, renovation and extension of museums in Washington DC from 2000 to 2008 and a review of those planned until 2015. In a number of themes various views on new museums and the reconstruction and extension of old are discussed; new ideas about the future of museums, numerical indicators of sums spent, the increase in the number of visitors and the views of ten or so curators, directors and other museum experts, to do with their expectations, wishes and hopes related to museums today.

MUZEOLŠKI SUSRETI GRAZ — ZAGREB

PROJEKT SURADNJE HRVATSKIH I AUSTRIJSKIH STUDENATA REZULTIRAO USPJEŠNOM IZLOŽBOM

TEA RIHTAR □ Zagreb

IM 39 (1-4) 2008.
POGLEDI, DOGAĐAJI, ISKUSTVA
VIEWS, EXPERIENCES, EVENTS

sl.1.-2. Izjava portugalskog pisca Fernanda A. Pessoa s odabranim slikama.

Zajednički austrijsko-hrvatski istraživački projekt, u kojemu je austrijske studente povijesti predvodila dr. sc. Ullrike Tischler, profesorica Instituta za povijest jugoistočne Europe sa Sveučilišta Karl-Franzens u Grazu, a studente muzeologije Filozofskog fakulteta u Zagrebu gost predavač prof. Nikola Albaneže, rezultirao je uspješnom izložbom pod nazivom *FEZtgefahren* (*Zavrzlame iz svakodnevice Istanbula i Soluna*). Izložba prikazuje specifičnosti međusobnog odnosa Grka i Turaka – kako u Istanbulu, tako i u Solunu – odnosa koji se odražavaju u svakidašnjem životu tih gradova i njihovih stanovnika.

Prisjetimo li se zajedničke prošlosti, nije potrebno mnogo asocijacija da se sjetimo i međusobne kulturne povezanosti gradova srednjoeuropskoga kulturnog ozračja kao što su Graz, Beč ili Zagreb. Tijekom vremena ta je povezanost oslabjela zbog različitih promjena, a i kulturološka se razmjena smanjila. Međutim, projektima kao što su hvalje vrijedna suradnja Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Sveučilišta u Grazu, za koji su zaslužni prof. dr. sc. Žarka Vujić i prof. Nikola Albaneže s Filozofskog fakulteta u Zagrebu te prof. Ullrike Tischler sa Sveučilišta u Grazu, iznova se povezuju mlade intelektualne snage dviju zemalja, čija je povijest u mnogočemu isprepletana.

Projekt je vrlo važan sa stajališta praktične primjene muzeoloških znanja koja studenti stječu tijekom studija muzeologije na Filozofskom fakultetu. Tom prilikom većina je studenata prvi put sudjelovala u pripremi izložbe i u praksi iskušala znanja što su ih tijekom semestra usvojili na predavanjima u sklopu kolegija Muzejske izložbe. Potrebno je naglasiti i drugu, po značenju nikako manju prednost takve suradnje, a to je činjenica da je napravljen korak u pravom smjeru kako bi se nadoknadio ono što obično nedostaje stručnjacima osnovnih disciplina koji se, iako posjeduju široko znanje o materijalu za izlaganje, ne snalaze u prezentaciji tog materijala publici. Bez pravog shvaćanja potrebe korisnikâ i njihove točke gledišta, uz nepoznavanje izložbenih tehnika, znanstveniku se pri reali-

zaciji izložbe lako može dogoditi da izložba bude nerazumljiva, a time običnom posjetitelju i nezanimljiva. Isključivo znanstveni diskurs može privući samo kolege iz struke, no možemo se složiti da muzeji i baštinske institucije suvremenog doba ne teže tom cilju. Zadaća muzeologije jest da približi i na pravi način prenese znanje, informacije, ideje i naslijeđe cijeloj populaciji, kako bismo s trunkom mudrosti koju su stekli naši prethodnici uljepšali i poboljšali svoj život i ostvarili kvalitetniju budućnost.

Sastavni dio projekta pod nazivom *Pitanje otomanskog naslijeđa u grčkoj i turskoj povijesti* bilo je i povijesno istraživanje koje su studenti povijesti proveli vođeni profesoricom Tischler, no unatoč obradi takve teme, cilj izložbe kao praktičnog dijela projekta nije bilo taksativno poučavanje o povijesnim činjenicama, već stvaranje slike o atmosferi tijekom određenoga burnog razdoblja povijesti u Istanbulu i Solunu, te senzibilizacija posjetitelja prema tragičnim događajima koji su se u to vrijeme zbili.

Realizaciji izložbe prethodio je ciklus od tri predavanja na kojima su studenti povijesti u Grazu upoznali pregled muzeoloških teorija, s naglaskom na muzejskim izložbama. Na radionicama u sklopu predavanja uvedeni su u praksu izložbene vizualizacije, u slijedu od koncepta preko sinopsisa do scenarija. Kao primjeri poslužili su postavi nekoliko izložbi održanih u Zagrebu, primjerice *Koje dobre šuže i Sjedeći na zelenom zlatu, stolice iz Finske* postavljene u Etnografskome muzeju, *Iskorak Vladimira Turine*, postavljen u Muzeju grada Zagreba, ili pak *Simbol Boga i kralja, prvi europski vladari*, odnosno *Novija sakralna umjetnost u Hrvatskoj*, postavljene u Galeriji Klovićevi dvori. Na njihovim su primjerima prezentacijom izložene tehnike i rješenja kojima su se autori izložbi poslužili kako bi uprizorili koncepte i ideje zadane temom.

U skromnim mogućnostima prostora što ga je za potrebe izložbe mogla ustupiti Sveučilišna knjižnica u Grazu do izražaja su došle ideje autora izložbe koji se s ograničenim sredstvima tako dobro snašao da ni jezična barijera nije bila prepreka shvaćanju poruka koje nam ta povijesno-kulturna tema prenosi izložbom. Izazov je bila kompleksna tema koja sadržava konfliktna, i danas aktualna pitanja suživota Grka i Turaka, te pitanje same vizualizacije zadanih konceptata. Postojao je problem dostupnosti i odabira predmeta kojima bi se na dostojan način mogle prezentirati dotične zajednice. Odabir je zahvatio mnoga područja (fotografiju, arhitekturu, povijest, književnost...) kako bi se na što bolji način predstavila tako raznorodna zajednica. Suvenir, fotografije, razglednice i osobni predmeti poslužili su kao simboli za prikaz sudbina samo ponekih sudionika tragičnog izgnanstva, kako bi individualizacijom pojedine žrtve lakše probudili suosjećanje promatrača. Od zemljovida, fotografija, zastava, knjiga, plakata, suvenira, čak i karikatura, uporabnih predmeta, hamajlija i krunica kojima su se podjednako koristili i Grci i Turci, unutar zadanog prostora vitrina koje bi svojim dimenzijama mogle biti makete – predlošci za izložbenu realizaciju u većem prostoru, stvoren je niz asocijacija vizualnih simbola koji su ispričali priču o tim burnim i emocijama nabijenim razdobljima. Tako telefon uz razbijeno posuđe čak i promatraču neupućenome u temu može sugerirati da je riječ o prekidu nekih veza i komunikacije.

Tema je podijeljena na četiri veće cjeline, od kojih svaka obrađuje određeno razdoblje, odnosno povijesne događaje koji su se zbili. Kako bi se što slikovitije prikazalo ono što se događalo, upotrijebljene su četiri izreke koje sumiraju karakter stanja i ozračja. Kako bi se napravila vizualna distinkcija i postigla prepoznatljivost između artefakata grčkog odnosno turskog podrijetla, za podlogu izložbenom materijalu iskorištene su boje zastava tih dviju država – plava za Grčku i crvena za Tursku, tako da se već na prvi pogled na vitrinu može naslutiti čija se *strana priče* u njoj obrađuje.

Prvo razdoblje: Osveščivanje (od 1870. do kraja Osmanskog Carstva)

Ne osjeti slobodu onaj tko nije živio pod stegom. (Die Freiheit spürt nicht, wer niemals unter Zwang gelebt hat.)

Izjava portugalskog pisca Fernanda A. Pessoa s odabranim slikama (prikazi iznad vitrina) najbolje pokazuje stanje u Solunu i Istanbulu uoči Prvoga svjetskog rat. Solun je u to vrijeme bio multietnički grad u kojemu je bilo zastupljeno više religija i u kojemu se govorilo više jezika. Izgonom pravoslavnog stanovništva s područja Male Azije i Crnog mora u Solun te Turaka iz Soluna u vrijeme grčko-turskog rata grad je doživio pretvorbu iz turskoga u grčki. Jedan od najočitijih prikaza te promjene izrečen izložbenim jezikom jest oboreni turski polumjesec i zvijezda, pokraj kojih uzdignuto stoji križ, znak kršćanskih Grka.

U Istanbulu su u tom razdoblju postojale prisutne dvije političke struje – progresivni Turci, koji su Tursku vidjeli u granicama Anatolije, nasuprot konzervativnim snagama starih Turaka, koji su bili pristaše ulaska Turske u Prvi svjetski rat na strani najvjernije zemlje saveznice – Njemačke, što je bilo rješenje tadašnjih ekonomskih i društvenih problema.

Drugo razdoblje: Socijalni, kulturni i demografski obrati (od 1922. do 1950-ih)

Kada razbijaš nečije ideale, imaj na umu da su to njegovi bogovi. (Wenn du Götzen zerschlägst einem andern, bedenke, es sind ihm Götter.)

Izjava njemačkog književnika Emila Götta odnosi se na karikaturu (sl. 3.) objavljenu u satiričkom časopisu *Aydede* 1922. godine. Karikatura se sastoji od dva prikaza – u donjem je dijelu bijeg grčkog pučanstva iz četvrti Fener

sl.3. Na fotografiji se nalazi srušeno zvono u dvorištu crkve u Istanbulu, koje promatraču također daje naslutiti o tragičnim događajima.

sl.4. Prikaz tenka u Solunu s televizijskim tornjem u pozadini ukazuje na dvije činjenice – televizijski toranj simbolizira modernizaciju i brzu industrijalizaciju grada od početka 60-ih godina 20.stoljeća.

sl.5. Izjava Emila Göttisa u kombinaciji s pomalo nostalgичnim prikazom centralnih ulica četvrti Pera / Beyoğlu u Istanbulu i poznatom solunskom promenadom s bijelim tornjem.

sl.6. Fotomontaža prikazana na izložbi prikazuje bijeli toranj (*lefkos pyrgos / bezyazkule / torre bianca*) na promenadi. Različiti vremenski slojevi ove građevine simboliziraju različite etničke i kulturne perspektive sjećanja na njezino značenje.

/ Fanari u Konstantinopolu, simboliziran skupinom ljudi koje vodi pop, dok se u daljini nazire crkveni toranj (što upućuje na katoličku vjeru Grka). Gornji dio karikature prikazuje trijumfalan ulazak Turaka u Istanbul, simboliziran lampionima kao izrazom veselja i sreće, zastavom s polumjesecom i zvijezdom (simbolom Turske), te siluetom s dva minareta u pozadini. Dok je za jedan narod izgnanstvo značilo tragičan gubitak doma, drugi je slavio osvajanje.

Treće razdoblje: Ugnjetavanje i uništenje (od ranih 1950-ih do približno 1980.)

Oh, kamo sreće da nisam živio da ovo ne vidim! (Oh, hätt ich nie gelebt, um das zu schauen!)

Navedeni citat preuzet je iz djela Friedricha Schillera *Wilhelm Tell*, koji upućuje na traumatične događaje i vrijeme krize. Na fotografiji (sl. 4.) vidi se srušeno zvono u dvorištu crkve u Istanbulu, koje promatraču također daje naslutiti o tragičnim događajima. Zvono je simbol kršćanstva, odnosno u ovom primjeru simbolizira grčko stanovništvo u Istanbulu kojemu je 1955. godine učinjena velika nepravda. Oboreno na tlo, upućuje na nepostojanje grčkog stanovništva u Istanbulu. Značenje zvona možemo povezati s razvojem ksenofobije u Istanbulu od ranih 1950-ih godina, za vrijeme premijera Adnana Menderesa, kada su počeli napadi na nemuslimansko stanovništvo, te nastavkom takve politike protjerivanjem Grka 1964. i diskriminacijskim mjerama protiv grčkog stanovništva u Istanbulu 1974. zbog razvoja događaja na Cipru. S obzirom na to da zvono nezamiječeno leži na tlu, simbolizira i proces dugoročne promjene – demografsku izmjenu unutar stanovništva Istanbula, koja je počela iseljavanjem Grka i useljavanjem muslimanskog stanovništva iz Anatolije, što je prouzročilo ruralizaciju Istanbula.

Prikaz tenka u Solunu (sl.5.) s televizijskim tornjem u pozadini upućuje na dvije činjenice – televizijski toranj simbolizira modernizaciju i brzu industrijalizaciju grada od početka 1960-ih godina. Tenk u sredini fotografije označava snagu i odlučnost Soluna da kao egejska metropola, slično Berlinu ili Beču, bude granični bastion u hladnom ratu. No tenk simbolizira i razdoblje između građanskog rata 1950. i otpora protiv terora režima vojne hunte do njezina pada 1970. godine. Na kraju, tenk simbolizira i ugled Soluna kao grada političkih ekstrema.

Četvrto razdoblje: Globalizacija i nostalgичnost (od 1980. do danas)

Povijesna prava su u pravilu povijesna nepravda. (Historische Anrechte sind gewöhnlich historische Unrechte.)

Izjava Emila Göttisa, u kombinaciji s pomalo nostalgичnim prikazom glavnih ulica četvrti Pera / Beyoğlu u Istanbulu i poznatom solunskom promenadom s bijelim tornjem (sl.6.), karakteriziraju problematično postupanje tih gradova prema svojoj multikulturalnoj prošlosti.

Od 1980. Istanbul se iznova vraća na europsku scenu otvarajući svoje tržište prema Zapadu, pokazujući time svoj identitet svjetskoga grada (global city). Budućnost će pokazati hoće li u perspektivi ulaska Turske u Europsku uniju

Istanbul ponovno u jednakoj mjeri oživjeti svoje transnacionalne odnose prema Europi, posebice prema jugoistočnom dijelu. Solun je kao glavni grad grčke regije Makedonije već osamdesetih godina prošlog stoljeća bio središte planova za stvaranje suvremenoga grčkog identiteta, čiji je sastavni dio antička Makedonija. Grci su ulagali velike napore kako bi se naziv Makedonija rabio isključivo u grčke svrhe.

Kada je Solun 1997. godine proglašen europskim glavnim gradom kulture, činilo se da će biti poduzeti potrebne akcije da se jednostrana grčka perspektiva zamijeni multikulturalnim pogledom na Solun, čija je jedna od glavnih (i jedinstvenih) značajki višestoljetno multietničko i višereligijsko supostojanje. Ta se multikulturalna tradicija trebala posebno istaknuti kao najznačajnija razlika u usporedbi s prijestolnicom Atenom, no ti planovi nisu uspjeli, što je doživjelo ozbiljne kritike iz intelektualnog miljea.

Fotomontaža prikazana na izložbi (sl.7.) predočuje bijeli toranj (*lefkos pyrgos/bezyazkule/torre bianca*) na promenadi. Različiti vremenski slojevi te građevine simboliziraju različite etničke i kulturne perspektive sjećanja na njezino značenje. S grčke točke gledišta bizantski temelji tornja učvršćuju helenistički kontinuitet toga egejskoga lučkoga grada. U turskoj percepciji ta građevina simbolizira izlazak svih Muslimana s Balkana na hodočašće u Meku i Medinu, ali i vrata prema kršćanskom Zapadu.

Za Južne Slavene, tj. za Srbe i Bugare, a kasnije i za Makedonce, *Bela kula* simbol je političkog prava na regiju Makedoniju, uključujući i Solun kao povijesni glavni grad. No u toj su kuli, koja je na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće služila kao zatvor, bile zarobljene najmilitantnije osobe iz rivalskih nacionalnih pokreta na Balkanu.

Uz ograničenja koja je nametnulo mjesto izlaganja, prostor knjižnice zahtijeva i tišinu te stoga nije bilo moguće upotrijebiti audiomaterijal koji bi popratio izložbu. Ono što je bilo moguće napraviti jest usmjereno osvjetljenje (tzv. *spot light*), koje je preuzeto s kazališne pozornice, a poslužilo je za to da se određeni predmeti unutar vitrina više ili manje naglase. Jedino *istupanje* u prostor bilo je postavljanje bista povijesnih osoba Sultana Abdülhamida II., Kemala paše Atatürka, Pavlosa Melasa, te lika iz književnosti Nasreddina Hoce, uz prikaz neizostavnog magarca kao njegova vjernog pratitelja.

Sultan Abdülhamid II. (1876. – 1909.) primjer je vladara koji je tehnološki napredak i modernizaciju zemlje spojio s konzervativnim načinom života, te su se za njegove vladavine pojačale veze sa Zapadom. Godine 1876. uveo je Ustav. Bio je veliki mecena fotografije, koja se u tom razdoblju snažno razvila, a on se fotografijama, koje su od umjetničkih sve više postajale fotografije dokumentacijskog tipa, koristio za propagandne svrhe. Posljedica problema u državi, uzrokovanih lošom vanjskom politikom, bio je pokret *Mladih Turaka*, u kojemu će se pojaviti Mustafa Kemal, budući Atatürk.

Simbolično obilježavanje biste Atatürka izvedeno je postavljanjem kravate, koja označava njegovu politiku usmjerenu prema modernizaciji i otvaranju Turske zapadnom načinu života, ukidanju nošenja feredže i fesa, koje zamjenjuje kravata kao simbol zapadne civilizacije. Bio je prvi premijer Republike Turske, osnovane 1923. godine, te veliki reformator (ukidanje sultanata i kalifata, zatvaranje harema i ukidanje poligamije, ravnopravnost i pravo glasa za žene, reforma školstva). U njegovo vrijeme poboljšali su se grčko-turski odnosi. Središnju ulogu u izložbi ima figura Nasreddina Hoce, lika iz književnosti. U svojim anegdotama on pokušava posredovati između dvije ili više konfliktnih osoba, često spominjući tabue, npr. krivnju vladajućih ili socijalnu kritiku. Uz pomoć humora nudi pomoć ili rješenje teških situacija kakve se često pojavljuju u multikulturalnim društvima. Na izložbi je Nasreddin Hoca personifikacija naziva izložbe, a istodobno ima ulogu pripovjedača. Na otvorenju izložbe angažiran je glumac, koji je interpretirao priče vezane za Nasreddina Hocu, čime je ostvarena njegova uloga pripovjedača. Ono što je još bilo moguće učiniti da se izložba u takvim skromnim uvjetima unaprijedi, bilo bi angažiranje vodstva, što je ipak ostalo samo na razini ideje.

Sljedeća anegdota N. Hoce, predstavljena kao dio izložbenog materijala, vrlo slikovito prikazuje odnos između Grčke, Turske i Europske unije.

Hoca je sudac. Dolazi mu tužitelj i objašnjava mu svoj slučaj. Potom ga pita: "Ja sam u pravu, zar ne?" Hoca odgovori: "U pravu si." Nedugo zatim Hoca dolazi optuženik i prikazuje mu slučaj s njegove točke gledišta. Hoca ponovo odgovara: "Ti si u pravu."

Hoceina žena, koja je sve slušala, reče Hoci: "Obojici si rekao da su u pravu, no ne mogu obojica biti u pravu. Ili je u pravu jedan, ili drugi." Hoca na to odgovori: "Draga ženo, i ti si u pravu..."

Anegdota je također odabrana kako bi metaforički prikazala politizirane Grke i Turke, koji krivnju zbog određenih događaja poput emigracije i diskriminacije prebacuju jedni na druge. Lik Nasreddina Hoce popularan je na vrlo širokom geografskom prostoru – čak od područja Maroka pa sve do Indije.

Kako bi se posjetiteljima što bolje približila specifična kultura i međusobni odnos suprotstavljenih zajednica, na ulazu u prostor gdje se održavala izložba dijelio se *rahat lokum*, slastica tipična za tursku i grčku tradiciju. Tom gestom

sl.7. Biste Sultana Abdülhamida II, Kemala paše Atatürka, Pavlosa Melasa i Nasreddina Hoce

sl.8. Bista Nasredinna Hoce i njegovog magarca

sl.9. Bista Kemala paše Atatürka

posjetitelji su upoznati s dvojnim podrijetlom te slastice, koja je jedan od simbola svih zajedničkih elemenata što ih imaju grčko i tursko naslijeđe, no umjesto da ti elementi budu poveznice, oni unose razdor među zajednicama.

Uz sva ograničenja pri realizaciji, takvi projekti imaju neprocjenjivu važnost za stručno iskustvo budućih muzealaca, ali i za međunarodnu kulturnu suradnju. Zato bi se trebalo zalagati da takvi primjeri postanu više praksa nego iznimka.

Primljeno: 3. srpnja 2008.

LITERATURA

1. Tischler, Ulrike: *Fesztgefahren Aus dem Istanbul und Saloniker Alltag*; katalog izložbe 19. siječnja - 10. ožujka 2007., Graz, 2007.; prijevod kataloga: Mario Jurić

THE GRAZ-ZAGREB MUSEOLOGICAL MEETING

A COOPERATIVE PROJECT AMONG CROATIAN AND AUSTRIAN STUDENTS RESULTED IN A SUCCESSFUL EXHIBITION

The joint Austrian-Croatian research project in which Austrian history students led by Dr Ulrike Tischler, teacher at the Institute for the History of SEE at the Karl-Franzens University in Graz, and students of museology of the Faculty of Philosophy in Zagreb, guest lecturer Nikola Albaneže, resulted in a successful exhibition entitled FEZTgefahren (Complications from the Everyday Life of Istanbul and Salonika). The exhibition presents the particular features of the interrelations of Greeks and Turks, as in Istanbul, so in Salonika, relations that are reflected in the everyday life of these cities and their inhabitants. If we recall their joint history, it is not necessary to raise many associations to recall the intercultural connections of the cities of the CE cultural setting, such as Graz, Vienna or Zagreb. Over the course of time this linkage has weakened because of many changes, and exchanges of culture have weakened. The project is very important from the point of view of the practical application of museological knowledge that the students acquire during their museological course at the Faculty of Philosophy. On this occasion, most of the students took part in the preparation of an exhibition for the first time and put into practice the knowledge that they had internalised in lectures during the term as part of the department of Museum Exhibitions.

S MUZEJSKOM KNJIGOM NA INTERLIBERU 2008.

mr. sc. SNJEŽANA RADOVANLIJA MILEUSNIĆ □ Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb

MDC-ova 27. izložba izdavačke djelatnosti hrvatskih muzeja i galerija održana je tradicionalno na Interliberu, 31. međunarodnome sajmu knjiga i učila Zagrebačkoga velesajma od 12. do 16. studenoga 2008.

Na izložbi je sa svojim recentnim tiskanim i elektroničkim izdanjima sudjelovalo čak 117 muzeja iz 66 gradova i mjesta Hrvatske, čime je nadmašen godišnji broj sudionika od 1982. g., tj. otkad se ta MDC-ova izložbena manifestacija održava u kontinuitetu jedanput u godini.¹ Kao i prijašnjih godina, MDC je privukao pozornost posjetitelja brojnošću knjižnih noviteta objavljenih u izdanju muzeja i galerija od listopada 2007. do listopada 2008. g. Predstavljeni knjižni korpus obuhvatio je 644 tiskana naslova i 9 elektroničkih publikacija, a u popratnom katalogu navedeno je i 229 novih muzejskih plakata, 8 DVD-ova te brojne razglednice, razne vrste kalendara i drugi proizvodi suvenirsko-promidžbene ponude.²

Muzejske knjige bile su povodom da 59% posjetitelja zastane i zadrži se na štandu MDC-a. Time je ponovno, 27. put, potvrđen veliki interes publike i njihova kontinuirana potreba za muzejskim sadržajima putem njihovih posrednih oblika (od kataloga izložaba, likovnih monografija, studija, do multimedijских vodiča kroz muzeje ili edukativnih igraonica za djecu, pretisaka starih razglednica i sl.) i izvan muzejskih prostora. Podaci su dobiveni anonimnim anketnim istraživanjem provedenim tijekom izložbe na Interliberu. Na upit što je posjetitelja (osim izloženih knjiga) privuklo izložbenom prostoru/štanu MDC-a, među ponuđenim odgovorima (mediji - novine, TV, radio, internet portal; web stranica MDC-a; otprije pratim MDC-ove izložbe i ostale programe; slučajnost; drugi razlog) posjetitelji su mogli odabrati i odgovor "Dizajn izložbenog prostora", što je učinilo 35% posjetitelja koji su popunili anketni upitnik.³ Ti su glasovi opravdali povjerenje koje je MDC već drugi put poklonio dizajneru Nevenu Kovačiću (Studio Redesign, Zagreb), s kojim je uspješno surađivao i u realizaciji 25. jubilarne izložbe izdavačke djelatnosti hrvatskih muzeja i galerija 2006. g.

Stručno povjerenstvo Zagrebačkoga velesajma prepoznalo je izuzetnost MDC-ova štanda te ga nagradilo priznanjem i kristalnom skulpturom za najvišu razinu oblikovanja i najbolje ideje u rješavanju izložbenog prostora na Interliberu 2008. To je već druga nagrada koju je MDC dobio zahvaljujući suradnji s Nevenom Kovačićem, koji je svoju idejnu koncepciju i dizajn štanda izgradio na logu MDC-a autora Borisa Ljubičića⁴, promovirajući tako njegovu najnoviju verziju⁵, ali i sam MDC kao središte hrvatske muzejske zajednice te mjesto promidžbe hrvatskih muzeja u zemlji i inozemstvu.

27. izložba izdavačke djelatnosti hrvatskih muzeja i galerija ostat će zapamćena i po nagrađenim muzejskim publikacijama, među kojima je opsežno djelo kustosa Spomen-područja Jasenovac Jelke Smreke i Đorđa Mihovilovića *Poimenični popis žrtava koncentracijskog logora Jasenovac 1941.-1945.*, nagrađeno nagradom Josip Juraj Strossmayer za najuspješniji izdavački pothvat s područja društvenih znanosti u 2007. g., katalog izložbe Hrvatskoga povijesnog muzeja *EL Shatt: zbjeg iz Hrvatske u pustinju Sinaja, Egipat (1944.-1946.)*, nagrađen počasnom diplomom ZGRAF-a 2008.g., publikacija *Vodič za djecu u Hrvatskom školskom muzeju i Pitalice iz HŠM* autorica Elizabete Serdar i Branke Ujaković, nagrađena godišnjom nagradom Hrvatskoga muzejskoga društva za 2007. Svi ti nagrađeni, kao i oni drugi, ne manje vrijedni muzejski projekti, poticaj su za MDC-ove pripreme za novo predstavljane muzejskog nakladništva na 28. izložbi 2009. g.

Primljeno: 3. srpnja 2008.

1 Više o izložbama izdavačke djelatnosti hrvatskih muzeja i galerija na: URL: <http://www.mdc.hr/main.aspx?id=81> (01-04-2009)

2 Analizu muzejskog izdavaštva u 2008. godini vidjeti u tekstu: Radovanlija Mileusnić, Snježana. Predgovor // 27. izložba izdavačke djelatnosti hrvatskih muzeja i galerija: Interliber - 31. međunarodni sajam knjiga i učila, Zagrebački velesajam, 12. - 16. studenoga 2008. Zagreb, Muzejski dokumentacijski centar, 2008. Str. 7-11.

3 Prema anketnom istraživanju studenta Andrije Jurišića, provedenom za potrebe seminarskog rada iz kolegija Odnosi s javnošću na studiju politologije Sveučilišta u Zagrebu.

4 Više na: MDC: naš naziv i logo. URL: <http://www.mdc.hr/main.aspx?id=97> (01-04-2009)

5 Na međunarodnom natječaju za najbolji logo i Letterhead dizajn posljednjih 5 godina, u izboru najpoznatijeg nakladnika za dizajn Graphisa (International journal of visual communication) iz New Yorka Muzejski dokumentacijski centar (MDC) i Boris Ljubičić uvršteni su na listu dobitnika dvaju vrijednih priznanja: Gold Letterhead 7 (za listovni papir, omotnicu i posjetnicu u najnovijoj izvedbi), kao i Gold Logo 7, za najnoviju verziju MDC-ova loga.

sl.1.- 5. MDC-ova 27. izložba izdavačke djelatnosti hrvatskih muzeja i galerija održana je tradicionalno na Interliberu, 31. međunarodnome sajmu knjiga i učila Zagrebačkoga velesajma od 12. do 16. studenoga 2008.

Dizajn: Neven Kovačić, Studio Redesign, Zagreb, 2008.

WITH THE MUSEUM BOOK TO INTERLIBER 2008

The MDC's 27th Exhibition of the Publishing Activity of Croatian Museums and Galleries was held, as is traditional for the event, at Interliber, the 31st international fair of books and teaching aids of the Zagreb Fair, from November 12 to 16, 2008. As many as 117 museums from 66 cities and towns in Croatia took place at the exhibition with their recent printed and electronic editions, far outdoing the annual number of participants ever since 1982, since when this MDC exhibition event has been held in continuity once a year. As in previous years, MDC drew the attention of the visitors by the numbers of the new departures in books printed by museums and galleries during the period October 2007 to October 2008. The body of books presented covered 644 printed titles and 9 electronic publications, and in the accompanying catalogue 229 new museum posters, 8 DVDs and numerous postcards were shown, various kinds of calendars and other products of a souvenir and promotional nature. For the 27th time, the great interest of the public and their constant need for museum contents via intermediate forms was confirmed (forms including exhibition catalogues, art monographs, studies, multi-media guides to museums and educational workshops for children, reprints of old postcards and the like) even outside the museum premises. The expert commission of the Zagreb Fair recognised how exceptional the MDC stand was, and awarded it a crystal sculpture for the highest level of design and the best ideas in handling the exhibition space at Interliber 2008. This is the second prize MDC has won thanks to its collaboration with designer Neven Kovačić, who built his basic concept and design of the stand on the MDC logo created by Boris Ljubičić, promoting his latest version, as well as the MDC itself, centre point of the Croatian museum community and place for the promotion of Croatian museums at home and abroad.

MUVI: MUZEJI – VIDEO – FILM

LADA DRAŽIN-TRBULJAK □ Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb

MUVI je istraživački projekt čiji je cilj stvaranje otvorenog modula koji će putem aktivne organizacije događanja, prikazivačkog programa, predavanja, susreta s filmskim autorima i muzealcima i objavljivanjem publikacija pridonositi stvaranju kreativne atmosfere prepoznavanja i primjene videomedija i filmskog medija u muzejima.

Prva bijenalna manifestacija MUVI: muzeji-video-film održana je 2006. godine s ciljem da se istraži i pokaže sva raznolikost muzejskih filmskih i videorealizacija i produkcija u hrvatskim muzejima i galerijama te potakne očuvanje i zaštita toga segmenta baštine. Koncept projekta definiran je na samome početku. Predviđeno je da će se MUVI održavati svake druge godine, i to tri dana u prvom tjednu prosinca, s tim da su prva dva dana predviđena za prikazivački program (videofilmovi i filmovi domaće i inozemne proizvodnje), dok je treći dan, ovisno o programu, rezerviran za predavanja, radionice ili okrugle stolove.

Druženje i rad s drugima često nam otkriva rezultate koji su nam do tada bili nevidljivi ili ih nismo prepoznali. Spoj amaterizma, profesionalizma, izvrsnosti, osrednjosti, komunikativnosti, jednostavnosti, nesigurnosti, druženja te spontanosti i neopterećenosti – postao je dio puta na kojemu će ova manifestacija sigurno pokušavati i dalje tražiti raznolike mogućnosti primene videa i filma u muzejima te analizirati i dijagnosticirati stanja.

Moglo se naslutiti da će projekt podržati mala grupa ljudi koja je za nj ponajprije vezana interesom ili, katkad, potrebom, te činjenicu da će se MUVI nastojati razvijati kao šira platforma za susret muzealaca koji će razmjenjivati svoja iskustva i znanja. Naime, pokazalo se da nam nedostaje mjesto gdje ćemo se svi mi - muzealci, voditelji zbirki filmske građe, zbirki novih medija, voditelji fototeke, filmoteke¹, profesionalci koji se bave zaštitom audiovizualne građe i proizvodnjom filma, ali i publika, susretati, razmjenjivati mišljenja, ideje i razgovarati, možda i o nekim budućim zajedničkim projektima.

Nije samo bilo preambiciozno, već i teško očekivati da bi MUVI mogao započeti jedino i samo kao filmski festival. Naime, nije bilo sasvim jednostavno u početku saznati tko su autori, koji su njihovi interesi ili ustanoviti broj novih filmskih ili videozapisa. Upravo je zato bilo potrebno potražiti neke druge oblike i područja istraživanja. Muzejski filmovi samo su se sporadično pojavljivali na nekim festivalima (npr. na festivalima etnografskog filma), bili primijećeni ili zapaženi, a katkad čak i nagrađivani. Bili su to, možemo reći, samo rijetki iskoraci u (filmsko) područje koje je na neki način prateći segment muzejske djelatnosti. Ipak, zanesenjaka i ljubitelja filmova u muzejima je bilo oduvijek, pa su i danas mnoga rješenja upravo rezultat njihova entuzijazma i kreativnosti.

Kada smo od 2004. godine u Muzejskomu dokumentacijskom centru počeli skupljati videograđu, shvatili smo da o tom području malo znamo i da nam često izmiču i informacije o zanimljivim projektima o kojima smo pronalazili podatke u publikaciji *Izvešća hrvatskih muzeja*. Tada sam smatrala da bi jedino pravo rješenje bilo obratiti se kolegama i vidjeti koliko su zainteresirani da pokušamo zajedno pokrenuti manifestaciju na kojoj bismo imali prilike vidjeti koji su sve putevi ulaska filma i videa u muzeje. Pretraživanjem interneta nisu se mogle dobiti informacije o nekom sličnom događanju.

Filmski zapisi i videozapisi imaju širok spektar primjene i namjena u muzejima – oni su muzejska građa, dokumentacija, muzeografsko pomagalo ili sredstvo promidžbe. Ispostavilo se da se muzealci većinom služe videom i filmom da bi dokumentirali svoju djelatnost, otvorena izložaba, arheološka iskopavanja, funduse, ali i da se koriste videom i filmom za bilježenje priča o autorima i projektima ili za muzeografske multimedijske prezentacije u stalnim postavima. Posljednji je način do sada bio najmanje korišten, ali ne zato što nije bio zanimljiv već zato što je vjerojatno bio najzahtjevniji i najskuplji. Ipak, u posljednje vrijeme muzeji često posežu za takvim sredstvima jer postavljamo sve svjesniji moći toga medija koji nas kroz audio vizualne doživljaje vrlo snažno, sugestivno, pa i emocionalno uvlače u priče o muzejskim predmetima i osobama ili o povijesnim odnosno suvremenim događajima, koji nam vrlo često na izložbama nedostaju.

Pripemajući prvi MUVI, pozvali smo muzeje da nam predstave svoj izbor filmskih zapisa ili videozapisa iz muzejskih ili dokumentacijskih zbirki, s tim da smo se posebno obratili muzejima koji imaju videoteku i filmoteku. Željeli smo prikazati nešto od onoga što muzeji već posjeduju u svojim muzejskim i dokumentacijskim zbirkama, kao i ono što su muzealci snimili sami kako bi na videosnimci ili filmskoj vrpici sačuvali zapise o svom radu ili su te zapise napravili u suradnji s Hrvatskom radio-televizijom ili nekim drugim producerskim kućama.

¹ Od ukupnog broja muzeja, njih 226, videoteka ima 55, a filmoteke 19 (prema podacima iz Registra muzeja, galerija i zbirki u RH, MDC, 2009.).

U sklopu prezentacije filma i videa MUVI 01/06, koji se održavao u Zagrebu početkom prosinca 2006., predložili smo pet tematskih cjelina za koje smo predvidjeli da bismo mogli dobiti vizualnu građu: I. Povijesni dio; II. Film i video iz zbirke hrvatskih muzeja; III. Film i video iz dokumentacijskih zbirki hrvatskih muzeja; IV. Film i video korišteni u stalnom postavu ili na povremenim izložbama; V. Muzeji u filmovima nastalim u produkciji Hrvatske radio-televizije ili drugih producenstkih kuća. Odaziv je bio zaista dobar i predstavili smo oko pedeset filmskih uradaka i videozapisa te organizirali predavanje dr. Mate Kukuljice (Hrvatski državni arhiv /Hrvatska kinoteka) *Novine u zaštiti audio-vizualne građe u muzejima*.

Na sljedećemu MUVI-ju 02/08, održanome u veljači 2009., pokazano je tridesetak filmova nastalih u produkciji muzeja i galerija Hrvatske te nekoliko filmova koje su nam predstaviti kolege iz Slovenije i Italije, a organizirana je i radionica *O čemu bismo sve trebali voditi računa kada se upuštamo u snimanje muzejskog videa*, na kojoj su sudjelovali Silvestar Kolbas, prof. (Akademija dramskih umjetnosti, Zagreb), Vlasta Krklec iz Muzeja evolucije i nalazišta pračovjeka, Svjetlana Sumpor iz Hrvatskog muzeja naivne umjetnosti, Zagreb, te kolege iz Hrvatskog filmskog saveza - gđa Vera Robić-Škarica, Damir Čučić i Dražen Ilinčić - koji su predstavili program videoradionica Škole medijske kulture dr.sc. "Ante Peterlić".

Teško je u ovome trenutku predvidjeti kakva će biti sudbina MUVI-ja i kako će se dalje razvijati - hoće li se osim trodnevnih događanja, dokumentacije projekta s fotografijama i programskom publikacijom sa sažecima svih prikazanih filmova, s vremenom MUVI dopunjavati različitim formatima publikacija, specijalnim online časopisima, videointervjuima, videofajlovima ili podcastovima, koji bi mogli postati važan transfer za otkrivanje i stjecanje znanja o videu i filmu u muzejima ili ćemo se zaputiti i u produkcijske vode.

Koliko ćemo uspjeti proširiti područje djelovanja izvan na početku zacrtanoga trodnevnog druženja, ovisit će prije svega o želji i energiji onih koji će u tome prepoznati važnost i, naravno, sudjelovati.

Ono što za sada možemo zaključiti jest da je MUVI već sada stekao potporu suradničke mreže zainteresiranih i motiviranih muzealaca, partnerskih ustanova (Hrvatski filmski savez, Hrvatski državni arhiv - Hrvatska kinoteka, Etnografski muzej), financijere (Gradski ured za obrazovanje, kulturu i šport, Ministarstvo kulture RH) i publiku te da ide u susret sljedećemu MUVI-ju 03, koji će se održati 2010.

Primljeno: 3. srpnja 2008.

MUVI: MUSEUMS – VIDEO – FILM

MUVI is a research project the aim of which is the creation of an open module that through an active organisation of events, a screening programme, lectures, develops as a wider platform for encounters of museum professionals for them to exchange experiences and knowledge and to establish a creative atmosphere for the recognition and use of video and film media in museums.

The first biennial MUVI: museums – video – film was held in 2006, the aim of it being to explore and show all the diversity of museum film and video productions in Croatian museums and galleries and to encourage the preservation and protection of this segment of the heritage. The concept of the project was defined at the very outset. It was predicted that MUVI would be held over three days every other year in the first week in December, with the proviso that the first two days were intended for a screening programme (video and films of local and foreign production), while day three, depending on the programme, would be reserved for lectures, workshops or roundtables.

Films and videos have a broad spectrum of application and usefulness in museums – they are museum material, they are documentation, museographic aids or a resource for promotion. It turned out that on the whole museum professionals use films to document their own work, the opening of exhibitions, archaeological excavations, holdings, but also use video and film for recording stories about authors, projects or for museographic multimedia presentations used in the permanent displays.

It is hard at this moment to foretell the precise future of MUVI or how it is going to develop. Will it, alongside the three-day events, the documentation of the project with photographs and a programmatic publication with summaries of all the films shown, be supplemented and rounded out with various-format publications, special online journals, video interviews, video files, podcasts, a video archive – which could be an important transfer of knowledge about video and film in museums that has been discovered and acquired, or shall we set out in the direction of production?

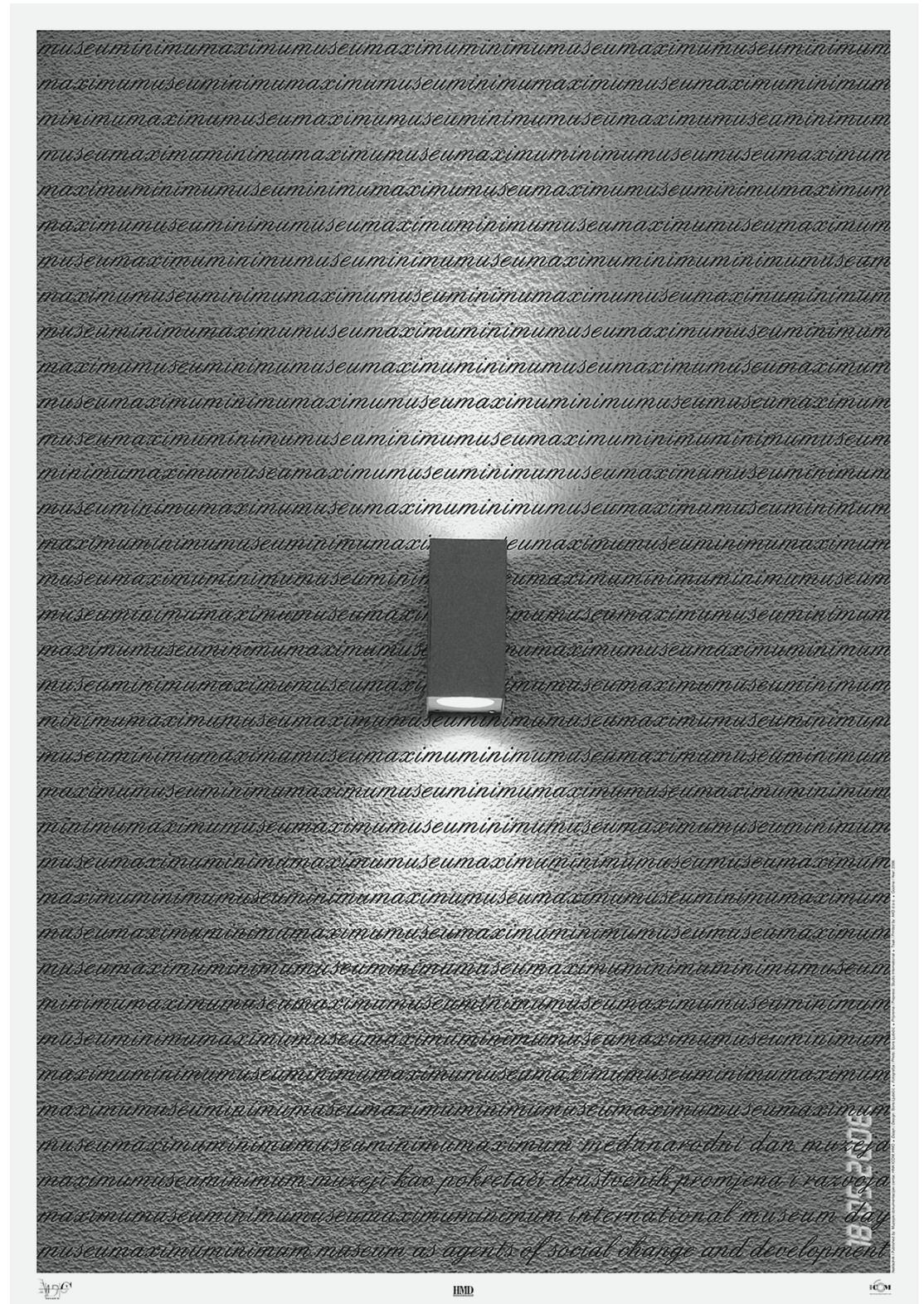
How much we manage to expand the territory of activity outside this initially designed three-day meet will depend above all on the desire and the energy of those who are going to recognise the importance of this and naturally, take part. What we can for the moment conclude is that MUVI has already achieved the support of a collaborative network of interested and motivated museum professionals and partner establishments (the Croatian Film Federation, the Croatian State Archive, the Croatian Kinoteka, the Ethnographic Museum), a financier (the City Office for Education, Culture and Sport, the Ministry of Culture of the Republic of Croatia) and the public to go onward towards the next MUVI, 03, which will be held in 2010.

MEĐUNARODNI DAN MUZEJA 2008.

Tema: *Muzeji kao pokretači društvenih promjena i razvoja*

TONČIKA CUKROV □ Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb

sl.1. Plakat za Međunarodni dan muzeja 2008., u izdanju Muzejskog dokumentacijskog centra, HNK ICOM-a i Hrvatskog muzejskog društva.

Muzejsku scenu Hrvatske od sredine travnja do 18. svibnja, dana kojim se obilježava Međunarodni dan muzeja, tradicionalno definiraju događanja organizirana uz tu prigodu. Muzejski dokumentacijski centar inicirao je 2008. tu manifestaciju po 28. put, i to u znaku preporučene ICOM-ove teme *Muzeji kao pokretači društvenih promjena i razvoja*. Njome je potaknuto razmatranje uloge muzeja u zajednici te je upozoreno na njihov doprinos suvremenom razvoju društva. To je i razlog da su muzeji u tom razdoblju realizirali različite projekte kojima je poticana interakcija sa zajednicom.

Broj institucija - muzeja i galerija uključenih u obilježavanje posljednjih se godina ustalio na stotinu, a ukupan se broj događanja povećao. Izvještaji za 2008. pokazuju da je realizirano oko 20% više različitih zbivanja (240). Analiza upućuje na podatak da su organizacije izložbi standardno zastupljene (85), kao i određen broj drugih aktivnosti - ekspertiza, foruma i izleta no učestalija su druga događanja kao što su radionice (38), igraonice (15), prezentacije (39), priredbe (18), predavanja (19), koncerti (6), akcije (9), a posebno manifestacije (11).

Muzeji su na različite načine obradili temu, ali neke od njih zasigurno treba izdvojiti jer su u tome bili originalni i prije svega inspirativni za zajednicu u kojoj djeluju.

Malobrojni su bili muzeji koje je, poput Muzeja grada Iloka, ovogodišnja tema potaknula na širu društvenu akciju i u danom trenutku Muzej je postao mjesto susreta i mjesto društveno-političke rasprave. Povod akciji bilo je isticanje problema mladih. Posljednjih godina oni radi školovanja ili zaposlenja u većem broju napuštaju grad, zbog čega on gubi dio svoje aktivne populacije. Muzej je pokrenuo akciju koja je imala nekoliko faza – anketiranje mladih, analiza ankete i prezentacija rezultata relevantnim gradskim institucijama i njihovim predstavnicima, kao i organiziranje alternativnih sadržaja koji potiču kreativnost i otvaraju prostor za sadržajni život u gradu.

Muzej moderne i suvremene umjetnosti također se angažirano postavio prema temi obilježavanja Međunarodnog dana muzeja te ju je ilustrirao izložbom *Fragmenti – izbor djela slovenskih umjetnika u zbirkama MMSU-a*. Izložba je organizirana u povodu slovenskog predsjedavanja Vijećem Europske unije, a bila je dio programa obilježavanja Dana slovenske kulture u Rijeci. Upozorila je na kvalitetan kulturološki dijalog slovenskih umjetnika s MMSU-om.

Anketiranje posjetitelja (različitih dobni struktura), koje su proveli Muzej Moslavine u Kutini i Gradski muzej Sisak, nisu potaknuli značajniju društvenu akciju kao u prethodnom primjeru, ali su ti muzeji dobili uvid u to kako ih vide njihovi posjetitelji i u kojem smjeru valja djelovati.

Primjer Lubenica na otoku Cresu pokazuje da je potrebno dugo vrijeme sustavnog djelovanja u određenoj zajednici da bi inicijativa za osnivanje novog muzeja dobila realnu potporu. Riječ je o Muzeju ovčarstva, zamišljenome kao etno-eko muzej, prvi takve vrste u nas. Projekt vodi Centar za održivi razvoj Ekoparka Pernat te poduzima akcije kao što su organizirana događanja u povodu ovogodišnjeg obilježavanja Međunarodnog dana muzeja. Događanja su bila namijenjena široj javnosti i stručnjacima – izložba *Muzej ovčarstva: tradicija - znanje - edukacija*, izložba doniranih plakata MDC-a objavljenih u povodu Međunarodnog dana muzeja i stručna rasprava o osnivanju i muzeološkoj interpretaciji budućega muzeja.

Treba naglasiti da je Muzej ovčarstva specifična vrsta etno-eko muzeja koji obuhvaća ustrojavanje određene regije u zaštićeno – muzejsko područje u kojemu se čuva autohtonost prirodnoga i kulturno-povijesnog naslijeđa, kao i lokalnoga gospodarstva (ovčarstva). To podrazumijeva i obnavljanje tradicionalnih djelatnosti, s ciljem osnaživanja ekoloških potencijala sredine i njegovu održivost, što u konačnici pridonosi razvoju kraja u kojemu je započeo proces depopulacije. Koristi od osnivanja takvog muzeja u nekoj zajednici mogu biti višestruke, posebno na gospodarskome i socijalnom području, a dobiva se i posve nova kvaliteta turističke ponude otoka Cresa. Iako nisu doprinjele njegovoj institucionalizaciji, brojne aktivnosti koje se godinama poduzimaju u vezi s tim suvremenim konceptom etno-eko muzeja sve više približavaju njegovu budućnost prostoru ostvarivoga.

Ove su godine malobrojni muzeji koji su, prema uobičajenoj praksi u nas, u sklopu obilježavanja Međunarodnog dana muzeja otvorili za javnost stalni postav ili neki njegov dio. Jedan od takvih primjera je Sakralna zbirka u Muzeju grada Koprivnice, koja je dugo bila na restauraciji i rezultat je međuinstitucionalne suradnje i pluridisciplinarnog pristupa zaštite baštine.

Muzeji često naglašavaju brojne probleme iz svoje svakodnevnice. Tako je Gradski muzej Vinkovci ovom prigodom upozorio na važnost brige o marginaliziranoj vrijednoj sakralnoj baštini. Središnje događanje edukativno-zabavnog karaktera bilo je organizirano u Crkvi sv. Ilije – na Meraji (13. /14. st.). Uz razne sadržaje koji su se organizirali u tom prostoru održan je i forum na kojemu se željelo pokazati da bi trebalo nastaviti započetu obnovu tog spomenika nulte kategorije. Prenamjena sakralnog objekta u novi vinkovački muzejski prostor dobar je prijedlog s foruma, za koji se nadamo da će u skoroj budućnosti zaživjeti.

U muzejskoj praksi uočava se trend organiziranja manifestacija koje privlače veći broj heterogenih skupina posjetitelja jer su atraktivne i zabavne. Takvima pripada i međunarodna manifestacija *Noć muzeja*, koja je u 2008. g. provedena 17. svibnja, a odazvala su se samo četiri hrvatska muzeja. Manifestacija je organizirana pod pokroviteljstvom Vijeća Europe, u koordinaciji Francuske muzejske direkcije i uz potporu ICOM-a.

sl.2. Pozivnica za otvorenje Zbirke sakralnih umjetnosti, muzej grada Koprivnice.

U povodu ovogodišnjega Međunarodnog dana muzeja manifestacija *Sepomaia viva*, u organizaciji Muzeja Umaga, održana je u Puli, a posljednjih je godina bila prezentirana u gradovima na obali. Ona je dobar primjer *living history* projekta, u kojemu je na živopisan način interpretirana antička tradicija.

Manifestacija *Dan otvorenog muzeja*, organizirana u Gradskome muzeju Virovitica (17. svibnja 2008.), preispitivala je tradicionalne granice javnoga i privatnoga unoseći u muzej kao javnu instituciju ono što uvrješeno vežemo za intimni prostor. Stoga je u organizaciji programa jutarnje otvorenje izložbe pretvoreno u *Doručak u muzeju*, a popodnevno vrijeme, prikladno za kavu i čaj (17 sati), osmišljeno je za prigodno *Književno druženje*.

U primjeru Lovačkog muzeja Hrvatskoga lovačkog saveza u Zagrebu također su bile pomaknute granice funkcije prostora muzeja. Muzej je postao mjestom "trgovanja", ali i mjestom razmjene stručnih informacija te korisnih i vrijednih priča. U Muzeju je na Međunarodni dan muzeja organiziran ekološki sajam, na kojemu su izlagači bili lovci - pripadnici Hrvatskoga lovačkog saveza te brojni prijatelji Muzeja koji se bave izradom proizvoda od divljači, proizvodnjom ljekovitih napitaka, izradom umjetnina s motivima iz prirode i sl.

Financiranje muzejskih projekata jedan je od gorućih problema muzejskih institucija. Suvremeno društvo sve više zahtijeva i tržišno orijentirane muzejske institucije, pa je pitanje može li u nas muzej kao neprofitna institucija djelovati na taj način. Primjer Muzeja Međimurja u Čakovcu ilustrira da je to u nekim situacijama moguće. Taj je muzej za financiranje posebnih popratnih događanja koja pridonose oblikovanju međimurskoga kulturno-povijesnog identiteta osmislio način kako uključiti širu zajednicu (gospodarstvenike, pojedince i dr.). Projekt pod nazivom *Kultura d.d.* postao je tržišno orijentirani proizvod te su se neki dijelovi, tj. projekti, ovisno o njihovoj pojedinačnoj prepoznatljivosti i povjerenju u kvalitetu, na "prodavali" tržištu poput dionica. Sudjelovanje u "dioničarstvu" projekata na taj je način donosilo sredstva za njihovu realizaciju.

Vojni muzej MORH-a Zagreb svoju je aktivnost usmjerio prema zagrebačkoj publici, kojoj je na Međunarodni dan muzeja priredio jednodnevnu izložbu pješačkog naoružanja, ručno izrađenoga u Domovinskom ratu. Dobra informiranost javnosti pridonijela je i velikom odazivu posjetitelja u inače nedostupnom izlagačkom prostoru Muzeja u Hrvatskomu vojnom učilištu Manjež. Mogućnost sudjelovanja u nagradnoj igri sigurno je dodatno povećala broj posjetitelja jer je to uvijek atraktivan način za privlačenje različite populacije. Natjecanju u rastavljanju oružja odazivali su se spretniji posjetitelji svih dobi i predznanja.

Posjetiteljima, ali i medijima, vrlo su atraktivna gastronomska događanja, što je ove godine pokazao primjer promocije knjige *Oliva's cookbook* (Gradski muzej Vinkovci). Koncerti i priredbe također privlače brojnu, netipičnu muzejsku publiku. Tako su u jednomjesečnom obilježavanju Međunarodnog dana muzeja u Hrvatskomu prirodoslovnog muzeju posebno vesela bila djeca koja su ga posjetila. Muzej je u program za djecu uključio razgledavanje zoološkog odjela Muzeja gdje su djeca upoznavala životinje - muzejske eksponate, a potom su neke od njih u lutkarskoj predstavi upoznali u drugačijem svjetlu. Takav susret prirodoslovlja i dramske umjetnosti u tom se muzeju ustalio, pa je prestao biti eksperiment i postao uobičajena praksa.

Posljednjih godina brojna događanja redovito imaju edukativni karakter - sadržaji se ciljano namjenjuju djeci i mladima. Među uspješnim programima izdvaja se projekt Moderne galerije u Zagrebu *10 škola – 10 umjetnika*, koji posljednjih godina okuplja mlade iz deset gimnazija diljem Hrvatske. Umrežavanjem tih škola preko muzeja mladi sudionici imali su višestruke koristi, među kojima je važna činjenica da su oni tijekom trajanja projekta stjecali znanja o umjetnosti te su se osposobljavali za "kustosku profesiju" (ovogodišnji primjer). Većina drugih edukativnih programa organiziranih međumuzejskom suradnjom realizirana je u sklopu edukativne nagradne igre *Original*, koju je provela Sekcija za muzejsku pedagogiju i kulturnu akciju HMD-a. U igri su sudjelovale 54 institucije, a vodila ju je Galerija Antuna Augustinčića. Galerija je organizirala i tradicionalnu završnu svečanost u Klanjcu te 2. *putujuću izložbu postera muzeja sudionika*, na kojima je prezentirana tema obilježavanja Međunarodnog dana muzeja *Museums as agents of social change and development / Muzeji kao dionici društvenih promjena i razvoja*.

Razvoj tehnologije i aktivno uključivanje suvremenih medija u standardni komunikacijski sustav muzeja pridonijelo je tome da i navedene institucije osmisle aktivnosti za svoju publiku te da počnu primjenjivati nestandardne oblike komunikacije. Muzej moderne i suvremene umjetnosti u Rijeci u sklopu šezdesete obljetnice Muzeja prezentirao je netipičnu izložbu nazvanu *Formalno i angažirano*, koja je participirala i u obilježavanju Međunarodnog dana muzeja. Muzej je na toj izložbi na različitim razinama prikazao svoj fundus, i to na klasičan način i virtualno, putem online kataloga. U osmišljavanju prezentacije izložbi sudjelovalo je stručno osoblje te druga raznorodna publika, uključujući prvi put i korisnike web stranica Muzeja. Njima je nakon uvida u online zbirku Muzeja, u sklopu projekta *Otkrijte zbirku koja Vam pripada!*, omogućeno aktivno sudjelovanje u izložbi.

Zainteresirani su korisnici nakon ispunjavanja online upitnika odabrali umjetnine za svoju izložbu, a stručno osoblje Muzeja organiziralo ju je prema virtualnom konceptu korisnika. One su tjedno mijenjane, a bile su postavljene u izdvojenom dijelu izlagačkog prostora kao integralni dio izložbe *Formalno i angažirano*.

Model postavljanja fundusa Muzeja moderne i suvremene umjetnosti u Rijeci u virtualni prostor Weba internacionalizirao je njegovu prezentaciju. Cjelokupni koncept, u kojemu i internetski medij ima udio, te participacija u kreiranju

FORMALNO ↔ ANGAŽIRANO
IZLOŽBA IZ ZBIRKE MUZEJA MODERNE I SUVREMENE UMJETNOSTI RIJEKA

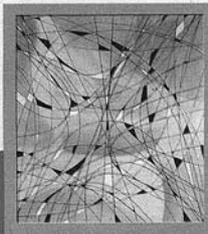
Pozivamo vas da se uključite u izbor radova iz zbirke MMSU-a i aktivno sudjelujete u izložbi! Pregledajte online zbirku na www.mmsu.hr, preuzmite Upitnik, dostavite ga ispunjenog na e-mail adresu te sudjelujte u odabiru radova za izložbu po izboru posjetitelja.

Do sada izloženo 69 radova!
 Naš cilj: Predstaviti 500 radova u razdoblju od 15. veljače do 15. lipnja 2008.

info. tel. 051/334 280, mmsu-rijeka@ri.t-com.hr

Bruno Bulić,
Autoportret, 1946.

Aleksandar Srnec,
Kompozicija U-P-14, 1953.

sl.3. Pozivnica izložbe *Formalno – angažirano* za uključivanje u izbor radova iz Zbirke MMSU-a i aktivno sudjelovanje u stvaranju izložbe, Muzej moderne i suvremene umjetnosti, Rijeka.

sl.4. Plakat za muzejsku edukativnu akciju *Original*, HMD – Sekcija za muzejsku pedagogiju i kulturnu akciju.

izložbe(i) u kojem(ima) je sudjelovalo kustoski tim Muzeja, gosti iz srodnih institucija te korisnici Weba, omogućio je da se u elitizirani oblik muzejske struke unese dimenzija "demokracije".

Broj posjeta u hrvatskim muzejima uz obilježavanje Međunarodnog dana muzeja, nažalost, ne možemo izraziti brojčano jer nisu vođene precizne evidencije. Važnost te manifestacije nije atrakcija kojom se privlače posjetitelji već njezina usmjerenost na promociju struke, edukaciju, prezentaciju različitih stručnih sadržaja i sl. Uz ovogodišnje obilježavanje primijetili smo jedan drugi problem – vrijeme posjeta muzeja. Kako je 18. svibnja 2008. bila nedjelja, to je za većinu muzeja značilo da su za posjetitelje otvoreni do 13.00 sati. Međutim, usprkos tome, određen broj muzeja osigurao je potrebnu infrastrukturu te je tog dana zainteresiranim posjetiteljima omogućio popodnevni, pa čak i večernji dolazak u muzej. Među onima koji su se posebno potrudili da taj dan sadržajima obogate i atraktivno ga osmisle jest Arheološki muzej Naron, Vid / Metković. Taj je dan Muzeju posebno važan jer je to bio ujedno i njegov prvi "rođendan" (otvoren je 18. svibnja 2007.). Na cjelodnevna događanja odazvalo se je 800 posjetitelja, što je za taj muzej velik broj, s obzirom na to da se nalazi u naselju Vid, koje ima upravo toliko stanovnika.

Izdavanjem određenih primjera realiziranih projekata muzeja (više o pojedinačnim događanjima može se vidjeti na web stranicama MDC-a, i to u arhivi projekta *Međunarodni dan muzeja*, na adresi: <http://www.mdc.hr/main.aspx?id=421>) pokušali smo predstaviti samo segment složenosti rada muzeja, posebice u dijelu komunikacije sa zajednicom u kojoj djeluju. Izbor je više bio usmjeren na angažiranost muzeja s obzirom na društvena, politička, socijalna, kulturna pitanja, kao i na metodologiju animiranja posjetitelja te na specifičnost realiziranih projekata. Suvremeno društvo proživljava ubrzane promjene koje zahvaćaju i hrvatske muzeje, koji pokazuju tendenciju uklapanja u opće društvene trendove, posebno komunikacijske. Osim toga, uspostavljena je međumuzejska suradnja te, jednako tako, međuinstitucionalna suradnja i umrežavanje na različitim razinama. Obilježavanju teme u cjelini se prišlo heterogeno, a ista tendencija prevladava i u programima pojedinačnih muzeja.

Jedan od slikovitih odgovora i poruka koju je muzejska zajednica Hrvatske uputila javnosti uz preporučenu temu iskazuje prigodni plakat nazvan *MINIMUMAXIMUMUSEUM 33333*. Plakat u izdanju MDC-a odabran je na organiziranom pozivnom natječaju za izbor plakata, na kojemu su surađivali HNK ICOM i HMD. Njegov autor Boris Ljubičić muzej je simbolički predstavio malim svijetlećim tijelom smještenim u središtu plakata, od kojega se po vertikali, u uskom snopu, širi svjetlost. Podloga plakata svedena je na ornament načinjen od horizontalnih pravilnih redova slova složenih u neprekinuti niz riječi *minimummaximumuseum*. Autorova je namjera bila da gotovo neprimjetnim vezanjem riječi *minimum*, *maximum*, *museum* uvede u novi kontekst vrijednosti. U svom je objašnjenju istaknuo da na plakatu ...interpretira tezu da je muzej interpoliran između maksimuma i minimuma, kao poseban potencijal društva i mogućci pokretač promjena i razvoja.

Oblikovanje plakata *minimummaximumuseum* autora Borisa Ljubičića stručnjaci *Graphis Poster Annual 2010* (New York) ocijenili su izvrsnim te mu dodijelili *Gold Award*.

Primljeno: 3. srpnja 2008.

INTERNATIONAL MUSEUM DAY 2008 – Theme: Museums as generators of social changes and development

The museum scene in Croatia, from the middle of April to May 18, the day on which International Museum Day is celebrated, is traditionally defined by events organised to complement this occasion. The Museum Documentation Centre initiated this event for the 28th time in 2008, featuring the recommended ICOM theme Museums as agents of social change and development. This is the reason why in this period the museums put on various different projects encouraging interaction with the community.

The number of institutions – museums and galleries included in the celebration – has in the last few years settled around a hundred, and yet the total number of events has increased. The reports for 2008 show that 20% more miscellaneous events were put on (240). The analysis suggests that the organisation of events is very usually seen (85), as is a certain number of other activities – expertises, forums and outings, but more commonly there will be such other activities as workshops (38), play rooms (15), presentations (39), events (18), lectures (19), concerts (5), campaigns (9) and in particular happenings (11).

U MREŽI ODNOSA - MEĐUNARODNI DAN MUZEJA 2008. GODINE U MUZEJU MODERNE I SUVREMENE UMJETNOSTI U RIJECI

MILICA ĐILAS □ Muzej moderne i suvremene umjetnosti, Rijeka

Na geslo *Muzeji kao pokretači društvenih promjena i razvoja* pod kojim se obilježavao Međunarodni dan muzeja 2008. godine riječki Muzej moderne i suvremene umjetnosti odgovorio je izložbom *FRAGMENTI – izbor djela slovenskih umjetnika u zbirkama MMSU*.

Izložba je održana na poticaj Veleposlanstva Republike Slovenije u sklopu programa *Dan slovenske kulture u Rijeci*, organiziranoga u povodu slovenskog predsjedavanja Vijeću Europske unije. Otvorena je 17. svibnja 2008. u Malom salonu, u nazočnosti dr. Milana Orožena Adamiča, veleposlanika Republike Slovenije i mr. Vojka Obersnela, gradonačelnika Grada Rijeke.

Izložba je bila koncipirana kao sučeljavanje, dijalog djela slovenskih umjetnika nastalih u razdobljima kada je ustanova (isprva Galerija likovnih umjetnosti, potom Moderna galerija) najintenzivnije pratila i prezentirala nove pojave što su se pojavljivale i elaborirale u umjetničkim središtima bivše države, a kasnije, 1980-ih, i na njezinoj periferiji, kada je prikupljeno najviše radova slovenskih umjetnika. Stanje u zbirkama, kao i mogućnosti izlaganja u prostoru Malog salona odredili su opseg izložbe i fragmentarnost prezentacije. Koncept izložbe *FRAGMENTI – izbor djela slovenskih umjetnika u zbirkama MMSU* temelji se na međudnosima figuracije i apstrakcije/enformela visokog modernizma 1950-ih i 1960-ih godina te postmodernizma 1980-ih godina, na odnosima kontinuiteta i diskontinuiteta koje uspostavljaju umjetnici te odnosima umjetnika i Muzeja moderne i suvremene umjetnosti u kojemu se njihova djela trajno čuvaju.

Izložba koju je osmislila i postavila Milica Đilas kao jedan od mogućih, subjektivnih odabira radova slovenskih umjetnika iz zbirke MMSU, postala je, posve neplanirano, odgovarajućim umjetničkim okruženjem za prezentaciju donacije Veleposlanstva Republike Slovenije Muzeju moderne i suvremene umjetnosti u Rijeci, za grafiku Lojze Logara iz 1980-ih. Otvorenje izložbe uklopljeno je u širu mrežu društvenih i političkih odnosa u sklopu programa *Dana slovenske kulture u Rijeci*, koji su činili i službeni susret veleposlanika Republike Slovenije s gradonačelnikom i predstavnicima Grada Rijeke te susret s predstavnicima Slovenskog društva Bazovica u Rijeci. Na riječkom je Korzu održan promenađni koncert *Idrijske godbe na pihala*, najstarijeg orkestra limene glazbe u Europi.

U vrijeme novog zaoštavanja problema državnih granica u svibnju 2008. godine ta su događanja, s izložbom u središtu, bila usmjerena na isticanje zajedništva, dodirnih točaka i poveznica koje, bez obzira na nove političke granice i nesporazume, trajno povezuju dvije kulture.

S druge strane, izložba djela slovenskih autora bila je uklopljena u mrežu odnosa samoga Muzeja i društvenog okruženja u kojemu djeluje, kao prateća izložba velike višemjesečne izložbe *FORMALNO – ANGAŽIRANO Izbor iz zbirke MMSU povodom 60. obljetnice osnutka* (15. veljače – 15. lipnja 2008.) postavljene u središnjem prostoru MMSU.

Konceptcija ravnatelja Branka Franceschija, te kustoskog tima koji su činili Ljubica Dujmović Kosovac, Milica Đilas, Daina Glavočić, Nataša Ivančević, Diana Zrilić, ponudila je svojim korisnicima niz novosti pod motom *Otkrijte zbirku koja Vam pripada!* Promjenjivi postav omogućio je izlaganje više od petsto djela iz zbirke, a njegove su se izmjene mogle pratiti na internetskim stranicama MMSU. Na njima su korisnici mogli pretraživati digitalnu zbirku muzeja (http://mmsu.hr/online_zbirke) te putem anketnih formulara koje je osmislila umjetnica Andreja Kulunčić odabrati radove koje žele vidjeti u izdvojenom segmentu izložbe prema izboru publike. Muzej je bio uključen i u 13. muzejsku edukativnu akciju Original, u organizaciji HMD – Sekcije za muzejsku pedagogiju i kulturnu akciju, što je bilo iskorišteno za niz razgovora i radionica o odnosu originala, njegove slobodne interpretacije i njegove digitalne prezentacije.

Primljeno: 3. srpnja 2008.

IN THE NET OF RELATIONS – INTERNATIONAL MUSEUM DAY 2008 IN THE MUSEUM OF MODERN AND CONTEMPORARY ART IN RIJEKA

Rijeka's Museum of Modern and Contemporary Art reacted to the slogan *Museums as agents of social change and development with the exhibition Fragments – a selection of works by Slovene artists in the collection of the MMCA*. The opening of the exhibition fitted into a wider network of social and political relations as part of the programme *Days of Slovene Culture in Rijeka*, also consisting of an official meeting between the Slovene ambassador and the mayor and other representatives of Rijeka, and a meeting with representatives of the Slovene association called *Bazovica* in Rijeka. On the other hand, the exhibition of works by Slovene authors was fitted into a network of relations of the actual museum and the social surroundings in which it works, as an accompanying exhibition of the great several-month-long exhibition *FORMAL-ENGAGED A selection from the collection of the MMCA on the occasion of the 60th anniversary of its founding (February 15 – June 15 2008)*, put on in the central area of the MMCA. The conception of director Branko Franceschi, with a curatorial team consisting of Ljubica Dujmović Kosovac, Milica Đilas, Daina Glavočić, Nataša Ivančević and Diana Zrilić offered its customers a number of new departures, all under the motto: *Discover the Collection that Belongs to You!* The set-up, which varied, enabled the exhibition of more than five hundred works from the collections, the modifications being heralded and accompanied by the Web page of the MMCA. Here users could search the digital collection of the museum (<http://mmsu.hr/onlinezbirke>) and, via the questionnaire forms thought up by the artist Andreja Kulunčić select the works that they wanted to see in a separate section of the exhibition – the public's choice.

MUZEJ — MJESTO DIJALOGA I SUSRETA

mr. sc. LJUBICA GLIGOREVIĆ □ Gradski muzej Vinkovci, Vinkovci

Javni vinkovački muzejski forum organiziran je prvi put u povodu Međunarodnog dana muzeja 2008. godine, u suglasju s temom njegova obilježavanja te godine: Muzeji kao pokretači društvenih promjena i razvoja.

U suvremenom životu muzeji i galerije posreduju baštinu u različitim oblicima, na različite načine i na brojnim mjestima unutar i izvan muzeja, dajući svoj doprinos općem razvoju društva. Kao javne ustanove integriraju se sa zajednicom užega ili šireg područja nudeći aktualne i atraktivne programe i različite multimedijske prezentacije. Sve je češći dijalog na lokalnoj, ali i na međunarodnoj razini, u virtualnom svijetu interneta, u suradnji i komunikaciji muzeja s udrugama građana, sponzorima i različitim organizacijama. U današnje vrijeme jače je naglašena uloga muzeja u društvu, a i sami muzeji širom su otvorili svoja vrata. Katkad ima i muzejskih rješenja za koja bi šira zajednica željela dati svoje viđenje, mišljenje i komentare. U neobnovljenoj vinkovačkoj gotičkoj crkvi sv. Ilije na Meraji, s prijelaza 13. u 14. stoljeće, osim stručnih djelatnika Gradskog muzeja Vinkovci, kao sudionici vinkovačkoga muzejskog foruma pozvani su predstavnici kulturnih, obrazovnih i znanstvenih institucija s područja grada Vinkovaca, osobe iz javnoga, društvenoga i kulturnog života Vinkovaca i Vukovarsko-srijemske županije, sponzori, donatori i darovatelji, kolege muzealci, suradnici muzeja, predstavnici medija, posjetitelji muzejskih događanja i drugi.

Na taj 1. vinkovački muzejski forum osim spomenutih, putem medija pozvani su i građani i bili su dobrodošli. Taj, 1. vinkovački muzejski forum nije uspio okupiti velik broj sudionika, ali u dijalogu i susretu nazočnih osjetila se njegova nužnost i korisnost. Vinkovački je muzej u 63. godini postojanja središte javnoga kulturnog života i zasigurno mjesto generiranja pozitivnih rješenja koja želi podijeliti s javnošću. Tako je bilo i 2008., kada su muzealci, uz obilježavanje Međunarodnoga dana muzeja, željeli skrenuti pozornost javnosti na činjenicu da ta najstarija vinkovačka crkva - spomenik nulte kategorije - godinama nepravedno čeka nastavak dobre/loše započete obnove i dovodenje u funkciju, vjerojatno kao budući novi vinkovački muzejski prostor.

Vinkovačko obilježavanje Međunarodnog dana muzeja 2008. raznolikošću ponude muzejsko-javnih sadržaja kao primjer privuklo je pozornost Hrvatske televizije i emisije Drugi format, koja je emitirana 20. svibnja 2008., a bila je posvećena hrvatskim muzejima i njihovu danu.

Primljeno: 3. srpnja 2008.

MUSEUM – A PLACE OF DIALOGUE AND ENCOUNTER

In turn of the 13th and 14th centuries Gothic Church of St Elijah na Meraji in Vinkovci, still unrestored, the 1st Vinkovci Museum Forum invited both professionals from Vinkovci Municipal Museum and representatives of cultural, educational and scholarly institutions from the area of the city of Vinkovci, persons from the social and cultural life of Vinkovci and the Vukovarsko-srijemska County, sponsors, donors and givers, fellow museum professionals, museum assistants representatives of the media and visitors of museum events.

In its 63 years of existence Vinkovci Museum has been the centre of public cultural life and a sure place for the generation of positive approaches, which it wishes to share with the public. This is how it was in 2008, when museum professionals, marking International Museum Day, wished at the same time to draw the attention of the public to this church, the oldest religious building in Vinkovci, and a heritage item of the highest category, which has unjustly waited for years for a continuation of the well and badly started renovation, and to be put to use, probably as a future new museum space in Vinkovci.

IM 39 (1-4) 2008.
POGLEDI, DOGAĐAJI, ISKUSTVA
VIEWS, EXPERIENCES, EVENTS

sl.1. Prvi vinkovački muzejski forum: Muzej – mjesto dijaloga i susreta.

sl.2. "Mono" izložba: Meraja i arheološka iskopavanja.

sl.3. Lončarski uradci djece (mentorica Natalija Vukić iz vinkovačke Udruga "Škrinjica")

sl.4. S radionice u vinkovačkoj gotičkoj crkvi na Meraji, 2008.

Snimila: Ljubica Gligorević, Gradski muzej Vinkovci

KULTURA, d.d.

mr. sc. VLADIMIR KALŠAN □ Muzej Međimurja Čakovec

sl.1. Kultura d.d., projekt *Kraljeve trešnje*,
Muzej Međimurja Čakovec

sl.2. Kultura d.d., projekt *Kraljev rodendan*,
Muzej Međimurja Čakovec

Prošlogodišnja tema Međunarodnog dana muzeja bila je *Muzeji kao pokretači društvenih promjena*. S tim u svezi Muzej Međimurja Čakovec osmislio je i pokrenuo akciju pod nazivom *Kultura, d.d.*

Zašto Kultura, d.d.?

Tom akcijom, koja je nastala u povodu Međunarodnog dana muzeja 2008. i kontinuirano se nastavlja i danas, Muzej Međimurja Čakovec želi se povezati s poslovnim ljudima i gospodarstvenicima. Ta usmjerenost Muzeja rezultat je shvaćanja i prihvaćanja suvremenih trendova koji nas upozoravaju da je kultura bez jakih sponzora, donatora i mecena nemoćna, ali i čvrstog uvjerenja zasnovanoga na iskustvu da se lokalno gospodarstvo ne može u cijelosti marketinški profilirati bez lokalne kulturno-povijesne prepoznatljivosti. Stoga kultura i gospodarstvo – zaključili smo u Muzeju – moraju uspostaviti suradnju na obostranu dobrobit, posebice na dobrobit mladih naraštaja kojima je kulturni standard sredine u kojoj žive iznimno važna životna smjernica, a često i presudna odrednica kvalitete njihova budućeg života.

Ciljevi akcije Kultura, d.d.

Organiziranim i osmišljenim aktivnostima pod zajedničkim nazivom *Kultura, d.d.* Muzej Međimurja Čakovec želi popularizirati svoju osnovnu djelatnost, organizirati veći broj popratnih kulturnih događanja u prostoru Staroga grada Zrinskih, pridobiti naklonost pojedinaca, ustanova i gospodarskih subjekata te privući pozornost muzejske i turističke publike. U središtu interesa akcije *Kultura, d.d.* jest povezivanje kulture i gospodarstva, što je način ostvarivanja spomenutih ciljeva. Držimo, naime, da kultura i gospodarstvo moraju surađivati jer se uspješno i prepoznatljivo gospodarstvo može lakše nametnuti međunarodnom tržištu i konkurenciji ako se u svojim marketinškim aktivnostima vješto koristi lokalnim ili nacionalnim povijesno-kulturnim identitetom.

Drugim riječima, držimo da prepoznatljiva i u širim razmjerima estetski dobro predstavljena međimurska kulturno-povijesna baština može biti kotač zamašnjak cjelokupnoga međimurskog gospodarstva u smislu veće prepoznatljivosti robe i većeg povjerenja u njezinu kvalitetu. To je, dakako, dobar razlog da naši poduzetnici iskažu pojačani interes za osmišljeno i sustavno oblikovanje prepoznatljivoga kulturno-povijesnog identiteta Međimurja.

Muzej Međimurja Čakovec smatra se pozvanim da djelatno sudjeluje u oblikovanju tog identiteta. Držimo, naime, da se međimurskom gospodarstvu isplati ulagati u kulturu jer ona, poput dioničkog društva, dugoročno vraća uložena sredstva. Shvatio je to i zakonodavac koji na novac uloženi u kulturu ulagaču nudi određene pogodnosti i uštedu poreza. Zato smo za našu akciju odabrali naizgled neobičan naziv - *Kultura d.d.*

Čime Muzej Međimurja Čakovec može pridonijeti oblikovanju međimurskoga kulturno-povijesnog identiteta ili kako možemo postati pokretači društvenih promjena?

Muzej je nedavno obnovio i otvorio atrij palače Zrinskih, idealno mjesto za različita kulturna događanja koje bi mogla poželjeti svaka europska kulturna metropola. U tom su se prostoru prošle godine održale zanimljive manifestacije: Festival rane glazbe, Sajam antikviteta, Čakovečki pjesnički susreti, izložbe, koncerti, kazališne i lutkarske predstave itd.

Nastavit ćemo, dakako, i sa započetim priredbama u vrtu i rodnoj kući najpoznatijega međimurskog slikara Ladislava Kralja Međimurca, u kojoj je smještena i njegova memorijalna zbirka. Nakon nekoliko zapaženih manifestacija, taj je prostor zapeo za oko brojnim kulturnim i turističkim djelatnicima naše županije, pa s pravom vjerujemo kako će u najskorije vrijeme postati omiljeno okupljalište štovatelja života i djela Ladislava Kralja Međimurca i likovne umjetnosti općenito. Muzej će nastaviti i aktivnosti obnove Staroga grada Zrinskih, revitalizaciju pavlinskog samostana u Šenkovcu, arheološka istraživanja i akcije očuvanja međimurske tradicijske baštine.

Kako bi oblikovanje kulturno i povijesno prepoznatljivog Međimurja bilo uspješno, Muzej svoje stručne i kreativne potencijale stavlja na raspolaganje svim ljudima koji u stvaranju te prepoznatljivosti vide ispunjenje osobnih osjećaja prema zavičaju ili pak smatraju da im takva kulturna politika može pomoći u ostvarivanju poslovnih interesa. U tom smislu Muzej međimurskim poduzetnicima, poslovnim ljudima, udrugama, ustanovama i pojedincima nudi sponzorstva nad većim brojem kulturnih manifestacija i muzejskih aktivnosti.

Svaka tvrtka imat će pravo sudjelovati u organizaciji kulturnog događaja čiji je sponzor, birati način svog predstavljanja i promidžbe na toj manifestaciji i predlagati poboljšanja. Na taj način sponzori će postati važnim dijelom šire akcije s jasno određenim ciljem i misijom, pa će im biti u interesu da "njihove priredbe" postanu uspješne i prepoznatljive te da kao takve postanu svojevrsni preslik uspješnosti i prepoznatljivosti njihovih tvrtki. Akcijom *Kultura, d.d.* želimo svim zainteresiranim stranama poručiti: postanite aktivni sudionik stvaranja prepoznatljivoga kulturno-povijesnog identiteta Međimurja jer je takvo Međimurje mjerilo vrijednosti nas samih i mjerilo naše odgovornosti prema zavičaju! U nesmiljenoj tržišnoj utakmici takvo Međimurje može postati jamcem bolje valorizacije svega što u Međimurju stvaramo i proizvodimo.

Što očekujemo

Očekujemo li da Muzej kao izdvojena institucija pokrene određene društvene promjene, tada očekujemo nemoguće. Međutim, ako postoji širi konsenzus i čvrsta opredijeljenost u oblikovanju lokalnoga kulturno-povijesnog identiteta, onda i lokalni muzeji mogu biti važna karika u tom lancu. U Međimurju, na sreću, postoji dovoljno dobre volje da se stvari pomaknu s mjesta. Činjenica da je slavna hrvatska velikaška porodica Zrinskih stolovala u Čakovcu gotovo 150 godina, uvelike olakšava posao "brendiranja" Međimurja kao županije Zrinskih i općenito posao stvaranja prepoznatljivoga kulturno-povijesnog prostora. Zato smo uvjereni i da će naša akcija *Kultura, d.d.* uspjeti.

Na kraju, valja nam još jedanput istaknuti da najvredniji i najpoznatiji memorijalni prostor toga dijela Hrvatske – Stari grad Zrinskih u Čakovcu, još uvijek nije potpuno u funkciji kulturno-povijesne promidžbe Međimurja, a njegove su mogućnosti u tom smislu neiscrpne. Slavna utvrda Zrinskih već se dulje vrijeme postupno obnavlja, ali njezina revitalizacija zahtijeva mnogo više od graditeljskih intervencija.

U to staro zdanje treba vratiti duh Zrinskih.

Primljeno: 3. srpnja 2008.

KULTURA, d.d. [Culture Inc.,]

Through the organisation and devising of activities with the common name *Kultura, d.d. [Culture Inc.,]*, the Museum of Međimurje in Čakovec has for some time already endeavoured to popularise its basic activity, organise a large number of accompanying cultural events in the premises of the Burg of the Zrinskih, win the affection of individuals, institutions and economic entities, and draw the attention of the museum and tourist industry public. At the centre of interest of the *Kultura d.d.* campaign is the linking of culture and business, for a thriving and identifiable economy can make its mark the more easily on the international market and cope with the competition if in its marketing activities it makes adroit use of the local or national cultural and historical identity.

The great aristocratic family of the Zrinskih ruled in Čakovec for about a century and a half, thus making it easier to find a brand for Međimurje as the country of this family, and in general to create a recognisable cultural and historical space.

Although this most valuable and best known memorial space of this part of Croatia, the Burg of the Zrinskih in Čakovec, is still not fully employed in the cultural and historical promotion of Međimurje, for it has been gradually restored over a long period of time, its revitalisation requiring much more than the attention of builders, the author of this article believes that this ancient pile could very soon successfully restore the spirit of the Zrinskih.

sl.1. Dio programa uz obilježavanje
međunarodnog dana muzeja 2008.
U Gradskom muzeju Virovitica:
Maja Savić Trio

MEĐUNARODNI DAN MUZEJA 2008. U GRADSKOME MUZEJU VIROVITICA

MIHAELA KULEJ ▫ Gradski muzej Virovitica, Virovitica

Iako sam nova u muzejskoj struci te mi je organizacija ovogodišnjega Međunarodnog dana muzeja bilo svojevrsno *vatreno krštenje*, bila sam oduševljena zadanom temom - *Muzej kao pokretač društvenih promjena i razvoja*, možda i zbog svoje stručne profilacije. Naime, povjesničarka sam umjetnosti, ali i profesorica filozofije, pa mi tema odgovara po vokaciji, ali sigurno je da je moje oduševljenje utemeljeno i na načinu na koji osobno gledam na muzej. Uglavnom, najsazetije rečeno, osim čuvanja tradicijskih i kulturnih vrijednosti (grada i okolice, kad je riječ o Gradskom muzeju Virovitica), muzej mora težiti svom osuvremenjivanju i postati kulturni servis građana u širem smislu, upravo kao pokretač promjena i razvoja. Na tragu te misli koncipiran je i program za obilježavanje Međunarodnog dana muzeja. Osnovna je ideja bila ponuditi građanima, tj. publici, muzej kao mjesto ugodnog druženja, mjesto dijaloga, ali i mjesto mogućnosti heterogenoga, polivalentnog doživljaja. Zato smo cjelodnevni program različitih događanja postavili na dva ključna događaja - *Doručku u muzeju* i *Književnom druženju*, iako smo osim ta dva događaja imali bogat dan raznih doživljaja u Muzeju i izvan njega.

Doručak u muzeju po ideji je bio događaj na kojemu će se Muzej prezentirati kao sjecište kulturnih događaja grada, ali i mjesto na kojemu se možemo jednostavno i ugodno družiti, razmijeniti pokojku riječ, doživjeti umjetnost, a sve popraćeno ugodnim zvucima jazz klasika u izvedbi banda *Maja Savić Trio*.

Iz fundusa Muzeja postavljena je izložba iz *Donacije Branislava Glumca*, za koju su građani pokazali veliko zanimanje, a samo otvorenje izložbe održano je u 10 sati ujutro jer smo željeli da publika u svojoj vikend šetnji kroz grad umjesto na kavu u nekom od gradskih kafića dođe u Muzej, pa su uz otvorenje i ugodne zvuke posluživani topli *croissant*i i neizostavni napitci svakog doručka - mirisna kava i topli čaj. Cilj je bio ostvaren. Uspostavljena je interakcija likovno-izražajnoga i glazbeno-izražajnoga, kao i interakcija kulture i zabave, ali i interakcija muzeja kao mjesta formalnog druženja i muzeja kao mjesta toplog doživljaja, pokrenutih dijaloga i usputnog čavrljanja. Novi stalni postav iz *Donacije Branislava Glumca* osmislile smo zajedno kolegica Zrinka Studen, prof. povijesti umjetnosti i etnologije, i ja, a građani su nekoliko puta razgledavali izložbu i iskazivali zadovoljstvo. Možda je najzanimljiviji dio cijelog Doručka, što je bilo vidljivo iz reakcija mlade publike, bio upravo audiodoživljaj, koji je u prvotnoj koncepciji bio zamišljen kao glazbena pratnja cijeloj priči, ali je na kraju prerastao u mali koncert popraćen pljeskom i dogovorom za novi susret. Usto, *Književno druženje* težilo je drugom cilju - spojiti vizualno i pisano, odnosno u krasnom prostoru kojim raspoložemo ujediniti dvije vrste umjetnosti i otvoriti Muzej kao mjesto mogućih književnih prezentacija. Predstavili smo Roberta Mlinarca, hrvatskog književnika mlade generacije, pisca opsesivnih tema i motiva (metro, egzotične ljepotice, emigranti, ljubav, prijateljstva, mitski prostori...), koji još nije predstavljen virovitičkoj publici, ali je u nekom širem kontekstu realiziran kao suvremeni autor preveden na desetak jezika, koji redovito objavljuje u domaćim i stranim časopisima. Rođen je 1966. godine i na Filozofskom fakultetu u Zagrebu studirao je etnologiju i filozofiju, tako da je druženje nakon *Književnog druženja*, organiziranoga na altani Dvorca Pejačević, u kojemu je smješten Gradski muzej Virovitica, bilo protkano donekle stručnim temama. Interpretaciju priča preuzeo je vrsni glumac Kazališta Virovitica Draško Zidar.

Iako odziv publike nije bio prevelik, vjerojatno zbog uvjerenja građana da je u našem gradu Gradska knjižnica mjesto književne promocije, oni malobrojni koji su ipak bili u Muzeju pokazali su pozitivan odnos prema novome. Osim toga, Muzej bi u svojoj novoj koncepciji i trebao postati mjesto različitih programa, promocija i projekata. U sklopu cjelokupnog projekta uz Međunarodni dan muzeja Gradski muzej Virovitica to je i pokazao jer smo između dva opisana događaja građanima ponudili i izradu zajedničkoga likovnog djela na zelenoj površini u središtu grada. Tema je bila *Moje viđenje Gradskog muzeja Virovitica* i ostvarena je pod vodstvom *Udruge ilirskog zmaja* (13 studenata Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu). Predstavljena je i novootkupljena veduta Virovitice autora Cantellija da Vignolle iz 1684. godine, za čiju je promociju bila zadužena kustosica Dubravka Sabolić, a cijeli je projekt završio u večernjim satima solističkim jazz koncertom Matije Dedića u prostoru Kazališta Virovitica i, naravno, ugodnim druženjem.

Primljeno: 3. srpnja 2008.

INTERNATIONAL MUSEUM DAY 2008 IN VIROVITICA MUNICIPAL MUSEUM

Apart from the preservation of traditional and cultural values, the museum has to strive for updating, and become a cultural service to the citizens in the broader sense, as generator of changes. Along the lines of these thoughts, the programme for celebrating IMD was devised. The basic idea was to offer the museum to members of the public as a place for easygoing and pleasant socialisation, a place of dialogue, as well as a site for the possibilities of a heterogeneous and polyvalent experience.

PRVI ROĐENDAN ARHEOLOŠKOG MUZEJA NARONA

HRVOJE MANENICA □ Arheološki muzej Narona, Vid (kod Metkovića)

IM 39 (1-4) 2008.
POGLEDI, DOGAĐAJI, ISKUSTVA
VIEWS, EXPERIENCES, EVENTS

sl.1. Arheološki muzej Narona, Vid kod Metkovića

Jedan od ciljeva Arheološkog muzeja Narona (otvoren na Međunarodni dan muzeja 2007. godine) jest ojačati svijest o potrebi zaštite i prezentacije kulturne baštine u malim sredinama te je na taj način spasiti od uništavanja i otuđivanja, što nije bila rijetkost u prošlosti. Muzej je donio niz promjena u samome mjestu. Osim brojnijih turističkih posjeta, utjecao je na razvoj uslužnih djelatnosti, te na taj način potaknuo gospodarske promjene.

Tema ovogodišnjeg obilježavanja Međunarodnog dana muzeja 2008. – *Muzeji kao pokretači društvenih promjena i razvoja* – potaknula nas je na izbor radionice *Antički mozaici – materijali i tehnike izrade*. Na temelju jednogodišnjeg iskustva i rada s posjetiteljima uvidjeli smo da, osim za statue, najveće zanimanje posjetitelji pokazuju za mozaike. Naime, unutar stalnog postava mogu se razgledati dva mozaika prezentirana *in situ*. Velik broj posjetitelja, osobito mlađe dobi i umirovljenika, fasciniran je tehnikom izrade i ljepotom nastalih djela. To nas je potaknulo na spomenuti projekt i suradnju s restauratorima-konzervatorima iz Dubrovnika, koji su uz stručno vodstvo Arheološkog muzeja Split obavljali restauratorske poslove na spomenutim mozaicima.

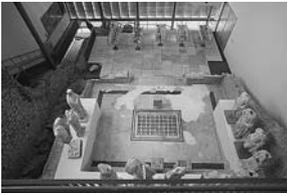
Prije samog obilježavanja Međunarodnog dana muzeja uz glavni su mozaik bili izloženi alati kojima su se u antičko doba obavljale pripreme za izradu mozaika. Na sam Dan muzeja restauratori su unutar muzejskog prostora iznad originalnog mozaika napravili kopiju jednog isječka središnjeg motiva. Također su i zainteresiranim posjetiteljima omogućili da se okušaju u izradi mozaika.

Stručno osoblje Muzeja upoznao je posjetitelje s mozaicima približujući im povijest izrade, tehnike te izbor materijala, dok su od restauratora dobili informacije o restauriranju, konzerviranju i prezentaciji mozaika. Na taj smo način zainteresiranima željeli približiti taj oblik antičke umjetnosti koji je, zahvaljujući kreativnosti, dao niz umjetničkih djela i potaknuo na razmišljanje o lijepome u suvremenom dobu, u kojemu prevladava betonizacija.

Dana 18. svibnja 2007. godine svečano je otvoren Arheološki muzej Narona kao prvi muzej u Republici Hrvatskoj sagrađen *in situ*, odnosno na samom lokalitetu. S obzirom na to da smo u prvoj godini djelovanja imali oko 15 000 posjetitelja, a interes se svakim danom povećava, željeli smo svečano obilježiti našu prvu godinu postojanja. Kako se u svijetu tog istog dana obilježava Međunarodni dan muzeja, naša je želja bila tog dana privući ljude u muzej i približiti im specifičnosti Rima i rimskog doba te time ujedno svečano proslaviti našu prvu godišnjicu. Htjeli smo taj

sl.2. Arheološki muzej Narona, pogled na stalni postav

sl.3. Radionica mozaika, međunarodni dan muzeja 2008.

dogadaj učiniti zanimljivim svima, pa smo se odlučili za hranu i piće pripremljene prema originalnoj rimskoj recepturi, za odjeću i nakit koju su prezentirale naše četiri hostese, a za one najmlađe organizirali smo kreativnu radionicu *Mozaik*.

Djelatnici Muzeja cijeli su dan strpljivo upoznavali posjetitelje sa stalnim postavom i s dvije gostujuće kiparske izložbe, koje smo također otvorili u povodu Dana muzeja. Izložbe su bile dijelom postavljene na ulaznom dijelu Muzeja, a ostatak se ukomponirao u stalni postav. Tijekom cijelog dana ulaz u Muzej bio je slobodan, a posjetitelji

su se mogli diviti mramornim statuama i hostesama koje su nosile nakit i odjeću karakteristične za Rimljanke. Od 9 do 22 sata zabilježeno je oko 800 posjetitelja, što je izvanredan uspjeh ako se uzme u obzir da je to naša prva godišnjica, i da je Vid malo mjesto, 3 km udaljeno od Metkovića. Kako su se kroz Muzej izmjenjivali posjetitelji, tako je tekao i naš program. Djeca su uz pomoć dviju restoratorica izrađivala mozaike koje su kasnije mogli odnijeti kući, što im se jako sviđalo, tako da je na mjestu radionice cijeli dan bila gužva i dobro ozračje. Usto su na vanjskoj terasi Muzeja djeca četvrtih razreda OŠ Stjepana Radića iz Metkovića održala predstavu davno zaboravljenih neretvanskih igara i pjesama, što je posebno razveselilo naše starije posjetitelje koji se sjećaju tih običaja.

Cijela ta manifestacija i organizacija ne bi prošle tako uspješno da nije bilo nesebičnog angažmana lokalnog stanovništva, koje se maksimalno uključilo u pripremu hrane i pića, ukrašavanje Muzeja i stolova s hranom i pićem, ali i u uređenje samog okoliša, da bi taj dan zasjao ne samo Muzej nego i cijeli Vid. Još se jedanput pokazalo kako u Vidu Muzej i Vidonjci funkcioniraju kao zajednica.

Mediji su s velikim zanimanjem pratili cjelodnevni program, od izrade mozaika i predstave do izložbe.

Tim je događanjima obilježena prva godišnjica postojanja Arheološkog muzeja Narona, kao i Međunarodni dan muzeja. Želja nam je bila predstaviti Muzej kao dio društva, dio zajednice, a budući da se nalazimo izvan grada, u malenom mjestu Vidu, izuzetno nam je drago što je toliko mnogo ljudi došlo u Vid i posjetilo Muzej. Kao mali muzej koji je prostorno i sadržajno limitiran, uz pomoć ljudi iz Vida uspjeli smo osmisliti program i sadržaj koji je izazvao veliko zanimanje posjetitelja i koji je primljen s oduševljenjem. Muzej je bio otvoren do 22 sata, a nakon zatvaranja neki su se posjetitelji zadržali u neformalnom druženju s djelatnicima Muzeja na terasi našeg kafića.

Za iduću godinu snažno smo motivirani organizirati još neke sadržaje jer smo se osvjedočili da je zanimanje ljudi za takva događanja na našem području vrlo veliko.

Primljeno: 15. srpnja 2008.

THE FIRST BIRTHDAY OF THE NARONA ARCHAEOLOGICAL MUSEUM

On May 18, 2007, the Narona Archaeological Museum had its official opening; this is the first in situ museum in the Republic of Croatia. Since International Museum Day is celebrated in the world at large on this date, the idea was to draw people into the museum on that day and bring up close to them the specific features of Rome and the Roman period and thus at the same time celebrate the first anniversary. The theme of this year's International Museum Day (2008), Museums as agents of social change and development, prompted the museum professionals to the organisation of the workshop Ancient Mosaics – Materials and Techniques.

On the basis of one year's experience and work with visitors, they had seen that visitors tended to show the greatest interest in (apart from the statues) the mosaics. It is possible to inspect two in situ museums in the museum. A large number of visitors, particularly the very young and people of retirement age, were fascinated by the techniques and the beauty of the works so created. The professional staff of the museum introduced the visitors to the mosaics, telling them more about the history of their making, the techniques and the choice of materials while from the restorers they got information about restoration, conservation and presentation of mosaics. In this manner they wanted to acquaint those interested more fully with this form of art of Antiquity, which, thanks to creativity, has given a number of art works, and given rise to considerations of the beautiful in the contemporary age, in which cement tends to prevail.

One of the objectives of the Narona Archaeological Museum is to increase awareness of the need for the protection and presentation of the cultural heritage in small settings, and in this way protect them from destruction and theft, no rarity at all in the past. The museum has brought a number of changes in the place itself. It has increased the number of visitors, and had an impact on the development of service industries, in this way encouraging economic changes.

MUZEJI ČUVARI BAŠTINE

MUZEJI SU COOL!

MARIJA MESARIĆ ▫ Muzej grada Koprivnice, Koprivnice

sl.1. Performance *Čitajte pjesme Frana Galovića* konceptualnog umjetnika Vlade Marteka, Muzej grada Koprivnice

Ovogodišnja tema Međunarodnog dana Muzeja 2008.: Muzeji kao pokretači društvenih promjena i razvoja usmjerena je na promišljanje uloge muzeja u društvu. U kontekstu ovogodišnje teme Muzej grada Koprivnice djeluje u svojoj lokalnoj zajednici kao pokretač i sudionik zajedničkih akcija i tema čiji je cilj poboljšanje kvalitete života u zajednici, a pritom nastali muzejski proizvodi (izložbe, događanja, predavanja, prezentacije, plakati, promotivni materijali i suveniri) odlična su podloga za daljnju suradnju i akcije.

Aktivnim sudjelovanjem u brojnim projektima Grada Koprivnice, svojega osnivača (Europski tjedan kretanja, Grad prijatelj djece, Dani Europe, Koprivničko ljeto, Podravski motivi, Međunarodni dan Drave, Dan grada Koprivnice, Božić u Koprivnici, Panonska paleta...), strateškom potporom koju Muzej daje u različitim kulturnim projektima Grada kojima se otvaraju vrata bilateralnih dijaloga i buduće suradnje, suradnjom s brojim udrugama građana, institucijama lokalne samouprave, sponzorima i partnerima, koprivnički muzej zapravo postaje središte društvenog života te destinacija koja pridonosi razvoju i poboljšanju kvalitete života u lokalnoj zajednici.

Obilježavanjem ovogodišnje teme Muzeji kao pokretači društvenih promjena i razvoja Muzej grada Koprivnice želio je naglasiti važnost međuinstitucionalne suradnje, multidisciplinarn pristup nepokretnoj i pokretnoj baštini u kojoj novi stručni, znanstveni i tehnološki standardi čine osnovu razvoja muzeja i brige o baštini koja je javno dobro lokalne zajednice. Briga o prirodnoj i kulturnoj baštini, što je čine materijalni predmeti koji stvaraju zbirke i nematerijalno znanje, te kreativno izražavanje koje ih prati složen je proces u kojemu sudjeluju stručnjaci različitih profila. Oni su, zajedno s koprivničkim muzealcima, bogatim i raznovrsnim programima (otvorenjem novog dijela stalnoga muzejskog postava, koncertom, izložbama, radionicama, muzeoforumom, akcijom, predavanjem, performanceom i promotivnim aktivnostima) obilježili ovogodišnji Dan muzeja.

Program obilježavanja započeo je sredinom travnja, kada je Muzej grada Koprivnice, zajedno s Muzejom prehrane Podravka i Galerijom Hlebine pozvao sve zainteresirane građane da se uključe u 13. muzejsku akciju i nagradnu igru Sekcije za muzejsku pedagogiju i kulturnu akciju Hrvatskoga muzejskog društva pod naslovom Original, da posjete navedene muzeje, zabave se i nauče što je originalno u klasika naivne umjetnosti Ivana Generalića, kako su nastali originalni Podravkinci proizvodi, primjerice Vegeta, i kako izgledaju drvene skulpture svetaca koje pripadaju originalnom oltaru porušene kapelice sv. Florijana u Koprivnici.

Središnje događanje obilježavanja Međunarodnog dana muzeja bilo je otvorenje Zbirke sakralne umjetnosti Muzeja grada Koprivnice, koja je 9. svibnja 2008. godine otvorila vrata novog dijela stalnoga muzejskog postava. Izloženim slikama i skulpturama iz fundusa najstarije zbirke koprivničkog muzeja, utemeljene u prvim mjesecima njegova postojanja, u prosincu 1945. i siječnju 1946. godine, muzej predstavlja novoobnovljene i restaurirane predmete pokretne kulturne baštine koprivničke Podravine, što se planski provodi od 2003. godine i u što je do 2008. utrošeno 300 000 kuna dobivenih od Ministarstva kulture Republike Hrvatske i Grada Koprivnice. Osim interdisciplinarnе suradnje kustosa, konzervatora i restauratora na zaštiti baštine, valorizacije i revalorizacije podataka o prikupljenim predmetima primjenom novih tehnologija i suvremenih istraživanja povijesti umjetnosti, izložba otvara strateško pitanje upravljanja pokretnom i nepokretnom baštinom, pitanje ulaganja u muzeje kao u institucionalne čuvarе baštine javnog dobra i naglašava ulogu "muzeja kao pokretača društvenih promjena i razvoja".

U dvorani Domoljub 11. svibnja 2008., već tradicionalno uz Međunarodni dan muzeja, održan je preffestivalski koncert tamburaškog društva "Tomo Šestak", ovaj put zajedno s gostima, Županijskim tamburaškim orkestrom Međimurje, Čakovec. Prefestivalski koncert bio je generalna proba za Godišnji festival i natjecanje tamburaških orkestara Hrvatske "Pajo Kolaric", na kojemu tamburaško društvo "Tomo Šestak" pod dirigentskom palicom Antala Pappa izvodi skladbe koprivničkog skladatelja Tome Šestaka iz glazbene zbirke Muzeja grada Koprivnice, koja je dio lokalne nematerijalne baštine našega grada.

Izložbom *Zidni oslici* Donacije dr. Vladimir Malančec predstavljani su računalni prikazi idealnih rekonstrukcija svakoga pronađenog oslika unutrašnjosti kuće Malančec, nastalih kao rezultat sustavnih konzervatorsko-restauratorskih istraživanja Odjela za zidno slikarstvo i mozaik Hrvatskoga restauratorskog zavoda iz Zagreba (Ivan Srša, Branimir Rašpica, Miroslav Jelinčić i Ivana Drmić) tijekom 2007. godine. Izložba je bila uvod u okrugli stol 4. Muzeoforma o temi *Muzeji čuvari baštine*, održan 15. svibnja 2008. godine u Gradskoj vijećnici, na kojemu su koprivnički muzealci predstavili baštinu kao javno dobro lokalne zajednice. Na tom zadatku s njima rade stručnjaci različitih profila i zvanja (kustosi, pedagozi, knjižničari, informatičari, konzervatori, restauratori, arhivisti, inženjeri agronomije) koji obavljaju zaštitu, konzervaciju i restauraciju muzejskih predmeta, iznimno važnih za očuvanje lokalne baštine.

Na Dan muzeja 18. svibnja 2008. Muzej je bio otvoren za posjetitelje od 10 do 18 sati, kada su održane likovno-kreativne radionice *Malci muzelaci – zaštitnici koprivničke Podravine*, namijenjene najmlađim posjetiteljima. Istog je dana održana muzejska akcija *Spasimo baštinu*, koja se provodi u znaku ovogodišnje obnove koprivničkog kazališta, a ujedno je poziv građanima, medijskim kućama i fotografima za donaciju fotografija Muzeju grada Koprivnice.

Muzejska izložba fotografija Mladena Jakupca Koprivnica 80-ih – sub/kulturna scena, otvorena 24. svibnja 2008. godine, plastično je dočarala vrijeme, prostor, ljude, ideje te okrilje i okvir, uzrok i posljedicu u kojima je stasala koprivnička kulturna scena. Osnovni je moto izložbe prikupljanje novih akvizicija za fundus Muzeja, u kojemu gotovo i nema kulturno-povijesne građe s područja grada Koprivnice s kraja 20. stoljeća.

Na predavanju istraživača i biologa Gorana Šafareka Južna Afrika – u potrazi za opasnim gmazovima, održanome 27. svibnja 2008. godine, zainteresirani su građani kroz zgrade i pustolovine istraživača i njegovih kolega upoznali životinjski svijet Južne Afrike, sela i isječke iz svakidašnjeg života južnoafričkih plemena, način na koji istraživači katalogiziraju biljne i životinjske vrste usporedbom s hrvatskim biljnim i životinjskim vrstama, te dobili niz korisnih naputaka o tome što treba učiniti nakon eventualnoga zmijskog ugriza.

Međunarodni dan muzeja 2008. završio je posljednjim događanjem – preformanceom *Čitajte pjesme Frana Galovića* hrvatskoga konceptualnog umjetnika Vlade Marteka, koji je 31. svibnja 2008. na glavnome gradskom trgu agitirao za pjesme Frana Galovića, uz 95. obljetnicu Galovićeve prve od dvadeset dvije pjesme ciklusa pjesama kajkavske lirike *Z mojih bregov*.

Primljeno: 3. srpnja 2008.

MUSEUMS THE CUSTODIANS OF THE HERITAGE - MUSEUMS ARE COOL!

The museum in Koprivnica has become a centre of social life and a destination that contributes to the development and improvement of the quality of life in the local community.

By marking the theme of this year, *Museums as agents of social changes and development*, Koprivnica Municipal Museum wanted to stress the importance of inter-institutional collaboration, a multidisciplinary approach to the immovable and movable heritage in which new scholarly, specialised and technological standards are the sine qua non for the development of a museum and concern for the heritage, which is the public property of the local community. Care for the natural and cultural heritage, which consists of the material objects the collections, and the intangible knowledge, and creative expression that goes with them is a complex process involving experts of various kinds. Together with Koprivnica museum professionals, with a rich and various set of programmes (opening a new part of the permanent display, a concert, exhibitions, workshops, a museum forum, a campaign, lecture, performance and promotional activities), they too have celebrated this year's Museum Day.

PROJEKT 10 ŠKOLA – 10 UMJETNIKA OD 2005. DO 2008.

IVANA RONČEVIĆ □ Moderna galerija, Zagreb

sl.1.-2. Likovna radionica u Modernoj galeriji u Zagrebu, za Međunarodni dan muzeja 2008.

Detaljan raspored događanja uz Međunarodni dan muzeja, 18. svibnja 2008., Moderna galerija, Zagreb

10.00 - 10.30

□ Uvodna riječ kustosice Moderne galerije Ivane Rončević

□ Izlaganje studenata povijesti umjetnosti u Zagrebu Marina Ivanovića i Nikše Spremića o svojim iskustvima o sudjelovanju u projektu *10 škola - 10 umjetnika* te o današnjem studiranju i aktivnom bavljenju povijesnoumjetničkom materijom u praksi

10.30 - 11.00

□ Prezentacija dokumentarnog filma o dubrovačkom slikaru Josipu Škerlju, čiji su autori Marin Ivanović i Nikša Spremić

11.00 - 11.30

□ Radionica o temi odgledanoga dokumentarnog filma

11.30 - 12.00

□ Razgovor učenika iz Prve gimnazije Varaždin (Ana Premur, Fabijan Farkaš i Aleksandar -ikić), čija je mentorica prof. Ksenija Horvat-Kipke, i V. gimnazije iz Zagreba (Dinko Duančić, Ana Lisonek, Sara Gotal i Ivan Toth), čija je mentorica prof. Vesna Mišljenović, s vršnjacima o svom sudjelovanju u projektu *10 škola - 10 umjetnika*

12.00 - 12.30

□ *PowerPoint* prezentacija Prve gimnazije Varaždin o radu Ivane Franke, ovogodišnje hrvatske predstavnice na Venecijanskom bijenalu (mentorica prof. Ksenija Horvat-Kipke; učenici: Ana Premur, Fabijan Farkaš i Aleksandar -ikić)

12.30 - 13.00

□ Radionica o temi prethodne prezentacije koju je pripremio tim Prve gimnazije Varaždin

□ Završna riječ kustosice Moderne galerije Ivane Rončević

U sklopu zadanih smjernica za obilježavanje ovogodišnjeg Dana muzeja, Moderna galerija u Zagrebu usmjerila se na promišljanje svoje uloge u društvu putem prezentacije odjeka svojega kontinuiranog muzejsko-edukativnog projekta *10 škola – 10 umjetnika*, koji vodi kustosica Ivana Rončević. Taj je projekt, koji se održava svake godine počevši od 2005., dio strateškog plana Moderne galerije za razvoj svijesti o kulturi i kulturnim institucijama na nacionalnoj i lokalnim razinama među mladima. Naime, on na zajedničkom susretu u Zagrebu okuplja učenike gimnazija iz 10 hrvatskih gradova (Vukovara, Osijeka, Našica, Varaždina, Zagreba, Pule, Rijeke, Zadra, Splita i Dubrovnika). Učenici često putem *PowerPoint* prezentacija i raznih radionica obrade upravo nacionalne autore ponikle iz svojih sredina (iako to nije isključivi kriterij za odabir teme).

Kao zaključnica projekta svake se godine tiska bogato ilustrirani dvojezični katalog koji dokumentira cijeli događaj i dodjeljuje se svim sudionicima projekta. U projekt su dosada bile uključene tri generacije srednjoškolaca (svake godine on okupi 40 sudionika) iz deset navedenih gradova. Prema povratnim informacijama koje dobivamo u Modernoj galeriji, osnovna je kvaliteta projekta to što "živi" i nakon završetka njegova službenog dijela u Zagrebu, i to na nekoliko različitih razina. Osim što utječe na promjenu percepcije o kulturi i kulturnim institucijama među ciljanom skupinom mlade populacije, čiji pripadnici svojom naglašeno aktivnom i dinamičnom ulogom u njemu razvijaju pozitivan i angažiran odnos prema navedenim područjima, projekt povezuje i "umrežava" gimnazijske vršnjake i odabrane profesore likovne umjetnosti iz cijele zemlje. Projekt se dalje prezentira u lokalnim sredinama, na razini gradova i županija, te se, potaknute njime, događaju razmjene i gostovanja. Pojedini gradovi odnosno gimnazije (npr. Prva gimnazija Varaždin) razvijaju stratešku i međunarodnu suradnju u kojoj svake godine prezentiraju i projekt *10 škola – 10 umjetnika*, u kojemu navedena škola sudjeluje od samog početka. Na individualnoj razini, među samim učenicima, projekt popularizira umjetničke i povijesno-umjetničke struke te mnogi sudionici kasnije upisuju studij povijesti umjetnosti, arhitekture, dizajna ...

U povodu ovogodišnjega Međunarodnog dana muzeja cilj nam je bio istražiti i prezentirati na koji je način spomenuti projekt utjecao na njihovu percepciju nacionalne umjetnosti i muzejske institucije. Stoga smo okupili grupu mladih ljudi koji su prošli kroz taj program, te smo ih aktivno uključili u projekt. Polaznici prve generacije projekta, onoga iz 2005. godine, Marin Ivanović i Nikša Spremić, danas su studenti povijesti umjetnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Osim što su u prvom dijelu programa govorili o svojem iskustvu u projektu *10 škola – 10 umjetnika* te

pokazali dokumentarni film o dubrovačkom slikaru Josipu Škerlju iz serije koju su sami radili za Dubrovačku televiziju radi popularizacije lokalne kulturne baštine i održali radionicu za učenike srednjoškolske dobi, oni su, zajedno s kustosicom Moderne galerije Ivanom Rončević, sudjelovali i u osmišljavanju cjelokupnog programa uz Dan muzeja te su na taj način bili izravno i kreativno uključeni u rad institucije.

U drugom dijelu projekta učenici Prve Gimnazije Varaždin: Ana Premur, Fabijan Farkaš i Aleksandar Đikić, pod vodstvom prof. Ksenije Horvat-Kipke, predložili su putem *PowerPoint* prezentacije i radionica rad ovogodišnje hrvatske predstavnice Ivane Franke na Venecijanskom bijenalu. Njihova je prezentacija bila dio programa *10 škola – 10 umjetnika* za 2007. Isti su gimnazijalci, uz pomoć zagrebačkih kolega iz V. gimnazije: Dinka Duančića, Ane Lisonek, Sare Gotal i Ivana Totha, pod vodstvom prof. Vesne Mišljenović, u razgovoru s okupljenim vršnjacima iznijeli svoja iskustva o navedenom projektu. Također su se, u prostorijama stalnog postava, mogle vidjeti projekcije odabranih učeničkih prezentacija i filmova iz prethodnih godina. Projekt obilježavanja Dana muzeja, 18. svibnja 2008. u Modernoj galeriji u Zagrebu bio je izrazito dobro posjećen. Posebno je bio zamjetan broj mlade publike, a bio je i medijski dobro popraćen.

Primljeno: 15. kolovoza 2008.

THE 10 SCHOOLS – 10 ARTISTS PROJECT FROM 2005 TO 2008

Within the guidelines set for the marking of this year's International Museum Day, the Modern Gallery in Zagreb set about thinking over its own role in society via the presentation of the echoes of its own continued museum and educational project 10 Schools – 10 Artists, led by curator Ivana Rončević. This project, implemented every year since 2005, is part of a strategic plan of the Modern Gallery to develop awareness of culture and cultural institutions at the local and national levels among the young. With a joint meeting in Zagreb, it brings together high school pupils from 10 cities – Vukovar, Osijek, Našice, Varaždin, Zagreb, Pula, Rijeka, Zadar, Split and Dubrovnik. So far, three cohorts of secondary school children have been included in the project, which brings together about 40 participants each year. According to the feedback that the museum gets, the basic quality of the project is that it goes on living even after it has officially closed in Zagreb, at several different levels.

Apart from helping to bring about a change in the perception about culture and cultural institutions among the target group of the younger population, the members of which, with their highly active and dynamic role, develop in it a positive and committed attitude to the areas stated, the project also networks high school peers and selected art teachers from the whole of the country. The project is then presented in local settings, at the level of city and country and, encouraged by this, swaps and guest appearances take place. Some cities or high schools (Varaždin First High, for example) develop strategic and international collaboration in which each year they present the project 10 Schools – 10 Artists, in which the said school has taken part from the very beginning. At an individual level, among the pupils themselves, the project popularises the disciplines of art and art history and many participants later on enrol in related courses at the universities.

GRAD KAKAV ŽELIM?!

DUBRAVKA TOMŠIK KRMPOTIĆ □ Muzej grada Iloka, Ilok

sl.1. Plakat za akciju *Grad kakav želim?!*,
izdavač Muzej grada Iloka

Muzej grada Iloka ove je godine, uključujući se u akciju obilježavanja Međunarodnog dana muzeja (tema je bila *Muzeji kao pokretači društvenih promjena i razvoja*) osmislio niz aktivnosti čiji je zajednički naziv bio *Grad kakav želim?!*

Događanja / akcije

Tema odabrana za obilježavanje Međunarodnog dana muzeja dala je mogućnost da se otvore neka važna pitanja u našoj sredini, što je Muzej s obzirom na svoju misiju prihvatio kao izazov. Stoga je pokrenuta akcija u kojoj je sudjelovalo više institucija, a obuhvatila je obrazovne institucije, ali i upravno-političke gradske strukture. Okosnica cijele akcije bili su mladi za koje smo već dulje vrijeme naslućivali da su nezadovoljni i da nemaju perspektive u mjestu odrastanja, a oni su vitalna snaga svojega grada.

Akcije kojima je Muzej pokušao pokrenuti raspravu o tom problemu bile su raznorodne. Prvo što se poduzelo bilo je utvrđivanje stvarnog mišljenja mladih provođenjem ankete *Ostaju li mladi u Iloku?* Time smo željeli saznati mišljenja mladih o funkcioniranju društva s akcentom na njihovu mogućem ostanku u gradu i povratku u nj nakon završenog obrazovanja. Naime, Ilok je sredina koja oskudijeva visokoobrazovanim stručnjacima.

Anketiranje je provedeno u suradnji sa školama na području grada Iloka, na uzorku od 46 učenika četvrtih razreda Srednje škole Ilok, 54 učenika osmih razreda Osnovne škole Julije Benešića iz Iloka i 23 učenika Osnovne škole dr. Franje Tuđmana iz Šarengrada. Rezultati provedene ankete prezentirane su posjetiteljima PowerPoint prezentacijom, a cilj je bio potaknuti sve važne čimbenike u Gradu Iloku na *prihvatanje mišljenja* javnosti kao jednoga od osnovnih elemenata lokalne demokracije.

Analizirajući rezultate provedene ankete *Ostaju li mladi u Iloku?*, Turistička zajednica grada Iloka i njezin direktor Ivica Miličević upozorili su na odgovornost svakog pojedinca kao dijela zajednice za stvaranje i poboljšanje uvjeta života u Iloku, kako bi zajedničkim naporima učinili taj grad boljim i ljepšim i kako bi postao *grad kakav mladi žele*.

U sklopu prezentacije programa cjelokupnog razvoja grada Iloka gradonačelnik Ivan Plazonić osvrnuo se na plan

budućih investicijskih ulaganja u grad Ilok, s prezentacijom ostvarenih investicija u 2007. godini i investicija u tijeku. Građani su imali mogućnost aktivno sudjelovati u raspravi i saznati sve što ne znaju a žele znati o planovima i cjelokupnom razvoju i poboljšanju uvjeta života u Iloku. Iako odaziv nije bio velik, cilj te akcije je postignut jer je pokazano, što su posjetitelji prepoznali, da je dijalog također jedan od mogućih načina sudjelovanja građana u odlučivanju i donošenju odluka važnih za budućnost cijele zajednice.

Muzej grada Iloka, s ravnateljicom Renatom Banožić na čelu, predstavio je obnovljenu Gradsku knjižnicu i čitaonicu Ilok, uz *PowerPoint* prezentaciju, te pokazao njezin rad u novim, suvremenim uvjetima. Statističke pokazatelje rada te ustanove iznijela je ravnateljica Renata Banožić.

Izložba

U sklopu provedenih aktivnosti postavljene su dvije izložbe: *U susret INVENTUM-u* i *Umjetnost u parku*. Izložbom *U susret INVENTUM-u* izloženim plakatima, dokumentima i maketama predstavljena je Udruga inovatora TESLA iz Iloka te I. tehnička škola TESLA iz Zagreba, kao i Tehnička zbirka Muzeja grada Iloka. Tom je izložbom najavljen i 2. međunarodni sajam inovatora, tehničkog stvaralaštva mladih, gospodarstva, turizma, eko-etno lova, ribolova *INVENTUM 2008.*, koji je u Iloku održan od 23. do 25. svibnja, s ciljem poticanja mladih da se uključe u tehničke radionice.

Katalošku obradu i izbor muzejskih predmeta napravila je Ružica Černi, prof., a postav izložbe ostvarile su Ružica Černi i Maja Barić, kustosice Muzeja grada Iloka.

Izložbom *Umjetnost u parku* predstavljena je likovna sekcija Kulturno-umjetničkog društva "Julije Benešić" iz Iloka, s 35 radova u tehnici akrila i ulja na staklu. Udruga ima 12 ženskih članova različitih zanimanja. Sekcija je obnovljena 2006. godine, a njezina je voditeljica mr. lik. umj. Kristina Hrubik. Postav izložbe napravile su Maja Barić, prof. i mr. lik. umj. Kristina Hrubik.

Glazbene aktivnosti

U sklopu aktivnosti provedenih u kulturno-umjetničkom dijelu, nastupila su četiri kulturno-umjetnička društva s područja Iloka: Kulturno-umjetničko društvo "Julije Benešić" iz Iloka, Slovačko kulturno-povijesno društvo "Ljudevit Štur", Ilok, Kulturno-umjetničko društvo "Sloga" i Kulturno-umjetničko društvo "Šokica" iz Bapske. Svojim nastupom pokazali su bogatstvo svoje i naše baštine na temelju bogatstva narodnih nošnji i prikaza narodnih običaja koji se tradicijski njeguju u našem zavičaju.

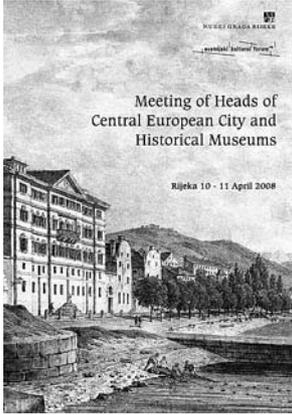
U sklopu svih aktivnosti provedenih uz obilježavanje Međunarodnog dana muzeja 18. svibnja 2008. godine, koje valja gledati u kontekstu uvjeta u kojima Muzej grada Iloka djeluje već osam godina, a to je obnova prostora Muzeja u dvorcu Odescalchi, programske su aktivnosti ipak pružile posjetiteljima mogućnost izbora – za svakoga je organizirano ponešto. Uz provedene aktivnosti tiskani su katalog, plakat i pozivnica.

Završetkom projekta *Istraživanje, obnova i revitalizacija kulturne baštine Ilok-Vukovar-Vučedol*, koji financira Vlada Republike Hrvatske i Razvojna banka Vijeća Europe, Muzej grada Iloka dobit će novi stalni postav i prostor koji će svakako omogućiti programske aktivnosti koje grad Ilok i Muzej grada Iloka sa svojom bogatom muzejskom građom i kulturno-povijesnim naslijeđem zaslužuju.

Primljeno: 15. srpnja 2008.

THE CITY THE WAY I WANT IT?

Ilok Municipal Museum, taking part this year in the campaign to mark International Museum Day (Museums as Agents of Social Changes and Development) devised a number of activities, the common denominator of which was "The city the way I want it". Several institutions took part in the campaign, and it covered educational institutions, as well as administrative and political city structures. Actions in which the Museum attempted to start a debate about the problem were diverse. The first that was undertaken was to determine the real opinion of the young by carrying out the questionnaire Are the Young Staying in Ilok? The polling was carried out in collaboration with schools in Ilok city area. The objective was to encourage the important factors in Ilok to accept the opinions of the public as one of the basic elements of local democracy.

sl.1. Naslovnica / plakat skupa *Prvi susret ravnatelja gradskih i povijesnih muzeja Srednje Europe*

PRVI SUSRET RAVNATELJA GRADSKIH I POVIJESNIH MUZEJA SREDNJE EUROPE

JELENA DUNATO □ Muzej grada Rijeke, Rijeka

U Muzeju grada Rijeke 10. i 11. travnja 2008. godine održan je *Prvi susret ravnatelja gradskih i povijesnih muzeja Srednje Europe*. Organizatori susreta bili su Muzej grada Rijeke i Austrijski kulturni forum iz Zagreba, a pokrovitelj susreta bio je Grad Rijeka.

Na susretu su sudjelovali: Ervin Dubrović (Muzej grada Rijeke), Gerhard Dienes (Landesmuseum Joanneum, Graz), Adriano Dugulin (Civici Musei di Storia ed Arte, Trst), Vinko Ivić (Muzej grada Zagreba), Margita Cvjetinović Starac (Povijesni i pomorski muzej Hrvatskog primorja, Rijeka), Ilija Komnenović (Muzej Vojvodine, Novi Sad), Blaž Peršin (Muzej grada Ljubljane), Lajos Farkas (Bacs-Kiskun Pokrajinski muzej, Kecskemet), Alessandro Quinzi (Musei Provinciali di Gorizia), Mirjana Koren (Pokrajinski muzej Maribor), William Klinger (European Forum of Heritage Associations, Padova), Veronika Winkler (Muis - Verein zur Unterstützung der Museen und Sammlungen in der Steiermark, Graz) te, kao poseban gost, dr. Emil Brix, načelnik Uprave za kulturu pri Saveznom ministarstvu za europske i međunarodne odnose Republike Austrije i predsjednik kulturnih instituta Europske unije.

Tema susreta bilo je razvijanje suradnje i čvršće povezivanje gradskih i povijesnih muzeja iz zemalja središnje Europe, kojima je zajednički interes poticanje razmjene izložbi i programa, priređivanje zajedničkih projekata, kao i osnivanje zajedničkih međumuzejskih institucija.

Razlog sazivanja skupa bila je potreba koju smo u Muzeju grada Rijeke, u suradnji s kolegama, uočili – a to je potreba za određenim formalnim okvirom koji bi omogućio da se komunikacija među srodnim institucijama odvija neometano, bez potrebe da se za svaki projekt ponovno uspostavljaju kontakti i suradnja gradi ispočetka.

Sudionici su bili pozvani da u radnom dijelu susreta nizom kratkih predavanja predstave svoje muzeje i iskustva međumuzejske suradnje, ta da ponude ideje za razmjenu i suradnju u budućnosti. S obzirom na zajedničku povijesnu pripadnost istom kulturnom krugu i na očite potrebe za boljom uzajamnom informiranošću, razmjenom izložbi i radom na zajedničkim projektima, predstavnici su razgovarali o konkretnim oblicima daljnje suradnje. Nakon završetka prezentacija Ervin Dubrović i Jelena Dunato iz Muzeja grada Rijeke iznijeli su osnovne premise za osnivanje mreže gradskih i povijesnih muzeja Srednje Europe. Ta bi mreža omogućivala bržu i lakšu suradnju i komunikaciju. Napravljen je i nacrt dokumenta kojim se mreža osniva i koji su potpisali svi sudionici.

Drugi dio skupa održan je u Gradskoj vijećnici i bio je otvoren za javnost. Slušatelje je pozdravio član Poglavarstva prof. Bože Mimica, nakon čega su slijedila kratka izlaganja ravnatelja Muzeja grada Rijeke Ervina Dubrovića i direktora Austrijskoga kulturnog foruma u Zagrebu Christiana Ebnera. Posebni gost, dr. Emil Brix, održao je predavanje o ulozi muzeja u oblikovanju i čuvanju europskoga kulturnog identiteta.

Skup je zaključen obilaskom upravne zgrade Rafinerije šećera (i bivše tvornice *Rikard Benčić*), koja je, usprkos svom sadašnjem stanju, jedan od najljepših primjera reprezentativne poslovne arhitekture svog vremena, te je kao takva predložena za sjedište nekoga budućeg muzeja Srednje Europe.

Primljeno: 10. kolovoza 2008.

REPORT ABOUT THE FIRST MEETING OF DIRECTORS OF CITY AND HISTORY MUSEUMS OF CENTRAL EUROPE

In Rijeka City Museum from 10 to 11 April in 2008, the *First meeting of Directors of City and History Museums of Central Europe* was held. The organisers were Rijeka Municipal Museums and the Austrian Cultural Forum in Zagreb, while the patron of the encounter was the city of Rijeka.

The following took part: Ervin Dubrović (Rijeka Municipal Museum), Gerhard Dienes (Landesmuseum Joanneum, Graz), Adriano Dugulin (Civici Musei di Storia ed Arte, Trieste), Vinko Ivić (Zagreb City Museum), Margita Cvjetinović Starac (History and Maritime Museum of the Hrvatsko primorje Region, Rijeka), Ilija Komnenović (Museum of Vojvodina, Novi Sad), Blaž Peršin (Ljubljana Municipal Museum), Lajos Farkas (Bacs-Kiskun Regional Museum, Kecskemet), Alessandro Quinzi (Musei Provinciali di Gorizia), Mirjana Koren (Regional Museum of Maribor), William Klinger (European Forum of Heritage Associations, Padua), Veronika Winkler (Muis – Verein zur Unterstützung der Museen und Sammlungen in der Steiermark, Graz) as well as special guest, Dr Emil Brix, head of the Directorate for Culture at the Federal Ministry for European and International Relations of the Republic of Austria and president of cultural institutes of the European Union.

The topic of the encounter was the development of collaboration and tighter linkage of city and history museums from the countries of CE, whose common interest it is to encourage exchanges of exhibitions and programmes, the putting on of joint projects, and the foundation of common inter-museum institutions.

KAKO SAČUVATI NAŠU BAŠTINU ZA BUDUĆE NARAŠTAJE: MEĐUNARODNA RADIONICA ZA UPRAVLJANJE RIZICIMA U MUZEJIMA, MEP-TIEM-SEE

HELENA STUBLIĆ □ Filozofski fakultet, Odsjek za informacijske znanosti, Zagreb

Svakodnevno smo svjedoci katastrofa koje se događaju u svijetu, kako onih prirodnih, tako i onih prouzročenih ljudskim djelovanjem. Iako nas najviše pogađaju ljudski gubitci i nesreće, ne možemo ostati ravnodušni ni na veličinu materijalne štete koju za sobom donose potresi, požari, ratovi i sl. Svaki put kada se takva nesreća dogodi, moramo biti svjesni velike štete, pa i gubitaka svih oblika baštine. Iako većinu tih katastrofa ne možemo spriječiti, možemo poduzeti maksimalne mjere kako bismo ublažili učinke katastrofa na naše zbirke i muzeje ili ih možda potpuno izbjegli.

S tom mišlju pokrenut je TIEM – SEE (Teamwork for Integrated Emergency Management – South East Europe), projekt organiziran radi izobrazbe muzejskih djelatnika kako bi se bolje pripremili za moguće katastrofe i njihov učinak na muzeje, zbirke i ostalu baštinu. TIEM – SEE dio je programa MEP (Museums Emergency Programme), a pokrenuo ga je ICOM 2002. godine kako bi se odgovorilo na potrebe muzejske zajednice za usavršavanjem i učinkovitijom pripremom i djelovanjem u trenutku opasnosti ili katastrofe.

Organizatori su UNESCO, ICOM, Getty Conservation Institute, ICCROM, Nacionalni arhiv iz Nizozemske, ICOM-SEE te ICOM-ov Nacionalni komitet Makedonije.

Prva takva radionica održana je u Aziji (2006./2007.), a druga u jugoistočnoj Europi. U oba primjera regije su birane prema načelu zajedničkih odrednica, ali i zbog vrlo bogate kulturne i prirodne baštine. Zemlje koje su se odazvale pozivu na sudjelovanje u radionici bile su Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Hrvatska, Makedonija, Moldavija, Rumunjska, Slovenija i Srbija. Svaku je zemlju predstavljao jedan muzej s dva člana, a na radionicu su pozvana i dva predstavnika obrazovnih institucija iz te regije.

Muzeji koji su sudjelovali u radionici jesu: Narodni arheološki muzej iz Tirane, Albanija; Muzej Republike Srpske iz Banje Luke, Bosna i Hercegovina; Muzej Staro selo iz Kumrovcu, Muzeji Hrvatskog zagorja, Hrvatska; Institut za zaštitu spomenika i Narodni muzej iz Ohrida, Makedonija; Narodni muzej etnografije i prirodoslovlja iz Kishineva, Moldavija; Pomorski muzej iz Kotora, Crna Gora; Muzej Brukenthal iz Sibiu, Rumunjska; Narodni muzej iz Požarevca, Srbija; Tehnički muzej Slovenije iz Ljubljane, Slovenija te predstavnici obrazovnih institucija: Filozofski fakultet, Odsjek za informacijske znanosti (Katedra za muzeologiju) iz Zagreba i Odsjek za preventivnu zaštitu DIANA, Narodni muzej iz Beograda, Srbija.

Radionica se održala u tri etape.

□ **Prvu etapu** (19. studenoga – 1. prosinca 2007., Ohrid, Makedonija) činila je interaktivna radionica podijeljena u šest modula unutar kojih su sudionici imali mogućnost, u sklopu predavanja te praktičnih seminara i vježbi, upoznati koncept integriranog upravljanja rizicima, usvojiti nova znanja o preventivnoj zaštiti, procijeniti rizik od pojedinih opasnosti i katastrofa za svoj muzej, te napraviti pripremu i plan djelovanja u trenutku opasnosti ili katastrofe.

□ **Druga etapa** zamišljena je tako da sudionici, nakon što se vrate u svoje institucije prenesu znanja stečena na radionici svojim kolegama, poduzmu nove preventivne mjere te izrade i provedu poseban plan zaštite i djelovanja u slučaju katastrofa u svojim muzejima. Za tu je etapu bila važna komunikacija s mentorima i ostalim sudionicima radionice putem zajedničke internetske stranice.

□ **Treća, završna etapa** održana je u Gornjoj Stubici u Hrvatskom zagorju (13. – 18. listopada 2008.) s ciljem evaluacije druge etape – rješavanja problema nastalih pri implementaciji znanja i vještina stečenih na radionici u vlastitim institucijama, kreiranja akcijskog plana za budućnost te osnaživanje mreže u regiji.

Sudionici bi nakon te radionice trebali razviti svijest o svakodnevnoj opasnosti od nesreća i katastrofa, uspješno baratati osnovnim pojmovima vezanim za situacije katastrofa i hitnih stanja u muzejima te postati svjesni konteksta i uvjeta regije u kojoj žive. Također bi trebali svladati alate za identifikaciju rizika, praktične mjere za prevenciju nesreća ili velikih posljedica katastrofa te usvojiti metode djelovanja u trenutku nesreće ili katastrofe i neposredno nakon nje.

Osim tih ciljeva, smisao radionice je i povezivanje i komunikacija među kolegama te stvaranje mreže u regiji. Stoga sa zadovoljstvom mogu reći kako je radionica utjecala i na jedan važan projekt u Hrvatskoj. Nakon predavanja održanog u sklopu Otvorene srijede u MDC-u pod naslovom Upravljanje rizicima u muzejima u Jugoistočnoj Europi pojavila se ideja za osnivanje Radne grupe za krizne situacije u muzejima pri MDC-u, koju je inicirao gospodin Želimir Laszlo. Radnu grupu čine Želimir Laszlo (MDC), Bianka Perčinić Kavur (Ministarstvo kulture RH) i Helena

Stublić (Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za informacijske znanosti). Krajnji cilj Radne grupe trebale bi biti smjernice za postupanje u kriznim situacijama, upućene muzejima, te osmišljavanje radionica za obuku muzejskog osoblja u takvim slučajevima.

Iskreno se nadam da će Radna grupa ispuniti svoj plan i svojim radom pridonijeti širenju svijesti o važnosti ozbiljne pripreme za moguće krizne slučajeve te o nužnosti savjesnoga i odgovornog ponašanja prema našim zbirkama, muzejima i nama samima.

Primljeno: 25. ožujka 2009.

HOW TO PRESERVE THE HERITAGE FOR FUTURE GENERATIONS:

INTERNATIONAL WORKSHOP FOR RISK MANAGEMENT IN MUSEUMS, MEP-TIEM-SEE

Initiated by ICOM in 2002, in order to respond to the needs of the museum community for a better and more effective preparation and activity in moments of activity or catastrophe TIEM - SEE (Teamwork for Integrated Emergency Management - South East Europe) is a part of the programme MEP (Museums Emergency Programme). The organisers were UNESCO, ICOM, Getty Conservation Institute, ICCROM, the National Archives from the Netherlands, ICOM-SEE and ICOM National Committee, Macedonia.

The first such workshop was held in Asia (2006-2007), the second in SEE and the third and final stage in Gornja Stubica, Hrvatsko Zagorje (October 13-18, 2008), the objective being an appraisal of stage two – settling problems created in the implementation of knowledge and skills acquired at a workshop in one's own institutions, the creation of action plan for the future and building up the network in the region. Those taking part would after the workshop have to be aware of the everyday danger of accidents and disasters, be able to handle the basic concepts connected with catastrophe situations, and emergencies in museums, and become aware of the context and conditions of the region in which they live.

Apart from these objectives, the point of the workshop is in maintaining linkage and communications and the creation of a regional network. After a lecture held in the set *Open Wednesdays in the MDC* untitled *Risk Management in the museums of SEE*, the idea occurred to found a Crisis Management Working Group, an idea initiated by Želimir Lašlo, the ultimate objective of which should be to work out a guideline for proceeding in crisis situations, sent to museums, and the devising of workshops for the training of museum personnel in cases of this kind.

SKULPTURE S JUŽNOG PORTALA CRKVE SV. MARKA U ZAGREBU – IZVJEŠĆE O KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKIM RADOVIMA OBAVLJENIM DO LIPNJA 2006.

mag. DENIS VOKIĆ □ Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb

MARIO FUČIĆ □ "Carin", Zagreb

IM 39 (1-4) 2008.
ZAŠTITA
PROTECTION

I. STANJE SKULPTURA I PRETHODNI RESTAURATORSKI RADOVI NA NJIMA

Južni portal crkve sv. Marka datira se na početak 15. st. Stilski se povezuje s mekim stilom kasne gotike i radionicom Parlera češkoga ili austrijskog kruga.¹ Prvi se portalom povijesno umjetnički ozbiljnije bavi Željko Jiroušek, zatim Ljubo Karaman i Anđela Horvat.²

U 20. st. na portalu je zatečeno 15 kipova, od toga 11 kamenih i 4 drvena barokna kipa. Prema arhitektonskim nišama, moglo bi se zaključiti da je arhitektura predviđena za drukčiji broj kipova (vjerojatno za njih 18). Niše imaju poligonalni tlocrt, otraga sužen u obliku romba. Kipovi su se u tipičnim dvostrukim nišama (dvije su bočne u timpanu jednostruke) gotovo dodirivali. Izrađeni su kao pune plastike, ali su otraga i bočno prilikom ugradnje priklesani kako bi se prilagodili niši. Neki su jače priklesani, do gotovo ravne poledine poput reljefa, a Marija s Djetetom neznatno je priklesana. Prilagodbe odražavaju položaj pojedinog kipa u niši. Kip sv. Marka otklesan je otraga i samo na jednom boku; dakle, stajao je u dvostrukoj niši zajedno s još jednim kipom.³ Neujednačenost u kvaliteti plastične obrade kamenih skulptura može upućivati na različite ruke unutar iste radionice, ali postoji i vjerojatnost da je dio skulptura prenesen sa zapadnog portala iste crkve⁴ (zapadni portal uništen je u 16. st. za velikog potresa).

Kamen od kojega je napravljen portal potječe iz zagrebačke okolice.⁵ Arhitektura i kipovi polikromirani su više puta. Oslík je obnavljan najmanje tri puta, cjelovito na arhitekturi i na skulpturama, dakle, možemo govoriti o četiri kronološka sloja polikromacije. Još dva mjestimično postojeća stratigrafska sloja možemo pripisati premissljanju tijekom oslikavanja, parcijalnim popravcima ili brisanju petog sloja tijekom nekoga prošlog restauratorskog zahvata.⁶ Sačuvanost polikromacije neujednačena je, pa postoje kipovi na kojima se tek u najzaklonjenijim formama modelacije, uz dosta sreće i napora, mogu mikroskopski iščitavati stratigrafski slojevi.

Portal je s vremenom ostao bez dijela kipova. M. Fučić smatra da su uništeni ispadanjem iz svojih ležišta za vrijeme jačih potresa.⁷ Najvažniji pokazatelj da su oštećeni zbog ispadanja iz ležišta jest kip apostola Tome, kojemu je tijelo prelomljeno na dva dijela spojeno okovom, a glava nadomještena drvenom.⁸ Četiri kipa nadomještena su baroknim polikromiranim drvenim kipovima koji potječu iz 17. i 18. st. S obzirom na to da njihov smještaj u nišama nije idealan, vjerojatno nisu rađeni za portal. Vjerojatnije je da četiri drvena kipa potječu iz neka druga dva starija konteksta.

Prema A. Horvat, u 17. st. glava i vršak koplja kamenog kipa apostola Tome zamijenjeni su drvenima, ali postoji i pretpostavka da su nadomjesci iz 1876., tj. da je tada Schmidt za tu namjenu iskoristio dijelove drvenih oltara koje je odbacio.⁹ Nakon postavljanja baroknih kipova svi su kipovi imobilizirani žbukom. Da se onemogućiti ispadanje iz niša, bočno su zažbukani od ramena do podnožja. Žbuka je bila oslikana.¹⁰ Imobilizaciju skulptura žbukom najvjerojatnije treba vezati za 1876. (Tihomil Stahuljak uopće nije dvojio da je tada nanesen debeli sloj žbuke¹¹).

Prema grubim vidljivim tragovima karakteristično raspoređenih rezova na skulpturama evidentno je da je netko svojedobno uzimao kalupe (negativ) skulptura.

Godine 1937. Ivan Meštrović vodio je restauratorski zahvat u unutrašnjosti crkve, ali nije intervenirao na južnom portalu.

Radovi 1949.

U organizaciji Konzervatorskog zavoda, a pod vodstvom Tihomila Stahuljaka, god. 1949. na portal je postavljena skela. Na temelju istraživanja utvrđeno je postojanje ostataka četiriju obnova portala koje su tada približno datirane i ustanovljen je njihov opseg.¹² Na temelju tih spoznaja, 20. lipnja 1949. T. Stahuljak sastavlja *Program konzervatorskih radova na južnom portalu crkve sv. Marka u Zagrebu*. Predviđen je zahvat na arhitekturi portala i na kipovima (drvenima i kamenima). Ugovoreni su restauratorski radovi koje izvodi D. Horvat¹³, preparator Muzeja za umjetnost i obrt, a planiran je i zahvat restauratora Z. Wiroubala iz restauratorske radionice JAZU (danas Hrvatski restauratorski zavod) na četiri drvene skulpture i drvenim dijelovima kipa apostola Tome. Fotodokumentaciju je izradio T. Dabac.¹⁴ Iz niša je uklonjena imobilizirajuća žbuka, zajedno s recentnijim slojevima boje, no to se čišćenje nije uspjelo provesti na cijelom portalu. Tada su kipovi u nišama učvršćeni željeznim alkama i kukama¹⁵, a drveni su kipovi očišćeni od slojeva vapna te natopljeni kazeinom i lanenim firnisom.¹⁶

Stahuljakov program radova prekinuo je gradski NO odlukom da Konzervatorski zavod do 15. rujna 1949. mora ukloniti skelu bez obzira na doseg konzervatorskih radova.¹⁷

1 A. Horvat: Odras praškog Parlerovog kruga na portalu crkve sv. Marka u Zagrebu, Peristil III, Zagreb, 1960.

A. Horvat: Portal crkve sv. Marka u Zagrebu, Kaj, Umjetničke znamenitosti Zagreba II, Zagreb, 1978.

F. Buntak: Da li su praški Parleri klesali srednjovjekovni portal sv. Marka u Zagrebu? Iz starog i novog Zagreba III, Zagreb, 1963.

R. Ivančević: Strukturalna analiza portala sv. Marka u Zagrebu. Radovi Instituta za povijest umjetnosti 25/2001. str. 75-80.

2 V. Štrkalj: Južni portal crkve sv. Marka u Zagrebu u svjetlu povijesno-umjetničkih istraživanja, Zagreb, 1997. - dokumentacija HRZ-a /Sv. Marko/.

3 M. Fučić: Pregled tehničkih spoznaja o južnom portalu crkve sv. Marka u Zagrebu. Referat na savjetovanju Gotički portali s posebnim osvrtom na zapadni portal crkve Sv. Duha u Landshutu i južni portal crkve sv. Marka u Zagrebu, održan u Muzeju "Mimara" 30. i 31. ožujka 1998. Rukopis referata - dokumentacija HRZ-a /Sv. Marko/, str. 1.

4 D. Vukičević-Samardžija: Umjetnost kasnog i srednjeg vijeka, Sveti trag, 900 godina umjetnosti Zagrebačke nadbiskupije, Zagreb, 1994., str. 167.

A. Horvat: Odras praškog Parlerovog kruga na portalu crkve sv. Marka u Zagrebu, Peristil III, Zagreb, 1960.

A. Horvat: Portal crkve sv. Marka u Zagrebu, Kaj, Umjetničke znamenitosti Zagreba II, Zagreb, 1978.

5 B. Crnković: Mineraloško petrografske analize kamena i žbuka južnog portala crkve svetog Marka u Zagrebu. 1974. - dokumentacija HRZ-a /Sv. Marko/.

6 S. Ervačić: Stanje bojenih slojeva na plohama profiliranog luka nad portalom. HRZ 1994. - dokumentacija HRZ-a /Sv. Marko/, str. 2.

7 Potresima bi trebalo dodati i požare, od kojih časopis Vienac iz 1876. najrazornijima navodi one iz 1645. (izgorio krov, popucali svodovi, na lijevoj kapeli puknuo svod, zvonik se srušio) i iz 1674. (crkva je toliko oštećena da je izgubila oblik).

sl.1.-12. Skulpture s južnog portala crkve sv. Marka nakon uklanjanja nataložene nečistoće
Snimili: Denis Vokić i Jurica Šudar

Radovi 1974.

U sklopu radova na dijelovima crkve Restauratorski je zavod Hrvatske (RZH) (danas Hrvatski restauratorski zavod - HRZ) prema programu radova god. 1974. započeo radove na južnom portalu. Radovi su obuhvatili sljedeće¹⁸:

- fotodokumentaciju (crno-bijeli i kolor dijapozitivi; mikropresjeci su snimljeni u koloru)
- sondiranje slojeva na luku i luneti (14 sonde), a djelomično, preliminarno, i na figurama
- analizu pigmenata s arhitekture portala i skulptura (31 uzorak)
- izradu mikropresjeka kroz slojeve (21 uzorak)
- grafičku dokumentaciju slikanih slojeva i izradu arhitektonske snimke i poprečnog presjeka profiliranog luka portala (radi ucrtavanja sonde i nađenih slojeva)
- mineraloško-petrografsku analizu kamena (B. Crnković)
- analizu podataka o onečišćenosti atmosfere.

U istom izvještaju Lj. Smilagić, V. Štrkalja i E. Pohla navodi se: "Dosadašnja istraživanja pokazala su da je stanje sačuvanosti prvog i drugog sloja veoma slabo, pa se malim sondama nikako ne može utvrditi njihov kontinuitet, niti dešifrirati dekorativni ukras. Radi toga smo sve sonde morali povećati do takve mjere koja implicira gubitak kompletnog sloja u pojedinom elementu. Zbog toga smatramo da bi nastavku takvog istraživanja na ostalim dijelovima portala morao prethoditi načelni stav da zapravo prihvaćamo nepovratni gubitak (dokumentiran) kompletnih mlađih slojeva u potrazi za starijima.¹⁹ ...predlažemo da odaberemo jednu skulpturu Apostola iz gornje niše za koju smo pretpostavili na temelju dosadašnjih preliminarnih ispitivanja da ima najviše sačuvanih tragova slikanih slojeva i da je demontiramo. Skulpturu bi prenijeli u Zavod i tu nastavili s istraživanjem. Na taj ćemo način moći najbolje ustanoviti stanje sačuvanosti na skulpturi i pratiti pojedine slojeve. Prema stanju sačuvanosti odredit će se jedan od postupaka za konzerviranje kamena: a) učvršćivanje kamena umjetnom smolom (Paraloid B72, PEG, Bedacryl 222x); b) Lewinovom metodom (smatramo je najboljom, ali odluku ćemo donijeti nakon ispitivanja). Tako konzerviranu skulpturu vratit ćemo na portal i pratiti kroz godinu dana. Istovremeno ćemo konzervirati dio arhitekture koji je sondiran do kraja. Jedino takav postupni način je moguć, zbog visokog stupnja oštećenosti slikanih slojeva, a i same podloge."²⁰

Dr. Rene Sneyers, konzultant UNESCO-a za problematiku zaštite kamena prilikom boravka u RZH upoznat je s radovima na južnom portalu. Smatrao je da je problem vrlo kompliciran i da je iznimno teško odnosno nemoguće unaprijed planirati vrijeme i metodu konzerviranja. Prema njegovu mišljenju, samo postupno sondiranje i paralelno konzerviranje mogu dati željene rezultate.²¹ U to doba nadzor radova vodi Lj. Smilagić, a radna se ekipa sastoji od E. Pohla, D. Penavić, B. Rundek i vanjskog suradnika B. Crnkovića (Rudarsko geološko-naftni fakultet Sveučilišta u Zagrebu).

Radovi 1977. – 1983.

Kipovi sv. Filipa i sv. Pavla dopremljeni su 1977. u RZH. Radove na njima vodila je J. Denich. Konceptija radova koji su se počeli provoditi obuhvatila je:

1. odstranjivanje svih naknadnih slojeva (preslika),
2. konzerviranje kipova
 - a) učvršćivanjem etilsilikatom, uz minimalno diskretno kitanje i retuširanje,
 - b) preventivnim konzerviranjem i zaštitom od nepovoljnih utjecaja sunca, kiše, velikih i naglih oscilacija relativne vlage zraka, onečišćenog zraka, golubova i drugih uzročnika oštećenja²² smještanjem originala u zaštićene (tzv. muzejske) uvjete. Planirano je da se originali na portalu zamijene vjernim kopijama.

Nije ostalo zapisano što se u to doba planiralo napraviti sa skulpturama koje nemaju gotičkog sloja, tj. s drvenim baroknim skulpturama kojima je polikromacija posve izgubljena.

J. Denich uklonila je preslike sa skulptura sv. Filipa i sv. Pavla, učvrstila skulpture etilsilikatom, diskretno zakitala gruba oštećenja i retušem vizualno umirila *lacunae* polikromacije. Nakon takve obrade god. 1982. M. Fučiću je povjerena izrada faksimila. On ih je izradio od armirane poliesterske smole s punilom (kamenom prašinom). Faksimili su šuplje lijevani, a debljina poliesterskog odljeva mjestimično je dosegala 1 cm. Na površini odljeva potpuna je vjernost originalu postignuta primjenom fresko pigmenata vezanih 2-postotnim Calatonom. Faksimile je oslikala J. Denich 1983. g.

Regionalni zavod za zaštitu spomenika odlučio je da se na portal moraju vratiti izvorni kipovi, čime konceptija provedenih restauratorskih zahvata postaje upitna (nije provedeno odsoljavanje, najvredniji sloj polikromacije izložen je korozivnom utjecaju onečišćenog zraka i atmosferilija, nije predviđena zaštita od golubova na portalu kao cjelini... Napokon, nisu prihvaćeni ni mineraloško-petrografski zaključci o stanju kamena i njegovoj (ne)otpornosti na meteorološke uvjete i uvjete onečišćenja zraka na lokaciji portala, koji su utemeljeni na mjerjenjima što ih je radio Hidrometeorološki zavod).

8 S. Ervačić, *ibid.*, str. 2.

9 Godine 1876. arhitekt Friedrich Schmidt izrađuje projekt za restauriranje crkve. U 17. st. u crkvi je bilo 12 drvenih polikromiranih oltara; nakon Schmidtova restauratorskog zahvata imala je samo tri. Moguće je da nadomjesci na kipu apostola Tome i četiri drvena kipa na portalu potječu od tada odbačenog crkvenog inventara.

10 S. Ervačić *Ibid.*, str. 2.

11 T. Stahuljak i D. Horvat, Program konzervatorskih radova na južnom portalu crkve sv. Marka u Zagrebu, 20. lipnja 1949., Arhiv Konzervatorskog odjela Ministarstva kulture, br. 1086-1949.

12 T. Stahuljak: Naučno-istraživački rad Konzervatorskog zavoda u Zagrebu od 1945. do 1949. godine. *Historijski zbornik* 1-4, Zagreb, 1950.

13 Prema grafitu ugrebanom u žbuku južnog portala zajedno s D. Horvatom 1949. radi i J. Karić.

14 Te su fotografije kasnije iskorištene kao ilustracije uz članak Anđele Horvat Odras praškog Parlerovog kruga na portalu crkve sv. Marka u Zagrebu. *Peristil III*, Zagreb, 1960.

15 Na poledinama kipova postoje pravokutne rupe islesane istim dlijetima kojima su kipovi priklesavani. U te rupe (i u dvije nove) postavljene su 1947. nove željezne alke učvršćene lijevanim olovom.

16 T. Stahuljak i D. Horvat, Program konzervatorskih radova na južnom portalu crkve sv. Marka u Zagrebu, 20. lipnja 1949., Arhiv Konzervatorskog odjela Ministarstva kulture, br. 1086-1949.

Z. Wyrubal, Dokumentacijski karton Restauratorske radionice JAZU br. 508, travanj 1949., arhiv Hrvatskoga restauratorskog zavoda. Z. Wyrubal navodi da su na drvenim skulpturama zajedno radili S. Dekleva, I. Lončarić, J. Restek i on.

D. Vukičević-Samardžija: Umjetnost kasnog i srednjeg vijeka, Sveti trag, 900 godina umjetnosti Zagrebačke nadbiskupije, Zagreb 1994., str. 167.

M. Fučić: Pregled tehničkih spoznaja o južnom portalu crkve sv. Marka u Zagrebu. Referat na

Radovi 1985. – 1990.

Godine 1985. originalni kipovi sv. Filipa i sv. Pavla vraćeni su na portal, a demontirani su kipovi Krista i Marije. Skinuti su kipovi dopremljeni u RZH, gdje su uklonjeni preslici s gotičkog sloja.

Sredstvima doznačenim za god. 1988. financirana je izrada fotogrametrije portala u mjerilu 1:10, a izradio ju je M. Kadi u Zavodu za katastar i geodetske poslove grada Zagreba.

Radovi 1990.

U srpnju 1990. vođenje radova na portalu povjereno je M. Fučiću, a članovima tima imenovani su V. Štrkalj, E. Pohl, Lj. Smailagić i D. Dokić. U lipnju 1991. donesen je plan da se radovi na portalu dovrše do godišnjice grada Zagreba 1994. Bilo je predviđeno da se izvorni kipovi primjereno izlože u sjevernoj kapeli crkve, a da se na samom portalu postave faksimili, nakon čega bi se portal zaštitilo od ptica prikladnom mrežom [1]. S obzirom na to da su već četiri kipa očišćena do gotičkog sloja polikromacije, nije postignuta stručna usuglašenost o tome je li je time određen zahvat i na ostalim skulpturama i što raditi s baroknim skulpturama i baroknim rekonstrukcijama.

Radovi 1991.

Zbog ratne opasnosti 28. kolovoza 1991. pokazalo se potrebnim skloniti sve pokretne dijelove portala. Uz potrebna odobrenja i uz suglasnost tadašnjeg župnika M. Dudaša, kipove su 29. kolovoza 1991. s portala skinuli M. Fučić i K. Klofutar koristeći se kamionom s pokretnom košarom. Kipovi su pohranjeni u prizemnom dijelu zvonika crkve sv. Marka. Polegnuti su na police, svaki je položen na stiropor i na svoju čvrstu ploču²³ te prekriven pamučnim platnom. Nakon toga je pred portalom prigrađena drvena konstrukcija zatvorena daščanom oplatom, na koju su naslagane vreće s pijeskom.

Radovi 1993. - 1997.

Na odluke o daljnjem tijeku radova utjecale su tri činjenice: prvo, svi su kipovi radi evakuacije već bili demontirani, drugo, župnikova je želja bila da se prostor u prizemlju zvonika osposobi za svakodnevne potrebe njegove službe i treće stanje kamenih kipova bilo je takvo da bi ih bilo neetično vratiti *in situ*. Okolnost da su sve površine arhitekture i kipova postale dostupne bila je prilika za detaljno dokumentiranje i istraživanje. U siječnju 1993. Restauratorski zavod Hrvatske osigurao je prikladan prostor za rad na skulpturama (Sjemenište-zapad), a na portal je u kolovozu iste godine postavljena skela.²⁴

Na skulpturama i arhitekturi portala osim voditelja M. Fučića od 1993. do 1997. radi brojna i promjenjiva ekipa: V. Šimičić, K. Šestek, Lj. Smailagić, N. Belčić, J. Minks, D. Krstić, S. Ervačić, S. Hodak, Z. Jembrih, J. Matić, J. Škudar, D. Bender, M. Fabečić, A. Pohl, R. Majcan-Šragalj, Š. Šimunić i H. Malinar. Usustavljen je način dokumentiranja i način numeričkog označavanja skulptura, niša, polja, otvora, pilastara i profilacija. Radovi na skulpturama obuhvatili su²⁵:

- dokumentiranje s identifikacijom²⁶, opis stanja, sondiranje, izradu mikropresjeka (180 kom.), analizu pigmenata (19 kom.) izradu četiriju crteža svake skulpture za ucrtavanje oštećenja i za ucrtavanje mjesta svih budućih zahvata, grafički prikaz bojenih slojeva dobiven analizom mikropresjeka i sondiranjem, pokušaj vizualne rekonstrukcije originalnoga slikanog sloja
- mehaničko čišćenje od naslaga prašine i tragova golubova i drugih ptica
- učvršćivanje slojeva boje 2-postotnim Calatonom (lokalno) - sve kamene skulpture osim četiri prethodno obrađene
- učvršćivanje kamena Wacker OH Steinfestigerom (lokalno) - sve kamene skulpture uključujući i četiri prethodno obrađene
- analizu i identifikaciju tragova žbuke sa skulptura
- fotodokumentiranje: totali (113 kom. CB i 123 kom. kolor negativ), detalji (59 kom. kolor negativ), mikropresjeci (180 kom. kolor negativ).

Već u kolovozu 1993. prekidaju se radovi na skulpturama. Skulpture se sele u novi prostor (Sjemenište-istok, sjeverni dio), a radna je ekipa do kraja godine bila uglavnom angažirana na portalnoj arhitekturi. Najviše tijekom 1993., ali tijekom 1994. i 1995., prikupljeno je mnoštvo podataka relevantnih za razumijevanje likovnih i tehničkih svojstava portala i važnih za odluke o njegovu tretmanu. M. Fučić jedinim razumnim rješenjem za spas skulptura smatra njihov smještaj na prikladno mjesto, uz izradu vjernih faksimila za portal.²⁷

M. Fučić ostaje voditelj radova na južnom portalu do ukidanja Restauratorskog zavoda Hrvatske (RZH) i osnivanja Hrvatskoga restauratorskog zavoda (HRZ), kad je u sklopu drugih promjena voditeljstvo radova na portalu povjereno J. Matić.

savjetovanju Gotički portali s posebnim osvrtom na zapadni portal crkve Sv. Duha u Landshutu i južni portal crkve sv. Marka u Zagrebu, održan u Muzeju "Mimara" 30. i 31. ožujka 1998. Rukopis referata - dokumentacija HRZ-a /Sv. Marko/, str. 2.

17 Arhiv Konzervatorskog odjela Ministarstva kulture, br. 1316-1349.

18 Lj. Smailagić, V. Štrkalj, E. Pohl: Zahtjev za radove na crkvi sv. Marka - južni portal u Zagrebu. 10. ožujka 1975. - dokumentacija HRZ-a /Sv. Marko/, str. 1-4.

19 Ibid., str. 3.

20 Ibid., str. 4. i 5.

21 Ibid., str 5.

22 Markov trg djeci je služio kao igralište, pri čemu bi portal redovito služio kao gol.

23 Čvrste podložne ploče od debele vodootporne šperploče omogućile su prenošenje kipova bez potrebe da se njihove osjetljive površine dodiruju.

24 M. Fučić: Zagreb, crkva sv. Marka, južni portal - Pregled podataka relevantnih za nastavak radova. 30. siječnja 2002. -dokumentacija HRZ-a /Sv. Marko/.

25 S. Ervačić: Radovi na južnom portalu crkve sv. Marka izvršeni tokom 1993. god. - dokumentacija HRZ-a /Sv. Marko/.

26 Identifikacijom su se ranije bavili: Ž. Jiroušek: Pregled razvoja likovnih umjetnosti u banskoj Hrvatskoj od XII do kraja XVIII stoljeća. Naša domovina; sv. 2., Zagreb, 1943.

Lj. Karaman: O umjetnosti srednjeg vijeka u Hrvatskoj i Slavoniji. Historijski zbornik I, Zagreb, 1948. i Historijski zbornik II, Zagreb, 1950.

A. Horvat: Odras praškog Parlerovog kruga na portalu crkve sv. Marka u Zagrebu, Peristil III, Zagreb, 1960.

A. Horvat: Portal crkve sv. Marka u Zagrebu, 1978.

F. Buntak: Da li su praški Parleri klesali srednjovjekovni portal sv. Marka u Zagrebu? Iz starog i novog Zagreba III, Zagreb, 1963.

27 M. Fučić: Pregled tehničkih spoznaja o južnom portalu crkve sv. Marka u Zagrebu. Referat na savjetovanju Gotskički portali s posebnim osvrtom na zapadni portal crkve Sv. Duha u Landshutu i južni portal crkve sv. Marka u Zagrebu, održan u Muzeju "Mimara" 30. i 31. ožujka 1998. Rukopis referata - dokumentacija HRZ-a /Sv. Marko/ str. 3.

M. Fučić: Zagreb, crkva sv. Marka, južni portal - Pregled podataka relevantnih za nastavak radova. 30. siječnja 2002. -dokumentacija HRZ-a /Sv. Marko/ str. 3. i 6.

28 M. Fučić: Zagreb, crkva sv. Marka, južni portal - Pregled podataka relevantnih za nastavak radova. 30. siječnja 2002. - dokumentacija HRZ-a /Sv. Marko/.

29 Hrvoje Malinar: Izvješće o stanju kamena portala crkve sv. Marka u Zagrebu. Zagreb 2001. -dokumentacija HRZ-a /Sv. Marko/.

30 J. Matić, R. Majcan-Šragalji i A. Pohl: Župna crkva sv. Marka (Izvješće o konzervatorsko-restauratorskom zahvatu). Zagreb 1998./99. - dokumentacija HRZ-a / Sv. Marko/.

31 B. Crnković: Mineraloško petrografske analize kamena i žbuka južnog portala crkve svetog Marka u Zagrebu. 1974. - dokumentacija HRZ-a /Sv. Marko/.

32 D. Mudronja: Izvještaj o pokusnom odsoljavanju južnog portala crkve sv. Marka. 2002. - dokumentacija HRZ-a /Sv. Marko/.

33 Lj. Smilagić, V. Štrkalj, E. Pohl: Zahtjev za radove na crkvi sv. Marka - južni portal u Zagrebu. 10. ožujka 1975. - dokumentacija HRZ-a /Sv. Marko/, str. 4.

34 Aqua purificata (Magdis, d.o.o.). Ima pH 6,0. Proizvedena je u postrojenju s filtracijom (20 i 5 -m), ima dvostruku membranu za reverznu osmozu (uklanja čestice i bakterije), stanicu za adsorpciju organskih spojeva (deklorira), kolone za ionsku izmjenu (demineralizira i uklanja otopljene plinove). Aqua purificata odgovara propisu Eur.Ph. 2000. za primjenu u farmaciji i medicini.

Radovi 1998. - 2002.

Zbog iznimne kompleksnosti problema konzervatorsko-restauratorskog saniranja južnog portala crkve sv. Marka HRZ je organizirao međunarodno savjetovanje s ciljem razmjene iskustava s bavarskim kolegama koji su radili na srodnom portalu. Savjetovanje pod nazivom *Gotskički portali s posebnim osvrtom na zapadni portal crkve sv. Duha u Landshutu i južni portal crkve sv. Marka u Zagrebu* održano je u Muzeju "Mimara" 30. i 31. ožujka 1998.

Ekipe Jelene Matić s problematikom portala upozнала se na temelju postojeće dokumentacije, smjernica M. Fučića i konzultacija s kolegama E. Pohlom i F. Kokaljem.²⁸ Ekipe J. Matić 1997. i 1998. učvršćuje arhitekturu portala natanjnjem etilsilikatom, lokalno, 2-6 puta. Usto se rade probe Calatonom radi određivanja njegove primjerenosti za specifičan slučaj retuša.²⁹ Iz izvješća je vidljivo da tada skulpture nisu dirane.³⁰

II. RESTAURATORSKI RADOVI 2003. – 2006.

Privremenom spriječenosti J. Matić da nastavi rad u Zavodu i odlaskom M. Fučića iz Zavoda 2002. vođenje radova na arhitekturi preuzima E. Budicin, a vođenje radova na skulpturama dodijeljeno je D. Vokiću. Na skulpturama se radi od rujna 2003. Članovi radne ekipe su L. Stipić, N. Lalić i D. Brdarić, a nakratko i A. Filip. Radove nadzire i koordinira povjerenstvo, kojim predsjedava V. Štrkalj. U radu povjerenstva sudjeluje i V. Milošević – voditeljica radova na cjelokupnoj arhitekturi crkve sv. Marka. Radovi na skulpturama provode se u skladu s istražnim radovima D. Krstić i D. Mudronje iz prirodoslovnog laboratorija HRZ-a, u tijesnoj suradnji s radnom ekipom na portalu i uz konzultacije s bivšim dugogodišnjim voditeljem projekta M. Fučićem.

Radovi na arhitekturi portala i na skulpturama postaju jedan od prioritarnih projekata HRZ-a. Projekt je opterećen tehničkim i konceptijskim problemima koji zahtijevaju oprez kako se srljanjem ne bi napravila veća šteta nego korist. U stručnoj javnosti postoji otpor koncepciji izrade kopija skulptura za portal i konzerviranju originala u prostoru zaštićenome od sunca i kiše. Zavod je izložen pritisku da se dovrše radovi u skladu s odlukom Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture iz 1983. Pritisak (dijelom i medijski) provode utjecajne osobe iz struke, ali ne anticipiraju posljedice povratka skulptura na onečišćeni zrak, sunce i kišu. Diktiraju prijedlog radova a da se nisu potrudili upoznati stanje materijala i zapadnoeuropsku praksu u identičnim situacijama.

Čimbenici koji uvjetuju prijedlog daljnje obrade

Kamen skulptura tako se lako mrvlji i osipa da nije moguće fotografirati zatečeno stanje ili premjestiti neku skulpturu a da se ispod nje ne skupi hrpica otpaloga pjeskovitog materijala. Zato je M. Fučić još 1991. dao izraditi podloške na kojima skulpture leže i uz pomoć kojih se mogu prenositi bez dodirivanja. Dugotrajnim močenjem kamen postaje vrlo mekan i doslovno se može rezbariti noktom. Slaba svojstva upotrijebljenog kamena ističe B. Crnković, koji je 1974. na Rudarsko-geološko-naftnom fakultetu obavio mineraloško-petrografske analize kamena.³¹ Upotrijebljeni je kamen kompleksni oblik lokalnoga vapnenog pješčenjaka. Čestice pijeska primarno su vezane kalcijevim karbonatom, a otkrivene su i primjese gline. Kamen pješčenjak može upiti čak do 60% svog volumena vode, ali zbog specifičnih termodinamičkih svojstava spuštanjem temperature čak znatno ispod 0°C voda se u kamenu ne zaleđuje i kamen se ne rasprskava. Ipak, sa svakim močenjem/sušenjem potiču se kemijske reakcije u kamenu, migraciju soli i kapilarni tlakovi koji uzrokuju slabljenje i mrvljenje pješčenjaka.

Prirodoslovni laboratorij HRZ-a analizirao je mineralne soli s površine portala i primarno utvrdio kalcijev sulfat, manji udio nitrata i vrlo malo klorida.³² Sumporov dioksid iz onečišćenog zraka u reakcijama s vodom stvara sulfatnu (sumpornu) i sulfatnu (sumporastu) kiselinu. Nitrat i klorid u reakciji sa sulfatnom kiselinom mogu stvoriti kloridnu (solnu) kiselinu. Reakcijama ugljikova dioksida iz zraka s vodom u određenim okolnostima nastaje slaba ugljična kiselina. Kalcijev karbonat se otapa kiselinama. Onečišćenost zraka i kisele kiše uzrok su otapanja vezivnog kalcijeva karbonata iz vapnenog pješčenjaka, zbog čega se on raspada.

Ne može se kvalitetno ni trajno podlijepiti sloj boje ili zatvoriti pore kamena konsolidantima ako su u kamenu ostale topljive soli i ako će kamen biti izložen velikim oscilacijama vlage i temperature, što će potaknuti migraciju soli, generirati kapilarne tlakove i u konačnici rezultirati ljuštenjem i otpadanjem konsolidirane površine.

Crna polupokrivna do pokrivena sulfatna kora na skulpturama skriva stvarnu oštećenost i neujednačenu očuvanost slojeva polikromacije. Postoje kipovi gdje se i u najzaklonjenijim formama modelacije ne mogu ni mikroskopski iščitavati svi stratigrafski slojevi polikromacije. Sloj koji se nalazi direktno na kamenu uglavnom nije original, a i ondje gdje jest nemamo nikakvu potvrdu za to. Ispod crne kore se ponegdje nalazi ogoljeni kamen, ponegdje je ogoljeni kamen preslikan u drugom kronološkom sloju, negdje je preslikan u trećem kronološkom sloju negdje u četvrtome. Sedamdesetih godina izabirane su skulpture koje imaju najviše sačuvanih tragova slikanih slojeva za istraživanje i tretmane.³³ To su četiri skulpture kojima su tada uklonjeni svi preslici i u kojima su ekspanirani sačuvani tragovi gotičkog sloja.

Nepoznat broj gotičkih skulptura s tog portala u prošlosti je na neki način uništen. Na portalu su ostale 4 barokne skulpture i barokna drvena rekonstrukcija glave gotičke skulpture (apostola Tome). Barokne dopune cjeline postale su dio povijesnog integriteta portala.

Prijedlog zaštite kamenih skulptura

- Ukloniti nanose žbuke.
- Ukloniti nataloženu nečistoću s površine skulptura načinom koji nije kemijski potencijalno nepovoljan za specifični kamen.
- Ukloniti ili smanjiti netopljivu crnu polupokrivnu do pokrivnu sulfatnu koru i odsoliti skulpture eksponirajući i konzervirajući tako sve sačuvane slojeve polikromacije za buduće reference.
- Učvrstiti kamen.
- Diskretno zakitati oštre i otvorene kaverne.
- Diskretno retuširati oštećenja koja su vizualno nametljiva.
- Napraviti silikonske negative skulptura. Prije uzimanja silikonskog negativa konsolidirane skulpture treba zaštititi od prodora silikonskog kaučuka u poroznu strukturu kamena.
- Napraviti probe da se ustanovi kolika će koncentracija ciklododekana otopljenog u benzinu biti odgovarajuća za tu svrhu. Na sloj ciklododekana trebalo bi postaviti sloj hidroksipropilceluloze (Klucel E ili slične - otopljene u etanolu) radi dodatne reverzibilne konsolidacije i izolacije površinskog sloja kamenih skulptura tijekom uzimanja negativa.
- Odliti pozitiv skulptura (puni lijev) najbolje na način da se uporabi boja i granulacija punila vizualno slična originalnom pješčenjaku. Na taj bi način skulpture bile uistinu vjerne kopije, uključujući i težinu, a i potencijalna bi buduća oštećenja izgledala vjerno.
- Ovaj se prijedlog radova razlikuje od onoga iz 1977. – 1983., kad su dvije skulpture odlivene šupljim lijevom tako da su bile lagane i krhke (odlivene su u poliesterskoj smoli i retuširane pigmentima vezanim Calatonom).
- Retuširati kopije.
- Smjestiti kopije na portal.
- Konzervirane originale zaštititi od kiše i sunca, tj. smjestiti ih u mikroklimatski odgovarajući (zaštićeni) prostor radi njihova materijalnog očuvanja (u sjevernu kapelu crkve sv. Marka, u Muzej grada Zagreba...).

Prijedlog zaštite drvenih skulptura

- Završiti započete istražno-dokumentacijske radove.
- Ukloniti nataloženu nečistoću s površine skulptura.
- Strukturalno konsolidirati skulpture pokušavajući izbjeći promjenu sjaja i boje drva.
- Zaštititi pore i rascjepe drva prije uzimanja silikonskog negativa.
- Uzeti silikonske negative skulptura.
- Odliti pozitiv skulptura (puni lijev) najbolje na način da se primijeni boja i granulacija punila vizualno slična starom drvu, uz retuš godova.
- Ukloniti površinski sjaj s originalnih skulptura uklanjanjem viška Paraloida B-72 nanesenoga radi učvršćenja i zatvaranja pora drva prije uzimanja silikonskog negativa (najbolje toluenom i toluen/ksilen smjesom).
- Smjestiti kopije na portal.
- Smjestiti konzervirane originale u mikroklimatski odgovarajući (zaštićeni) prostor radi njihova materijalnog očuvanja (u sjevernu kapelu crkve sv. Marka ili u Muzej grada Zagreba).

OBAVLJENI KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKI RADOVI 2003. – 2006.

Dokumentiranje i uklanjanje površinske nečistoće

Odmah nakon preuzimanja skulptura započeto je sređivanje dosad prikupljene dokumentacije i nastavljeni su istražni poslovi.

Uklonjeni su mjestimični nanosi žbuke s kamenih skulptura. Skinuta je površinska nečistoća primjenom 3-postotne otopine triamonij citrata (pH 7,0) u vodi (Aqua purificata³⁴). Čišćenje je bilo moguće do razine netopljivoga crnog sloja (kore), koji je inače karakteristično onečišćenje na zagrebačkim fasadama i fasadama drugih gradova čija je atmosfera onečišćena produktima izgaranja fosilnih goriva. Analizom prirodoslovnog laboratorija HRZ-a ta je kora primarno okarakterizirana kao mješavina sulfatnih soli (gips).³⁵

Konsolidiranje drvenih skulptura i priprema za uzimanje silikonskog negativa

Drvene su skulpture impregnirane 20-postotnom otopinom Paraloida B72 radi konsolidacije kišom i suncem ero-

35 Mudronja: Izvještaj o pokusnom odsoljavanju južnog portala crkve sv. Marka. 2002. - dokumentacija HRZ-a /Sv. Marko/.

D. Mudronja: Izvještaj o odsoljavanju južnog portala crkve sv. Marka u 2003. godini. 2004. - dokumentacija HRZ-a /Sv. Marko/.

36 Isti postupak konsolidacije kamena svojedobno je primijenjen na arhitekturi portala. Zato je 2002. g. naručeno ispitivanje vodopropusnosti kamena portalne arhitekture. Ispitivanje je obavio D. Almesberger. Njegov izvještaj nosi naslov Crkva sv. Marka u Zagrebu - Hrvatska, ispitivanje kamena južnog portala, SER.CO.TEC Trst 2002. - dokumentacija HRZ-a /Sv. Marko/. Almesberger je ustanovio da vodopojnost kamena ovisi o količini impregniranog etilsilikata koji je upotrijebljen za učvršćenje. Vodopojnost je mjestimično velika, što znači da je kamen i dalje porozan, pa vrijedi pokušati izdvojiti štetne soli iz unutrašnjosti kamena radi njegove sanacije. S obzirom na to da su skulpture lokalno obrađivane etilsilikatom, isti zaključak vrijedi i za skulpture.

37 Zatvorenost komore sprečava hlađenje konsolidanta i omogućuje impregnaciju difuzijom, bez zasušavanja koje bi stvaralo barijere i rezultiralo nejednoličnom impregniranošću ili sjajem površine.

diranoga ogoljenog drva čija je površina posve porozna, suha i "lagana". Kako bi se izbjegla opasnost prodora silikonske gume u pore drva, odakle bi njezino vađenje značilo uništavanje površine drvenog originala, prije uzimanja silikonskog negativa skulpture treba na odgovarajući način impregnirati i zaštititi.

Uklanjanje netopljive crne kore i odsoljavanje kamenih skulptura

S obzirom na to da kamen namakanjem jako omekša i postane vrlo krhak, uklanjanje crne kore vodenom otopinom amonij-karbonata, amonij-hidrogen karbonata i AB 57 izuzetno je delikatan i mukotrpan posao. Tome treba dodati da je kora lokalno konsolidirana u zahvatima rađenim 1993. (Calaton i Steinfestiger OH³⁶). Zato se za uklanjanje crne kore pokušao primijeniti laser na diskretnim mikropovršinama skulptura. Probani su svi dostupni tipovi lasera, ukupno šest njih, uz suradnju s D. Almesbergerom iz tvrtke SER.CO.TEC iz Trsta, J. Drešarom i M. Klajderom iz ljubljanskoga Restauratorskog centra, A. Zaninijem iz tvrtke Electronic Engineering Firenca i P. Salvadeom i P. Bimbijem iz tvrtke Quanta System, Milano. Svi su laseri pokazali izvrstan rezultat uklanjanja crne kore s nepolikromiranog kamena. Laser koji radi u području 1064 nm pokazao je dobar rezultat u primjeni na crvenim bojama, ali je druge boje uklanjao zajedno s crnom korom. Laser koji radi u području 532 nm pokazao je dobar rezultat na zelenoplavoj boji, a druge je boje skidao zajedno s crnom korom. Drugim riječima, nijedan od dostupnih lasera nije se pokazao primjenjivim za uklanjanje crne kore bez oštećivanja polikromacije na skulpturama s južnog portala.

Kemijskim odsoljavanjem kakvo je primijenjeno na portalu ujedno se uklanja crna kora i preduvjet je trajnije kvalitetne konsolidacije kamena. Primijenjeni je postupak opisan u radu D. Mudronje *Izveštaj o odsoljavanju južnog portala Crkve sv. Marka u 2003. godini*, 2004. - dokumentacija HRZ-a /Sv. Marko/. Kemijska metoda odsoljavanja primijenjena na arhitekturi portala primijenjena je i na skulpturama, i to istim postupkom kao na portalu i u skladu s iskustvom prirodoslovnog laboratorija HRZ-a. Pri tome se pokazalo da treba biti krajnje oprezan jer pješčenjak namakanjem izrazito omekša i postaje osjetljiv na svaki dodir - sušenjem opet očvršne. Do kraja 2005. odsoljeno je i očišćeno 10 od 11 kamenih skulptura. Na inzistiranje komisije za praćenje radova, ponajprije V. Štrkalja i uz suglasnost ravnatelja, skulptura na kojoj je sačuvano najviše boje (apostol Toma) ostavljena je kao "kontrolni uzorak", tj. nije podvrgnuta procesu odsoljavanja.

Na temelju istražnih radova i testova koje je vodio prirodoslovni laboratorij HRZ-a, za učvršćivanje kamena izabran je alkosiloksan Silres (Wacker). Proces konsolidiranja obavlja se tako da skulpture ostanu uronjene u Silres u hermetički zatvorenoj komori³⁷, gdje se difuzijom impregniraju do zasićenja.

Proces konsolidiranja uspješno je završen u lipnju 2006., kad su skulpture, u skladu s planom, predane Odjelu za restauriranje kamene plastike radi izrade kopija.

Izvešće sastavio: Denis Vokić, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb, 2006.

Fotografije: Jurica Škudar i Denis Vokić

SCULPTURES FROM THE SOUTH PORTAL OF ST MARK'S IN ZAGREB – A REPORT ABOUT CONSERVATION AND RESTORATION TREATMENT CARRIED OUT BY JUNE 2006

The southern portal of St Mark's Church dates back to the beginning of the 15th century. It is stylistically connected with the soft style of Late Gothic and the Parler workshop of the Czech or Austrian circle. The portal was first dealt with in a serious art history manner by Željko Jiroušek and then by Ljubo Karaman and Anđela Horvat.

In the 20th century there were 15 statues on the portal – 11 of stone and 4 wooden Baroque statuettes. According to the niches, it was possible to conclude that the architecture was designed for a different number of statues (probably for 18 of them). The niches had a polygonal plan, narrowing behind into the form of a diamond. The statues in the typical double niches (two lateral in the tympanum are single) almost touched each other. They are made in full three dimensionality, but behind, and at the sides, during incorporation, they were adjusted to be able to be fitted into the niche. Some have had more carved away, almost in such a way as to give them a flat back, like a relief, while Mary and Child is negligibly carved away.

The adjustments reflect the position of a given statue in the niche. The statue of St Mark is carved at the back and on just one side; that means it must have stood in a double niche with one more statue. The unevenness of the quality of the working of the stone sculptures might suggest different hands within the same workshop, but it is also very possible that some of the sculptures were transferred from the western portal of the same church (the western portal was damaged severely in the 16th century during a great earthquake). In time the portal was left without parts of the statues. M. Fučić is of the opinion that they were destroyed by simply toppling off their bearings during the time of strong earthquakes.

The paper gives a review of conservation and restoration works that have been carried out between 1949 and 2006.

*Pregled povijesti pošte,
brzojava i telefona u Hrvatskoj*

autor:
Nižić, Nedjeljko

izdavač:
Zagreb, T-HT Muzej, 2007

isbn / issn:
978-953-10-0061-1

OSVRT NA KNJIGU NEDJELJKA NIŽIĆA *PREGLED POVIJESTI POŠTE, BRZOJAVA I TELEFONA*

DUNJA MAJNARIĆ RADOŠEVIĆ □ HT muzej, Zagreb

Uobičajeno je da se uz muzejsku djelatnost povezuje skupljanje predmeta, njihova obrada i izlaganje, no u javnosti je manje poznato da se dio posla kustosa vrlo često odnosi i na traženje točnih i vjerodostojnih odgovora na pitanja posjetitelja, korisnika ili kolega, koja se odnose na područje struke što je dotični muzej pokriva.

Tako Nedjeljko Nižić, kustos HT muzeja, u predgovoru svoje knjige *Pregled povijesti pošte, brzojava i telefona u Hrvatskoj* objašnjava zamisao o pisanju knjige, koja je proizašla kao logičan odgovor na vrlo česte upite posjetitelja i korisnika PTT/HPT/HT muzeja o počecima PTT djelatnosti u pojedinim mjestima Hrvatske.

On je desetak godina sustavno prikupljao podatke o povijesti PTT službe na području cijele Hrvatske, a najviše relevantnih informacija pronalazio je pohranjene na različitim mjestima u samome Muzeju, tj. u postojećoj arhivskoj dokumentaciji, periodici i literaturi.

Nedjeljko Nižić, profesor povijesti, nije mogao ne upitati se što su zapravo pošta, brzojav i telefon, te gdje je i kada sve to počelo. Stoga njegovo djelo sadržava dvije tematske cjeline: jedna se odnosi na opću povijesnu građu o počecima i razvoju pošte, brzojava i telefona, a druga je cjelina s konkretnim podacima o otvaranju i zatvaranju poštanskih ureda te o počecima uvođenja brzojavnih i telefonskih usluga na području Hrvatske.

U prvoj tematskoj cjelini knjige autor opću povijesnu PTT građu dijeli prema vrsti komuniciranja na tri dijela: *Iz povijesti pošte*, *Iz povijesti brzojava* i *Iz povijesti telefona*. Te oblike komunikacija razmatra kroz vremensko razdoblje od staroga vijeka do sredine 20. stoljeća. Opisuje njihovo pojavljivanje u svijetu te njihove početke i razvoj u Hrvatskoj.

Tekst koji se odnosi na povijest pošte znatno je duži od ostala dva, što je prema Nižiću i razumljivo jer se intenzitet uporabe i važnost značenja pisma i njegova prijenosa proteže kroz znatno dulje vremensko razdoblje ljudskog komuniciranja nego razvoj i upotreba brzojava i telefona.

Na samom početku djela, u tekstu pod naslovom *Iz povijesti pošte* autor daje i objašnjenje pojmova kao što su vijest, pošta, pismo kao grafem, pismo kao pošiljka itd. Nakon toga Nižić obrađuje prijenos vijesti na daljinu, od prvih civilizacija do već dobro organizirane rimske prometne organizacije Cursus publicus. Svako navedeno društvo na određenom je prostoru i u određenom vremenu svojim tekovinama pridonijelo i općem razvoju prijenosa vijesti na daljinu.

Na tlu Hrvatske dokumentirano se navode prijenosi pisama u doba narodnih vladara, prepiske među svećenicima, vlastelom i gradovima. Naznačena je Venecijanska glasnička služba na našem području, a opisana je i poznata glasnička služba Dubrovačke Republike, kojom se još i Napoleon koristio. U tom odjeljku upoznajemo i razliku između prijenosa vijesti i pošte, tj. autor govori o vojnoglasničkim *poštohodima* koji su postupno prerasli u poštu, te o transformaciji glasničkih poštohoda u javne, što je prva provela moćna obitelj Turn-Taxis u službi njemačkog cara Fridriha III. Upravo je element javnosti ono obilježje koje je u 15. st. prijenos vijesti pretvorilo u poštu. Promjene u društvima tijekom sljedećih stoljeća donosile su i niz promjena u prepoznatljivim poštanskim obilježjima (graditeljstvu, odori, žigovima...), kao i u samom poslovanju pošte. Spominju se pojava željeznice, kao i revolucionarne poštanske reforme u 19. st. uz koje su vezani i počeci uporabe poštanske marke.

U tom smislu naznačene su promjene i na području Hrvatske, tj. opisano je stanje i ustroj pošte od druge polovice 19. st. do kraja Prvoga svjetskog rata.

Spominjući ljudsku potrebu brzog prijenosa znaka, drugi dio prve cjeline *Iz povijesti brzojava* autor započinje primjerima iz davne povijesti, te onima iz antičke Grčke i Rima, a zatim opisuje signalnu službu na području Hrvatske od srednjeg vijeka do 19. st.

Daljnji razvoj znakovnog prijenosa vijesti išao je od optičke do električne telegrafije, a Nižić ukratko opisuje njihovo značenje i primjenu u Hrvatskoj.

Razvoj prijenosa govora na daljinu ukratko je opisan u *dijelu Iz povijesti telefonije*. Dug je put od *vikača* iz društava starog vijeka do električne telefonije i prve automatske telefonske centrale izumljene krajem 19. st. Nabrajajući osobe, izume i datume, Nižić naznačuje širenje telefonije u svijetu. Uz opise političkih, ekonomskih i društvenih događanja u Hrvatskoj, navode se i pojave prvih telefona, telefonskih centrala, telefonskih mreža, kao i uspostavljanje međunarodnoga telefonskog prometa na području Hrvatske.

Citati korišteni u prvoj tematskoj cjelini knjige (u velikom se broju odnose na tekstove dr. Velimira Sokola, najznačaj-

nijega hrvatskog povjesničara pošte) te korištenje izvora i literature s posebnom su pozornošću navedeni u brojnim fusnotama.

Iz te kratke pisane povijesti PTT prometa uočljivo je da je taj promet oduvijek bio izuzetno važan svakoj državnoj vlasti, te da komunikacija uspostavljena tim medijima ima veliko značenje za stanje i razvoj svakog društva. Iako je u ovoj knjizi navedena u vrlo sažetom obliku, povijest razvoja pošte, brzojava i telefona čvrsto smješta Hrvatsku u vremenske okvire u kojima su i velike europske zemlje prihvatile navedene telekomunikacijske tekovine.

Dugotrajan, strpljiv i sustavan rad Nedjeljka Nižića dolazi do punog izražaja u drugoj tematskoj cjelini knjige koja nosi naslov *Povijesni podaci o poštama, brzojavima i telefonima*. Prikupljeni i usustavljeni podaci navedeni su abecednim redom mjesta, i to za 1.541 lokaciju na području Hrvatske. Većina mjesta ima po jedan ured, a samo neki gradovi (do sredine 20. stoljeća) imaju ih više, npr. Split četiri, Osijek pet, Rijeka šest, a Zagreb sedamnaest PTT ureda za koje su poznati podaci o otvaranju pošte, početku rada brzojava ili uključanju telefona u promet. Činjenice nisu samo suhoparno navedene, nego su vrlo često uz njih spomenuti i neki zanimljivi podaci, npr. o broju i nazivu mjesta obuhvaćenih prometom toga poštanskog ureda, o broju telefonskih pretplatnika, o točnom smještaju centrale, o uspostavi međunarodnih veza s određenim zemljama itd.

Uz svaki su podatak detaljno citirani izvori, što cijelom djelu daje punu vjerodostojnost i ozbiljnost. U fusnotama su i primjedbe autora, u kojima iznosi svoje mišljenje o izvorima i eventualnim razlikama.

Taj dio, zbog kojeg je knjiga i nastala, kako kaže autor u predgovoru, proteže se na 637 stranica od ukupno 796 stranica knjige. Želeći sačuvati, čak i naglasiti, dokumentarnost sadržaja, autor je u svoje djelo uvrstio samo 11 crno-bijelih fotografija iz Fototeke HT muzeja.

Grafičko oblikovanje i prijelom knjige stručno je i vrlo uspješno izradio poznati hrvatski dizajner Vladimir Buzolić – Stegu.

Svoje primjedbe na tekst dali su ovi recenzenti:

- dr. sc. Agneza Szabo, koja je pohvalila knjigu kao izuzetno kvalitetno i sa stajališta povijesti prometa jedinstveno djelo u Hrvatskoj;
- dr. sc. Miroslav Mikula, koji je svojim prijedlozima pridonio jasnom i preglednom rasporedu teksta, a knjigu smatra značajnom i za daljnja istraživanja povijesti telekomunikacija u Hrvatskoj,
- mr. sc. Pero Tabak, koji je kao stručnjak i povjesničar poštanskog prometa iznio svoje primjedbe i pohvalio koncepciju knjige te sustavnu obradu sadržaja.

Knjiga Nedjeljka Nižića *Pregled povijesti pošte, brzojava i telefona u Hrvatskoj* izašla je početkom 2008. godine u nakladi T– Hrvatskih telekomunikacija, d.d. i u organizaciji HT muzeja. Za nakladnika je potpisan Ivica Mudrinić, urednica je Dunja Majnarić Radošević, lektor je Petar Šarac, a sažetke je na engleski prevela Nikolina Jurjević Zirdum.

U nakladi od 500 primjeraka knjiga je tiskana u Grafičkom zavodu Hrvatske u Zagrebu.

Knjiga se može naći u gradskim knjižnicama te u knjižnicama muzeja i arhiva svih većih gradova u Hrvatskoj.

Primljeno: 2. listopada 2008.

REVIEW OF THE BOOK OF NEDJELJKO NIŽIĆ *SURVEY OF THE HISTORY OF POSTS, TELEGRAPHS AND TELEPHONES*

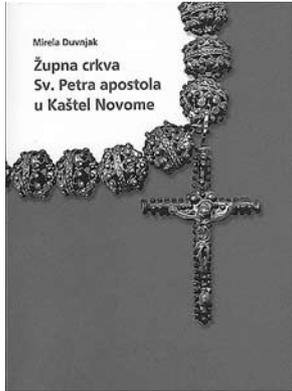
It is quite normal for museum activity to be connected with the collection of objects, their study and exhibition, but among the public it is less known that part of the job of a curator very often also relates to the search for exact and reliable answers to questions of visitors, users and fellow museum professionals, relating to the area of the discipline that the given museum covers. Thus Nedjeljko Nižić, curator of the HT Museum, in the foreword to his book *Survey of the history of posts, telegraphs and telephones in Croatia* explains the idea about writing the book, which derived as a very logical answer to frequently asked questions of visitors and users of the PTT/HPT/HT museum about the beginning of the PTT activity in given places in Croatia.

For ten years he systematically collected information about the history of the PTT service in the whole of Croatia, and found most relevant information stored in various places in the museum itself, in the existing archival documentation, periodicals and literature.

A history graduate, Nedjeljko Nižić was unable not to wonder what posts, telegraphs and telephones really are, and where and how it all started. Thus his work contains two thematic units: one relates to the general historical material about the beginnings and development of posts, telegraphs and telephones, while the other abounds with concrete details about the opening and closing of post offices and he beginnings of the introduction of telegraph and telephone services in Croatia.

ANKICA BABIN □ Muzej grada Kaštela, Kaštel Lukšić

sl. 1. Crkva sv. Petra Apostola u Kaštel Novom, snimka iz zraka, 2006.

Župna crkva sv. Petra Apostola u Kaštel Novome

autorica knjige:
viša kustosica Mirela Duvnjak
autor fotografije:
Tonko Bartulović
recenzenti:
viša kustosica Ankica Babin, prof.
i prof. dr. sc. Ivo Babić
lektura: Alen Ležaja
prijevod sažetaka na engleski:
Nikolina Vukman
oblikovanje:
Neven Marin
tisak:
Dalmacijapapir, Split
naklada:
1 000 kom.
izdavač:
Muzej grada Kaštela,
Kaštel Lukšić, 2007.
UDK 726.54 (497.5 Kaštel Novi)
ISBN 978-953-7276-04-1

Ova je publikacija rezultat muzeološkog rada autorice Mirele Duvnjak unutar, ali i izvan matične muzejske kuće. Riječ je o stručnoj, iscrpnoj obradi crkve sv. Petra Apostola u Kaštel Novome, reprezentativnoga i zaštićenog spomenika kulture. Uklapanje kratkoga povijesnog pregleda nastanka naselja Kaštel Novi unutar prezentacije navedenoga sakralnog objekta rezultiralo je stručnom publikacijom koja može poslužiti i kao ogledni primjerak takvoga muzeološkog rada. Poštovanje značaja i uloge Crkve kroz povijest u životu kaštelanskoga puka, bogatstvo inventara brojnih sakralnih objekata i reprezentativnost njihove arhitekture razlozi su zbog kojih se autorica kao djelatnica muzeja odlučila napisati tu publikaciju. Takav istraživački rad i prezentacija nepokretnih spomenika kulture, kao i njihova inventara, ponajprije je djelatnost u nadležnosti Zavoda za zaštitu spomenika kulture.

Pisanju knjige prethodilo je proučavanje dostupne literature i arhivskog materijala, što je i poslužilo autorici kao temeljni izvor informacija o povijesti župe Kaštel Novi, kao i o pojedinačnim fazama gradnje objekta, nabavi inventara, gradnji oltara, pregradnjama te promjenama unutar interijera. Detaljan opis vanjskoga i unutrašnjeg izgleda objekta te kataloška obrada inventara – oltara, slika, skulptura, crkvenog ruha, liturgijskih uporabnih predmeta od zlata i srebra i zavjetnih darova (ex vota), predstavlja ovu župu kao neiscrpno vrelo bogate kulturne baštine, posebnosti koju Kaštela čine unutar hrvatskog korpusa.

Autorica obrađuje i problematiku gradnje i autorstva zvonika crkve. Njegovu prvu izgradnju (1741. g.) veže za krug i autorstvo unutar grupe graditelja predvođenih majstorom Ivanom Macanovićem. Mogućnost autorstva drugoga, današnjega zvonika ostavlja Vicku Andriću, poznatom arhitektu, konzervatoru i povjesničaru umjetnosti.

Zanimljiv dodatak knjizi jest prilog s opisom svetaca prikazanih na oltarnim palama. Uz njih nastaju određeni kultovi kao što je štovanje ikone Gospe od Stomorije ili pak ikone Gospe od Milosti, lokalno *Gospe Petrove*.

Publikacija je opremljena velikim brojem fotografija koje dokumentiraju i ilustriraju tekstualne dijelove. Popis literature je velik i potvrđuje stručno-znanstveni pristup problematici. Tiskanje knjige, omogućeno financijskim sredstvima Grada Kaštela, potvrđuje interes žitelja toga podneblja za svoju lokalnu kulturnu baštinu. To ih čini i sljedbenicima bogate prošlosti, još potpuno neistražene. Knjiga je prilog upravo tom istraživačkom radu, s ciljem zaštite i prezentacije kaštelanskih spomenika kulture i vrijedan je izdavački pothvat Muzeja grada Kaštela.

Primljeno: 2. listopada 2008.

REVIEW OF THE PUBLICATION *THE PARISH CHURCH OF ST PETER THE APOSTLE IN KAŠTEL NOVI*

The book *The Parish Church of St Peter the Apostle in Kaštel Novi* is the result of the museological work of the author Mirela Duvnjak. This is an expert and exhaustive treatment of the Church of St Peter the Apostle, a fine and protected heritage structure. Respect for the importance and role of the Church through the history of the people of Kaštela, the fine inventory of the numerous religious structures and the grandeur of their architecture are reasons that encouraged the author, a museum officer, to go in for the writing of this publication.

IN MEMORIAM: JOZEFINA DAUTBEGOVIĆ (1948. – 2008.)

VIŠNJA ZGAGA ■ Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb

Radni dan kao i svaki drugi, užurbanost, kratki razgovori, govor u šiframa, bez mnogo objašnjenja. Odlazim kući trčeći na tramvaj koji upravo dolazi i ostavljam Jozefinu da popuši zadnju cigaretu, "putnu", u veži llice 44. Primjećujem da je odjevana u "novu kreaciju". Prvi put nosi crvenu suknju i šal s velikim cvjetnim crvenim uzorkom, *kako to da si počela nositi crveno, velim, lijepo ti stoji, osvježilo te*. Ona se nasmije, njezin sonorani glas ispuni sav prostor i mi se rastasmo – nakon 12 godina.

Nasreću, tragovi ostaju, zaborav će biti odgođen. Radeći na mjestu više arhivske tehničarke u Muzejskomu dokumentacijskom centru (od 2. rujna 1996. do 27. studenog 2008.) Jozefina ostavlja nevjerojatan red, temeljitost i dovršene poslove. Veliki korpus arhivske građe koji se gomila do njezina dolaska i za čije sređivanje nikad nije bilo dovoljno vremena, volje i sustavnosti, Jozefina je ustrojila u Arhiv muzeja i galerija Hrvatske.

Građu je obradila upornom preciznošću, dokument po dokument. Stvorila je bazu od šest tisuća zapisa, tako da je gotovo u cjelosti sređena arhivska građa koja prati nastanak i razvoj hrvatskih muzeja od 1945. godine do danas. Tu je mnoštvo pisama i napomena dr. Bauera iz vremena entuzijastičkih početaka djelovanja mnogih muzeja, dopisi njihovih osnivača, stručne polemike, zabilješke, primjedbe i dr.

Druga osnovana i sređena arhivska cjelina odnosi se na rad Muzejskoga dokumentacijskog centra u vrijeme Domovinskog rata; uloga MDC-a bila je složena kako u smislu bilježenja stanja na terenu i šteta na muzejskim zgradama i predmetima, tako i u smislu informiranja domaće i svjetske stručne javnosti te aktivnog rada s međunarodnim institucijama.

Novoosnovani Arhiv Domovinskog rata Jozefina je koncipirala u 26 tematskih cjelina koje su obuhvatile 970 zapisa. To je bila kvalitetna osnova za knjigu koja je objavljena već 1997. godine (na hrvatskome i engleskom jeziku) *Ratne štete na muzejima i galerijama u Hrvatskoj*. Njome je višegodišnji rad ekipe stručnjaka MDC-a dobio na vjerodostojnosti i cjelovitosti. U tome je Jozefina imala ključnu ulogu ne samo pripremom arhivske građe i bibliografije svim suradnicima, već i stalnim radom i razgovorima u brojnim redakcijskim odborima, stimulirajući nas i bodreći imajući pred sobom jasnu viziju i značaj te publikacije. I premda je u impresumu knjige navedena kao izvršna tajnica, svi koji smo bili sudionici tog projekta znamo da je bila mnogo više od toga. Značenje tog izdanja to je veće što se zna da je to ujedno bila osnova MDC-ova projekta za UNESCO s naslovom *War damages to museums and galleries in Croatia* (2001-2002) kao i temelj online baze podataka o ratnim štetama na muzejima i galerijama, na mrežnome mjestu MDC-a. To potvrđuje važnost izrade temeljitih i cjelovitih osnova iz kojih se uvijek mogu generirati ozbiljni i profesionalno postavljeni projekti.

Jozefina je voljela ljude, u njima je nalazila inspiraciju, u svakome je tražila ono nešto što ga izdvaja, energiju, posvećenost, vještinu, znanje. Cijenila je rad i napore drugih, voljela je umjetnost, kulturu, baštinu. Prema baštini je bila izuzetno osjetljiva, možda i zbog svoje osobne životne drame; oduzet joj je zavičaj, sredina u kojoj je živjela i radila, ljudi s kojima se sastajala, pričala i surađivala. Možda su sve to bili motivi pokretanja projekta Personalni arhiv zaslužnih muzealaca *kako bi se naglasila uloga svakoga zaslužnog muzealaca u građenju kulturnog ozračja i čuvanju trajnih vrijednosti nematerijalne baštine*. Od 2002. godine do 2008. Jozefina je prikupila podatke i obavila razgovore sa 105 kolega i, što je još značajnije, velik dio tih informacija postavila na stranice MDC-a (hrvatska i engleska verzija). Taj je projekt jedinstven u svjetskim okvirima, a implikacije koje ima u konstituiranju krhke i zabačene muzejske djelatnosti nemjerljive su. Nužno je naglasiti i to da je Jozefina, uspješno svladavši rad s novim tehnologijama, fotografirajući i snimajući govor, približila osobnost i značaj svih tih kolega budućim naraštajima.

Uredničke poslove Jozefina je obavljala s lakoćom i veseljem; bili su to poslovi koji joj nisu bili strani, bili su na tragu prijašnjih radnih iskustava, kao i njezine literarne prakse. Budući da je Jozefinino radno mjesto bilo drugačije naravi, urednički se poslovima bavila sporadično, bolje rečeno, uskakala je kad je trebalo. Tako je od 1977. do 2000. godine uredila sedam brojeva časopisa *Informatica Museologica*. U tim je izdanjima s mnoštvom suradnika iz hrvatske i inozemstva obrađen niz aktualnih tema: od edukacije u muzeju, muzejskih knjižnice, i znanstvenog rada, do novih stalnih postava i primjene novih tehnologija u muzejima. Sama je objavila 23 priloga u stručnoj muzeološkoj periodici. No možda je od svih organizacijskih i uredničkih poslova najviše uživala u pripremi kongresa *Muzejske publikacije i novi mediji* (2001.) i, dakako, *Muzej(i) (i) književnost(i)* (2006.). Posljednji kongres, s više od četrdeset referenata iz šest zemalja, te objavljivanje radova u časopisu *Muzeologija* 42/43 (2006.) bit će u osnovi svake buduće inicijative za očuvanje i komuniciranje literarne baštine, nazivali to nacionalnim muzejom književnosti ili nekako drugačije.

IM 38 (3-4) 2007.
IN MEMORIAM

VELIKI ODMOR

Jednom će svi poslovi
biti posvršavani zaista
i ja ću se zaista odmarati
ležeći
u bijelo okrećenoj sobi
tek okupana
prekriženih ruku
kao u svakoj dokolici

Sve suvišne stvari
bit će izvan mog vidokruga

Moji će prijatelji još moći čuti
kako zveckaju posude
i kuca sat

Prvi puta
to se mene neće ticati
neposredno.

Doboj, 1990.
Jozefina Dautbegović,
(iz zbirke "Različite ljubavi",
2004.)

sl.2. Promocija publikacije "Ratne štete na muzejima i galerijama u Hrvatskoj", Muzej Mimara, poslije promocije, 26. lipnja 1998. (S lijeva: Raymond Weber, Vijeće Europe, promotor; Branka Šulc, pomoćnica ministra za kulturu; Višnja Zgaga, ravnateljica MDC-a; Vladimira Pavić, urednica; Jozefina Dautbegović, izvršna tajnica, Snježana Radovanlija Mileusnić, stručna suradnica; Ruža Marić, suradnica (ravnateljica Gradskog muzeja Vukovar); Damir Fabijanić, urednik fotografije

sl.3. Stručno putovanje u BiH; Jozefina recitira poeziju Maka Dizdara pored stećaka u Radmilji, 2008.

sl.4. Stručno putovanje u BiH; Jozefina ljubi spomenik književnika Maka Dizdara u Stolcu, 2008.

sl.5. Jozefina Dautbegović, Ilica, Zagreb, 2008.

Gorljivošću i strašću lobirala je za ideju muzeja i u književnim udrugama kojima je bila članica – i bila je bes krajno razočarana što jedna tako temeljito i studiozno pripremljena inicijativa nije naišla na razumijevanje.

Uz ovu radnu biografiju kojom se Jozefina upisuje u same osnove aktualne misije našega Centra i muzeološkog djelovanja, postoje oni tihi kutovi u našim srcima koji čuvaju uspomenu na Jozefininu ljudsku toplinu, pozitivnu energiju i osobnost; svaki je čovjek poseban, ali naša je Jozefina bila posebnija.